Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the ima-ges to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK
100168 7979

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS

Centralbiblioteket
~~ÖM~~
C
83/2

14000 000324834

Åke Kussak

Författaren som predikant

Gummessons

ÖM
C
83/2

Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi
vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala
Nr 16

Skrifter utgivna av
Avdelningen för litteratursociologi
vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala

1. Jonas Åkerstedt: Den litterate arbetaren. Bildningssyn och studieverksamhet i ABF 1912–1930. With a summary in English (1967) – slut
2. Tidningen Lantarbetaren 1908–1966. Ett register med företal av Ewald Jansson och historik av Lars Furuland (1967)
3. En bok om biblioteksforskning. Redigerad av Lars Furuland och Bengt Brundin. Summaries in English (1969) – slut
4. Bo Bennich-Björkman: Termen litteratur i svenskan 1750–1850. Summary (1970)
5. Ebbe Schön: Jan Fridegård och forntiden. En studie i diktverk och källor. Summary (1973)
6. Conny Svensson: Gustav Hedenvind-Eriksson. En bibliografi (1973)
7. Mats Rehn: Jack London i Sverige. Studier i marknadsföring och litterärt inflytande. Summary (1974)
8. Gunnar Elveson: Kooperatören – Konsumentbladet – Vi. Konsumentkooperativ press och kultursyn 1899–1974. En bibliografi med inledande historik (1975)
9. Lars Wolf: Tigande diktare? En studie kring litterära reaktioner på 1909 års storstrejk. Summary (1975)
10. Dag Nordmark: Rudolf Värnlund. En bibliografi (1978)
11. Gunnar Elveson: Reportaget som genre (1979)
12. Gunnar Elveson: Bilden av Indien. U-landsreportaget i tidningen Vi och 1960-talets världsbild (1979)
13. Victor Svanberg: Romantikens samhälle (1980)
14. Victor Svanberg: Medelklassrealism (nyutgåva i bokform, 1980)
15. Harry Lenhammar: Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet. Studier i svenska religionsperiodika (1981)
16. Åke Kussak: Författaren som predikant. Ett frikyrkosamfunds litterära verksamhet 1910–1939. Summary (1982)

(Nr 1–12 och nr 15 distribueras av Lundequistska bokhandeln, Uppsala. Gidlunds förlag har utgivit nr 13 och 14, Gummessons förlag nr 16.)

Åke Kussak

Författaren som predikant

Ett frikyrkosamfunds litterära verksamhet 1910–1939

Summary: The Writer as Preacher. The Literature of an Evangelical Denomination in Sweden 1910–1939.

Akademisk avhandling som för avläggande av filosofie doktorsexamen vid universitetet i Uppsala kommer att offentligt försvaras på universitetets lärosal X lördagen den 2 oktober 1982 kl 10.15 fm.

Abstract

Kussak, Åke, 1982. Författaren som predikant. Ett frikyrkosamfunds litterära verksamhet 1910–1939 (The Writer as Preacher. The Literature of an Evangelical Denomination in Sweden 1910–1939). Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 16. Stockholm, Gummessons bokförlag. ISBN 91-7070-645-x. Swedish text with a summary in English. 244 pp.

The thesis presents a general outline of the literary institution of the Free Church Movement in Sweden and a special study of literature within the Mission Covenant Church, *Svenska missionsförbundet*, particularly during the period 1910–1939. A theoretical model has been used, founded on the assumption that common characteristics which form the institutional code depend on certain contextual factors.

The main journalistic endeavours of the denomination during the period of investigation are the weekly newspapers *Missionsförbundet*, *Pietisten*, and *Ungdomsvännen*, the year book *Ansgarius* and the Christmas magazines *Vinterny* and *Hem Hem*. Every third year each of these publications has been examined and the total contents have been analysed. The inventory shows that editorials, articles (which principally deal with foreign and home missions), religious discourses, biographies, poetry, and prose fiction have a common integrated goal: to convey to the reader the religious message of the denomination.

A content analysis is made of three hundred short stories in the publications. The main themes are conversion (in 45% of all texts), faith (20%), and work (35%). Most of the main characters of the stories are models for good Christian behaviour and growth. Women are more often than men examples to be admired; religious conversion is usually experienced by men.

Many authors of prose fiction were members of the denomination. In the beginning of the investigation period female writers were in the majority, later male writers, among whom many were pastors.

In the 1930's there were tendencies in the denomination to widen the goals and rules and broaden the frames of its literary institution. Artistic quality was in demand, and the publishing department published its first fictional books.

Åke Kussak, Faculty of Literature, Uppsala University, Box 513, S-751 20 Uppsala, Sweden.

ISBN 91-7070-645-x
Stockholm 1982

244 pp

Distributor: Gummessons, Box 6302, S-113 81 Stockholm, Sweden.

Åke Kussak

FÖRFATTAREN SOM PREDIKANT

Ett frikyrkosamfunds litterära verksamhet 1910–1939

Summary: The Writer as Preacher

Gummessons

Abstract

Kussak, Åke, 1982. Författaren som predikant. Ett frikyrkosamfunds litterära verksamhet 1910–1939 (The Writer as Preacher. The Literature of an Evangelical Denomination in Sweden 1910–1939). Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 16. Stockholm, Gummessons bokförlag. ISBN 91-7070-645-x. Swedish text with a summary in English. 244 pp.

The thesis presents a general outline of the literary institution of the Free Church Movement in Sweden and a special study of literature within the Mission Covenant Church, *Svenska missionsförbundet*, particularly during the period 1910–1939. A theoretical model has been used, founded on the assumption that common characteristics which form the institutional code depend on certain contextual factors.

The main journalistic endeavours of the denomination during the period of investigation are the weekly newspapers *Missionsförbundet*, *Pietisten*, and *Ungdomsvännen*, the year book *Ansgarius* and the Christmas magazines *Vinterny* and *Hem Hem*. Every third year each of these publications has been examined and the total contents have been analysed. The inventory shows that editorials, articles (which principally deal with foreign and home missions), religious discourses, biographies, poetry, and prose fiction have a common integrated goal: to convey to the reader the religious message of the denomination.

A content analysis is made of three hundred short stories in the publications. The main themes are conversion (in 45% of all texts), faith (20%), and work (35%). Most of the main characters of the stories are models for good Christian behaviour and growth. Women are more often than men examples to be admired; religious conversion is usually experienced by men.

Many authors of prose fiction were members of the denomination. In the beginning of the investigation period female writers were in the majority, later male writers, among whom many were pastors.

In the 1930's there were tendencies in the denomination to widen the goals and rules and broaden the frames of its literary institution. Artistic quality was in demand, and the publishing department published its first fictional books.

Åke Kussak, Faculty of Literature, Uppsala University, Box 513,
S-751 20 Uppsala, Sweden.

© Åke Kussak 1982
Omslag: Lasse Yrlid
Gummessons, Box 6302, 113 81 Stockholm
ISBN 91-7070-645-x
Gummessons Tryckeri AB, Falköping 1982

Innehåll

FÖRORD 9
FÖRKORTNINGAR 10
INLEDNING 11

1. VÄCKELSERÖRELSEN OCH LITTERATUREN 17
De religiösa väckelserna 17
Det tryckta ordet i väckelsens tjänst 21
Litteraturspridningen 21
Fiktionen 23
Pressen 25
Förlagen 29
Ett alternativt litterärt system 33
Den litterära institutionen 33
Den institutionella koden 37

2. LITTERATUREN I SVENSKA MISSIONSFÖRBUNDET 41
Inledning 41
Tidningar och tidskrifter 42
Utgivning före 1910 42
Utgivning 1910–1939 45
Förlagsverksamheten 50
Förlagets start och utveckling fram till 1940 50
Förlagets uppgift 52
Förlagets utgivning 55
Förlaget som företag 56
Litteraturen i den lokala verksamheten 56
Bibliotek 57
Litteraturspridning 60
Litteraturuppfattningen 61
Litterära termer 66

3. DE PERIODISKA PUBLIKATIONERNAS INNEHÅLL 68
En kvantitativ innehållsinventering 68
Syfte 68
Material och metod 68
Innehållskategorier 69
Kommentar 71
Missionsförbundet 73

Pietisten 76
Ungdomsvännen 81
Ansgarius 89
Vinterny och Hem Hem 91
Sammanfattning 92

4. DE FROMMA BERÄTTELSERNA 94
Inledning 94
Miljö 96
Scenen föreställer Sverige 96
Land och stad 97
I hem och bönhus 98
Förr och nu 100
Huvudpersoner 101
Två exempel 101
Män och kvinnor 101
Unga och gamla 102
Rika och fattiga 103
Troende och världens barn 104
Föredömen och varnande exempel 105
Bipersoner 106
Hjälpare och motståndare 107
Huvudmotiv 109
Omvändelsen 109
Tron 113
Gärningarna 115
Huvudmotiven – avslutande kommentar 117
Sidomotiv 117
Döden 118
Verksamheten 120
Kärlek och äktenskap 124
Det fördolda livet 127
Prövningar 128
I världen 130
Berättarteknik 134
Berättaren 134
Autenticitet 134
Kontrast 135
Berättelsetyp 135
Tendens 135

Citat 136
De fromma berättelserna och den institutionella koden 136
Mål, regler och ramar 136
Ett episkt grundmönster 139
Individuella variationer 140

5. FÖRFATTARNA 142
Födelseår 142
Könsfördelning 143
Författargrupperingar 145
Samfundsanknytning 146
Utländska författare 147
Enskilda författare 147
Sammanfattning 147

6. DIALOGEN OCH SYNTESEN 149

SUMMARY 154

NOTER 161

BILAGOR 179
1. Sällskapet de religiösa bokförlagen/Kristna bokförläggareföreningen 179
2. Samfundspublikationer inom SMF 181
3. Exkurs. Innehållsanalysen av de fromma berättelserna 185
4. Förteckning över behandlade berättelser 205
5. Författare till de behandlade berättelserna 215
6. Tabellförteckning 223

KÄLLOR OCH BEARBETNINGAR 226

PERSONREGISTER 241

Till Britta

Förord

Min avhandling har tillkommit i anslutning till forskningsprojektet Litteraturen i frikyrkan, som med stöd av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet bedrivits inom Avdelningen för litteratursociologi vid Uppsala universitet under åren 1979–81.

En rad personer har på olika sätt hjälpt mig att genomföra denna undersökning. Professor Lars Furuland, som också varit ledare för projektet, har spelat en ojämförlig roll som generös idégivare, konstruktiv kritiker och uppmuntrande handledare. Professor Thure Stenström har, allt sedan de första planerna drogs upp på hans seminarium, följt arbetet på nära håll och gjort en betydelsefull insats i samband med en granskning i undersökningens slutskede. Fil lic Harry Lindström, som varit knuten till projektets referensgrupp, har frikostigt delat med sig av sina rika kunskaper rörande det aktuella forskningsfältet.

Mot bakgrund av egna forskningar kring religiösa periodika har docent Harry Lenhammar lämnat värdefulla synpunkter vid planering och manusgenomgång. Med docent Pär Bergman, som också granskat manuskriptet, har jag haft många givande diskussioner kring problem i samband med innehållsanalysen av de fromma berättelserna. Fil kand Hans Olof Johansson, Avdelningen för litteratursociologi, har ställt sin sakkunskap till förfogande vid uppläggningen av innehållsinventeringen av publikationerna och analysen av berättelserna, och han har också hjälpt mig att ur datorn ta fram de tabeller som utgör undersökningens statistiska underlag. Fil kand Sten-Ove Bergwall har gjort upp personförteckningen och Donna Erickson, M A, har granskat översättningen av sammanfattningen. Att jag haft tillgång till Svenska missionsförbundets arkiv och dess samlingar i Riksarkivet har varit av stort värde.

Stimulerande impulser gav den konferens om frikyrkan och litteraturen som Avdelningen för litteratursociologi med stöd av Svenska missionsförbundet och i samarbete med Södra Vätterbygdens folkhögskola anordnade i Jönköping 1979, då bl a docent Gunnar Hallingberg, författaren Ulla Isaksson och professor Erik Hj Linder medverkade med föreläsningar och diskussionsinlägg.

Det är angeläget för mig att rikta ett varmt tack till alla här nämnda personer och institutioner, och i detta tack inbegriper jag också många andra som med sitt intresse och sin hjälpsamhet underlättat mitt arbete.

Åke Kussak

Förkortningar

BLM	Bonniers litterära magasin
EFS	Evangeliska fosterlandsstiftelsen
FSP Tab	Åke Kussak, *Författaren som predikant. Tabeller* (1982)
KBF	Kristna bokförläggareföreningen
SB	Svenska baptistsamfundet
SBF	Svenska bokförläggareföreningen
SF 2	*Svenska folkrörelser* 2 (1937)
SMF	Svenska missionsförbundet
SMJ	Svenska missionsförbundets juniorer
SMU	Svenska missionsförbundets ungdom
SRB	Sällskapet de religiösa bokförlagen

Inledning

När den svenska väckelse- och frikyrkorörelsen växte fram under förra århundradet skaffade den sig språkrör genom utgivning av periodiska publikationer och skrifter av olika slag. Väckelsens företrädare skapade egna organ för att få sina idéer spridda. Den publicistiska och litterära verksamheten blev ett starkt stöd för rörelsen och fick efter hand en betydande omfattning. Väckelserörelsen framträdde i själva verket med en egen, relativt självständig litterär institution, i vissa avseenden i opposition mot vad man kunde kalla den allmänna litterära institutionen.

Hur denna motsättning kunde se ut illustreras av ett brev från Svenska förlagsföreningens kommissionär i Växjö, C G Södergren, som 1851 berättade att hans läsande publikum, främst bland allmogen, knappt kunde läsa text som var tryckt med latinsk stil, dvs ''romaner'' och liknande. Hans tillägg är intressant i detta sammanhang: ''Dessutom har allmogen här på orten, som till större delen består af så kallade läsare i flera olika skiftningar, alldeles icke något sinne för dylik lecture, den de heldre fördöma till eldbrasan än läsa den, om de också kunde.''[1]

När Christlig månadsskrift för hemmet introducerades 1865 förklarade utgivaren Herman Hall att han ville erbjuda ''nyttig läsning'' i stället för den ''novell-litteratur'' som man annars fann i tidningspressen och som undergrävde tron på ''Guds uppenbarade ords dyrbaraste sanningar''.[2] Den litteratur som väckelsen ville ge skulle inte ha förströelse och underhållning som främsta syfte med risk för att läsarnas intresse då riktades mot annat än ''det enda nödvändiga''[3]. Litteraturen skulle syfta till den ''inre'' människans uppbyggelse och det andliga livets utveckling. ''Goda berättelser'' var den beteckning som väckelsens tidningar brukade använda om sina skönlitterära inslag; man erbjöd ett alternativ[4]. Paul Peter Waldenström hävdade i ett uttalande 1914 att litteraturen skulle skänka läsaren ''nyttig läsning'', till skillnad från romanerna som ''uppjagar fantasien, anstränga nerverna men lämna ingen egentlig behållning''.[5]

I stor utsträckning riktade sig väckelsens litteratur givetvis till väckelsens eget folk med information och uppbyggelse. Det var således i detta avseende fråga om en litteratur för inre bruk inom rörelsen. För sam-

mankomsterna skapades tidigt en rik sångskatt. Med en efter hand allt mer differentierad verksamhet bland olika åldersgrupper ökade behovet av vers och prosa som kunde användas i tidningar och tidskrifter, vid gudstjänster och föreningsmöten. Många av väckelsens medlemmar använde sig av litterära former för att bearbeta och förmedla sina upplevelser och för att fylla ett behov av en brukslitteratur för rörelsen.

Min avsikt med denna avhandling är att teckna konturerna till väckelserörelsens litterära institution, att redogöra för publicistisk och litterär verksamhet inom ett av samfunden (Svenska missionsförbundet) samt att presentera en analys av fiktionsprosan i detta samfunds periodiska publikationer. Undersökningsperioden omfattar åren 1910–1939 och avhandlingen är disponerad på följande sätt:

I *första kapitlet* ger jag först som bakgrund en kortfattad framställning av väckelse- och frikyrkorörelsens uppkomst och utveckling i Sverige. Avsnittet om det tryckta ordet i väckelsens tjänst avser att ge en allmän översikt över publikationer och förlagsverksamhet inom väckelsen, särskilt i ett tidigare skede. I det därpå följande partiet om det alternativa systemet försöker jag utveckla tanken om frikyrkan som litterär institution och föra ett resonemang kring de faktorer som kan tänkas påverka litteraturens utformning i institutionen.

I fortsättningen begränsas perspektivet till att i huvudsak gälla ett av samfunden, Svenska missionsförbundet, som därmed får tjäna som undersökningens huvudexempel. Att jag väljer Svenska missionsförbundet (SMF) motiveras av att det är ett av de största svenska trossamfunden och omspänner en väsentlig del av frikyrkorörelsens historia genom sin mer än 100-åriga verksamhet. SMF har också haft den utveckling mot en fastare samfundsstruktur som är karakteristisk för de äldre samfunden. I undersökningen betraktas SMF som en delinstitution av den större litterära institution som frikyrkorörelsen kan sägas utgöra. Begränsningen till SMF har gjorts av praktiska skäl för att möjliggöra ett närstudium.

I *andra kapitlet* kartläggs SMF:s utgivning av tidningar och tidskrifter liksom dess förlagsverksamhet till och med 1939. Litteraturens plats i de lokala församlingarnas verksamhet beskrivs och huvuddrag i samfundets litteratursyn tecknas. Det viktigaste källmaterialet är därvid SMF:s egna publikationer.

I *tredje kapitlet* presenteras en kvantitativ innehållsanalys avseende innehållet i SMF:s periodiska publikationer 1910–1939, en period som karakteriseras av en betydande utveckling av den publicistiska verksamheten.

Det *fjärde kapitlet* ägnas åt den fromma berättelsen under undersök-

ningsperioden 1910–1939. Materialet för undersökningen är fiktionsprosan i ett antal av SMF:s publikationer, vilkas totala innehåll demonstrerats i det föregående kapitlet. 300 av publikationernas berättelser är föremål för en kvantitativ innehållsanalys. Analysen avser att visa på karakteristiska drag i den fromma berättelsen och dess funktion för att därmed exemplifiera institutionens litterära kod. Analysen fullföljs genom att konkreta exempel anförs. Gränsen mellan en kvantitativ och en kvalitativ analys överskrids därigenom ofta i detta kapitel.

En anledning till att jag valt texter från tidningar och tidskrifter för denna analys är att de tidigaste uttrycken för skönlitterär verksamhet inom SMF påträffas i de periodiska publikationerna. Fiktionen finner sin väg in i den frikyrkliga institutionen genom de korta tidningsberättelserna. I SMF:s tidningar sker detta omkring 1910. SMF:s eget förlag ger inte ut skönlitteratur i bokform förrän i mitten av 1930-talet. Väsentligt i sammanhanget är också att periodika i allmänhet når en vida större läsekrets än boken, vilket gör tidningsnoveller och tidningslyrik till ett viktigt fält för den litteratursociologiska forskningen.[6]

I *femte kapitlet* uppmärksammas berättelsernas författare bl a genom att karakteristiska drag i författargruppen diskuteras.

Det avslutande *sjätte kapitlet* rymmer vissa övergripande synpunkter och skisserar några viktiga drag i utvecklingen efter undersökningsperioden.

Frikyrkorörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen utgör de tre klassiska svenska *folkrörelserna*. Det var dessa rörelsers stora omfattning och spridning särskilt bland folkets breda lager som motiverade användningen av begreppet folkrörelse. På 1890-talet började rörelserna använda uttrycket om sig själva, uppenbarligen i positiv bemärkelse. Även senare har begreppet ofta använts med stark positiv värdeladdning i den allmänna debatten.[7] Vid definitioner av folkrörelse som vetenskapligt begrepp har man vanligen tagit fasta på den stora anslutningen, arbetet på lång sikt och det ideella inslaget. Statsvetare har särskilt betonat den fasta organisationen och den demokratiska uppbyggnaden, under det att en del historiker poängterat frivilligheten och dynamiken.[8] När en kyrkohistoriker som Arne Palmqvist diskuterar religiösa folkrörelsers förhållande till begreppet kyrkoliv understryker han såsom något avgörande, att de personer som ansluter sig till en religiös folkrörelse är medvetna om sin sinnesändring eller inställning. ”Deras levnadshållning kan ha uppnåtts antingen genom en bestämd kris och omvändelse eller genom mångårig fostran till kristen tro och livsföring.” Han pekar på

"ett personligt religiöst engagemang och en demokratiskt präglad gemenskap med syfte att utbreda den kristna tro, som rörelsen vill se förverkligad". Han noterar att man kan tala om religiösa folkrörelser både inom och utom kyrkan och att de inomkyrkliga folkrörelserna dominerade fram till 1850.[9]

De svenska folkrörelserna kan i vissa avseenden jämställas med vad som i internationell terminologi brukar kallas voluntary associations, frivilligföreningar. En frivilligförening är tillkommen för att befordra något gemensamt intresse för sina medlemmar, medlemskapet är frivilligt och organisationen existerar oberoende av staten.[10]

Väckelse- och frikyrkorörelsen i Sverige omfattar såväl lågkyrkliga som frikyrkliga strömningar. Beteckningen frikyrkorörelse används dock stundom – närmast av praktiska skäl – i stället för det längre uttrycket väckelse- och frikyrkorörelsen. Inom folkrörelseprojektet i Uppsala har man tagit ställning till terminologin på följande sätt: "Termen frikyrkorörelse kom att användas för att beteckna personer, församlingar och organ verksamma inom väckelserörelsernas ram. Det var framför allt de frikyrkliga samfunden Svenska missionsförbundet, Svenska baptistsamfundet och Metodistkyrkan och med dem likartade grupper som Svenska alliansmissionen och Fribaptistförbundet [. . .]. Också lågkyrkliga organisationer som Evangeliska fosterlandsstiftelsen och icke frikyrkliga som Frälsningsarmén räknas något oegentligt in under detta begrepp."[11] Denna vida användning av uttrycket används också i denna undersökning.

Till sin inriktning är avhandlingen *litteratursociologisk;* den undersöker det litterära systemet för att därigenom kunna studera litteraturens funktion inom ett visst område av samhället.[12] Undersökningen, som utförts under ledning av Lars Furuland inom projektet Litteraturen i frikyrkan, ansluter till tidigare forskning om folkrörelserna och litteraturen vid Avdelningen för litteratursociologi i Uppsala. Det tidigare projektet ägnades främst arbetarrörelsen och den breddning utöver arbetardikten som ursprungligen eftersträvades har således kunnat förverkligas genom frikyrkoprojektet.[13] En viktig bakgrund är forskningar utifrån socialhistorisk synpunkt vid historiska institutionen i Uppsala i projektet Det svenska klassamhället: folkrörelserna, varav en sammanfattning föreligger i Sven Lundkvists undersökning De svenska folkrörelserna 1850–1920 (1977).

Den frikyrkliga litteraturen och litteratursynen har hittills uppmärksammats i några värdefulla översiktliga framställningar: Erik Hj Linder, Väckelsens kulturintressen (Tro och gärning, 1944), Harry Lindström,

Litteratur och kristen väckelse (1953) och Gunnar Hallingberg, Mission, litteratur och opinionsbildning (Kraft och klarhet, 1970). Rita Strombeck har i en avhandling, delvis med litteratursociologisk inriktning, behandlat den svensk-amerikanske metodistiske författaren Leonard Strömberg,[14] vars författarskap tidigare även har granskats av Stig Ahlgren.[15] För övrigt märks översikter över viss utgivning av frikyrkliga romaner bl a av Elisabeth Tykesson och Göran Zachrison.[16] I Norge har Ove L Eide studerat den kristliga populärlitteraturen, särskilt Lars Rustböles författarskap.[17]

Forskningen kring litteraturen i frikyrkan har särskilt gällt sången och psalmen, som behandlats i ett flertal arbeten av Oscar Lövgren, främst av biografisk karaktär.[18] Litteraturvetenskaplig inriktning har Inger Selanders avhandling om motiv och symboler i den frikyrkliga sången.[19] Selanders värdefulla undersökning som bygger på material från samfundssångböckerna innehåller även ett bibliografiskt avsnitt med översikt över hymnologisk forskning.

Forskning kring religiösa periodika har bedrivits av kyrkohistorikern Harry Lenhammar, bl a i studien Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet[20] (slutredigerad och utgiven inom projektet Litteraturen i frikyrkan). Denna studie som gäller både kyrklig och frikyrklig press ger informationer om samfundens användning av periodika. En studie av Göteborgs Weckoblad har utförts av Gunnar Hallingberg.[21] Svensk forskning kring religiös press är för övrigt sällsynt, medan tysk forskning kring religiösa periodika – av bl a Karl Wilhelm Bühler – kan noteras.[22]

Genom undersökningens inriktning på en religiös rörelse och ett av samfunden inom denna rörelse har anknytning till en rad discipliner varit naturlig och viktig. Av värde har därvid särskilt varit kyrkohistorisk och teologisk forskning av bl a William Bredberg, Sven Gustafsson, Harry Lenhammar, Arne Palmqvist, Hilding Pleijel, Bror Walan och Gunnar Westin[23] samt religionssociologiska undersökningar av Berndt Gustafsson, Erland Sundström och Hans Zetterberg.[23]

För teoribildningen kring institutionsbegreppet anknyter undersökningen – som framgår av kapitel 1 – till litteratursociologiska studier av Robert Escarpit och Lars Furuland m fl samt även till den pedagogiska läroplansforskningen av bl a Ulf P Lundgren.

Metodiskt ansluter undersökningen när det gäller analysen av innehållet i publikationerna till Jörgen Westerståhl och Birgitte Rörbye[24] samt när det gäller innehållsanalysen av berättelserna till Bernard Berelson, Stefan Mählqvist och Pär Bergman.[25] Mählqvists kvantitativa analys av

svensk barn- och ungdomsboksutgivning har varit en utgångspunkt bl a vid kategoribestämningarna för innehållsanalysen av berättelserna. Bergmans studier av exempelberättelser i folkrepubliken Kina har gett många uppslag till aspekter på de här behandlade texterna. Det litterära fält som Bergman undersökt utgör i vissa avseenden en motsvarighet till det som behandlas i denna bok, särskilt genom att samspelet mellan ideologi och litteratur framträder klart.

Vid den kartläggning av frikyrkorörelsen som litterär institution som jag presenterar i avhandlingen har det varit nödvändigt att avstå från att försöka behandla en rad intressanta och centrala frågeställningar. Jag vill här nämna några sådana, som jag gärna vill se som uppgifter för kommande forskning, främst med en litteratursociologisk inriktning och med tillämpning av en institutionell aspekt.

Jämförelser mellan olika delinstitutioner inom den frikyrkliga litterära institutionen har fallit utanför avhandlingens ram och många frågor återstår därför obesvarade, såsom: Vilken betydelse har olikheter i fråga om teologi och social struktur haft för utformningen av litteratur inom olika delinstitutioner inom frikyrkorörelsen? I vilka delar av institutionen och av vilken anledning har den fromma berättelsen av uppbyggelsekaraktär levt kvar? Vilken målsättning och vilken pedagogisk syn kan spåras i barn- och söndagsskoltidningarna? Vilka olikheter mellan samfunden förekommer i förhållande till kulturfrågor och till t ex film och teater?

Vilka skillnader föreligger mellan samfundsförlagen och de fristående kristna förlagen beträffande utgivning, distribution och prissättning? Har de fristående förlagen varit mer direkt beroende av de ekonomiska ramarna? Vilket är förhållandet mellan översättningar och originallitteratur på de olika förlagen?

Svenska Morgonbladets roll som förmedlare av en kristen kultursyn i samhället men också som missionär för ett kulturengagemang inom samfunden är en annan fråga som jag inte kunnat ge mig in på i denna framställning men som jag ser som en viktig forskningsuppgift.

Kapitel 1
Väckelserörelsen och litteraturen

De religiösa väckelserna

Den svenska kyrkan hade genom reformationen blivit en statlig enhetskyrka, integrerad i samhället och gemenskapen.[1] Människornas liv formades efter det mönster som kyrkan anvisade. Den lutherska lärans renhet uppehölls med hjälp av 1686 års kyrkolag och det var en medborgerlig plikt att delta i gudstjänstlivet. Bestämmelser fanns om regelbunden kyrkogång, doptvång och nattvardsfirande.

Genom pietistiska och herrnhutiska grupper, som hävdade de troendes gemenskap framför den institutionella kyrkan, visade sig under 1700-talet tendenser till brytning med denna kyrkliga enhetskultur. De enskilda sammankomster – konventiklar – som dessa pietister och herrnhutare samlades till för bibelläsning och andakt, förbjöds dock genom konventikelplakatet 1726. Några personer som i samband med en herrnhutisk väckelse i Västergötland brutit mot denna lag beskrevs vid en rannsakning 1761 på följande sätt: ''De vilja icke veta av annat än sjunga och läsa, därför kallas de läsare.''[2] Beteckningen läsare blev senare en vanlig benämning på människor som anslöt sig till de religiösa väckelserna.

Pietismen, som i hög grad kom att prägla den svenska folkväckelsen, hade framträtt i Tyskland på 1600- och 1700-talen som en kyrklig reformrörelse riktad mot ortodoxin och en stelnad vanekristendom. Dess mest framträdande drag var att den placerade individen i centrum.[3] Den enskildes omvändelse var för pietismen det helt grundläggande, vilket hade till följd att man t ex inte tillmätte sakramenten någon avgörande betydelse. Pietisterna fäste stor vikt vid bibelordet, men de läste det på ett individualistiskt och subjektivt sätt, och den frommes uppfattning och tolkning hade företräde framför den lärdes. Endast den omvände kunde förstå den rätta innebörden av bibelordet.

Pietismen betonade också vikten av ett rätt kristligt leverne och poängterade att livet var viktigare än läran. Intresset koncentrerades även i detta avseende till individen och dennes beteende och moral. Man

menade sig kunna sluta sig till en persons gudsförhållande utifrån hans uppförande, vilket ofta medförde att man tog avstånd från nöjen och förströelser som dans och kortspel, vilka ansågs kunna verka hämmande på den andliga utvecklingen.

För de ortodoxa var Bibeln egentligen en bok för präster och teologer. Folkböckerna var i stället katekes, psalmbok och bönböcker.[4] Men eftersom bibelordet var det för pietisterna primära var dessa angelägna om att också Bibeln borde studeras av folket.

Brytningen mellan pietism och ortodoxi gällde sålunda främst omvändelsen, Bibeln och konventikeln. I ''konventikelandan'' låg den andliga gemenskapen men också kulturavståndet, den markerade skillnaden mellan de fromma och världens barn. I konventikeln realiserades det allmänna prästadömet. Den var ett uttryck för demokratiska strävanden, en lekmannaemancipation.[5]

Även herrnhutismens innerliga religiositet med dess ljusa och individualistiska fromhet gav en speciell ton åt den svenska folkväckelsen, inte minst genom sin andaktslitteratur och sina sångsamlingar.[6]

I stort sett kunde den kyrkliga enhetskulturen i Sverige bevaras under 1700-talet, även om de pietistiska och herrnhutiska strömningarna ofta färgade kyrkolivet och bidrog till att ortodoxin uppluckrades.

De väckelser som förekom i början av 1800-talet var i stor utsträckning fria rörelser inom kyrkans ram. Från och med 1850-talet kom de religiösa väckelserna dock att anta mer självständiga och fasta former och kan från denna tid sägas utgöra en folkrörelse.

Utvecklingen betingades av ett samhälle i förvandling.[7] Skiftesreformen bröt den gamla bygemenskapen. En kraftig befolkningsökning orsakade en omfattande folkomflyttning inom landet, främst till städer och tätorter, liksom en betydande emigration. Jordbruket utvecklades, nya kommunikationer infördes och industrialiseringsprocessen blev allt mer märkbar. 1800-talets Sverige var ett land där den ekonomiska, politiska och religiösa liberalismen slog igenom och där socialismen så småningom gjorde sitt intåg. Successivt skedde en övergång från ett äldre agrart ståndssamhälle till ett modernt industri- och klassamhälle. Den sociala förändringen av samhället kan ses som en viktig förutsättning för de stora folkrörelsernas tillkomst och utveckling. Genom att det gamla samhällets strukturer och lojaliteter bröts ned skapades förutsättningar för nya grupperingar, och mark bereddes för nya idéer.

För den svenska väckelserörelsens utveckling var George Scotts verksamhet i Stockholm av stor betydelse.[8] Scott hade kallats till Stockholm av Samuel Owen för att vara själasörjare för de engelska arbetare

som var i dennes tjänst. Under Scotts vistelse i landet 1830–1842 vann hans förkunnelse, som även vände sig till svenskar, stor framgång. Det lilla kapell han disponerade blev snart för litet och han lyckades få en stor kyrka byggd, Engelska kyrkan, senare kallad Betlehemskyrkan.[9] Det var det första ''missionshuset'', förebild för många av väckelsens betydligt mer anspråkslösa lokaler. Scott startade tidningar och organiserade skriftspridning genom kolportörer.[10] Han var med om att initiera Svenska missionssällskapet (1835) [11] som fick lokala missionsföreningar som filialer över hela landet och tog också initiativ till Svenska nykterhetssällskapet (1837), en markering av nykterhetstankens anknytning till den religiösa väckelsen.

Lekmannapredikanten Carl Olof Rosenius fortsatte Scotts verksamhet för inre och yttre mission vilken under hans ledning utvecklades till en landsomfattande evangelisk rörelse. Men olika accentueringar i teologin resulterade i en delning av väckelsen i en nyevangelisk och en baptistisk gren, markerad genom bildandet av Evangeliska fosterlandsstiftelsen (EFS) 1856 och Svenska baptistsamfundet (SB) 1857.[12] EFS avsåg att vara en inomkyrklig rörelse på den lutherska bekännelsens grund.

Efter hand visade sig dock motsättningar inom nyevangelismen och EFS gällande försoningen, församlingssynen och nattvarden. Stiftelsens ledning tog avstånd från uppfattningar i dessa frågor – framförda bl a av Paul Peter Waldenström – som skilde sig från kyrkans lära. Även om Waldenström själv menade att EFS skulle kunna vara ett organ för såväl bekännelsetrogna som ''waldenströmare'', framstod för andra en ny organisation vid sidan av EFS som den bästa lösningen. Vid ett ''fritt kyrkomöte'' i Stockholm 1878 bildades så – på Erik Jakob Ekmans förslag – Svenska missionsförbundet (SMF) med uppgift att bl a verka för den yttre och inre missionen och att understödja missionsskolan i Kristinehamn.[13]

Konventikelplakatet upphävdes 1858 och ersattes då av en ny förordning,[14] som också den innebar inskränkningar i församlingsfriheten då den gav prästerskap och ordningsmakt rätt att närvara vid andaktsövningar ledda av lekmän samt befogenhet att upplösa sådana samlingar. Efter ett par årtionden torde dock dessa restriktioner i praktiken ha upphört att gälla.

Efter hand har väckelserörelsen differentierats allt mer vilket avspeglas i de många organisationerna. Till de äldre samfunden hör Metodistkyrkan som ordnade sin första årskonferens i Sverige 1876. Som en av väckelsens yngre grenar växte kring 1910 Pingströrelsen fram inom

baptismen, som också varit grunden till Örebromissionen. Bland övriga samfund kan nämnas Helgelseförbundet, Alliansmissionen och Fribaptistsamfundet.

Teologiskt sett uppvisar väckelserörelsen inte någon enhetlig bild. Vid sidan av den lutherska fromheten, färgad av pietism och herrnhutism, finns också inslag av reformert religiositet och metodism,[15] en följd av ett starkt angloamerikanskt inflytande. Genom de skottska kongregationalisterna John Paterson och Ebenezer Henderson som 1808 började sprida traktater i Sverige skapades de första tidiga kontakterna mellan väckelserörelsen och den engelska evangeliska väckelsen.[16] De många personliga förbindelserna med England och Amerika har under åren avsatt djupa spår i den svenska väckelserörelsen.

En utveckling inom väckelserörelsen mot fastare organisatoriska former är ett karakteristiskt drag liksom en utveckling i alltmer uttalad frikyrklig riktning. Ur ett sociologiskt perspektiv kan denna process – i anslutning till bl a Max Weber och Ernst Troeltsch – beskrivas i termer av ''sekt'' och ''kyrka''.[17] Kyrkan är öppen och icke exklusiv. Den söker inskränka skillnaderna mellan sitt normsystem och samhällets till ett minimum. Medlemskap vinns genom familjetillhörighet eller medborgarskap. Sekten å andra sidan växer fram som en protest mot kyrkan, som en renare och mer legitim förvaltare av frälsningsbudskapet. Den är ofta en proteströrelse från samhällets lägre lager mot de härskande.

I en ytterligare differentierad typologi – utvecklad bl a av Howard Becker och Milton Yinger – nämns också ''den etablerade sekten'' och ''denominationen''. I båda typerna ingår sekteriska element men genom anpassningen till samhället har de ändrat karaktär i olika hög grad och fått en mer formell struktur. Medan Svenska kyrkan sociologiskt sett ansluter väl till kyrkotypen, utgör de äldre frikyrkosamfunden – såsom SMF – snarast denominationer i våra dagar. Men – såsom Berndt Gustafsson påpekar – beteckningen ''kyrkor'' vore också rimlig utifrån det förhållandet att de efter hand kommit i viss harmoni med samhället och staten. De mottar sålunda statliga bidrag till studiearbete samt barn- och ungdomsverksamhet, men å andra sidan håller de fortfarande fast vid inträde först vid mera mogen ålder efter personlig bekännelse. En heltäckande undersökning av t ex SMF:s utveckling i förhållande till skalan sekt-kyrka har ännu inte utförts.

Som ett uttryck för samverkan och ekumenik mellan samfunden anordnades 1905 det första frikyrkomötet.[18] Frikyrkliga samarbetskommittén bildades 1918 och omfattade till att börja med de tre äldre sam-

funden: Svenska missionsförbundet, Svenska baptistsamfundet och Metodistkyrkan.

De frikyrkliga samfundens nykterhetsarbete organiserades 1920 i vad som senare har kallats De kristna samfundens nykterhetsrörelse (DKSN).

Fria kristliga studentföreningen (FKS) bildades 1912, främst för att hävda en frikyrklig ståndpunkt i den kristna studentvärlden som då dominerades av ungkyrkorörelsen.[19]

Det tryckta ordet i väckelsens tjänst

Litteraturspridningen

Väckelsen under 1800-talets första hälft var starkt förknippad med spridningen av religiösa småskrifter, *traktater*. Det var en form av evangelisation som låg i händerna på lekmän, kolportörer. När religiösa samlingar utanför kyrkans ram inte var tillåtna, kunde man evangelisera genom att sprida litteratur utan att komma i konflikt med lagar och förordningar.

Efter utländska förebilder – såsom The Edinburgh Tract Society och Religious Tract Society i London – startades traktatsällskap i Sverige: Evangeliska sällskapet, Traktatagenturen och Evangeliska traktatsällskapet. Det förekom också lokalt betonade traktatföreningar som Vanneberga traktatsällskap och Jönköpings traktatsällskap. Enbart Evangeliska sällskapet, som på initiativ av John Paterson organiserades 1808–09, spred nära tre miljoner traktater fram till 1856, i stor utsträckning skrifter översatta från engelskan.[20]

I samband med sina resor i landet inbjöd kolportörerna till sammankomster där de ”föreläste” ur sina skrifter och även vågade sig på att på egen hand utlägga bibelordet. Kolportörerna knöts ofta till EFS som också drev en kolportörsskola. Även de s k Ansgariiföreningarna utgjorde bas för kolportörernas verksamhet. Att traktatspridningen något minskade i omfattning från 1860-talet kan bero på att kolportörerna efter konventikelplakatets upphävande alltmer övergick till att predika. Deras förkunnelse anses ha varit starkt påverkad av traktaterna.[21]

Innehållet i traktaterna kretsar ofta kring den personliga frälsningsfrågan. Avslutningsvis förekommer uppmaningar till läsaren om att välja ”antingen–eller” och att göra detta idag. Traktaten är ett instrument för

väckelseförkunnelsen genom att ständigt framhålla omvändelsen som "det enda nödvändiga". Innehållet är dock inte alldeles enhetligt. Torvald Ribbner finner att de reformerta traktaterna betonar att människan i omvändelsen upplever en frälsning undan den stundande vredesdomen, medan de luthersk-pietistiska skrifterna mer präglas av en lugn förtröstan på Gud som den förlåtande Fadern.[22]

En särskild typ kan kallas berättelsetraktater, t ex "Märkvärdig berättelse om John Covey", "Den fattige Joseph" och "Negerslaven. Sannfärdig berättelse av en engelsk präst". Andra traktater av utredande typ rubriceras och utformas ofta som samtal, t ex "Samtal emellan tvänne Resande", "Trenne samtal emellan En Lärare och dess Åhörare" och "Uppbyggeliga Samtal emellan några personer af Allmogen".[23]

Som exempel på en traktat med särskilt stor spridning kan nämnas "Kom till Jesus", författad av Christopher Newman Hall och översatt till svenska av Peter Fjellstedt 1854. Skriften uppges ha tryckts i sammanlagt fyra miljoner exemplar på skilda språk.[24]

Bibeln spreds också i stor utsträckning genom kolportörerna som ett uttryck för pietismens uppfattning om att Bibeln skulle vara en bok för folket och inte bara för präster och teologer. Svenska bibelsällskapet bildades 1815 som en förgrening till Evangeliska sällskapet, och lokala bibelsällskap organiserades på många håll. Genom den ökade allmänna läskunnigheten blev förutsättningarna för en mer utbredd bibelläsning allt större. Väckelsens fråga "Var står det skrivet?" blev drivfjädern till ett intensivt bibelstudium.[25]

För den unisona *sången* använde sig det tidiga 1800-talets väckelser bl a av den pietistiska sångsamlingen *Mose och Lamsens wisor* (1717) – den subjektiva känslans genombrott i svensk diktning enligt Martin Lamms karakteristik[26] – eller de herrnhutiska *Sions sånger* (1743) och *Sions nya sånger* (1778). Många av sångerna i dessa samlingar skulle senare ingå i de frikyrkliga församlingssångböckerna, vars bakgrund och framväxt liksom motiv och symboler Inger Selander nyligen har utrett i en avhandling.[27]

Många nya sångsamlingar föddes efter hand inom väckelserörelsen, med titlar som *Andeliga sånger, Pilgrims-Sånger* och *Pilgrimsharpan*. I vissa fall introducerades genom dessa sångböcker engelsk och amerikansk väckelsesång i Sverige, t ex översättningar av Ira David Sankeys sånger.

Från och med 1880-talet utkom de olika samfundens första sångböcker: *Psalmisten* (Baptistsamfundet, 1880), *Frälsningsarméns sångbok* (1882), *Sionstoner* (EFS, 1889), *Metodist-Episkopalkyrkans svenska*

psalmbok (1892), *Svenska Missionsförbundets sångbok* (1893) samt *Segertoner* (Pingströrelsen, 1914).

Fiktionen

En motivering för läsarnas avståndstagande från romanen var att den återgav en verklighet som var uppdiktad, inte sann. ''Vår tids romanlitteratur [. . .] ger en grundfalsk föreställning om lifvet'', heter det i Svenska Sändebudet 1895.[28] All fiktion förkastades dock inte. I själva verket förekom också en from fiktionstradition i vilken den framväxande diktningen inom väckelserörelsen utgör ett led. Ett centralt verk i denna tradition är John Bunyans Kristens resa (1678), som fick massspridning i England genom Religious Tract Society.[29] C O Rosenius ombesörjde en svensk översättning som såldes av de kringresande kolportörerna.[30] Betecknande är att puritanen Bunyan var medveten om att han bröt mot regler när han valde allegorin som form för det budskap han ville förmedla. I företalet till Kristens resa berättar han om hur han diskuterat formen för sitt verk med några vänner. Det är just fiktionsproblemet som diskussionen gällt; kan Bunyan ge ut sin bok fastän han berättar ''i bild''? Bunyans försvar är att också Bibeln innehåller bilder och att Jesus ofta gav sitt budskap i liknelsens form. Bunyan uppmanar läsaren att se till ''meningen''.[31]

Från Bunyans Kristens resa – som anses ha påverkat väckelseförkunnelsen bl a hos Rosenius – går en direkt linje till P P Waldenströms allegori Brukspatron Adamsson (1862), en tidig svensk gren på den fromma fiktionens träd.[32] Bekant är Henrik Schücks uppgift om Brukspatron Adamsson som en av 1800-talets mest lästa folkböcker i Sverige.[33]

Bunyan och Waldenström knyter i sina verk medvetet an till *Bibeln;* både Kristens resa och Brukspatron Adamsson är i stor utsträckning bibelparafraser eller konkretiseringar av bibeltexten. Detsamma kan sägas om en del av de traktater som spreds genom kolportörerna. Särskilt intressanta är i detta sammanhang de tidigare nämnda *berättelsetraktaterna* där budskapet utläggs i anslutning till en kort exempelberättelse – den bibliska liknelsens metod.

För söndagsskolans bruk utvecklades en särskild form av traktat. I England hade traktatförfattarinnan Hannah More (1745–1833) öppnat en söndagsskola för fattiga barn och utgav för den en serie ''Cheap Repository Tracts''. En engelsk författare som utvecklade en stor produktivitet vad gäller berättelser för söndagsskolan var A.L.O.E. (''A

Lady of England", pseudonym för Charlotte Maria Tucker, 1821–1893); hennes alster som också spreds i Sverige antog även sagans form. I Sverige startade Per Palmqvist liksom EFS tidigt utgivning av skrifter för söndagsskolan och till denna verksamhet knöts bl a författarna Betty Ehrenborg-Posse (1818–80) och Lina Sandell-Berg (1832–1903).

Missionen var ofta ämnet i söndagsskolans tidningar och skrifter. Lina Sandell gav från 1871 ut en serie "Missionsberättelser för barn" och även i de tidiga svenska missionstidningarna riktade till vuxna förekom missionsberättelser med fiktiva inslag, i stor utsträckning hämtade från utländska publikationer. Den kända sången om Svarta Sara, som Lina Sandell publicerade i Missions-Tidning år 1865, anses bygga på en sådan berättelse, ursprungligen tryckt i en engelsk missionstidning.[35] I Svenska Missionsförbundets första årgång finns flera anonyma missionsberättelser såsom "En märklig färd" och "En förstlingskärve".[36] När missionstidningarnas redaktörer genom brev och rapporter från missionärerna efter hand fick tillgång till ett material som var aktuellare och dessutom hade en mer direkt anknytning till de missionsfält som läsekretsen stödde, fick den översatta, ofta anonyma missionsberättelsen på gränsen mellan fakta och fiktion stå tillbaka. De många *levnadsteckningar* av kristna föredömen – väckelsens "plutarcher" eller "hagiografier" – som var ett karakteristiskt inslag i missionstidningarna och förlagens utgivning lånade i många fall form och innehåll åt fiktionsberättelsen.

En stark påverkan på väckelsens berättartradition har säkerligen också den religiösa, folkliga förkunnelsen haft. Väckelsens predikan använde sig gärna av predikoexemplet, den anekdotiska exemplifiering som konkretiserade budskapet. Om Waldenström berättar Johan Petrus Norberg:[37]

> I att finna träffande bilder och liknelser, med vilka han belyste sin framställning, var han oöverträffad. Och dessa exempel tog han alltid ur det dagliga livets förhållanden, så att var och en kände igen och förstod dem. Med små enkla berättelser ur eget och andras liv illustrerade han gärna sitt tal.

Kortberättelser som kunde användas som predikoexempel publicerades i samfundens publikationer, och även särskilda samlingar av sådana "till hjälp för predikanter" gavs ut.[38] En utveckling av det korta predikoexemplet och den uppbyggliga anekdoten till en något längre, novellistiskt utformad berättelse låg nära till hands.

Det finns all anledning att hävda att det är främst ur sådana förebilder som den fromma fiktionsberättelsen utvecklats – i en kulturkrets som starkt markerade ett avståndstagande till profan underhållningslitteratur i olika former.

I sin undersökning av två svenska familjetidskrifter noterar Eric Johannesson beträffande den kristliga Förr och Nu (1870–1879) att den intog en ''vacklande och osäker hållning till fiktionsprosa''.[39] Den form av fiktionsprosa som konkurrenten Svenska Familj-Journalen erbjöd, kunde inte accepteras. Johannesson citerar ett belysande uttalande i brev från Waldenström: ''Gör icke genom röfvare-, mördare- och friareromaner Förr och Nu till en ny Familjejournal. Några 'kringströdda blad ur katekesen' samt några inflätade bibelspråk göra sådana romaner icke kristliga och kunna ej heller om intet göra deras för det vilda, naturliga, köttsliga sinnets fantasi retande och eggande inverkan.''[39] I viss utsträckning vann dock fiktionen insteg också i Förr och Nu, liksom i t ex de många religiösa årskalendrarna. I Ekmans Grenljuset (1888–1903) medverkade en rad svenska författare med from fiktionsprosa.[40]

Pressen

Väckelsen tog – som bl a Harry Lenhammar visat – tidigt pressen i sin tjänst för att sprida sina idéer och knöt därmed an till en tradition från reformationens dagar. Samfunden skaffade sig egna tidningar och det fanns också en rad mer eller mindre fristående uppbyggelse- och missionstidningar. Dessutom kan noteras en del kristligt-politiska tidningar. En viss del av väckelsens press var av lokal eller regional karaktär.

Att lämna en fullständig översikt över väckelserörelsens rika flora av religiösa publikationer låter sig här knappast göra. Framställningen får ge en allmän uppfattning om den mängd av religiös periodika som förekom under väckelsens genombrottsår och senare.

Inte minst när det gällde att aktualisera den för väckelsen centrala missionstanken var pressen ett viktigt inslag i opinionsbildningen. På några årtionden kunde man – såsom Gunnar Hallingberg framhållit – med pressen och missionslitteraturen som media skapa ett levande intresse för främmande folk och länder, avläsbart i missionsoffer och missionsstatistik.[41] Landets första missionstidning var *Underrättelser om Evangelii Framgång i Alla Verldsdelar* (1818–1824).[41] Stor spridning fick *Missions-Tidning* som startades 1834 av George Scott. Den var till att börja med ett organ för Svenska missionssällskapet (1834–1862), senare för Evangeliska fosterlandsstiftelsen (1863–1927).

8249

Bland väckelsens tidningar intar *Pietisten*, ''väckelsens ledstjärna'', en central plats.[42] På initiativ av Scott utkom Pietisten från 1842, första året med Scott och Rosenius som redaktörer och därpå med Rosenius som ensam ansvarig. Från 1868 var Waldenström redaktör och han kvarstod som sådan även sedan Svenska missionsförbundet övertagit tidningen 1908.

George Scott hade att döma av hans första anmälan avsikten att efter främst amerikanska förebilder ge tidningen ett brett innehåll med bl a en ledande artikel ''som på ett lättfattligt sätt samt uti Pietismens anda avhandlar något praktiskt ämne'', en levnadsbeskrivning, berättelser och brev, anekdoter, ''nyare tilldragelser'' och läsning för barn. Men efter att från början på detta sätt ha framträtt som ett ''anglosaxiskt uppbyggelseorgan'' blev Pietisten snart – som Harry Lenhammar utrett – ''nyevangelismens teologiska journal'' med vägledande utredningar i teologiska frågor. I Pietisten utvecklade Rosenius sin förkunnelse om synd och frälsning och inte minst hans svar på insända frågor blev vägledande. Artiklarna saknade tidsanknytning och kunde mycket väl användas som läroföredrag av kolportörerna.

Efter hand utvecklades tidningen till ett ännu mer utpräglat predikomagasin med ett innehåll som utgjordes av predikningar efter kyrkoårets ordning. Waldenström behöll denna inriktning. Hans predikan över försoningen på 20:e söndagen efter Trefaldighet, som publicerades 1872, markerade en brytning med den ortodoxa försoningsläran. Försoningsstriden var en viktig anledning till den brytning inom väckelsen som resulterade i bildandet av SMF 1878. Lenhammar påpekar att man inte finner några uppgifter om schismen eller SMF:s bildande i Pietisten. Tidningens huvudsakliga innehåll var fortfarande predikningar och bibelutläggningar, t ex Waldenströms senare i bokform spridda betraktelser, Guds eviga frälsningsråd. Pietisten var ett från samfunden fristående organ under större delen av sin utgivningstid,[43] även om tidningen var förankrad i nyevangelismen och genom Waldenström kom att knytas särskilt till den riktning som Svenska missionsförbundet representerade. Som samfundsorgan för SMF fick tidningen ett delvis breddat innehåll, vilket visas i kapitel 3.

Genom tidningen *Budbäraren* skaffade sig Evangeliska fosterlandsstiftelsen 1857 ett officiellt organ i avsikt att samla väckelsen och hålla den i nära kontakt med svenska kyrkan.[44] 1928 slogs Budbäraren samman med *Missions-Tidning*.

Baptistsamfundet hade i många år (från 1874) endast årskalendern *Betlehem* som eget organ, men det fanns åtminstone två starka tidningar

med anknytning till samfundet.[45] Tidningen *Evangelisten,* startad av baptistpionjären Anders Wiberg, kom ut 1849–1850 samt 1856–1883 och redigerades i olika omgångar av Wiberg och Adolf Drake, som också hade en framskjuten ställning inom baptiströrelsen. Tidningens karaktär varierade från klart profilerat opinionsorgan till mera allmän uppbyggelsetidning med stark samfundsanknytning. *Vecko-Posten* började 1869 som en nyhetstidning med inriktning på baptismen och den frisinnade delen av väckelsen. Trots att Vecko-Posten alltmer blev ett språkrör för Baptistsamfundet dröjde det ända till 1920 innan den formellt blev ett samfundsorgan. Vid sidan av Vecko-Posten hade tidningen *Baneret* kommit som uttryck för en viss falang inom rörelsen.

Metodistkyrkan utgav *Lilla Sändebudet* från 1869, *Svenska Sändebudet* från 1882.[46] Frälsningsarmén introducerade 1883 *Stridsropet* i svensk version.[47]

Evangelii Härold utkom från 1916 som ett organ för Pingstväckelsen; författaren Sven Lidman blev redaktör för tidningen 1922. Med Lewi Pethrus som främste initiativtagare och chefredaktör startade dagstidningen *Dagen* 1945.[48]

Svenska missionsförbundets omfattande press behandlas i kapitel 3.

Samfundspressens upplagor var i slutet av 1930-talet följande. Evangeliska fosterlandsstiftelsen: *EFS-Budbäraren* 28 000, Svenska missionsförbundet: *Missionsförbundet* 34 000, Baptistsamfundet: *Veckoposten* 15 000, Metodistkyrkan: *Sändebudet* 5 000, Svenska alliansmissionen: *Trosvittnet* 7 000, Fribaptisterna: *Upplysningens vän* 2 000, Helgelseförbundet: *Trons segrar* 9 000, Pingströrelsen *Evangelii Härold* 48 000, Örebromissionen: *Missionsbaneret* 12 000. Frälsningsarméns *Stridsropet* hade 1920 65 000 ex, vilket uppges vara tidningens högsta upplaga.[49]

Bland fristående press med anknytning till väckelserörelsen märks tidningar som utgått från Herman Hall i Jönköping.[50] Han startade *Jönköpings-Posten* (1865) och en rad andra tidningar i Jönköping, Göteborg, Kristinehamn och Stockholm. Från *Svenska Posten,* som han grundade 1873 i Jönköping och utgav några år i Stockholm innan den återvände till hemstaden, utgick *Nya Posten,* där bl a Waldenström medverkade och diskuterade försoningsfrågan. Senare övertogs tidningen av Per Ollén och namnet ändrades till *Hemlandsvännen.* I tidningen medarbetade flera av SMF:s ledande personer såsom – förutom Ollén – Axel Bernard Beskow, E J Ekman, P P Waldenström och Erik Wilhelm Wretlind. Hemlandsvännens redaktion startade 1890 dagstidningen *Svenska Morgonbladet* medan Hemlandsvännen fortsatte till 1894 i

vecko- eller halvveckoupplaga. Svenska Morgonbladet angav som sin uppgift att arbeta för nykterhet, hävda religionsfrihetens grundsats och verka för de kristnas enande. Även om tidningen själv ville framstå som ”de svenska hemmens kristna dagstidning” uppfattades den ofta som ett organ för SMF, som dess redaktörer tillhörde – Per Olléns söner Natanael Per Ollén, Jonatan Magnus Ollén, Johannes Ollén och David Ollén inträdde efter hand i tidningens ledning. Politiskt sett skiftade tidningens ståndpunkt. Från en ursprunglig liberal inställning orienterade den sig i anslutning till bl a Waldenströms politiska uppfattning mot höger för att senare få en partipolitisk framtoning i anslutning till Frisinnade folkpartiet. Tidningen var regeringsorgan under Carl Gustaf Ekmans frisinnade ministär 1926.[51]

Herman Hall startade också *Värmlands Allehanda* och tillsammans med E W Wretlind *Göteborgs Weckoblad* (1874–92) som senare utkom under namnet *Göteborgs Veckotidning* (från 1892).[52] Till den utgivning som behållits inom Hallkoncernen hör lokala nyhetstidningar, jultidningar samt den litterära månadstidskriften *Halls berättelser,* som gavs ut under 1930-talet och innehöll prosa och lyrik av religiös karaktär.[53]

Bland väckelsens äldre tidningar med regional spridning kan nämnas *Gestrikland,* där Waldenström medverkade, samt *Hemlandsposten,* som utgavs i Gävle av Jonas Löfgren.[54]

Fristående publikationer med anknytning till den baptistiska delen av väckelsen var *Svenska Härolden, Kristianen* och *Kristlig Tidskrift.*[55]

En känd tidning av uppbyggelsekaraktär med rikskspridning var *Sanningsvittnet* (från 1875) redigerad av bl a P A Palmer, Carl Boberg, August Bohman och Ragnar Tomson.[56] Ungefär samma framtoning hade *Hemmets Vän.* Den hade startats 1897 av evangelisten Carl Andersson, utgavs från 1921 av Florentinus Hällzon i Örebro och utkommer fortfarande.[57]

De frikyrkliga gymnasist- och studentföreningarna hade sina egna publikationer.[58]

Upplagorna för den icke samfundsanknutna, ”kristligt-politiska” frikyrkopressen uppskattar N P Ollén till ca 140 000 ex i början av 1920-talet, då den svenska frikyrkorörelsen har sitt högsta medlemstal.[59]

Frikyrkliga pressmannaföreningen bildades 1920 som en intresseförening för publicister verksamma inom frikyrkopressen. Senare har föreningen vidgat sin rekryteringsbas och ändrat namn till *Kristna publicistförbundet.*[60]

Förlagen

Samma starka intresse som för pressen visade väckelsen för utgivning av småskrifter och böcker. Såväl samfunden som privata företag producerade tidigt alster främst med syfte att evangelisera och skapa uppmärksamhet kring missionen. Det blev en vidareutveckling av den traktatverksamhet som var intimt förknippad med väckelsens upprinnelse.

Per Palmqvists förlag var det första stora bokförlag som verkade i läseriets tjänst.[61] Palmqvist som själv var aktiv inom väckelsen anslöt sig till baptismen. I samband med en resa till England 1851 lärde han känna den engelska söndagsskolan som blev ett mönster för hans egen söndagsskola i Stockholm. Söndagsskolverksamheten stödde Palmqvist genom att starta en utgivning av religiös barnlitteratur. Han inledde ett samarbete med Betty Ehrenborg som för hans förlag bl a redigerade Christelig månadsskrift för barn 1854–1864 och gav ut Andeliga sånger för barn. Förlagets största artikel torde – enligt Sven Rinman – ha varit Peter Fjellstedts Bibeln med förklaringar. Palmqvists förlag verkade som ett starkt stöd för baptismen som länge saknade egen förlagsverksamhet. 1873 kom förlaget – medlem sedan 1852 – upp i den högsta röstklassen i bokförläggarföreningen.[62]

A L Norman, som började som boktryckare, utvecklade under 1860-talet en betydande tryckeriverksamhet och ett förlag som främst verkade inom den religiösa sektorn. Sin tryckerirörelse överlät Norman 1873 till ett aktiebolag som efter hans död samma år flyttade in i bolagets ”storartade” tryckeribyggnad, Karduansgatan 12,[63] som förmodligen är modell till det ”väldiga fyravåningshus” dit Strindberg förlägger pastor Skåres verksamhet i den satiriska skildringen i Röda rummet.[64] Senare förvärvade det normanska bolaget Centraltryckeriet och slog 1901 samman de båda tryckerierna i Centraltryckeriet. För förlagsverksamheten bildades ett särskilt aktiebolag dit bl a Waldenströms författarskap knöts. A L Normans förlag gav sålunda ut Waldenströms omfattande teologiska produktion men också t ex hans allegori Brukspatron Adamsson (1862), som nämnts en av 1800-talets verkliga folkböcker.[65] Även Waldenströms egen tidning, Pietisten, övertogs av A L Normans förlag. Samarbetet med Waldenström bidrog säkerligen verksamt till att förlaget fick en position som ett av de mest framgångsrika inom den religiösa sektorn.[66]

Evangeliska fosterlandsstiftelsens förlag bildades 1856 – samma år som stiftelsen grundades – med de brittiska bibel- och traktatsällskapen som förebilder.[67] Förlaget växte snabbt. Under de första 25 åren spred

det nära 13 miljoner större eller mindre skrifter. 1909 hade stiftelsen enligt Bernhard Wadström utgivit omkring 40 miljoner kristliga skrifter och betecknades då som det största förlaget i Norden.[68]

Övriga samfund visade i allmänhet inte samma målmedvetna satsning på bokförlagsverksamhet i egen regi som EFS. *Baptismen* stöddes av American Baptist Publication Society när det gällde att sprida traktater och som ovan nämnts fanns även från 1850-talet baptistpionjären Per Palmqvists förlag med i bilden. Först 1890 skaffade sig samfundet ett eget organ för litteraturverksamheten, *Tryckningskommitténs förlagsexpedition,* senare *Baptistmissionens bokförlag/Westerbergs bokförlag.*[69]

Metodistkyrkan startade 1873 i Göteborg ett tryckeri med förlagsrörelse. Förlaget som 1880 flyttades till Stockholm antog namnet *Nya bokförlagsaktiebolaget,* senare *Sanctus.*[70]

Frälsningsarméns förlagsaktiebolag grundades 1893.[71]

Lewi Pethrus startade 1912 *Förlaget Filadelfia;* den direkta anledningen var att Pethrus' predikosamling Jesus kommer hade refuserats av annat förlag. Förlaget Filadelfia, som utvecklades till ett förlag till Pingströrelsens tjänst, överlämnades 1920 till Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och är numera knutet till *Dagenhuset* liksom även *Normans förlag.*[72]

Svenska missionsförbundets förlagsverksamhet som kommer att studeras närmare i nästa kapitel startade inte förrän 1895 och hade till att börja med en relativt blygsam omfattning. Detta berodde säkerligen till en del på att en rad fristående förlag under årens lopp verkade i nära kontakt med samfundets verksamhet. Utgivningen av Waldenströms skrifter på *A L Normans förlag* har redan nämnts. Missionsföreståndare E J Ekman publicerade sina böcker, t ex Den inre missionens historia, på sitt eget förlag, *E J Ekmans förlagsexpedition,*[73] till vilket också hörde ett tryckeri. Johan Bernhard Gauffin, ledamot av SMF:s styrelse 1898–1917 och utgivare av söndagsskoltidningen Barnavännen, producerade på *J B Gauffins förlag* i Uppsala böcker och material för söndagsskolan.[74] J A Lindblad startade som pastor i missionsförsamlingen i Köping 1893 ett förlag som 1911 flyttade till Uppsala. *J A Lindblads förlag* utgav bl a berättelselitteratur av Betty, Runa och Leonard Strömberg och blev mycket framgångsrikt inom den kristliga sektorn.[75] *Dagens bokförlag* ägdes på 1920-talet av Axel Andersson. I samband med missionsföreståndarevalet 1930 påtalades Axel Anderssons engagemang i förlaget, vilket dock inte ansågs diskvalificera honom då Dagens utgivning inte konkurrerade med SMF:s.[76]

Bland övriga privata förlag kan nämnas *A Sigurdssons förlag* i Gävle,

verksamt under 1900-talets första decennier. Ett annat fristående förlag är *Harriers förlag*, där tidningsutgivning kombineras med bokutgivning. Förlaget startades i början av 1930-talet av Harry Lindquist. En av förlagets första produkter, Harry Lindquists egen roman Storstadens son (1934), blev en uppmärksammad och omdiskuterad försäljningsframgång med en sammanlagd upplaga av nära 150 000 ex. Sedan 1936 ger Harriers förlag ut Hemmet och familjen, numera Svenska journalen.[77]

Även till de båda tidigare nämnda tidningarna, Sanningsvittnet och Hemmets vän, knöts förlagsverksamhet. *Hemmets väns förlag* har antagit namnet *Evangeliipress*.

Sven Rinmans historik om Svenska bokförläggareföreningen 1843–1887 visar att det inom föreningen förekom vissa konflikter som gällde bl a litteraturspridningen och som berörde förlag med anknytning till väckelserörelsen.[78] En motsättning uppenbarades omkring 1880 då troende bokhandlare vägrade ta befattning med ''gudlösa och osedliga skrifter'' och deras antipietistiska kolleger däremot ''rynkade på näsan åt läsarskrifter''.[79] Detta var alltså en konflikt på bokhandlarnivå, men sju år senare uppstod en liknande konflikt bland förläggarna. Albert Bonnier som var ordförande i SBF hade på sitt förlag gett ut Strindbergs Giftasnoveller vilka renderade Strindberg ett åtal. Lektor John Personne, senare biskop, angrep Strindbergs förläggare i skriften Strindbergslitteraturen och osedligheten bland ungdomen. En falang inom bokförläggareföreningen menade att Bonnier med hänsyn till den kritik som riktats mot honom var olämplig som ordförande och försökte få honom avsatt. Det fanns också ett annat tvistefrö, nämligen kolportörernas bokförsäljning som konkurrerade med den reguljära bokhandeln. Schismen inom föreningen kulminerade 1887 i en brytning, då de fronderande förlagen lämnade SBF och bildade *Nya bokförläggareföreningen* (NBF). Till denna förening slöt sig vid starten bl a Evangeliska fosterlandsstiftelsen, A L Normans förlag och Svenska bibelsällskapet. Svenska missionsförbundet var medlem från och med 1910.[80] När NBF upphörde 1912 slöt sig både EFS och SMF till Svenska bokförläggareföreningen.[81] Sedan några år var dessa också verksamma i Sällskapet de religiösa bokförlagen.

Sällskapet de religiösa bokförlagen – senare *Kristna bokförläggareföreningen* – bildades 1905 av ett antal förlag som var verksamma inom väckelserörelsen. Stiftarna utgjordes av följande sju förlag: A V Carlssons, E J Ekmans, Evangeliska fosterlandsstiftelsens, E V Hellströms,

A L Normans och Svenska missionsförbundets förlag samt Nya Bokförlags AB. Året därpå anslöt sig också Baptistmissionens, P Palmqvists, A Sigurdssons och Sanningsvittnets förlag.[82] De flesta samfundsförlagen har tillhört denna bokförläggarorganisation: Pingströrelsens och Örebro missionsförenings förlag sedan 1920-talet, Frälsningsarméns förlag sedan 1940-talet och Helgelseförbundet sedan 1950-talet. Bland de fristående förlagen märks Evangeliipress, Halls förlag och Harriers förlag. Svenska kyrkans diakonistyrelses förlag lämnade 1931 sammanslutningen efter medlemskap under en period på 1920-talet. En fullständig förteckning över föreningens medlemmar lämnas i bilaga 1.

När föreningen bildades 1905 angavs syftet vara ”att ordna den s k fria bokhandeln”.[83] Detta genomförde man på så sätt att föreningen inbjöd missionsbokhandlare som tidigare sålt böcker åt något av medlemsförlagen att bli kommissionärer åt föreningen. Sådan inbjudan sändes till ett 60-tal missionsbokhandlare och vid ett sammanträde 1906 antogs föreningens första 43 kommissionärer.[84] För att en försäljare skulle bli antagen som kommissionär fordrades att han kunde lämna borgen för boklagret och strikta krav ställdes i detta avseende från föreningens sida. Föreningens protokoll upptar till största delen beslut om antagande av kommissionärer och godkännande av ekonomiska redovisningar.

Missionsbokhandeln som genom denna organisation blev en viktig distributionskanal för de religiösa förlagens produkter, är som företeelse sålunda äldre än den kristna bokförläggarföreningen. Det dröjde dock innan missionsbokhandlarna skaffade sig en intresseförening som motpart till bokförläggarnas. Först 1935 organiserade sig kommissionärerna i Sveriges missionsbokhandlareförening, som något år efter starten hade 70 medlemmar.[85] Organisationer med motsvarigheter till Svenska bokförläggareföreningen och Svenska bokhandlareföreningen skapades sålunda inom den sektor av det litterära livet som dominerades av väckelserörelsen.

Till bilden hör att bokspridningen i det kristna lokala samhället i stor utsträckning också skedde genom församlingarnas pastorer, som i viss mån tagit över de gamla kolportörernas uppgifter, genom bokombud och litteraturkommittéer samt bokbord i kyrkorna och missionshusen, särskilt i samband med julbasarer och försäljningar. Det förekom också att ett förlag som Lindblads i Uppsala ställde samman kollektioner av böcker för bokauktioner i anslutning till ungdomsföreningarnas verksamhet.[86]

I en analys av materialet i Carl Cederblads stora undersökning Böcker

i svenska hem anser sig Emil Nord[87] kunna fastslå att liksom den schartauanska litteraturen var också Evangeliska fosterlandsstiftelsens, Svenska missionsförbundets, Baptistsamfundets, Pingströrelsens och Lindblads förlagsartiklar "till stor del" spridda genom agenter. Den agentsålda litteraturen anges svara för en femtedel av böckerna i hemmens totala bokbestånd.

En av den nystartade missionsbokhandlarföreningens första åtgärder var att uppvakta förläggarna angående inskränkning av bokförsäljningen genom privatpersoner. En enkät som föreningen gjorde bland medlemmarna 1958 tar upp samma problem och man konstaterar att av inkomna svar framgår, att bokförsäljningen "genom privata ombud och i kyrkolokalerna" förorsakar missionsbokhandlarna svårigheter. "Ingen bransch i vårt näringsliv är så kringskuren som denna."[88]

Ett antal av medlemsförlagen i Kristna bokförläggareföreningen har – i likhet med EFS och SMF – även tillhört Svenska bokförläggareföreningen; Diakonistyrelsens förlag anslöt sig till SBF 1921, Lindblads 1926, Metodistkyrkans förlag 1933, Baptistmissionens förlag 1896 och Örebro missionsförenings förlag liksom Harriers 1979. Pingströrelsens förlagsverksamhet var ansluten till SBF 1961–78 (se vidare bilaga 1). Detta dubbla medlemskap tyder på att förlagen räknat med spridning av sina alster också på den allmänna bokmarknaden.

Ett alternativt litterärt system

Den litterära institutionen

I det föregående har jag försökt att spegla något av den omfattande litterära verksamhet med skriftspridning, tidningsutgivning och förlagsverksamhet som växte fram inom väckelserörelsen. Väckelsen fann tidigt egna möjligheter att föra ut och sprida sina idéer genom det tryckta ordet. Tidningar och tidskrifter representerade de olika riktningarna, och böcker och skrifter av olika slag publicerades för att möta väckelsens behov. Genom kolportörer och andra interna kanaler ordnade man en effektiv spridning. Man kan säga att väckelserörelsen tidigt började bygga upp ett eget litterärt system. Framväxten av press- och förlagsverksamhet i samfundens regi liksom särskilda organisationer för väckelsens förläggare, bokhandlare och publicister tydliggör bilden av ett alternativt litterärt system vid sidan av den etablerade offentligheten.

Denna bild framträder klart om man jämför med den kretsloppsmodell som Robert Escarpit introducerat för att belysa litteraturens ställning i samhället.[89] Utifrån komponenterna produktion, distribution och konsumtion urskiljer Escarpit olika litterära kretslopp. Escarpit nämner det bildade kretsloppet och det populära, vilka alltså utgör skilda system. För Sveriges del är det uppenbart att vi dessutom har att göra med väckelserörelsens litterära kretslopp, uppbyggt kring väckelsens egen produktionsapparat, speciella distributionskanaler och en bestämd grupp av potentiella läsare inom rörelsen. Ett liknande förhållande har Ove L. Eide iakttagit i Norge med "det kristelege skjønlitterære krinslaupet" vid sidan av de andra systemen.[90] Kretsloppsmodellen konkretiserar i vissa avseenden frikyrkorörelsen som *litterär institution*. Den visar institutionens gränser och den illustrerar att denna institution utgör en självständig enhet vid sidan av det etablerade nationella systemet.

Begreppet litterär institution inbegriper emellertid inte bara spridningen och mottagandet av litteraturen ("kretsloppet") utan det sammanfattar de litterära villkoren, såväl när det gäller de materiella produktionsförhållandena som litteraturens innehåll. Det omfattar även verket. Begreppet institution markerar således en litteratursociologisk aspekt: litteraturen ses som en del av samhället och litteraturens egenart uppfattas som beroende av särskilda förhållanden inom institutionen. Det är detta som motiverar att jag vill definiera väckelserörelsen som en litterär institution. Den litterära verksamheten vill jag se som en del av väckelsens samhälle och som ett uttryck för särskilda förhållanden i detta samhälle.

Hur väckelserörelsens litterära institution kom att avspeglas i lokalsamhället har Lars Furuland studerat i en svensk socken, Malung.[91] En ny och av rörelsen präglad litteratur nådde bygden genom kolportörerna, och det var inte bara almanackan, psalmboken, katekesen, Bibeln och världsliga skrifter av skillingtryckets typ som utgjorde befolkningens huvudsakliga läsning. I de frikyrkliga församlingarna verkade pastorerna som litteraturspridare och man hade även litteraturkommittéer. Församlingen blev en del av den egna rörelsens landsomfattande spridningsnät. Av sterbhusauktioner i Malung framgår att många skaffat sig ett religiöst färgat bok- och småskriftsbestånd som inte kan ha kommit till gårdarna genom den vanliga bokhandeln. Flera Malungsbor blev själva kolportörer och ersatte skinnarvandringarna med vidsträckta kolportörsresor. Åtminstone två bygdeförfattare framträdde som hade anknytning till frikyrkorörelsen. Ett sockenbibliotek hade efter vanlighe-

ten startats omkring 1859, men av en dagboksanteckning framgår att Ynglingaföreningen i Malungs missionsförsamling hade ett eget bibliotek så tidigt som 1874. Enhetskulturen bröts upp i lokalsamhället.

De forskare som avsett att studera den litterära institutionen har vanligen uppmärksammat den dominerande litterära offentligheten och endast sällan intresserat sig för delkulturer eller motkulturer. Peer E Sørensens litterära institution är den borgerliga litteraturen i det kapitalistiska samhället.[92] Sørensens tes är att boken produceras kapitalistiskt och cirkulerar som andra kapitalistiskt producerade varor, vilket står i motsättning till konstens typiska funktion under feodalismen då den var knuten till representativa förhållanden. En viktig utgångspunkt för Sørensens teori är Jürgen Habermas' studier av den borgerliga offentlighetens framväxt i kamp mot feodalstaten under 1700-talet, och Sørensen ser den litterära institutionen som ett uttryck för borgerskapets existensform.

Arne Melberg har introducerat Peer E Sørensens Elementaer litteratursociologi för svensk publik i volymen Den litterära institutionen, där han också samlat en rad studier i den borgerliga litteraturens sociala historia av olika författare.[93] Även om sålunda den litterära institutionen också här i övervägande grad blir detsamma som den etablerade litterära institutionen under en viss period, noterar Melberg ansatser till en proletär offentlighet vid sidan av den borgerliga i sekelskiftets Sverige. I och med att arbetarnas läsmöjligheter ökade genom de kortare arbetstiderna och bättre bostäder, startades – särskilt i de större städerna – arbetarbibliotek och studieverksamhet som efter hand kanaliserades i ABF, om vars bildningssyn en undersökning föreligger av Jonas Åkerstedt.[94]

Litteraturen – t ex i arbetarpressens tidningar – var till att börja med inordnad i proletära former och utgjordes främst av kampdikt och agitation. Det kan sägas vara fråga om en alternativ institutionalisering som saknar den offentliga borgerlighetens karakteristiska dialektik mellan privat och offentligt. Från och med 1910 sker en utveckling – representerad av författare som Martin Koch, Ivan Oljelund och Ragnar Jändel – som Melberg vill beteckna som ''integration'' med den borgerliga institutionen.

Rent allmänt torde man kunna säga att den frikyrkliga litterära institutionen och den proletära institutionen företer en rad parallella drag när det gäller uppkomst och utveckling.

En institutionell aspekt har Bo Bennich-Björkman tillämpat i Författaren i ämbetet, där han studerat författarämbeten vid svenska hovet

och kansliet 1550–1850.[95] Han visar att författarna i det äldre samhället i första hand ej syftade till att uttrycka sig själva utan att formulera beslut, idéer, attityder eller känslor för andras räkning. Man torde kunna påstå att författarna i den frikyrkliga institution som undersöks i denna bok åtminstone till att börja med fungerar på samma sätt då de i första hand är förmedlare av rörelsens idéer. Ett par danska studier kan nämnas där delkulturer uppmärksammas. Margareta Balle-Petersen, vars bok Guds folk i Danmark dock inte sysslar med litteraturen, har pekat på hur väckelsen i Danmark, som fick sitt uttryck främst i grundtvigianismen och den inre missionen, skapade kulturella miljöer av speciell karaktär.[96] De väckta formade religiösa subkulturer som alternativ till majoritetskulturen och skaffade genom sina egna organisationer sin egen infrastruktur: friskolor, söndagsskolor, folkhögskolor och samlingslokaler. För den inre missionens folk var sabbatsbudet särskilt viktigt för skapandet av religiös identitet och föranledde att särskilda ''söndagsvilande'' mejerier byggdes och att de väckta fiskarna arbetade tillsammans på ''missionsbåtar'' som avstod från söndagsarbete. Utvecklingen i Danmark kan ses som en parallell till hur väckelsen i Sverige formade en egen kulturmiljö, bakgrunden till den litterära institution som här undersökes.

Ett intresse för förbisedda grupperingar uttrycker Povl Schmidt i det danska projektet Dansk kulturhistorie og bevidsthedsdannelse 1880–1920 då han vill fästa uppmärksamheten på ''tabernes historie'', böndernas, kvinnornas och arbetarnas, och själv sysslar han närmast med vad som han kallar ''bondeoffentligheden''.[97]

Väckelserörelsens litterära institution torde trots en rad genomgående drag inte vara enhetlig. På samma sätt som olika riktningar och samfund uppstod inom rörelsen, kan man räkna med att också litterära delinstitutioner uppstod. Gränserna mellan dessa delinstitutioner är givetvis svåra att dra, men ett rimligt antagande är att det för delinstitutionerna konstituerande varit respektive samfunds egen litterära verksamhet. Undersökningar av bokbestånden i äldre läsarhem pekar på att medlemmarna i ett visst samfund skaffade sig litteratur i första hand från samfundets eget förlag och att de läste samfundets tidningar.[98] Dessutom kunde man skaffa sig litteratur från samfundet närstående förlag och man läste vissa tidningar av mer allmän karaktär. Om prästen i sockenkyrkan hade de väcktas förtroende är det tänkbart att även av kyrkan distribuerad litteratur kunde finna vägen till de frikyrkliga hemmen.

Den frikyrkliga litterära institutionen torde uppvisa vissa centra som

präglar sina respektive områden av huvudinstitutionen såsom EFS, SMF, SB, Metodistkyrkan och Pingströrelsen. Samband mellan delinstitutionerna har förekommit men det har också funnits förbindelser med den etablerade litterära institutionen, dock i olika stor utsträckning på olika ställen av den institutionella kartan. Pingströrelsens särart såväl institutionellt som läromässigt ger en karakteristisk prägel åt vissa avsnitt av institutionen.

Den institutionella koden

För att underlätta ett närmare studium av litteraturen inom väckelserörelsens litterära institution vill jag introducera en teoretisk förklaringsmodell med utgångspunkt i begreppet *kod*. Litteraturen ses som ett uttryck för institutionens kod. Hypotesen bygger på förutsättningen att de genomgående karakteristiska drag som litteraturen inom en institution uppvisar beror på institutionella faktorer. Ett studium av koden belyser därmed litteraturens funktion och villkor inom institutionen.

Begreppet kod får alltså beteckna gestaltningen av grundläggande principer i den litterära verksamheten. De olika principer som påverkar koden – man kunde också tala om förväntningar och förhållanden – sammanfattas i begreppet *kontext*.

De viktigaste kontextfaktorerna vill jag hänföra till tre slag av faktorer: mål, regler och ramar.

Målen visar på det övergripande syftet och på de grundläggande förväntningar man ställer på litteraturen. Målen finns i vissa fall uttalade, t ex när företrädare för institutionen utreder frågan om litteraturens uppgift. Men vanligen måste målen deduceras ur koden. Följande hypotetiska mål för en delinstitution inom väckelserörelsen må tjäna som exempel på vilka förväntningar som där kan tänkas bli ställda på litteraturen: att evangelisera, att sprida kunskap om missionen, att påverka läsarnas andliga växt, att verka allmänt personlighetsutvecklande, att vara ekonomiskt lönsam för rörelsen eller i varje fall ej åsamka den utgifter.

Reglerna, som också finns implicita i koden, ger uttryck för uppfattningar om hur man skall skriva för att uppnå målen. En litterär institution inom väckelserörelsen har uppenbarligen regler som säger vilka genrer som är rekommendabla och som därvid kan antas ge företräde åt t ex levnadsteckningen. Reglerna ger också besked om t ex förhållandet till realismen och om hur man skall skildra beteenden som inte överensstämmer med sådana som vanligen är accepterade av rörelsen.

Med ramar avser jag de konkreta resurser som står till buds såsom produktionsmöjligheter, distributionsapparat och ekonomiska förhållanden. Medan mål och regler är styrande, fungerar ramarna i princip som begränsande faktorer. De media som existerar vid en viss tidpunkt utgör givetvis viktiga ramfaktorer som påverkar utformningen av den litterära verksamheten. Så länge som exempelvis tidningar och tidskrifter huvudsakligen utgör institutionens litterära forum anpassas litteraturen efter dessa media. Den korta berättelsen som påbörjas och avslutas i samma tidningsnummer kan då bli den dominerande formen för fiktionsprosan. I t ex ett brev till författarinnan Betty beställer redaktören för Ungdomsvännen korta skisser. Han vill inte gärna ha fortsättningsberättelser, ''därför att tidningen ju ej kommer oftare än var fjortonde dag''.[99]

Upplagornas storlek och den därmed sammanhängande frågan om spridning till en snävare eller vidare krets av läsare torde också – enligt gängse kommunikationsmässiga rön – påverka koden. En i vissa avseenden förändrad kod kan tänkas vara en förutsättning för ett försök att sprida institutionens litteratur genom andra kanaler än de gängse – t ex genom den allmänna bokhandeln i stället för genom missionsbokhandeln.

Vid en undersökning som denna kan man i anslutning till ramfaktorerna ställa frågan om en folkrörelseinstitution som bygger på ideell grund är underställd marknadskrafterna i lika hög grad som den etablerade borgerliga litterära institutionen.

De tre faktorer som konstituerar den institutionella koden håller gemensamt samman institutionen och markerar dess gränser. Kontextfaktorerna får inte ses som från varandra isolerade företeelser. Tvärtom kan de antas stå i ett klart interaktivt förhållande till varandra så att förändring av en kontextfaktor medför förändring också av annan faktor – såsom exempel ovan visar. Även om jag således à priori inte utgår från att kontextfaktorerna motarbetar varandra, är det dock tänkbart att detta kan förekomma. Ett alltför snävt regelsystem kan tänkas motverka målen.

Teorin tar fasta på det institutionellt gemensamma. Utan att jag här kan gå in på frågan om individuella variationer kan jag rent generellt konstatera att för den enskilde författaren finns i stort sett bara två alternativ: att följa koden eller att söka sig utanför institutionen.

Teorin om den institutionella koden knyter an till den pedagogiska läroplansforskningen särskilt så som den utvecklats av en grupp forskare under ledning av Ulf P Lundgren.[100] Från läroplansteorin har jag

hämtat såväl kod-kontextmodellen som begreppsapparaten.

Läroplan i vanligt svenskt språkbruk är något konkret, dvs kursförteckningar, studieplaner, andra skriftliga dokument etc. Men i läroplansteorin har begreppet en betydligt vidare innebörd – jämför den engelska termen curriculum – och gäller hela den uppfattning och de bakomliggande förhållanden som styr undervisningen.[101] Lundgren använder begreppet kod för att beteckna de samlade principer som gestaltas i konkreta styrinstrument, i undervisningsmateriel och utbildning.[101] Hur denna kod utformas beror på "existerande materiella och kulturella villkor och föreställningar om utbildning i olika politiska, administrativa och pedagogiska processer"[101]. Lundgren studerar kodens utveckling på olika nivåer. En nivå avser hur värderingar, kunskaper och erfarenheter väljs ut och organiseras och hur arbetsmarknaden påverkar den konkreta läroplanens utformande. På en annan nivå studeras besluts- och kontrollprocesser. På en tredje nivå iakttas hur koden transformeras i klassrummet etc.

En viktig utgångspunkt för denna läroplansforskning har varit Urban Dahllöfs teori om relationer mellan organisatoriska ramar för ett utbildningssystem och undervisningsprocessens innehåll och förlopp.[102] Av hans rön framgår att olika organisatoriska ramar – t ex beträffande tiden – begränsar undervisningens förlopp och därmed formar dess resultat. Basil Bernsteins användning av begreppet ram, som enligt hans terminologi närmast avser de olika möjligheter som står till buds beträffande innehållet i undervisningen, ger en annan aspekt.[103] Alla kontextfaktorer skulle i konsekvens därmed kunna sägas vara ramar. Jag har dock valt att följa Lundgrens distinktion mellan styrande och begränsande faktorer och låter ramarna beteckna de konkret begränsande omständigheter som institutionens litterära produktionsmöjligheter och distributionssystem utgör.

Även om man självklart inte kan sätta likhetstecken mellan en formell och på olika sätt reglerad institution som skolan och en informell litterär institution, finns det uppenbara likheter mellan dem. Parallellen mellan skolan och en litterär institution är uppenbar särskilt när man ser på litteraturens funktion att förmedla kunskaper, attityder och värderingar som tjänar samhällets eller gruppens syften.

Särskilt påfallande verkar likheterna vara när det gäller frikyrkans litterära institution där litteraturspridningen har haft en så uppenbart ideologisk motivering. Man ville evangelisera, och socialisationen till rörelsen var viktig. Det gällde att skapa känslan av delaktighet i en kultur.

I avsikt att närmare kunna precisera de litterära ramarna för den delinstitution som SMF utgör av den frikyrkliga litterära institutionen kommer jag i nästa kapitel att teckna framväxten inom samfundet av en publicistisk verksamhet och en förlagsrörelse. Därefter vill jag – utifrån gjorda uttalanden och programförklaringar – föra en diskussion kring mål och regler för den litterära verksamheten inom SMF.

Kapitel 2
Litteraturen i Svenska missionsförbundet

Inledning

Föregående kapitel innehöll en allmän översikt över press- och förlagsverksamhet inom väckelserörelsen. Förekomsten av privata och fristående företag var till att börja med betydande, men allteftersom de olika samfunden tillväxte och fick en fastare organisation ökade den samfundsanknutna delen. Syftet med detta kapitel är nu att med en begränsning av perspektivet söka ge en bild av hur tidningsutgivning och förlagsverksamhet utvecklats inom ett av samfunden. Mitt exempel är Svenska missionsförbundet (SMF), vars utveckling i detta avseende jag kommer att följa från förbundets start 1878 fram till tiden för andra världskriget. Undersökningen koncentreras till perioden 1910–1939, då SMF:s publicistiska verksamhet och bokutgivning på det egna förlaget i hög grad expanderar. I detta kapitel uppmärksammas också några karakteristiska drag i samfundets litteratursyn och litteraturanvändning.

Undersökningsperioden uppvisar ett samfund i utveckling. Medlemsantalet som 1910 var ca 95 000 uppgick 1939 till ca 108 000 efter en toppnotering av ca 115 000 medlemmar år 1926. Antalet församlingar uppgick i början och slutet av perioden till 1 200 resp 1 662. I ungdomsföreningarna fanns det 1910 ca 14 000 medlemmar, 1939 ca 40 000. Juniorföreningarna hade 1939 ca 25 000 medlemmar.[1] Enligt statistik, utarbetad 1925 av Frikyrkliga samarbetskommittén, bodde då av SMF:s medlemmar 14 % i större städer, 15 % i mindre städer och 71 % på landsbygden. Samfundet hade då en starkare representation på landsbygden än Baptistsamfundet och Metodistkyrkan. (Uppgifterna för Baptistsamfundet: 21 % i större städer, 19 % i mindre städer och 60 % på landsbygden; Metodistkyrkan: 42 % i större städer, 28 % i mindre städer och 30 % på landsbygden.)[2] Vid samma tid hade SMF sin starkaste ställning i Värmlands, Uppsala, Jönköpings och Gävleborgs län, men utbredningen var svag i Hallands, Malmöhus och Kristianstads län samt i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.[3]

Ursprungligen hade SMF karaktären av ett missionssällskap bestå-

de av självständiga, lokala troendeförsamlingar. En utveckling mot en frikyrka försökte Waldenström bromsa i det längsta – i viss mån i motsättning till E J Ekman och tongivande distriktsföreståndare och pastorer inom förbundet. P P Waldenström tänkte sig helst en återförening med Evangeliska fosterlandsstiftelsen och var emot en utbrytning ur Svenska kyrkan. Efter Waldenströms död växte sig samfundsmedvetandet dock allt starkare när den andra generationen av ledare tog över. Under en rad missionsföreståndare som Janne Nyrén, Axel Andersson, Johan Gustafsson och Richard Larsson utvecklades SMF alltmer i frikyrklig riktning.[4]

Under undersökningsperioden differentierades verksamheten. För samfundets arbete bland den ''halvvuxna och vuxna'' ungdomen bildades 1910 ett ungdomsförbund, Svenska missionsförbundets ungdom (SMU). Från mitten av 1910-talet förekom också relativt allmänt tonårsavdelningar som 1923 organiserades i Svenska missionsförbundets juniorer (SMJ). Under 1930-talet växte en scoutverksamhet fram, till att börja med under namn av Våra pojkar och Våra flickor. Det sociala arbetet utvecklades och missionen fann nya arbetsfält.[5]

Samfundets intresse för utbildning kom till uttryck i den nya missionsskolan i Lidingö (1908); i början av perioden tog SMF också ansvar för skolor av olika karaktär i Kristinehamn, Osby, Jönköping och Östersund. Detta engagemang omfattade senare även en rad nya folkhögskolor. Ett korrespondensinstitut startades 1924 som stöd åt de lokala föreningarnas studieverksamhet; de första studiecirklarna hade bildats 1913.[6]

Under 1920- och 1930-talen berörde flera teologiska strider samfundet, bl a beträffande dopfrågan och bibelsynen, och vissa splittringstendenser visade sig, särskilt i samband med pingstväckelsens genombrott.

Tidningar och tidskrifter

Utgivning före 1910

Under SMF:s första år fanns två tidningar, Vittnet och Förbundet, som kan ses som föregångare till förbundets egen press.

Vittnet utgavs av P P Waldenström och E J Ekman under åren 1877–1880, de två första åren som månadstidskrift, därefter sex gånger om året.[7]

I sin presentation av tidningen förklarar de båda redaktörerna att ändamålet med tidskriften är att man där skall ''kunna mötas för att inbördes inför menige man afhandla frågor, hvilka röra såväl lära som kyrkoordningen''. De avser inte att ge ut en uppbyggelseskrift i vanlig mening, men det ska inte heller vara ''någon lärd teologisk tidskrift''. Waldenström och Ekman understryker att de vill hålla sig till ''ett enkelt och lättfattligt språk'' och de vill knyta an till väckelsens fråga: ''Huru står det skrivet?''. En uppgift för tidningen är att hjälpa läsarna att finna ''vad Guds ord säger''.[8]

I tidningens spalter medverkar förutom de båda redaktörerna bl a Jonas Löfgren och Andreas Fernholm, båda i likhet med Waldenström och Ekman före detta präster. Uppsatserna gäller sådana ämnen som försoningen, dopet, nattvarden och rättfärdiggörelsen.

Som exempel på inslag som närmast rör ''kyrkoordningen'', kan nämnas en lång artikel av Waldenström om Kungl förordningen av den 11 dec 1868 angående särskilda sammankomster för andaktsutövning. Denna förordning, som gav prästerskapet rätt att närvara vid enskilda andaktsövningar och även att förbjuda sådana som kunde förorsaka ''söndring'', kritiserar Waldenström skarpt i polemik mot Svensk luthersk kyrkotidning och Theologisk tidskrift.[9]

Vittnet var – som Lenhammar framhåller – ett centralt idéorgan i de frågor som låg till grund för Svenska missionsförbundet, men efter samfundets bildande förelåg behov av en tidskrift med en något annan inriktning och Vittnet upphörde.[10]

Förbundet, ''Månadsskrift för Sveriges kristna församlingar och missionsföreningar'', efterträdde Vittnet och redigerades för att tjäna som ett sammanhållande band i det nya samfundet. Förbundet utgavs åren 1880–1885, det första året av E J Ekman, därefter av Ekman och Andreas Fernholm. Utgivningsort var Kristinehamn, där Ekman var föreståndare och Fernholm lärare vid förbundets missionsskola.[11]

Ett betydande inslag i tidningen är presentationer av fria församlingar på olika orter med rapporter från deras verksamhet. Svenska missionsförbundets gemensamma angelägenheter uppmärksammas i varje nummer och utförliga årsmötesreferat förekommer.

Relationen till samfundet stärks 1881 när Ekman erhåller ett arvode från SMF för redigeringen och det ekonomiska överskottet lämnas till förbundets kassa.[12]

Tidningen Förbundet ägnades således i hög grad åt samfundsmaterial. I viss utsträckning fortsatte denna publikation också linjen från Vittnet som ett folkligt opinionsorgan. Någon uppbyggelsetidning var den inte.

Hur Waldenström uppfattade skillnaden mellan Pietisten och Förbundet framgår av ett brev till Ekman 1882 gällande en artikel som Ekman skrivit men som Waldenström inte ville publicera i Pietisten i det skick den förelåg. Han föreslår en omarbetning för Pietistens räkning:

Skulle du icke kunna skrifva en enkel, hjertlig, till uppbyggelse tjenande framställning af Nattvarden, just så indelad som den närvarande, och sedan låta den polemiska afdelningen utgöra en serskild uppsats för Förbundet?[13]

Från år 1883, fem år efter samfundets bildande, utgavs SMF:s första egna tidning. Syftet med den nya tidningen – som under de första åren hette *Svenska Missionsförbundet* – var att bereda missionsvännerna tillfälle att närmare följa förbundets verksamhet:

En helgjuten bild af denna werksamhet kunde ej på annat sätt gifwas dem, enär nödigt utrymme för en sådan ej stod att winna inom andra tidningar. Det nämnda beslutet war alltså, kan man säga, förestafwadt af nödwändigheten. Wi hafwa welat påpeka detta, då mången torde undra öfwer, att det redan stora antalet tidningar och tidskrifter med kristligt syfte nu ytterligare ökas. Wi hafwa ock welat derigenom göra klart, att denna tidnings egentliga syfte är att redogöra för det arbete, som af Svenska Missionsförbundet utföres.[14]

I sin anmälan framhåller redaktionen också betydelsen av att ''wåra missionärer få tillfälle att genom i tidningen införda bref direkt tala till missionens wänner''. Förutom dessa missionärsbrev och andra meddelanden om förbundets verksamhet skulle tidningen innehålla missionsbetraktelser och underrättelser från andra missioner, ''synnerligast skildringar ur missionärernas wexlande lif m m''.[14]

Till tidningens förste redaktör utsågs Axel Bernhard Beskow, sekreterare och kassör i förbundets centralkommitté.[15] E J Ekman fick 1885 i uppdrag att sköta redaktörsskapet i samband med att han valdes till missionsföreståndare.[16] Från 1886 var tidningens namn *Missionsförbundet*. Ekman kvarstod som redaktör till 1904 då han lämnade sina uppdrag som SMF:s ordförande och missionsföreståndare.

Missionsförbundets innehåll gällde i första hand missionen, men tidningen fick efter hand en tydligare prägel av samfundsorgan, bl a genom att tillkännagivanden och rapporter om verksamheten inom landet lämnades större utrymme i tidningen. Vid flera tillfällen påpekades vid förbundets konferenser behovet av ett förbundsorgan med ett vidare innehåll. En tätare utgivning efterlystes också.[17] Problemet löstes genom att Pietisten inköptes från A L Normans förlag.[18] Från 1908 till och med

1918 utkom Missionsförbundet och Pietisten växelvis varannan vecka så att det i praktiken blev fråga om en veckoutgivning av två olika samfundsorgan. Tidningen Missionsförbundet fortsatte att ta särskilt ansvar för den yttre missionen under det att Pietisten var ett organ för uppbyggelse och inre mission.

Missionsförbundet var inte ett debattorgan och fyllde inte den funktion som t ex Vittnet haft. Den teologiska eller kyrkopolitiska debatten kring SMF får man söka i fristående organ såsom Hemlandsvännen och Svenska Morgonbladet.

Utgivning 1910–1939

Inköpet av Pietisten innebar inledningen till en period då SMF som samfund blev mer aktivt i sin publicistiska verksamhet. (Figur s 46. Uppgifter om bl a periodicitet, redaktörer och upplagor lämnas i bilaga 2.) Förutom Pietisten förvärvade SMF inom kort tid också ungdomstidningarna Friska Vindar och Ungdomsvännen, söndagsskoltidningen Barnavännen samt jultidningarna Hem Hem och Vinterny. De flesta av dessa organ hade redan tidigare på ett eller annat sätt haft anknytning till SMF. Fram till andra världskriget startades också en rad specialpublikationer. Som vi senare skall se fick SMF:s bokförlagsverksamhet samtidigt ett markant uppsving.

Missionsförbundet, SMF:s huvudorgan under perioden med en särskild betoning av missionen, utkom med två nummer i månaden under åren 1890–1918. Efter sammanslagning med Pietisten blev tidningen veckotidning. 1940 ersattes Missionsförbundet av det nya förbundsorganet Svensk Veckotidning.

Pietisten utgavs 1908–1918 av SMF som ett organ för förbundets inre mission och för övrigt med en bibehållen karaktär av uppbyggelseorgan. Liksom Missionsförbundet utkom Pietisten två gånger i månaden under denna period; de två tidningarna alternerade som nämnts så att någon av dem utkom varje vecka.

Ungdomsvännen förvärvades 1910 för att bli organ för Svenska missionsförbundets ungdom (SMU), som konstituerades detta år. SMF övertog också samma år ungdomstidningen Friska Vindar, som i juli sammanslogs med Ungdomsvännen. Den sammanslagna tidningens namn var därefter Ungdomsvännen Friska Vindar till och med 1916, då tillägget Friska Vindar ströks. Namnet Friska Vindar användes senare för en tidning för juniorer inom SMF. Friska Vindar, ”Illustrerad kristlig ungdomstidning”, hade getts ut i Stockholm sedan 1906 av Svenska

Figur

PUBLIKATIONER INOM SVENSKA MISSIONSFÖRBUNDET

Årtal inom parentes samt streckad linje markerar utgivningsperiod då publikation formellt ej varit i SMF:s ägo.

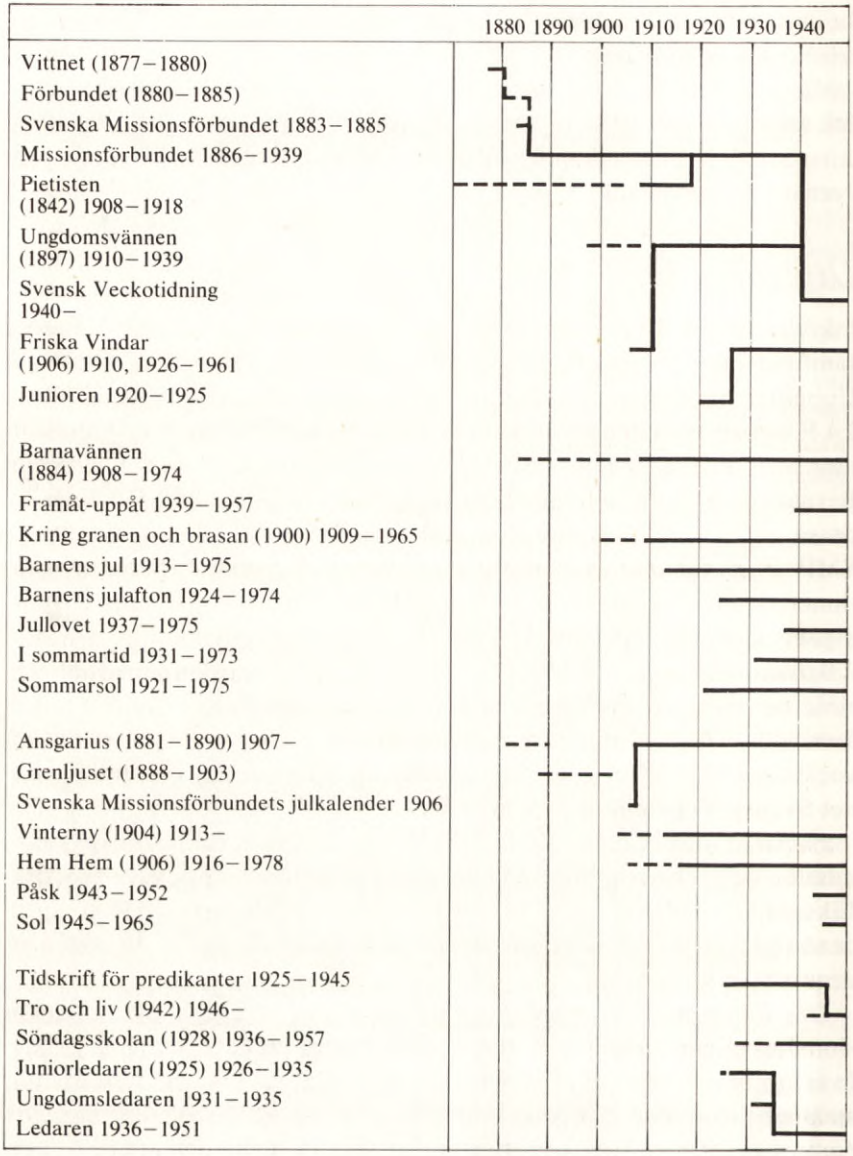

Morgonbladets chefredaktör, N P Ollén.[19] ''Karaktärsteckningar'' av föredömen för ungdomen, kortare betraktelser, missions- och folklivsskildringar liksom berättelser, dikter och ''idrottsuppsatser'' var stående inslag i tidningen som 1906–1910 inte markerade anknytning till något särskilt samfund.

Ungdomsvännen hade haft viss betydelse för utvecklingen av ungdomsarbetet inom SMF redan innan den förvärvades av samfundet. Den hade startats av predikanten Gustaf Fredrik Nordqvist, som gav ut tidningen regelbundet från början av 1897. Efter ett par år fyllda av praktiska svårigheter som sammanhängde med att utgivningsorten var det avlägset liggande Nårunga, ''1/2 mil från närmaste postanstalt, med nära 2 mil till närmaste stad och 1 1/2 mil till närmaste järnvägsstation'', överlät Nordqvist år 1899 Ungdomsvännen till folkskolläraren August Wiktor Hellström som redan medverkade i tidningen.[20] Därmed flyttades utgivningen till Nyköping. Tidningen kan sägas ha stått SMF nära ända sedan starten, även om den neutrala undertiteln var ''Sveriges Ungdom tillägnad''. Nordqvist var predikant i SMF och Hellström tillhörde förbundets styrelse och var med om att organisera ungdomsförbundet. Redaktionen uppmärksammade SMF särskilt genom att rapportera om förbundets missionsverksamhet och genom att regelbundet presentera ungdomsföreningar inom förbundet. Andra samfund rönte inte denna uppmärksamhet. Tidningen organiserade också en ''Ungdomens hednamission'' som knöts till SMF genom att den underhöll ett missionärspar i Kongo från 1901 och ett annat i Kina från 1903.[21]

Junioren startades 1920 med inriktning på det nyetablerade arbetet bland tonåringar. Efter några år ändrades tidningens namn till *Friska Vindar* (1926–1961).

Barnavännen, en av landets mest spridda söndagsskoltidningar, startades 1884 av folkskolläraren Johan Bernhard Gauffin som redigerade tidningen till sin död 1920. Gauffin var missionsförbundare, bl a ordförande och söndagsskolföreståndare i Uppsala missionsförsamling och tillika ledamot av SMF:s styrelse och söndagsskolkommitté. I Gauffins egen söndagsskola i Uppsala deltog 900 barn år 1898 i en stad med 22 000 invånare. Tidningen Barnavännen utgavs av SMF från 1908.[22] Den utkom varje vecka under söndagsskolterminerna och utdelades gratis till söndagsskolbarnen.

Framåt – Uppåt startades 1939 för söndagsskolbarn i åldern 10–13 år och knöt även an till det scoutbetonade arbetet i Våra pojkar och Våra flickor.

Kring granen och brasan, Barnavännens jultidning, startades av

Gauffin år 1900. När SMF:s söndagsskolor begåvades med flera jultidningar, riktades Kring granen och brasan till de äldre barnen, *Jullovet* till åldern 10–13 år, *Barnens jul* till "mellanavdelningen" och *Barnens julafton* till "de mindre barnen". Till terminsavslutningen inför sommarlovet kom *Sommarsol* och *I sommartid*.

De båda årskalendrar som Waldenström och Ekman under 1880- och 1890-talen gav ut på fristående förlag, *Ansgarius* och *Grenljuset*, var i första hand riktade till Missionsförbundets folk och kan ses som föregångare till den årskalender som SMF 1906 började ge ut, *Svenska Missionsförbundets julkalender*.[23] Påföljande år tog kalendern upp det namn som var känt genom Waldenströms årspublikation, *Ansgarius*. I SMF:s regi presenterades Ansgarius till att börja med som en missionskalender för att från 1933 avses vara SMF:s årskalender med en allmän inriktning på förbundets arbete.

Vinterny och Hem Hem är SMF:s jultidningar för vuxna. *Vinterny* startades 1904 av bokförläggaren och baptisten Erik Vilhelm Hellström, som genom sitt förlag, E V Hellströms Förlagsexpedition i Stockholm, gav ut en rad tidningar och religiös litteratur.[24] Hellström redigerade tidningen 1904–1910. Från 1913 var SMF tidningens förläggare.

Hem Hem utgavs från 1906 av Ungdomsvännens redaktion. A W Hellström som var ägare till båda tidningarna överlät som ovan nämnts Ungdomsvännen till SMF år 1910 men först 1916 kom man till en överenskommelse beträffande jultidningen.[25]

I denna översikt kan också en del specialorgan nämnas. *Tidskrift för predikanter* utkom 1925–1945. Dess uppgift övertogs av den teologiska tidskriften *Tro och liv* som 1942 startades av Frikyrkliga samarbetskommittén men numera utges av Pastorernas riksförbund med representanter för olika frikyrkliga samfund i redaktionskommittén. Till olika kategorier av ledare riktade sig följande publikationer: *Söndagsskolan, Ungdomsledaren, Juniorledaren* och *Ledaren*. Flera av här nämnda tidningar har efter undersökningsperioden ändrat namn.

Bland publikationer som inte medtagits i översikten i figuren märks kamrattidningar som *Reflexen*, Kinamissionärernas blad, och tillfällighetspublikationer som traktattidningarna *Sanningen* och *Livsfrågor* samt Missionsskolans blad (vanligen presenterat under namnet *Årsringar*). Medlemsbladet *Stöd de unga/Ungdom på väg* var organ för SMF:s skolförening. Efter översiktens slut har bl a *Påsk* (1943–1952) och *Sol* (1945–1965) utkommit, båda publikationer där skönlitterära inslag dominerade.

Inom SMF har också förekommit ett stort antal regionala och lokala

publikationer och några exempel skall här lämnas på sådana. *Västmannabygd* utgavs från 1922 av Västmanlands Ansgariiförening, en distriktsförening av församlingar tillhörande SMF, med uppgift att vara ''ett föreningsband mellan församlingarna inom länet''.[26] *Vårt arbetsfält* blev 1939 efter en ny distriktsindelning den nya tidningen för Västmanlands-Närkes distrikt. Liknande tidningar är *Västergötlands missionsblad. Organ för Västergötlands missionsförening och dess ungdom* (1921–) och *Norrlandsbygden. Tidskrift för Svenska missionsförbundets verksamhet i Ångermanland och Medelpad* (1936–).

I många lokalförsamlingar – kanske rentav i de flesta – har man dessutom haft egna församlingsblad, där såväl periodicitet som storlek och innehåll i hög grad varierat. Församlingsbladen har vanligen innehållit församlingarnas verksamhetsprogram och dessutom, beroende på bladens storlek, betraktelser och information kring verksamheten. Utförandet har varierat från mycket enkla stencilerade blad till mer påkostade illustrerade produkter i boktryck. Församlingsbladen har genomgående haft heltäckning bland församlingens medlemmar och dessutom spridning utanför församlingen.[27] Några fortfarande utgivna församlingsblad från undersökningsperioden är: *Bollnäs församlingsblad. Organ för Bollnäs missionsförsamling* (1917–), *Församlingen. Månadsblad för Lutherska Missionsföreningen, Stockholm* (1919–) och *Uppsala missionsförsamlings månadsblad* (1933–).

Redaktörerna för SMF:s rikspress under den aktuella perioden hade ofta pastors- eller missionärsutbildning; de rekryterades vanligen ej bland yrkesverksamma tidningsmän. Karakteristiskt är att redaktörskapet kunde växla med andra funktionärsuppgifter i samfundets ledning, t ex som missionssekreterare. Flera av samfundets missionsföreståndare har varit redaktörer för förbundstidningarna.

Kongomissionären Wilhelm Sjöholm kallades hem till Sverige för att ta hand om arbetet på expeditionen efter Ekmans avgång, vilket bl a innebar uppdrag som missionssekreterare och redaktör för Missionsförbundet. Han redigerade också Ansgarius och Vinterny. Sjöholm efterträddes som redaktör för Missionsförbundet av Jakob E Lundahl, också han Kongomissionär. Lundahl tjänstgjorde senare en period som yttre missionens sekreterare och därefter åter som Missionsförbundets redaktör. Axel Andersson kombinerade uppdragen som SMU-sekreterare och redaktör för Ungdomsvännen. Han tjänstgjorde därefter som inre missionens sekreterare och blev slutligen missionsföreståndare. Johan Gustafsson började som SMU-sekreterare och redaktör för Ungdomsvän-

nen, därefter hade han hand om Missionsförbundet några år för att senare bli inre missionens sekreterare – då han även redigerade Ansgarius – innan han fick uppdraget som missionsföreståndare. Richard Larsson var SMU-sekreterare samtidigt som han redigerade Ungdomsvännen, han blev senare inre missionens sekreterare och slutligen missionsföreståndare. Axel Andersson, Johan Gustafsson och Richard Larsson hade alla studerat vid förbundets teologiska seminarium och haft pastorstjänster.[28]

Förlagsverksamheten

Förlagets start och utveckling fram till 1940

En förlagsverksamhet inom Svenska missionsförbundet utvecklades efter hand för att svara mot de behov av litteratur som uppstod inom samfundet. Redan 1881 hade årsmötet ett förslag om ”att Missionsförbundet skulle söka anskaffa en sångbok, som kunde användas vid bönestunderna i stället för de många som nu begagnas”.[29] Frågan om en egen sångbok aktualiserades sålunda redan innan förbundets första tidning Svenska Missionsförbundet startades 1883, men det dröjde ända till 1891 innan en sångbokskommitté tillsattes.[30] Johan Erik Nyström fick senare av denna kommitté i uppdrag att redigera sångboken.[31]

När *Svenska Missionsförbundets sångbok* var färdig – första upplagan trycktes 1893 – diskuterade styrelsen hur distribution och försäljning skulle ske. Missionsföreståndare E J Ekman som hade en egen förlagsrörelse erbjöd förbundet sin ”förlagsexpedition” men styrelsen avböjde med motiveringen att det då vore ”nödvändigt att förstärka personalen på Svenska missionsförbundets expedition och ingå såsom medlem i Svenska Bokförläggareföreningen”. Ekmans förlagsexpedition fick i stället i uppdrag att sköta distributionen.[32] Emellertid fann styrelsen skäl att efter en tid ompröva sitt beslut och den 5 juni 1895 bestämdes att förbundets expedition skulle svara för distributionen.[33] Detta beslut markerar ett första steg i riktning mot utvecklandet av en egentlig bokförlagsverksamhet inom SMF.[34]

En söndagsskolsångbok, *Sånger för söndagsskolan*, utgavs 1896.[35] Även den övriga produktionen begränsade sig under flera år framåt till material som hade en direkt inriktning på verksamheten i församlingarna.

Försäljningen av sångböckerna gick bra. 263 250 ex av sångboken och 73 648 ex av söndagsskolsångboken hade tryckts 1899.[36] Det var naturligt att man funderade på att utöka denna uppenbart lönsamma gren av verksamheten, och ett förslag om utvidgad bokförlagsrörelse togs upp till behandling av konferensen 1899. Det visade sig dock att det fanns ett starkt motstånd mot en sådan utökning, och detta motstånd delades av styrelsen som avstyrkte förslaget med motivering att man ej borde låta insamlade medel användas till annat än rena missionsändamål.[37] En kommitté tillsattes emellertid för att utreda frågan närmare, och konferensen 1900 hade sedan att ta ställning till kommitténs avstyrkande förslag. Beslutet blev att SMF inte måtte driva annan bokförlagsrörelse än som är "behöflig och nödvändig för dess verksamhet".[38] Konferensen påpekade dock att den inte hade något emot om ett fristående bolag bildades för en bokförlagsrörelse i större omfattning till samfundets tjänst, vilket kan ses som ett godkännande av den privata förlagsverksamhet som bl a Waldenström och Ekman var engagerade i och som jag tidigare berört.

Utan att generalkonferensen senare fattade några beslut som visade på en ändrad uppfattning i bokförlagsfrågan växte förlagsverksamheten successivt. Den Minnesskrift som utgavs vid förbundets 25-årsjubileum 1903 såldes i 10 000 ex.[39]

I den första förlagskatalogen från 1905, *Prisuppgift på Sång-Böcker m m från Svenska Missionsförbundets Expedition,* utgörs hela sortimentet av de nämnda sångböckerna, noter till sångerna, församlingsböcker, textböcker och klassböcker för söndagsskolan, ritningar till missionshus, nattvardskärl samt en missionssparbössa. Den senare, som föreställer en negerpojke som nickar för varje ilagd slant, blev en för söndagsskolbarn under decennier välkänd företeelse. I den andra förlagskatalogen, som utgavs 1907, finns – förutom ett betydligt utökat församlingsmaterial – också flera böcker, såsom *Några bilder från Svenska Missionsförbundets arbetsfält i Kongo* av Karl Edvard Laman, *Mörka skuggors land eller något om Kina och dess folkliv* av Eva Sköld, *Ljusglimtar i mörkret* av Eva Sköld samt *Ett och annat från kinesiska Turkestan* av Elly Högberg, samtliga utgivna 1907.[40]

Missionären Wilhelm Sjöholm, som från och med 1904 var redaktör för Missionsförbundet och ansvarig för SMF:s expedition efter Ekmans avgång, intresserade sig i hög grad för att utveckla förlaget, kanske mot en bakgrund av erfarenheter från missionens tryckeriverksamhet i Kongo.[41] Sjöholm medverkade 1905 vid stiftandet av Sällskapet de religiösa bokförlagen (Kristna bokförläggareföreningen).[42] På hans initiativ intro-

ducerades 1906 *Svenska Missionsförbundets julkalender*.[43] Han deltog också vid redigerandet av de stora missionsverken *Dagbräckning i Kongo* (1911) och *25 år i Kina* (1916).

I ett tidigare avsnitt har vi sett att SMF vid denna tid skaffade sig flera nya publikationer och bl a övertog Pietisten från *A L Normans förlag*. 1913 förvärvade SMF också från samma förlag utgivningsrätten till Waldenströms skrifter. I överenskommelsen ingick omkring 35 titlar.[44] Verksamheten inom förlaget hade nu tagit sådana proportioner att en särskild bokförlagsföreståndare, Josef Roth, måste anställas (1913).[45]

J B Gauffins förlag som specialiserat sig på söndagsskollitteratur förvärvades 1920.[46] Tidigare hade detta förlag till SMF överlämnat Barnavännen och en jultidning för söndagsskolbarn, Kring granen och brasan. 1935 övertogs *Dagens bokförlag*.[47]

Gummessons boktryckeri AB inköptes 1944. Från och med 1949 användes namnet *Gummessons bokförlag* för en del av SMF:s utgivning[48] och det har senare kommit att helt ersätta den gamla beteckningen, Svenska missionsförbundets förlag.

Förlagets uppgift

För att ytterligare belysa förbundets inställning kan det vara skäl att dröja något inför uttalanden som gjorts beträffande förlagsverksamheten.

Av yttrandet från den kommitté som hade tillsatts av generalkonferensen 1899 med uppgift att utreda bokförlagsfrågan framgår vilka motiveringar som låg bakom kommitténs rekommendation. Beslutet i generalkonferensen 1900 att utgivningen skulle begränsas till böcker som behövdes för förbundets verksamhet följde helt kommitténs förslag. I sitt uttalande fastslår kommittén först att styrelsen är ''pliktig att använda alla influtna gåfvomedel uteslutande för det af gifvarne bestämda ändamålet och till intet annat''.[49] För något annan ändamål än missionsverksamhet eller understöd av behövande har aldrig några gåvor lämnats till förbundet. SMF kan inte upprätta någon bokförlagsverksamhet helt enkelt av den anledningen att medel saknas för ändamålet. Utgivningen av sångboken ser kommittén som ett undantag, motiverat med att det insatta kapitalet var jämförelsevis litet, att man ''med tämligen stor visshet'' kunde räkna med att få tillbaka det insatta kapitalet med god ränta, samt att en gemensam sångbok var av en sådan betydelse för missionsverksamheten, att ''en liten uppoffring därför ur missionskassan mycket väl låtit försvara sig''.[49] Däremot anser kommittén att det

inte finns någon anledning att ge ut biblar och allmän uppbyggelselitteratur, då ''tillgången på sådana alster är tillräckligt stor förut''. Om konferensen skulle besluta om en utvidgad förlagsverksamhet befarar kommittén vissa komplikationer, eftersom litteratur som utges av samfundets förlag skulle komma att betraktas som godkänd eller auktoriserad av förbundet. Därför måste man välja litteratur för utgivning med särskild omsorg och urskillning och det skulle bli nödvändigt att anställa en kompetent granskare. Man befarar dock att följden inte desto mindre kan bli ''slitande diskussioner vid konferenserna och i tidningarna''. Enbart böcker som är nödvändiga för verksamheten bör därför i fortsättningen ges ut, och man nämner särskilt att det finns behov av material för söndagsskolan och bibelskolan.

Kommittén avråder sammanfattningsvis från ''någon egentlig större bokförlagsverksamhet'' varigenom SMF:s andliga och ekonomiska välstånd kan äventyras.

En av kommitténs ledamöter söker mjuka upp detta uttalande genom ett eget tillägg om att SMF må på eget förlag utgiva litteratur ''som kan betraktas såsom en lika viktig mission som den förbundet på annat sätt bedriver''.

E J Ekman berör bokförlagsfrågan kortfattat 1903.[50] Han konstaterar att SMF fått ganska betydande inkomster genom sångböckerna men han anser att det varit välmotiverat att tillbakavisa ''de gång efter annan uppdykande förslag att etablera ett bokförlag af religiös litteratur i allmänhet''. Den säkra förtjänsten av sångböckerna kunde lätt äventyras.

Ragnar Tomson behandlar bokförlagsfrågan i ett par artiklar 1919. Han anser att bokförlagets främsta uppgift är att skapa intresse för missionen med målet att ''missionstanken skall kunna genomtränga varje församlings verksamhetsgren från söndagsskolan och ungdomsverksamheten till den innersta församlingsvården samt att utom våra led skingra misstron mot missionen''.[51] Utgivningen bör omfatta ''god kristlig litteratur och missionslitteratur, som uppfordrar till missionsoffer, personliga och ekonomiska''.[52] Han pekar på att förlagets vinst går till missionen men anser att förlaget inte får växa så att det blir en affär för sig. Förlaget är ett led i missionsverksamheten.[53]

Axel Andersson fastslår 1928 att SMF:s förlag har till uppgift att verka ''missionerande'' och han pekar på att den litteratur som utges skall tjäna som stöd för arbetet inom de olika verksamhetsgrenarna.[54] Han konstaterar att förlagets litteratur främst avhandlat den yttre missionen och att i och med ett begynnande ungdomsarbete har följt ''åtskillig

ungdomslitteratur", t ex "studieböcker samt småskrifter i olika ämnen". Söndagsskolan har försetts med textböcker och textutredningar.

Oskar Terning nämner i en återblick 1945 att förlaget ser som sin främsta uppgift "att sprida evangeliet".[55] Det har man gjort genom försäljning av biblar och testamenten, genom skrifter i teologiska spörsmål och bibelkunskap etc. Som exempel på vad man gett ut särskilt med tanke på ungdomen nämner han "studieböcker och studieplaner, levnadsteckningar och berättelseböcker".

De uttalanden om bokförlagsverksamheten och dess mål som jag redovisat ovan kan sammanfattas i följande punkter:

- att stödja förbundets verksamhet;
- att skapa intresse för missionen;
- att inbringa pengar till missionen;
- att evangelisera.

Även om inte något av målen kan sägas ha varit inaktuellt någon gång under perioden har tyngdpunkten i viss mån förskjutits. I sitt uttalande år 1900 poängterar generalkonferensen – med sångboksutgivningen som exempel – att uppgiften är att stödja SMF:s verksamhet. Senare framhävs mer uppgiften att skapa intresse för att skaffa pengar till missionen. I de sista uttalandena nämns en allmän, mer övergripande uppgift för förlaget att "evangelisera" eller "missionera". Denna mindre specificerade uppgift ger givetvis större utrymme för olika tolkningar och för en bokutgivning av allmännare slag.

År 1932 formulerade missionsstyrelsen riktlinjer för bokförlagskommitténs verksamhet och uttalade sammanfattningsvis: "Svenska Missionsförbundets Bokförlagskommitté är ansvarig för, att endast sådan litteratur utgives, som är fullt förenlig med Svenska Missionsförbundets principer och syften i arbetet för Guds rike."[56]

De restriktioner som de ekonomiska ramarna utgjort – ibland med förväntningar om vinst till förbundet från förlagsverksamheten – hör med till bilden. I riktlinjerna 1932 för bokförlagskommitténs arbete finns också en paragraf som påminner om de ekonomiska förutsättningarna: "Kommittén skall vid antagandet av manuskript även taga hänsyn till ekonomiska synpunkter."[57]

Förlagets utgivning

Sångböckerna utgjorde således från början en väsentlig del av förlagets utgivning. Den första versionen av *Svenska Missionsförbundets sångbok, Sånger och psalmer till enskilt och offentligt bruk* (1893), såldes i drygt 730 000 ex, medan den reviderade upplagan (1921) trycktes i nära 500 000 ex före år 1940. De olika söndagsskolsångböckerna, *Sånger för söndagsskolan* (1896), och *Svensk söndagsskolsångbok* (1908, 1929) trycktes i ca 870 000 ex före 1940.[58]

SMF:s sångbok utgavs i olika versioner. Ännu av den första sångboken fanns såväl en frakturupplaga som en antikvaupplaga. Upplagor som även innehöll Nya Testamentet förekom liksom givetvis upplagor med musik.[59]

Ytterligare en rad sångböcker av olika karaktär utgavs med inriktning på skilda verksamhetsgrenar: *Hymnarium* (1914), *Sångbok för musikföreningar* (1918), *Fridstoner* (1919), *Blandade kören* (1921), *Lek och allvar* (1924), *Evangeliska sånger* (1929), *Juniorsånger* (1929) och *Ungdomssånger* (1935).

Av förlagets bokutgivning före 1940 svarar *uppbyggelse och teologi* för ca 40 % av samtliga titlar. Litteratur om *den yttre missionen* – däribland även en del reseskildringar – uppgår till ca 20 %, och litteratur som behandlar *den inre missionen* – däribland historiska framställningar – utgörs av ca 15 % av antalet titlar. 20 % av utgivningen är *barn- och ungdomslitteratur* av olika slag, 4 % är *skönlitteratur* för vuxna och 1 % *övrigt*.[60]

I gruppen *uppbyggelse och teologi* svarar Waldenströms författarskap för en stor del.

För förlagets *skönlitterära utgivning* innebar 1936 ett genombrott med Viktor Myréns *Mästaren vid gränsen* samt novellsamlingar av Johan Gustafsson och Nils Holmstrand. Fiktionen hade i början av 1930-talet förekommit nästan enbart i samband med utgivningen av barn- och ungdomsböcker, som då blev relativt omfattande med verk av författare som W W Stabell, Ester Lindberg och Maj Ollén. Några böcker på gränsen mellan ungdomsläsning och vuxenlitteratur av de norska författarna Anders Kvellestad och Kari Glöersen introducerades 1934. Birger Wårdh hörde till förlagets ungdomsboksförfattare under senare delen av 1930-talet liksom Ruben Nyström vars bok *Sussen* vann första pris i förlagets första ungdomsbokspristävlan 1937.

Utgivningens volym framgår av beräkningen på nästa sida, som inte omfattar periodika, sångböcker, biblar eller småtryck.[61]

1910–1919	525 590 ex
1920–1929	739 675
1930–1939	1 150 400
Summa	2 415 665

Förlaget som företag

Företagsmässigt utgjorde SMF:s förlag inte ett självständigt bolag utan ingick som en integrerad del av samfundets övriga verksamhet under missionsföreståndarens ledning.[62] Vinst från förlaget lämnades direkt till samfundets kassa. Förlagsvinsten uppges 1903–1917 ha uppgått till nära 250 000 kronor.[63] ”Den ekonomiska vinst, som tillförts Missionsförbundet genom bokförlaget utgör ett synnerligen välbehövligt tillskott till missionskassan”, konstaterar årsberättelsen för år 1925.[64] Från 1931 användes vinsten för att förstärka pensionskassorna för predikanter och andra anställda; under åren 1931–36 avsattes nära 400 000 kronor av vinsten från bokförlaget för detta ändamål.[65] SMF torde inte ha behövt skjuta till medel till förlagsverksamheten under den här aktuella undersökningsperioden.

Litteraturen i den lokala verksamheten

I de frikyrkliga församlingarnas mötesverksamhet, som i hög grad bygger på medlemmarnas medverkan med sång, musik, bibelläsning, bön och vittnesbörd, har lyriken haft en självklar plats genom psalmen och sången.[66] *Uppläsningar* av poesi och prosa har också stått på mötesprogrammen,[67] särskilt vid ungdomsföreningarnas möten liksom vid juniorernas samlingar och söndagsskolans avslutningar. Av en protokollsbok förd i Ungdomsföreningen Senapskornet i Köpings missionsförsamling under åren 1912–1915 framgår att föreningens uppbyggelsemöten på söndagskvällarna vanligen innehöll följande stående programpunkter: gemensam sång, inledning med bibelläsning och bön, vittnesbörd, uppläsning av dikt eller ”god berättelse” samt avslutning. Vid varje möte utsågs vilka medlemmar som nästa gång skulle svara för de olika programpunkterna. Flera av de upplästa poemen och berättelserna är hämtade från tidningen Ungdomsvännen.[68]

En insändare i Ungdomsvännen 1920 som önskar anvisning på ”en bok med poem, helst korta och gärna framställande någon tilldragelse

passande att föreläsa vid ungdomsmöte, utflykter i naturen m m'' rekommenderas Oskar Hultkranz' antologi Sammanringning samt diktsamlingar bl a av August Bohman, Carl Boberg och Oskar Stjerne. Särskilt populära vid uppläsningar i ungdomsföreningar under 1910- och 1920-talen är – enligt Oscar Lövgren – dikter av Carl Boberg.[69]

I skriften *Om berättelser och deras muntliga återgivande* lämnar Axel Andersson metodiska anvisningar för framförande av berättelser, särskilt i juniorföreningar och söndagsskolan.[70]

Uppläsningarna syftade i grunden till något annat än ren underhållning. Det framgår av Axel Anderssons skrift och även på ett mycket illustrativt sätt av en artikel i Ungdomsvännen 1928 där Erland Sundström berättar om ett föreningsmöte med dukat kaffebord i missionshusets lilla sal.[71] En grupp juniorer är samlad till ''systrarnas afton'' och programmet är ''likt hundratals andra'' med solosång och uppläsning. Det som läses är en berättelse om en storstadsflicka som efter ett väckelsemöte i ett lantligt missionshus omvärderar sitt liv och böjer knä i bön till Gud. Berättelsen skildrar också hennes upplevelse av Guds närhet. Uppläsningen gör ett starkt intryck på medlemmarna i juniorföreningen och några känner ett behov att fatta samma beslut av avgörelse som flickan i berättelsen. Avslutningsvis berättar Sundström att den väckelse som här ''börjat med en uppläsning av en berättelse ur Ungdomsvännen'' senare fick en allt vidare omfattning i samband med en mötesserie som två unga evangelister höll.

Ett annat programinslag är de små teaterpjäser som under beteckningen ''dialoger'' framförs i ungdoms- och juniorföreningarna.[72]

Dessa litterära inslag i mötesverksamheten ger i många fall medlemmarna impulser att själva skriva dikter, berättelser och dialoger. En del spår av sådant amatörskriveri finns i Ungdomsvännens spalter, säkerligen inspirerat även genom återkommande litterära pristävlingar.[73] Många tonåringar debuterar som författare i tidningen Junioren [74] I antologin Sång till psalmodikon har Nils Holmstrand och Einar Rimmerfors samlat lyrik av rörelsens egna diktare. Utgivarna anger att deras syfte varit att lämna material till ungdomens uppläsningsaftnar och att uppmuntra till fortsatt diktning.[75]

Bibliotek

Enstaka belägg visar att bibliotek förekommit mycket tidigt inom väckelsen. I Malung fanns som redan nämnts ett bibliotek knutet till missionsförsamlingen 1874. Spår av ett bibliotek i Gränna missionsförsam-

lings ''öresförening'' på 1870-talet har upptäckts.[76] Ynglingaföreningen i Eskilstuna började upprätta ett bibliotek 1879.[77] Valbo kristliga ynglingaförening i Gästrikland hade ett bibliotek 1888, om vilket föreningen då meddelar: ''För närvarande hava vi något över 100 band goda böcker samt fem särskilda tidningar på lokalen.''[77] Från och med 1910-talet startades många bibliotek i föreningarna. En enkät som gjordes i SMU under åren 1926–28 ger vid handen att 581 föreningar då har bibliotek men 501 föreningar saknar bibliotek.[78] 1936 fanns 611 bibliotek med sammanlagt 93 930 volymer.[79] Tyvärr ger tillgängliga sammanställningar inte några närmare besked om bibliotekens storlek, men man kan säkerligen utgå ifrån att många av dem var av en relativt blygsam omfattning. Boksamlingarna kunde inrymmas i ett skåp i lilla salen såsom ett bevarat foto av biblioteket i ungdomsföreningen Vårblomman i Bodafors utvisar. Vårblommans bibliotek omfattade omkring 700 band och uppges 1928 vara flitigt anlitat av såväl medlemmar som utomstående.[80] I Edsbyn startade ungdomsföreningen ett bibliotek 1911. Det omfattade 1930 omkring 450 band med en lånefrekvens av över 500 boklån årligen.[81]

Från förbundets ledning försökte man på olika sätt skapa intresse kring biblioteksverksamheten. Ett av de tidiga initiativen var Bruno Nyströms skrift 1915 *Om läsning och bibliotek*. Nyström säger sig vilja gå till rätta med ytligheten i medlemmarnas läsning och han hävdar starkt studiearbetets betydelse. ''Utan ett allvarligt bildningsarbete äro vi ej vuxna vår uppgift.'' Föreningsbiblioteken spelar enligt Nyström en viktig roll i detta bildningsarbete och han ger i sin skrift många råd om hur man kan organisera ett bibliotek. Från 1914 ger SMU regelbundet ut boklistor med förslag till inköp till föreningsbiblioteken.[82] Bruno Nyström återkommer då och då i Ungdomsvännens spalter till biblioteksfrågan. Han hävdar att biblioteken skall skänka nytta och nöje, och han betecknar denna verksamhetsform som en ''missionsgärning och på samma gång en kulturgärning''.[83]

Det framgår dock av artiklar i Ungdomsvännen att biblioteksverksamheten inte får önskad omfattning och inriktning. Sålunda framför David Hedegård 1923 en rad kritiska synpunkter på föreningarnas bibliotek.[84] Vägledande principer saknas ofta, menar han, och bokbeståndet verkar vara tillkommet på måfå. Hedegård råder föreningarna att ta hänsyn till om det förekommer ett offentligt bibliotek på platsen. Det finns ingen anledning för föreningen att köpa böcker till sitt bibliotek som man kostnadsfritt kan låna i det offentliga biblioteket. Föreningsbiblioteken är dock inte överflödiga, eftersom de har en specialuppgift. ''De skola tjäna samma syfte som vår ungdomsverksamhet för övrigt, alltså hjälpa

den troende ungdomen till ljus över det inre livets spörsmål och tjäna dess moraliska och religiösa fostran." Han föreslår att föreningsbiblioteken koncentrerar sina inköp till bibellitteratur och uppbyggelseböcker, kyrkohistoria och missionslitteratur, biografier samt "ett lämpligt urval skönlitteratur". Det gäller också för föreningarna att upprätthålla intresset för biblioteken och han föreslår att man i det syftet anordnar litterära aftnar.

I en del föreningar dör biblioteken svältdöden, hävdar Nathan Johnson.[85] I stället för att växa står boksamlingarna övergivna och skräpar i ett hörn. Föreningsbiblioteket måste växa. Det skall ha en framskjuten plats och det måste finnas en kontakt mellan det övriga föreningsarbetet och biblioteket, anser Johnson. Han framhåller att bibliotekarien måste arbeta aktivt, t ex genom att starta studiecirklar och genom att erbjuda böcker ur biblioteket i anslutning till ämnen som behandlats i mötesverksamheten. "Det finns inget motsatsförhållande mellan personlig kristen tro och medveten bildningssträvan."

Föreningarnas ekonomiska ramar utgör givetvis i många fall en begränsande faktor för biblioteksverksamheten, något som man anmäler i SMU:s styrelse 1928.[86] Genom att SMU inte har bildat eller utgör en riksomfattande studieorganisation – såsom t ex IOGT eller ABF vid samma tid – kan SMU inte begära ett centralt statsbidrag till biblioteken och studieverksamheten. I artiklar i Ungdomsvännen 1928 visar Ivan Nilsson dock på att det finns en annan möjlighet att få statsbidrag. Nilsson föreslår att föreningarna ansluter sina bibliotek till ortens offentliga bibliotek och han lämnar anvisningar för hur detta kan ske. En särskild styrelse för föreningsbiblioteket erfordras. Kommunen skall utse en representant i styrelsen jämte revisor. Böckerna skall väljas ur Folkbildningsförbundets katalog. Föreningsbiblioteket räknas då som en enhet av kommunbiblioteket och får på så sätt del av statsanslaget till kommunens bibliotek. Det är inte känt i vilken utsträckning denna möjlighet utnyttjades, men den riktar uppmärksamheten på ett tänkbart samarbete mellan två skilda litterära institutioner.

Som ett stöd för föreningarnas studiearbete startar SMU 1924 ett *korrespondensinstitut* (K.I.) med kurser för studiecirklar och enskilda. Kurser erbjöds bl a i bibelkunskap, missionskunskap, psykologi, söndagsskolmetodik och svenska språket.[87]. Bibliotekens betydelse för studiearbetet uppmärksammas bl a av studiesekreteraren Richard Larsson som 1932 hävdar att "en uppryckning måste ske på många håll", även om det också finns föreningar som har välskötta bibliotek med ett aktuellt innehåll. Han nämner särskilt att biblioteken bör innehålla en

uppsättning viktiga referensböcker för cirkelstudierna i föreningen.[88] Richard Larsson och Petrus Jonsson utvecklar senare synpunkterna på studiearbetet och biblioteksverksamheten i föreningarna i en särskild skrift, Studiearbete och biblioteksvård.[89]

Litteraturspridning

Spridning av religiös press och litteratur uppfattades som en viktig uppgift för församlingarna och ungdomsföreningarna och man hävdade gärna att man därigenom fullföljde kolportörernas arbete (se kap 1). ''I begynnelsen av den andliga verksamhetens uppblomstring i vårt land var skriftspridningen en huvudsak'', fastslår Waldenström 1910.[90] ''Sprid god litteratur'' är därför en återkommande uppmaning i förbundets tidningar. Inför julen 1925 annonserar SMF:s förlag på följande sätt.[91]

Ungomsföreningar!
Härmed inbjuda vi eder till aktivt deltagande i försäljningen av vår jullitteratur. Välj en särskild kommitté inom eder förening, som omedelbart påbörjar orderupptagningen.
Jämte den sedvanliga pristävlan, varvid 45 pris utdelas till ett värde av tillsammans 1 000:– kr, som gäller för varje enskild återförsäljare, anordnas i år en särskild pristävlan som gäller föreningar.

I Pietisten påminns läsarna om att det är viktigt att församlingarna utser lämpliga personer för att ta hand om ''denna viktiga missionsgren''[92], och redaktionen för Ungdomsvännen påpekar att den är ''maktlös'' utan stödet från lokalföreningarna.[93] Man betecknar missionstidningarna och de religiösa skrifterna som ''pappersprediканter''[94], och en insamling för att göra det möjligt att sprida friexemplar av tidningar kallas för ''Ungdomsvännens tidningsmission''.[95] Vanligen tar den lokala församlingen ansvar för att placera förbundsorganen på vissa institutioner, sjukhus etc.[96] Syftet är naturligtvis främst, enligt Oskar Terning, att sprida det kristna budskapet, att ''uppmuntra och vägleda, meddela kunskaper och ge appeller''.[97] Men en viktig uppgift är också att sprida kunskap om missionen. ''Den flitige läsaren av missionstidningarna står ej utom eller på sidan av missionsverket; han lever tvärtom mitt uppe i detsamma och delar all dess glädje och smärta, dess med- och motgångar'', hävdar Janne Nyrén.[98] Han framhåller också tidningarnas uppgift att ''sammanhålla'' samfundet och tjäna som förbindelser mellan organisationens olika delar.

Med tanke på den senare uppgiften är det naturligt att spridningen av vissa privata religiösa tidningar och skrifter inom föreningarna kunde uppfattas som problematisk.[99]

I tidningen Ungdomsvännen finns förslag till program vid ''tidningsaftnar'' som särskilt skulle aktualisera tidningsfrågan. Ett sådant programförslag upptar uppläsningar av betraktelser, dikter, berättelser och andra artiklar ur Ungdomsvännen samt ''avslutning med inbjudan till prenumeration''.[100]

Uppgifter om de enskilda medlemmarnas *läsvanor och läsintressen* belyser ur en annan aspekt litteraturens ställning i samfundet. Missionären Carl Johan Engvall, f 1858, berättar i en artikel i Ungdomsvännen 1928 om vad man läste i hans barndomshem i Karlskoga under 1870-talet.[101] Han nämner i första hand en rad kristliga tidningar såsom Bibelvännen, Lunds missionstidning, Fosterlandsstiftelsens Missionstidning och Väktaren, vilka spreds i socknen ''i hundratals exemplar'' av den kända missionskvinnan Mor i Vall.[102] De första böcker som Engvall minns är julkalendrarna Korn åt små fåglar och Frideborg. Hans läsning för övrigt upptog kristliga berättelseböcker och historia. I sockenbiblioteket lånade Engvall Fryxells svenska historia och Emilie Flygare-Carléns böcker.

I en artikel i Folkbildningsminnen berättar köpmannen och missionsförbundaren J K Andersson, f 1888, om högläsning ur Svenska Morgonbladet och andra kristliga tidningar som nådde barndomshemmet.[103]

Vid en genomgång som jag gjort av en boksamling i ett äldre läsarhem i Västmanland som i stort sett varit oförändrat sedan sekelskiftet bekräftas denna bild av att missionsvännerna främst nåddes av det egna samfundets tidningar och litteratur samt av den läsning som fristående kristliga förlag försåg dem med.[104] Bokbeståndet utgjordes främst av uppbyggelselitteratur och teologi samt missionsböcker. En liknande sammansättning uppvisar ett småländskt läsarhem vars boksamling – ca 150 volymer – bevarats sedan sekelskiftet.[105]

Litteraturuppfattningen

Väckelserörelsens litteraturuppfattning har som bakgrund det pietistiska avståndstagandet från världen och den koncentration på ''det enda nödvändiga'', som motiverade att man om läsarna kring George Scott kunde säga att de inte värderade ''det vi kalla verldslig vishet, högre

vetenskap, skön konst''.[106] Mycket av denna inställning levde länge kvar inom väckelserörelsen, även om mönstret efter hand bröts upp och inställningen t ex till ''skön konst'' blev mindre okomplicerad inom den del av väckelsen som här är föremål för studium.

I det följande vill jag försöka visa på några karakteristiska drag i den litteraturuppfattning som kommer till uttryck i uttalanden som görs i press och skrifter utgivna av SMF. Dessa uttalanden – det första från 1913, det sista från 1938 – belyser också vilka mål och regler som man under denna period ville ställa upp för den litterära verksamheten.

Målet för konsten och den litterära verksamheten är främst att förhärliga Gud, hävdar redaktören och SMF-predikanten Jonas Löfgren i sin programmatiska uppsats Konsten i den kristna odlingens tjänst (1913).[107] Konsten skall underordnas det kristna budskapet och för såväl enskilda människor som hela folket tjäna en utveckling ''i sant kristlig anda''. På så sätt fungerar Psaltarens psalmer och naturlyriken när den förhärligar skaparen, menar han. Bildkonsten, sången och musiken liksom vältaligheten – som skall vara okonstlad – bör också stå i den kristna odlingens tjänst. Han uppmanar de kristna att bruka konsten för kristna syften. Detta är desto viktigare, anser han, eftersom kristendomens motståndare använder konsten till det som är ''lågt och simpelt'' och som drar ner människan till det som är ovärdigt.

Waldenström poängterar 1914 ''nyttan'' som ett mål för den litterära verksamheten utifrån uppfattningen att läsningen kan ge kunskaper och inblickar som man behöver ''för att kunna bedöma och intaga en rätt inställning till de förhållanden, i vilka man själv lever''. Sådan kunskap får man enligt Waldenström främst genom biografier och historiska skildringar.[108]

Uppfattningen att läsningen av goda böcker är nyttig i den meningen att den har betydelse för personlighetens utveckling, finner man 1915 också hos Bruno Nyström: ''Genom böcker får man umgås med gångna tiders stora män och bli förtrogen med deras rika tankar. Och genom böcker lär man känna sin samtid, dess tankeliv och andliga livsrörelser, något som är nödvändigt för varje människa, som vill göra en insats i livet.''[109]

Axel Andersson ansluter 1914 mer till Löfgren än till Waldenström när han betonar målsättningen ''För Kristus och församlingen'' beträffande redigeringen av Ungdomsvännen.[110] Han låter denna målsättning gälla också för användningen av berättelser i ungdomsarbetet. Berättelser är enligt Andersson ett utmärkt medel att påverka.[111]

Detta syfte är också väsentligt för A W Hellström som redaktör för

Ungdomsvännen 1899–1913. Han säger sig velat vägleda de unga till att förstå sig själva. Därför har han intresserat sig mindre för ''vad man kallar kulturell lyftning''.[112]

''Vi kunna icke ägna oss åt allmänbildning eller fackbildning för deras egen skull. Vi måste studera utifrån den kristna trons synpunkt.'' Så ser 1933 studiesekreterare Richard Larsson på studiearbetet och menar att rörelsen måste ''hävda evangeliet i kultursammanhanget och arbeta för kristen kultur''.[113]

I sin skrift Den kristna ungdomen och litteraturen, utgiven 1933 i SMU:s skriftserie, knyter Walborg Rehn närmast an till Waldenströms och Nyströms synpunkter när hon hävdar att litteraturens uppgift är att ge läsaren kunskaper om det förgångna – där varje människa har sina ''rötter'' – och att teckna en sann bild av den nutida verkligheten. Där har all litteratur – inte bara den kristna – mycket att ge, anser hon. Men det gäller att undvika litteraturens ''lättgods'' som inte utvecklar läsaren. Därför måste var och en pröva vad som är ''nyttigt''.[114] En skillnad mellan Rehn och Waldenström är uppenbarligen att Rehns synpunkter omfattar även skönlitteraturen medan Waldenström främst avsåg facklitteratur av olika slag.

I en skrift om kristendom och dikt, tillägnad ''bildningssökande ungdom'', utvecklar Erik Hj Linder 1938 sin tanke om kristen kulturkritik.[115] Uppgiften för de kristna är att ''genomsyra'' världen och därför är ett avståndstagande från olika slags kulturyttringar ohållbart. Genom att ta avstånd förlorar man möjligheten att följa utvecklingens gång och man åstadkommer en ödesdiger klyvning av kulturlivet som omintetgör förutsättningarna för en dialog. Man kan säga att Linder liksom redan Löfgren har en vision av konsten ''i den kristna odlingens tjänst'', men med den skillnaden att Linder ser konsten inte bara som ett medel. Genom dialogen berikas även kristenheten, och Linder ägnar ett kapitel i sin skrift åt att närmare försöka precisera ''konstens uppgift i vår mänskliga samlevnad''.

Den förändring i de frikyrkligas inställning till skönlitteraturen ''från passivitet till intresse'' som Anshelm Nyström tyckt sig märka och vill påskynda genom en artikel i Ungdomsvännen 1927 härleder han till en ökad folkbildning.[116] Nyström pekar också på att pastorsutbildningen förbättrats och att många i de frikyrkliga leden nu skaffar sig högskoleutbildning.

Nyströms iakttagelser belyses av analyser som gjorts av medlemsstruktur och verksamhet inom Uppsala missionsförsamling, även om denna församlings lokalisering till en universitetsstad möjligen gör den

mindre representativ för landet i stort. Sven Lundkvists undersökning av yrkesfördelningen visar att akademikeryrkena gör sitt inträde i Uppsala missionsförsamling omkring 1920.[117] Samtidigt kommer ett antal studenter med i bilden och en allmän förskjutning sker uppåt i yrkeskategorierna. Manne Eriksson uppger att studenterna togs i anspråk som ungdomsledare och att de också fungerade som ledare av de studiecirklar som framemot 1920 började komma igång och ''där nu också litterära och samhälleliga frågor kunde diskuteras''.[118]

En förändrad syn på kulturfrågor bryter igenom i Uppsala missionsförsamling under 1920-talet: ''Fördömandet av skönlitteraturen och särskilt romanläsningen gjorde knappast längre någon verkan bland de yngre, som i vissa fall, genom frikyrkostudenternas insatser i studiecirklar direkt 'förfördes' till en öppnare hållning.''[118] Men när det gällde teater- och operabesök levde den gamla pietistiska inställningen kvar länge och avståndstagandet gällde även filmen: ''Ända in i 30-talet höll sig det officiella motståndet mot teater och film, även om vissa mera frigjorda grupper, särskilt bland studenterna, öppet vågade bevista föreställningarna och gjorde det utan dåligt samvete.''[118]

Här är ej platsen för en detaljerad kartläggning av inställningen inom samfundet till teater och film, men två uttalanden i Ungdomsvännen om filmen må anföras för att antyda vilken riktning utvecklingen tar under 1920- och 1930-talen. Det första uttalandet görs 1920 av ungdomsföreningen Stjärnan i Jonsered.[119] Föreningen tar helt avstånd från ''all biografverksamhet''. Föreningens motivering är främst att filmen kan ''inverka direkt skadligt på de troendes förhållande till Gud, minska lusten för bön, bibelläsning och andliga intressen''. Även om det möjligen finns en och annan bra film så bör den kristne tänka på att vara ett gott föredöme och låta bli att besöka biografen så att han inte lockar ''svagare karaktärer'' dit. Han skall i stället arbeta för att vinna kamrater för Kristus.

Det andra uttlandet görs av SMU-sekreteraren Richard Larsson 1938.[120] Han utgår ifrån att inställningen i filmfrågan måste vara ärlig: ''Det finns en myckenhet av förljugenhet bland kristna människor i denna fråga. Man fördömer biografbesök kategoriskt men går själv och ser en film, när man icke är observerad, särskilt om man råkar vara utomlands. Och många fördöma både film och teater men höra gärna pjäserna på radio.'' Larsson menar att det inte finns någon annan hållbar ståndpunkt än ''den vi efter hand måst intaga i litteraturfrågan'', nämligen att döma efter innehållet. Han framhåller att ingen längre fördömer en roman, bara därför att det är en roman. ''Vi har lärt oss, att roman är

en konstform och att formen är neutral.'' Eftersom var och en måste ta ställning själv sätter Larsson sitt hopp till bildningsarbetet och en kristen vägledning som hjälper den enskilde att utvecklas som människa och kristen.

I samband med uttalanden om litteraturens uppgifter kommenteras den existerande kristliga skönlitteraturen. Bruno Nyström anser att de kristliga böckerna långt ifrån alltid är ''goda''. De är för tendentiösa. ''De framställa livet alltför mycket som det borde vara och alltför litet sådant det är, och följden blir, att ens verklighetssinne reagerar, och så stålsättes man även mot det goda, som boken vill säga en. De goda människorna skildras som änglar [. . .] och de dåliga bli, innan boken är slut, nästan såsom änglar också de. Bokens konstnärliga värde blir lidande på allt detta overklighetsmakeri och all denna strävan att få allt att sluta gott och väl för bokens alla figurer. Det hårda livet lär ofta läsaren en annan läxa än dessa böcker.''[121]

David Hedegård framhåller att man inte utan vidare får godta en bok bara för att den har etiketten ''kristlig berättelse''. De kristliga berättelseböckerna saknar ofta alldeles litterära förtjänster, tecknar människorna schematiskt och ger ingen djupare människokunskap enligt Hedegård. ''Huru ofta äro icke människorna i dessa böcker från början färdiga, somliga rena som änglar och andra fullgångna i ondska!''[122]

Ett specialproblem som tidigare omnämnts gäller *fiktionens* förhållande till verkligheten och frågan om den fiktiva skildringen är ''sann'' eller ej.

Som redaktör för Pietisten är Waldenström noga med att understryka sanningshalten hos de berättelser som infördes. (Se vidare kap 3.)

Sanningsfrågan tas 1915 upp av Bruno Nyström.[123] Han utgår från ett brev från en ''broder'' som framför den traditionella pietistiska invändningen: ''Om man nu skall skriva [. . .] varför då icke skriva det som är sant? Finns det ej sanningar på alla områden, som man kan skriva om, utan att behöva uppdikta en lögn, så att läsaren måste tänka: 'Ja, nog var det bra hopsatt – men det är i alla fall lögn'?'' Nyströms argumentering går ut på att visa att sanning i dikt inte är ett så entydigt begrepp. En författare samlar intryck från olika håll och gjuter det samman med sin skapande fantasi, ''en gåva från Gud''. Han har all rätt att säga om sitt verk: ''Jag har genomlevat det''. De kristliga berättelserna, menar Nyström, kan man dock ofta kritisera utifrån sanningskriteriet eftersom de ''framställa livet alltför mycket som det borde vara och alltför litet sådant det är''.

I sin skrift sluter Walborg Rehn upp kring Nyströms argumentering.

Det avgörande för ett skönlitterärt arbete är inte att det bygger på en verklig händelse eller talar om människor som verkligen levat. Det avgörande är om boken är sann, på ett djupare plan, om den belyser på ett oomtvistligt sätt. ''Underligt uppkonstruerade händelseförlopp och dåliga psykologiska skildringar göra en bok osann, den må röra sig på ett aldrig så fromt plan.''[124]

Litterära termer

Litteraturuppfattningen avspeglas i de litterära termer som kommer till användning. ''Roman'' och ''novell'' stod länge i motsättning till vad man inom väckelserörelsen kallade ''god litteratur''. ''Teater'' var en konstform inom det sekulariserade samhället, och de små teaterpjäser som framfördes vid föreningsmötena kallades därför ''dialoger'', även om de medverkande var fler än två.[125]

Walborg Rehn konstaterar 1933 beträffande inställningen till litteraturen i sin frikyrkliga uppväxtmiljö: ''Romaner och skräp – det blev för många samma sak. [. . .] Vissa böcker buro etiketten romaner, och dessa utdömdes. Andra återigen kallades bara berättelseböcker, och de blevo i allmänhet ansedda för relativt ofarliga.''[126]

I SMF:s publikationer under den undersökta perioden var ''berättelser'' den helt dominerande beteckningen för fiktionsprosan, ibland med tillägget ''ur livet'', ''ur verkligheten'' etc. Pietisten innehöll ''goda berättelser''. I jultidningarna och i Ungdomsvännen användes förutom berättelse också beteckningarna ''skiss'', ''bild'' eller ''skildring''. De följetonger som infördes i Ungdomsvännen kallades ''fortsättningsberättelser''. Rubriceringen ''novell'' förekom första gången 1935; det var i jultidningen Vinterny som förlagsredaktören Oskar Terning då redigerade. I fortsättningen kallades berättelserna i denna tidning alltid noveller; beteckningen infördes dock inte i övriga publikationer före 1940.

De första ''novellsamlingarna'' på SMF:s förlag gavs ut 1936: Johan Gustafssons I profil och Nils Holmstrands Rödare än rött.

1942 publicerades de vinnande manuskripten i SMF:s förlags skönlitterära pristävlan. På titelbladen angavs pristagarnas böcker som ''romaner'': Adrian Wennströms Icke min vilja, Harry Sjömans Över dem var stjärnorna och Ulla Isakssons I denna natt. Det var första gången beteckningen roman användes i böcker från SMF:s förlag. (Carl Sundbys Det kommer en dag, 1941 – en översättning av en ''fortelling'' utgiven av Misjonsforbundets förlag, Oslo, 1940 – kallades ''roman'' i SMF:s förlagskatalog men saknade denna angivelse på titelbladet.)

Från ett fördömande av romanen via ett accepterande – som Walborg Rehn och Manne Eriksson vittnat om – togs här steget över till ett användande av termen när det gällde också den egna litteraturen. Användningen av begrepp som novell och roman är indikationer på en förändring av reglerna eller en anslutning till ett annat regelsystem.

Kapitel 3
De periodiska publikationernas innehåll

En kvantitativ innehållsinventering

Syfte

Vad har SMF:s publikationer innehållit? Hur stort utrymme har ägnats åt olika ämnen och inslag? Vilken ställning har skönlitteraturen haft? Vilka skillnader har funnits mellan olika publikationer? Vilka förändringar har ägt rum under en längre tidsperiod?

Frågor av ovanstående art kan besvaras genom den kvantitativa innehållsinventering som jag utfört och som redovisas i föreliggande avsnitt. Det omedelbara syftet är att ge dels en allmän uppfattning av hur samfundet använde sin periodiska press, dels en bakgrund till den fiktionsprosa – hämtad från SMF:s publikationer – som analyseras i kapitlet om den fromma berättelsen.

Material och metod

Det undersökta tidsavsnittet sträcker sig över 30 år och sammanfaller med den period som också i andra avseenden fokuseras i denna bok: 1910–1939.

Avsikten har varit att behandla endast periodika riktade tilll vuxna läsare, och undersökningen omfattar därför följande allmänna publikationer: Missionsförbundet, Pietisten, Ungdomsvännen, Ansgarius, Vinterny och Hem Hem. Förutom barn- och tonårstidningar har lokala blad samt olika specialorgan undantagits från undersökningen. Tidningen Ungdomsvännen, som var förbundsorgan för SMU, vände sig till äldre ungdomar och även vuxna i organisationen, från 18 år och uppåt till åtminstone 40 år.

Undersökningsperioden har uppdelats i 10 treårsperioder. Från varje sådan delperiod har en årgång, den mellersta, tagits ut som stickprov. Den första årgång som granskas blir således 1911 och därefter analyse-

ras vart tredje år. För tidningen Missionsförbundet undersöks av arbetsekonomiska skäl endast vart sjätte år.

Det totala innehållet i varje uttagen stickprovsårgång har mätts och registrerats under olika innehållskategorier. Måttenheten är spalt samt – för årskalendern Ansgarius – sida. Bilder och rubriker inräknas i respektive artikel.

Innehållskategorier

Vid innehållsinventeringen har följande kategorischema tillämpats:

1 Ledare
Kategorin avser sådant som i publikationerna rubriceras som ''ledande artikel'', ''ledande uppsats'', ''ledare'' eller ''redaktionell artikel''.

2 Betraktelser
Kategorin betraktelser avser längre eller kortare religiösa utläggningar av uppbygglig karaktär, även sådana med väckande, uppfordrande eller undervisande inslag.[1] I publikationerna kan förutom ''betraktelse'' även förekomma beteckningarna ''predikan'', ''vittnesbörd'' och ''uppbyggelseartikel''.

3 Artiklar
Till kategorin räknas artiklar av i huvudsak informativ karaktär, vilket dock inte utesluter förekomsten av en religiös ton eller tendens. Med avseende på innehållet uppdelas artiklarna på sex underavdelningar enligt följande.

3.1 Teologiska frågor
Kategorin omfattar teologiska framställningar av t ex lärofrågor. De är ej av betraktelsekaraktär.

3.2 Yttre missionen
Till denna avdelning räknas artiklar om missionen i främmande länder, även den s k sjömansmissionen utomlands. Artiklarna redovisas dels som *missionärsbrev* (3.2.1), som avser missionärernas egna rapporter i brevform till hemlandet om resor, om förhållanden i det nya landet, om arbetet på missionsfältet etc, dels som *yttre missionen, övrigt* (3.2.2), dvs övriga artiklar om missionen i främmande länder. Dessa senare artiklar kan vara av en mer principiell eller övergripande karaktär än missionärernas brev vanligen är.

3.3 Inre missionen
Artiklar om verksamheten i hemlandet, vilka kan utgöras av rapporter från konferenser, kurser och möten, redogörelser från sekreterarnas resor i landet och reportage från samfundets institutioner såsom skolor och semesterhem, men även principiella artiklar, såväl diskuterande som instruerande, om hur verksamheten bör bedrivas.
3.4 Litteratur och kultur
Sådant som i något snäv mening brukar kallas ''kulturartiklar'', dvs artiklar om litteratur, konst, musik, teater, film och kulturhistoria. Hit räknas t ex översikter över författarskap, men inte kortare bokrecensioner, som förs till bokanmälningar (7). Rena biografier hör hemma i kategorin levnadsteckningar (4).
3.5 Allmänorientering
Artiklar av allmänorienterande karaktär, t ex skildringar av främmande platser, dock ej missionsfält (jfr 3.1).
3.6 Övrigt
Artiklar som inte faller in under annan kategori.

4 Levnadsteckningar
Med levnadsteckningar avses biografier över levande och döda.

5 Berättelser
Kategorin uppdelas i två underavdelningar. *Berättelser* (5.1) avser berättelser och noveller över 750 ord samt följetonger. De betecknas av redaktionen vanligen som ''berättelser'' och har fiktionskaraktär. *Kortberättelser* (5.2) gäller korta berättelser, exempel, historier och anekdoter under 750 ord.

6 Dikter och sånger
Kategorins underavdelningar är *dikter* (6.1) och *sånger och psalmer* (6.2). Den senare avdelningen används endast när det tydligt framgår – t ex genom införande av musiknoter – att det är fråga om sång eller psalm.

7 Bokanmälningar
Bokanmälningarna uppdelas i recensioner av *skönlitteratur* (7.1) och *övrigt* (7.2), dvs recensioner av annan litteratur.

8 Diverse
Till kategorin diverse räknas i huvudsak inslag av *notiskaraktär*, vilka

uppdelas i fem underavdelningar:
8.1 Från redaktionen och expeditionen
"Anmälningar" etc från redaktionen samt meddelanden, redovisningar etc från förbundets centrala expedition.
8.2 Från det lokala arbetet
Notiser under rubriken "Från arbetsfältet" e dyl. Meddelanden från de lokala församlingarna och SMU-föreningarna.
8.3 Personnotiser
Födelsedagsnotiser och dödsrunor om högst några tiotal rader. Jämför kategorin levnadsteckningar (4).
8.4 Insändare
Eventuellt förekommande insändaravdelning förs hit.
8.5 Övrigt
Notiser som inte hör hemma i annan avdelning. I de fall publikationen har ett omslag förs framsidan hit. Detsamma sker då tidningen har ett huvud som upptar mer utrymme än 1 spalt. Annars räknas huvudet in i den artikel som f ö upptar sidan.

9 Annonser
Kategorin annonser uppdelas i *egna* (9.1) som avser samfundets egen verksamhet och egna produkter, t ex litteratur, samt *övrigt* (9.2). Till egna annonser räknas inte bara annonser från förbundets förlag och centrala expedition utan även annonser från lokala församlingar och föreningar.

Kommentar

Under den aktuella perioden har de olika årgångarna av tidningarna Missionsförbundet, Pietisten och Ungdomsvännen tryckts med löpande sidnumrering. Vid årets slut kunde läsarna låta binda in årgången och för detta ändamål tillhandahölls pärmar. Förlaget sålde även inbundna årgångar. Till varje årgång framställdes en *innehållsförteckning* där tidningens olika inslag redovisades under olika avdelningsrubriker. Kategoriindelningen har visserligen inte varit enhetlig publikationerna emellan och inte heller mellan de olika årgångarna av samma tidning. Men rubriceringen i innehållsförteckningarna har i vissa fall kommit att avgöra valet vid innehållsinventeringen, t ex beträffande ledarna. I andra fall har den varit vägledande, t ex beträffande berättelserna.

Tidningens egen rubricering är sålunda det enda kriteriet för vad som här skall räknas som *ledare*. I själva verket finns det åtminstone under

tidigare delperioder så stora likheter mellan *ledare* och *betraktelser* att det skulle vara svårt att utifrån innehåll och ämnesbehandling skilja mellan dessa båda kategorier. Också mellan andra kategorier är gränserna ofta otydliga. Betraktelsernas "uppbyggliga" ton återfinns också t ex i vissa allmänorienterande artiklar. Ett missionärsbrev utformas ibland novellistiskt som en berättelse. Fiktionen tar ibland formen av en levnadsteckning. Gränsfallen blir många. Man skulle därför – i anslutning till Basil Bernstein – kunna tala om en *svag klassifikation* i t ex Ungdomsvännen, en integration mellan olika kategorier, där det totala innehållet tjänar samma syfte men där gränserna mellan olika innehållskategorier ibland är oklara.[2]

Detta stöds av att skribenterna ofta växlar från kategori till kategori, till synes utan svårighet: en missionär som Anders Walder skriver rapporter, berättelser och dikter, en pastor som David Melchersson eller Erik Alexandersson betraktelser och berättelser etc. Amatörförfattarna är f ö många.

Vid innehållsinventeringen förs mycket korta berättelser till en särskild underavdelning, *kortberättelser* (5.2). Därigenom kan anekdoter, exempel och historier, ibland av ren spaltfyllnadskaraktär, sållas bort från den stora gruppen av berättelser som sedan skall lämna material till innehållsanalysen av fiktionsprosan.

Gränsen mellan kortberättelserna och de egentliga berättelserna har satts vid 750 ord. I Ungdomsvännen kommer då som regel inslagen under rubriken Berättelser med, medan artiklar och notiser som betecknas som Korta berättelser eller Sentenser utgår. 750 ord eller något mer uppfattas tydligen som en lagom längd för ett novellistiskt inslag i denna publikation. Och när man delar upp en bok i bitar för att trycka den som följetong blir det också ca 800 ord vid varje tillfälle (se t ex Ungdomsvännen 1935). När det gäller jultidningarna och årskalendern Ansgarius kommer samtliga berättelsebetonade inslag med vid den här uppsatta gränsen. Däremot visar det sig att i den mån berättelser förekommer i Missionsförbundet och Pietisten hamnar de nästan alltid i gruppen kortberättelser.

Avdelningen *berättelser* (5.1) omfattar således sådana inslag som i publikationernas årsregister eller i underrubriker betecknas som berättelser (el likn), som har viss längd (750 ord) och som uppfyller måttliga krav på fiktionskaraktär. Avsteg från publikationernas berättelsebeteckning görs när inslag med större skäl kan föras till annan innehållskategori, såsom betraktelser och levnadsteckningar; gränserna mellan olika innehållskategorier är som nämnts ofta svåra att dra.[3]

Under åren 1911–1921, då Missionsförbundet, Pietisten och Ungdomsvännen f ö hade samma format, var dessa publikationer som regel försedda med kolorerade omslag, vanligen på fyra eller sex sidor utöver tidningens löpande sidnumrering. Som regel förekom annonser på dessa omslagssidor, som inte redovisades i tidningarnas innehållsförteckningar och inte heller brukade sparas vid inbindning av årgång. I den mån jag har lyckats uppbringa omslagssidorna har jag tagit upp dem i innehållsinventeringen.[4] För att inte ge en missvisande bild av proportionerna mellan olika inslag redovisar jag dock samtliga annonser separat och inräknar inte annonserna i den totalsumma på vilken procenttal för olika inslag beräknas.

Tabellmaterialet för innehållsinventeringen har publicerats i *Författaren som predikant. Tabeller,* till vilken hänvisningar i det följande sker genom noter. I bilaga 6 lämnas en förteckning över vilka tabeller som ingår i detta häfte.

Missionsförbundet

Före sammanslagningen med Pietisten 1919 domineras tidningen Missionsförbundet helt av inslag kring den yttre missionen.[5] Tidningens inriktning framgår redan av dess underrubrik, ''Illustrerad tidning för Svenska Missionsförbundets yttre mission'', och på omslaget möter man namnen på SMF:s dåvarande missionsfält, ''Kongo, Kina, Turkestan och Ryssland''.

Ledarna har genomgående missionen som ämne, t ex ''Missionskallelsen'' (1911, s 97), ''Missionens offerdag'' (1911, s 193). ''Huru få flera missionsläkare'' (1917, s 17) och ''Missionens framtidsutsikter'' (1917, s 353).

Ett karakteristiskt inslag är *missionärsbreven,* som upptar 41,6 % resp 34,2 % av innehållet under stickprovsåren 1911 och 1917. I en fortlöpande korrespondens står missionärerna i kontakt med läsarna i hemlandet. Redan under den långa resan till missionsfälten skriver de brev, som publiceras i spalten ''Från utresande missionärer''. Där berättar de om avsked från släktingar, vänner och ibland även från egna barn som de är tvungna att lämna kvar i Sverige (1911, s 9). En intresserad läsare kan sedan genom missionärernas okonstlade och konkreta rapporter praktiskt taget steg för steg följa med på färden och få del av missionärernas intryck vid ankomsten och av glädjeämnen och motgångar i arbetet. År 1911 medverkar exempelvis 86 missionärer, flera

med 4–6 brev. Att korrespondensen inte är enkelriktad framgår förutom av de publicerade breven också av att tidningen publicerar förteckningar över missionärernas postadresser.

Ett ofta förekommande inslag utgör *artiklarna om yttre missionen* (ca 20 % av innehållet 1911 och 1917). Det är här fråga om mer utförliga uppsatser än missionärsbreven, t ex årsrapporter och andra övergripande inblickar i missionsarbetet. Missionären K E Laman redogör för sitt arbete med grammatikor, ordböcker och översättningar (1917, s 122 och 349). Förutom av foton illustreras artiklarna av kartor över missionsfälten (1917, s 293).

Levnadsteckningarna behandlar missionsgestalter, och *poesin* har missionen som ämne. Några rubriker över publicerade dikter visar inriktningen: ''Missionens gyllene ögonblick'' (1911, s 3), ''Avskild till missionär'' (1911, s 183), ''Vid Jangtse's strand'' (1917, s 11) och ''Gån ut'' (1917, s 145).

Fiktionsprosa förekommer i ytterst ringa utsträckning, men benämningen ''missionsberättelse'' används ibland som rubricering över inslag som inte är av den art som annars betecknas som berättelse i de undersökta publikationerna. Missionären C N Börrissons brev, som är faktiska redogörelser för hur arbetet går till på hans missionsfält, kallas ''Missionsberättelser för barn'' (1911, s 48). Rubriken ''Missionsberättelser och missionshistoriska uppsatser'' används i årsregistret (1911) som en sammanfattande beteckning för biografier och informativa artiklar. När tidningen i programförslag till den insamlingsfest som hålls i församlingarna annandag jul nämner uppläsning av missionsberättelse (1911, s 380), är det sannolikt att man avser en missionsskildring av den icke-fiktiva typ tidningen erbjuder i sina spalter. Missionärsbreven, rapporterna och reportagen svarar för berättandet.

Beträffande materialet från SMF:s centrala expedition har en uppdelning mellan Missionsförbundet och Pietisten skett på så sätt att den förra tidningen tar upp det som rör den yttre missionen, den senare det som hänförs till verksamheten i hemlandet. Några gånger varje år medföljer som bilaga till Missionsförbundet en förteckning över insamlade missionsmedel; dessa bilagor är ej medräknade i statistiken.

På de kolorerade omslagssidor som tidningen är försedd med under 1910-talet förekommer *annonser* samt resturer för de hemmavarande missionärernas föredragsturnéer i församlingarna. Berättelseförlaget i Gävle annonserar om böcker av Grace Livingstone såsom Renhet i kärlek.

Från och med 1919 – efter nedläggningen av Pietisten – svarar Missionsförbundet också för det material som man traditionellt funnit i Pietistens spalter. Tidningens volym ökar även i samband med övergång från utgivning två gånger i månaden till veckoutgivning (se bilaga 2).

Ledarna behandlar nu yttre och inre missionen i ungefär lika stor utsträckning. Väckelsen är ett återkommande ämne i alla stickprovsårgångar (1923, s 210; 1929, s 282; 1935, s 682). Andra exempel på ämnen vid sidan av missionen är frikyrkomötet (1929, s 203), frikyrklig begravning (1929, s 442), den kristna ungdomens litteraturnämnd (1935, s 370), kristendom och politik (1935, s 858) samt arbetarrörelsen och frikyrkligheten (1935, s 338). Olika personer signerar ledarna. Tidningen Missionsförbundet uttrycker därigenom inte en viss persons uppfattning på samma sätt som Pietisten gjorde under Waldenströms redaktörsskap. Johan Gustafsson noterar att Missionsförbundet snarare registrerar olika uppfattningar.[6]

Betraktelserna som tidigare saknats i Missionsförbundet finner nu också sin väg in i tidningen och utgör ett markant inslag med mer än 10 % i de senare stickprovsårgångarna. *Teologiska artiklar* som även i fortsättningen förekommer i mycket liten omfattning (mindre än 3 %) behandlar t ex ”Missionsförbundets mellanställning” (1929, s 336), och missionsföreståndare Axel Andersson utreder i en lång artikelserie frågan om de yttersta tingen (1935, s 195 etc). *Levnadsteckningarna* har helt upphört 1935.

Missionärsbreven fortsätter som ett stående inslag men dominerar inte längre på samma sätt som tidigare. Man kan se en viss utveckling mot längre epistlar, ofta mer medvetet stilistiskt utformade. De är nu försedda med individuella rubriker, ofta varianter på temat ”vitna till skörd” och ”kamp mellan ljuset och mörkret” (1923, s 164, 469 resp. 99, 306). Inslaget av längre *artiklar om missionen* minskar dock totalt.

Artiklar kring den inre missionen är ett nytt inslag. Sekreterarna rapporterar regelbundet om sina resor till församlingarna. Glimtar från verksamheten lämnas på olika sätt, särskilt uppmärksammas lokala väckelser (1929, s 28, 56, 207, 238, 641, 726; 1935, s 202, 226, 253, 285, 381, 403). Ungdomsarbetet diskuteras (1929, s 449), liksom tidningens uppgift (1929, s 747).

Lyriken är nu som tidigare ett regelmässigt inslag och förekommer ibland i form av sånger med noter. Antalet dikter i de fem stickprovsårgångarna av Missionsförbundet är följande: 1911 12 st, 1917 5 st, 1923 40 st, 1929 54 st och 1935 170 st. Fiktionsberättelser förekommer endast undantagsvis.[7]

Övriga artiklar kan behandla baptisternas världskonferens (1923, s 540) och användningen av skioptikonbilder. En skildring av missionen ”blir mer levande och lämnar djupare intryck om den illustreras med bilder från missionsfälten” (1923, s 73).

Ett nytt inslag är de fåtaliga *artiklarna om litteratur och kultur*. De behandlar kristna sångförfattare – i artiklar av Oscar Lövgren (1935, s 219, 738) – och ”missionslitteraturens betydelse” (1935, s 564, 588).

Utrymmet för *annonser* minskar under 1920-talet och i fortsättningen utgörs annonserna till större delen av SMF:s egna.

Pietisten

Som samfundsorgan får Pietisten en ny karaktär. Nu är det inte längre fråga om att tidningens innehåll i stort sett skall utgöras av en predikan eller en betraktelse. I sin anmälan inför omläggningen (Pietisten 1 dec 1907) noterar Waldenström att riktlinjerna för tidningen sammanfaller med det program som Scott och Rosenius ursprungligen formulerade: ”[. . .] en ledande artikel, en lefnadsbeskrifning, berättelser och bref, hvarjehanda nyare tilldragelser och läsning för barn”. Waldenström tillägger att nyhetsavdelningen särskilt skall omfatta Missionsförbundets inre mission.

År 1911 (s 16) presenteras tidningens planerade innehåll i följande punkter:

> [. . .] korta utläggningar av Efesierbrevet m m av P. W.; biografier över framstående män på det andliga området; meddelanden från verksamhetsfältet; handledning vid bibelsamtal; korta artiklar angående den kristna församlingen; goda berättelser; meddelanden från Missionsförbundets Expedition m m:

Waldenström, som är SMF:s ordförande sedan Ekmans avgång 1904 och från 1908 även missionsföreståndare,[8] sätter i hög grad sin prägel på tidningen även när den har blivit samfundsorgan. Han svarar själv för en betydande del av innehållet. Det är kanske betecknande att efter Waldenströms död fortsätter tidningen med bara en årgång innan den slås samman med Missionsförbundet. Pietisten är Waldenströms tidning även som samfundsorgan.

Betraktelserna samt artiklarna från den inre missionen och rapporterna från det lokala församlingsarbetet utgör tidningens ryggrad.[9]

Betraktelserna är med över 25 % av innehållet tidningens domineran-

de kategori. Waldenströms utläggningar över Efesierbrevet går som en följetong från 1907 ända fram till 1915 då de avslutas. När denna långa serie upphör ersätts den av en rad ''uppbyggelseartiklar'' av Waldenström över olika texter ur brev i NT. Ibland införs hela predikningar, t ex Waldenströms predikan vid SMF:s årsmöte (1914, s 193). Liktalet över Waldenström, skrivet av honom själv och uppläst vid båren av Gustaf Mosesson, trycks också i Pietisten (1917, s 225).

De teologiska artiklarna – t ex Till ledning vid bibelstudium och Waldenströms Svar på brev – utgör en liten kategori (drygt 3 %) som minskar. Som ett exempel på vad som kan behandlas under rubriken Svar på brev kan nämnas en insändare som ifrågasätter det lämpliga i att ''politiken inblandas i bibelsamtal eller i möten, som äro avsedda för andlig uppbyggelse''. Waldenström – som skriver under den kända signaturen P W – uttalar i anslutning till detta brev att sådan inblandning inte bör ske och han ''vill därför ställa en vänlig uppmaning till våra predikanter att i detta stycke iakttaga stor försiktighet'' (1917, s 133).

Den yttre missionen som ju har sitt eget forum i tidningen Missionsförbundet uppmärksammas praktiskt taget inte alls i Pietisten.

Den inre missionen röner däremot sin särskilda uppmärksamhet. Waldenströms serie av artiklar om Den kristna församlingen (1911) liksom en serie om Den inre missionen av Janne Nyrén (1914) kan nämnas som exempel på principiella artiklar liksom en rad uppsatser om söndagsskolan (1917). Det är här av intresse att notera att litteraturspridningen uppfattas som ett led i evangelisationsarbetet. Under rubriken En viktig missionsgärning tar ''P W'' upp ämnet (1914, s 358):

> För några tiotal år tillbaka hörde spridning av god andlig litteratur med till den kristliga verksamheten *såsom en av dess viktigaste delar*. Predikanterna kallades då icke predikanter utan ''kolportörer'', emedan deras mest framstående gärning var bokspridning. Med sina bokväskor trängde de in i husen. Antingen människorna köpte eller icke köpte av dem, så var det lätt att komma i samtal om böckernas innehåll.

Flera bokagenter skymtar i Pietistens spalter såsom ett tecken på att denna verksamhet inte upphört. Ett exempel är J E Matsson (1913, s 58):

> Han innehar fullmakt från oss, och vi rekommendera honom till det bästa. Han är väl känd och brukar även deltaga i böne- och predikostunder med vittnesbörd om Herren.

Artiklar om litteratur och kultur saknas helt i stickprovsårgångarna liksom allmänorienterande artiklar.

Levnadsteckningarna är ett stående inslag (ca 3 % av innehållet). Med något enstaka undantag, t ex änkedrottning Sofia (1914, s 9), är det rörelsens egna medlemmar som uppmärksammas. De andens stormän eller missionens förgrundsgestalter som gärna skildras i t ex Ungdomsvännen lyser dock här med sin frånvaro. I en osignerad artikel hyllas ledamoten av missionsstyrelsen, grosshandlare E Röst, med anledning av sin 75-årsdag och presenteras för läsarna på följande sätt (1911, s 73):

Röst är ett bevis på, huru man även i Sverige kan kämpa sig från fattigdom till förmögenhet eller i en bärgad och aktad samhällsställning. För det ändamålet behöver man förvisso icke resa till Amerika.

Ett uttalande av jubilaren själv citeras också i artikeln (1911, s 73):

Arbete, sparsamhet och ett förnöjt sinne äro de tre faktorer, som kunna göra vilken yngling som helst, även den fattigaste, till en rik man.

Röst som vittnar om sin omvändelse i samma årgång av Pietisten (1911, s 384) uppmärksammades i samband med Sundsvallsstrejken 1879, då han med bistånd av Waldenström sökte förmå de strejkande att återgå till arbetet.[10] En annan levnadsteckning ägnas Hedda Eriksson, kallad Bok-Sofi, en bokförsäljerska som avlidit i en ålder av 80 år (1911, s 45):

Av vår kalender, Ansgarius, sålde hon nära 50 exemplar vid sistlidna jul. Mången av oss yngre missionsarbetare ha anledning att blygas vid tanken på den hemgångnas nit och arbete.

I redaktionella presentationer av Pietisten görs ofta gällande att tidningen innehåller ''*Goda berättelser*''. Berättelseavdelningen är emellertid relativt begränsad till sitt omfång (ungefär 1,5 % i genomsnitt) och de berättelser som förekommer är vanligen mycket korta, ofta osignerade anekdoter. Följande exempel kan ge en uppfattning av arten (1911, s 24):

Gud förser
Evangelisten Moody berättar:
För kort tid sedan behövde jag 100 pd sterling för en kyrkobyggnad. Jag hade ingen föreställning om, varifrån jag skulle få penningarne, men jag kände mig viss på, att Herren skulle sända mig dessa penningar, om han ville, att jag skulle få dem.

En morgon kände jag en maning att begiva mig ut på en järnvägsresa. Jag steg upp på tåget. Konduktören kom fram och bad att få min biljett. Jag sade honom, att jag icke hade någon.

– Vart skall ni resa? frågade han.

– Jag vet icke.

– Vet ni icke?

– Nej.

Jag kände efter i mina fickor, tog upp alla de småmynt jag hade, och i det jag gav mannen dem, sade jag:

– Låt mig resa, så långt jag kan för dessa penningar.

Om en timme eller så omkring stannade tåget vid en liten station, och konduktören sade mig, att jag skulle gå av här.

Jag gjorde så. Det var en plats, där jag aldrig varit förr. Jag stod på plattformen, undrande, vad jag skulle taga mig till, då en herre kom fram till mig frågande:

– Är detta hr Moody?

– Ja.

– Vill ni då taga dessa penningar och använda dem för Herren?

Jag räknade penningarne. Det var precis 100 pd st. (= 1 800 kr).

Läsarna uppmanas också att skicka in berättelser, men det påpekas särskilt att de skall vara *sanna*:

Alla *diktade* berättelser undanbedja vi oss. Det levande livet har alldeles tillräckligt att bjuda på av goda berättelser. (P Waldenström, 1908, s 16.)

Uppbyggliga berättelser ur levande livet äro alltid välkomna. Men alla *diktade* berättelser undanbedja vi oss. (P W, 1909, s 17.)

Redaktören är också mycket angelägen om att notera sanningshalten i anslutning till publicerade berättelser.[11]

Dikter upptar i genomsnitt drygt 1 % av årgången. Under hela den undersökta perioden, dvs under åren 1910–1918, förekommer ca 120 dikter, vilket innebär ungefär en dikt i vartannat nummer. De poetiska inslagen rubriceras alltid som sånger. Någon gång införs även noter, t ex till sången Jesus själv, med ord och musik av Joel Blomqvist (1911, s 215). Författare som ofta förekommer är August Bohman, O W G-r (dvs Otto Wilhelm Genander) och Oskar Hultkrantz.

Gustaf Mosesson hade redan i en artikel i Pietisten 1908 (s 199) tagit upp frågan om litteraturanmälningar, framför allt med tanke på ungdomens läsning. Av hans försiktiga formuleringar torde framgå att han inte avsåg enbart uppbyggelselitteratur:

Allmänt ha vi nu vaknat upp över behovet hos våra unga troende att få följa med sin tid i fråga om bildningsmöjligheter, konst, litteratur osv. Det har ej alltid varit så, liksom ju ännu någon finns kvar, som menar, att man kan nöja sig med den rena uppbyggelselitteraturen. I allmänhet trampar man ej numera på detta livsbehov. Våra ungdomsbibliotek t ex bära vittne därom. Men den frågan är och kommer säkert i fortsättningen att bli brännande, vad man skall läsa själv, vad man skall giva åt andra eller rekommendera. [. . .] Kanske – jag hoppas det – vi komma därhän så småningom, jag menar att vi böra få en avdelning för litteraturanmälan i vår tidning för inre mission.

De första *bokanmälningarna* förekommer 1911. Recensionerna är i allmänhet mycket korta och upptar i genomsnitt mindre än 1 % av utrymmet i tidningen under hela perioden. Vid en granskning av hur recensionerna fördelar sig på olika förlag framgår det att Lindblads, EFS' och SMF:s förlag dominerar, i nu nämnd ordning.[12] Den litteratur som recenseras utgörs främst av uppbyggelselitteratur, teologi, religiösa tidningar och kalendrar för vuxna eller barn samt biografier. Ett fåtal recensioner av skönlitterära verk förekommer.

En stor andel av tidningens innehåll (mer än 30 %) upptas av *rapporter från verksamheten*. Under de stående rubrikerna Från redaktion och expedition och Från verksamhetsfältet flyter en bred ström av information om styrelsens sammanträden, kvartalsmöten, insamlingar, kurser, predikantmöten, generalkonferenser, årsmöten, missionsskolan och församlingstjänarinneverksamheten, och från de lokala församlingarna rapporteras om jubileer, årsmöten, missionsmöten och skördefester. Vanliga är också rapporter om att skulden blivit betald på missionshuset. Inte minst dessa avdelningar – som ju tillkommit efter SMF:s övertagande av Pietisten – ger tidningen dess karaktär av samfundsorgan. Någon insändarspalt i egentlig mening förekommer ej i Pietisten; erinras bör dock om Waldenströms återkommande Svar på brev där han tar upp diverse frågor till behandling.

Pietistens *annonser* återfinns främst på tidningens omslagssidor. Annonserna gäller i första hand egna konferenser och möten, det egna förlagets böcker och den egna bokhandeln i Stockholm (som säljer bl a grammofonskivor med sångaren J A Hultman), resturer för resetalare etc. Främmande annonsörer propagerar för religiös litteratur – EFS är en trogen annonsör – men också för andra artiklar som möbler, orglar och kaffe.[13]

Ungdomsvännen

Av den företagna innehållsinventeringen av tio årgångar av Ungdomsvännen från undersökningsperioden framgår rent allmänt tidningens karaktär.[14] Utrymmet domineras av betraktelser, artiklar om den yttre och den inre missionen samt meddelanden, rapporter och annonser som alla rör den egna verksamheten. Allmänorienterande material och artiklar om litteratur och kultur samt bokanmälningar förekommer däremot i ganska liten omfattning. Berättelser, dikter och sånger liksom levnadsteckningar är stående inslag.

Tidningens *ledare* eller ''ledande artiklar'' skrivs ofta av huvudredaktören. A W Hellström vänder sig 1911 genomgående till unga läsare med råd och förmaningar. I ''Bort från hemmet ut i livet'' för han med hänvisning både till den förlorade sonen och Josef i GT ett resonemang kring ungdomens önskan att få lämna föräldrahemmet och komma ut i världen. Det gäller dock att alltid följa Guds vilja. Det gäller också att stå för sin tro (1911, s 49):

> Blygs icke heller för att vara, vad du är, en Jesu lärjunge. Människofruktan är en snara. Blir du omgiven av kamrater, böra de från första stund bli i tillfälle att förstå, vilken Herre du utvalt att tjäna. Det kan eljes lätt gå för dig som för Petrus: den första eftergiften lamslår frimodigheten och öppnar vägen till förnekelse. Har du en enda gång genom miner eller åtbörder givit ditt samtycke till något, som ej är värdigt en Jesu lärjunge, så har du kanske för lång tid framåt stängt vägen för din Frälsare att vinna något genom din bekännelse. Var därför på din vakt, och kom ej för nära världens koleldar.

Han råder också de unga att söka sig till församlingen på den nya platsen (1911, s 52):

> I församlingslivet har du också ett mäktigt skydd mot frestelser utifrån liksom ock en kraftig sporre till utveckling och användning av de gåvor, Gud förlänat dig. Huru mycket går därför icke den troende ungdom miste om, som undandrager sig det kristliga församlingslivets välsignelser!

Ledarnas karaktär av forum för uppbyggelse där det allmänt fromma dominerar över det dagsaktuella är påtaglig; ''Inför Jesus'' och ''Giv Jesus rum'' (1917) samt ''Själens trängtan'' och ''Följ Kristus'' (1920) är några karakteristiska ledarrubriker. Det kristna livet är det centrala ämnet. Skribenterna utgår vanligen från ett bibelord som de mediterar kring.

Med en sådan utformning av ledarna är det kanske naturligt att slopa ledaravdelningen, vilket också sker 1926, varvid kategorin betraktelser ökar med ungefär samma omfattning som ledaravdelningen haft. När ledarna återkommer 1929 under Augustinus Keijers redaktörsskap tar de delvis upp andra ämnen än tidigare. Nu förekommer ledare med kyrkopolitiskt innehåll (''Inför frikyrkomötet'') men i första hand sådana som rör interna samfundsfrågor såsom insamlingar och offerdagar, årsmöten och generalkonferenser. I en serie ledarartiklar diskuterar redaktören ''Mål och vägar i vårt ungdomsarbete''.

Samfundsfrågorna dominerar bland ledarna under 1932, även om en och annan mer allmänt uppbyggelsebetonad ledare fortfarande förekommer. Några rubriker kan ge en antydan om ämnesområdena: ''Äro årsmötesreferat ointressanta?'', ''Palmsöndag – en offerdag'', ''Våra medlemsintagningar'', ''Ungdomsledarnas samarbete'', ''Nya vägar för vårt ungdomsarbete sommartid'' och ''SMU:s studieplaner''.

Samma bild erbjuds 1935. En och annan ledare som vidgar synfältet till samhälls- och kulturfrågor kan noteras. Augustinus Keijer behandlar sålunda ämnet ''Kristen litteraturkritik'' och framhåller nödvändigheten av att verka opinionsbildande, ''även om man vid genomförandet av en positiv aktion stöter på vissa svårigheter att i alla enskildheter uppnå enighet mellan de samarbetande kristliga organisationerna''. Han citerar med instämmande några avsnitt från en artikel av Ansgar Eeg-Olofsson (1935, s 147):

> Bästa sättet att komma åt den nedbrytande litteraturen är givetvis att skapa en bättre. Emellertid får man i det hänseendet nöja sig med att vänta och hoppas, inte i passivitet utan i bönens aktivitet. Det finns tecken, som tyder på att något nytt håller på att växa fram. Under bidans tid kan man göra en viktig sak, nämligen stödja den värdefulla litteratur som redan finns. Det torde inte vara orätt att påstå, att man långt in i de kristnas led fallit undan för den sekulariserade litteraturkritikens bedömningar och på ett struntförnämt sätt ryckt på axlarna åt den skönlitteratur, som skrivits med kristen grundtendens.

I årgång 1938 framtonar samhälls- och kulturfrågorna allt starkare vid sidan av de rena samfundsfrågorna. ''Kristet och socialt'', ''Den kristna pacifismen och dagsläget'', ''Vi och nykterhetsfrågan'', ''Gud i nuet'' samt ''Kristen ungdom och politik'' är några exempel på ''veckans ledare''.

Betraktelserna svarar för nära 12 % av tidningens innehåll under perioden. Inslaget ökar när ledaravdelningen läggs ned 1926 och behål-

ler sin starka ställning även när ledarna senare återkommer.

Författare till Ungdomsvännens betraktelser är ofta kända predikanter som Frank Mangs (1935) eller andra ledare inom samfundet. Så sent som 1938 införs en betraktelse av Waldenström. Att personer utanför SMF skriver – såsom William Booth (1920) i ett inslag som förmodligen är saxat från annan publikation – är närmast undantag. Däremot medverkar i påfallande hög grad "mannen i ledet", såväl predikanter som enskilda medlemmar. Av detta framgår att betraktelsernas karaktär kan variera: från yrkesmannens textutläggning till lekmannens personliga vittnesbörd. Exempel på det senare kan här lämnas. Emma Andersson vittnar under rubriken "Ensamhet" om de trosprövningar som mötte henne när hon som 16-åring lämnade föräldrahemmet för att skaffa sig utbildning på en främmande plats (1920, s 247):

Redan från första stund märkte jag, att jag kommit in i en atmosfär, där min kristna tro skulle prövas. Min lärarinna framhöll tydligt, att hon, såsom varande ungsocialist, var avgjort kristendomsfientlig. Hennes anhöriga delade hennes åsikter. En vän till hennes man var inackorderad i familjen. Han förfäktade satsen: "Ned med altaret och tronen!" på ett sätt värdigt Hinke Bergegren. Utom mig hade fru G. två andra syelever. Det var ett par snälla flickor, men främmande för Gud voro de.

Fru G. tycktes ana min andliga ställning, ty redan första dagen frågade hon, om jag var religiös och tillhörde något samfund.

"Jag tillhör Svenska Missionsförbundet" svarade jag. "Bevare mig! Redan! Och ni är bara barnet!" utbrast hon förfärad. Men om en stund tillade hon: "Nå, jag har ju haft religiösa flickor förr, och vi ha brukat komma överens. Stundom ha de allt gått med både på bal och teater, innan de slutat här."

Författaren klarar sig genom prövningarna och avslutar sitt vittnesbörd med några reflexioner om att erfarenheten varit till nytta för henne. Ämnen för betraktelserna är mycket ofta "omvändelse" och "väckelse". Ett särskilt traktatnummer av Ungdomsvännen gavs ut 1938 (s 529–544) där flera sådana betraktelser är samlade.

De teologiska artiklarna upptar inte stor plats i tidningen, i genomsnitt ca 2 % av utrymmet. Undantag utgör därvid åren 1926 och 1935, då inslagen ökar till över 4 %. Inslagen av teologi 1926 återfinns dels i en avdelning "Nutidsspörsmål" som SMF:s apologetiske expert David Hedegård sköter,[15] dels i en avdelning "Bibliska spörsmål", som redaktören Johan Gustafsson svarar för. Till båda spalterna kan läsarna skicka in frågor som besvaras genom en oftast ganska fyllig utredning. Frågorna kan vara av typen: "Min övertygelse är att envar blir salig på

sin tro. Är det inte så?" (1926, s 6), "Varför skapade Gud människan och gav henne fri vilja, då han visste att hon skulle falla i synd?" (1926, s 194), "Är läran om ett liv efter döden bara en uppfinning av prästerna för att hålla det s k sämre folket nere?" (1926, s 235) samt "Finnas motsägelser i bibeln?" (1926, s 666), "Vilka tider hänsyftar Apg. 17:30 på, och vilken betydelse ha orden för oss och vår tid?" (1926, s 779) – de senare frågorna från spalten "Bibliska spörsmål".

År 1935 föreligger ungefär samma förhållanden som 1926. I "Studiespalten" går Karl Fransson i en lång rad artiklar grundligt igenom Uppenbarelseboken, David Hedegård besvarar "Bibliska spörsmål" efter ett uppehåll 1926–1933 och mot slutet av året startar Ivar Wennfors en spalt kring "Apologetiska frågor". De problem som tas upp i de olika avdelningarna är ofta av en tidlös karaktär, exemplifierad ovan, men man märker ibland återspeglingar av aktuell teologisk debatt.

Artiklar om *den yttre missionen* är ett stående inslag med i genomsnitt drygt 8 % under perioden, fördelade på ungefär lika stor del av *missionärsbrev* och övriga *artiklar om missionen*.

Anledningen till att missionärsbreven finner sin väg inte bara till tidningen Missionsförbundet utan också till Ungdomsvännen är givetvis att SMU-föreningarna därigenom kan stå i kontakt med "sina" missionärer. Särskilt uppmärksammas vad som kallas "SMU:s missionsstation" (1917, s 53).

Missionärsbrev skickas från Ost-Turkestan, Kina och Kongo samt från Sunderland, där SMF bedrev sjömansmission. Hur brevformen används kan illustreras med några exempel. Judit Bengtson på Kingoyi missionsstation börjar sin artikel: "Kära syskon inom SMU. Frid!" och hon avslutar sin epistel: "Med varma fridshälsningar. Kingoyi, S. M. Matadi den 24 september 1919." (1920, s 19).

Missionären Enoch Gillström berättar att han för några år sedan skrev "ett litet brev till Ungdomsvännen och frågade, om någon ungdomsförening ville sända oss pengar till inköp av en malmklocka för vår kyrka här i Kishui". Brevet gav resultat och han sänder sitt tack (1920, s 183):

> Med tanke på allt detta vilja vi åter säga ett hjärtligt tack till vännerna i Västerås och i Immanuelskyrkan för den stora hjälp, de givit oss i dessa värdefulla gåvor. Herren skall löna eder för all uppoffring. [. . .] Eder tillgivne Enoch Gillström.

Innehållet i missionärsbreven utgörs vanligen av skildringar av arbetet, ofta är det mycket livfulla sådana som också ger inblickar i levnadsförhållanden i det främmande landet. Läkarmissionären D R Wahlqvist ger

under rubriken ''Från det Kina som lider'' inblickar i kamp mot en smittkoppsepidemi och presenterar några individuella människoöden (1914, s 106).

Övriga artiklar om missionen behandlar bl a behovet av missionärer (1914, s 275). 1911 återkommer man då och då till något som kallas Västerås-förslaget, en insamling till en ny missionsstation i Kina. Förslaget presenterades först i Ungdomsvännen 1908 och gick ut på att medlemmarna i föreningarna skulle satsa 5 öre i månaden till denna missionsstation.

I artiklarna om *den inre missionen* som utgör drygt 12 % av hela innehållet uppmärksammas den egna verksamheten dels i rapporter och reportage, dels i principiella artiklar.

Tidningen ägnar stort utrymme åt rapporter från årskonferenserna (t ex SMU:s första årsmöte 1911), ungdomskurserna och andra arrangemang. Sekreterarna berättar om sina resor ute i bygderna. David Hedegård redogör för sina ''apologetiska'' möten och Augustinus Keijer ger glimtar från föreningar han besökt under sin stående rubrik ''Oss SMU-are emellan''. Under rubriken ''Vi har frågat'' intervjuas distriktsföreståndare om verksamheten (1936). Man är angelägen om att ge skildringar från väckelsearbetet (1929, flera artiklar ''Glimtar från vinterns väckelser'', 1935, flera artiklar ''Budskap om väckelse''). Ofta uppmärksammas missionsskolan, ibland med specialnummer (1920, nr 23 och 1926, nr 9), liksom folkhögskolan i Jönköping (1938, nr 17). Reportage förekommer också från andra av SMF drivna institutioner, t ex vilohemmet i Rättvik.

Dessutom förekommer alltså principiella artiklar. 1914 diskuterar man arbetet bland den ''halvvuxna ungdomen'', juniorerna, 1917 vittnesbörds- och eftermöten, 1920 musikföreningarna och 1929 andaktens pånyttfödelse. 1938 är studiearbetet aktuellt liksom så många gånger tidigare men också Oxfordgrupprörelsens förhållande till frikyrkosamfunden.

Artiklar om *litteratur och kultur* utöver rena recensioner förekommer till att börja med i ytterst liten utsträckning. Flera av stickprovsårgångarna under 1910-och 1920-talen saknar helt sådana artiklar medan vissa årgångar uppvisar enstaka exempel såsom ''Något om läsning och böcker'' av C J Engvall (1914, s 19), ''Nyttig läsning'' av P W (1914, s 163) och ''Böcker och ungdomsbibliotek'' av David Hedegård (1923, s 28). Omkring 1929 märks dock en viss ökning av kulturinslagen. Nathan Johnson skriver en serie artiklar, ''Gestalter och strömningar i svensk nutidsdikt'', om Sven Lidman, Ragnar Jändel, Dan Andersson, Harriet

Löwenhjelm, Erik Blomberg, Pär Lagerkvist och Ivan Oljelund. 1932 och flera gånger senare förekommer studier kring sånger och sångförfattare av Oscar Lövgren. Debatten kring den kristna litteraturnämnden ger 1935 förutom ett par ledare också anledning till några litterära artiklar.

De *allmänorienterande artiklarna* utgörs ofta av reseskildringar från vårt eget land eller utlandet. ''P W'' skildrar 1914 den baltiska utställningen. Biblisk arkeologi är ett ofta förekommande ämne som behandlas av C J Engvall och Gustav Blomberg. De allmänorienterande artiklarna som således saknar direkt anknytning till rörelsens verksamhet upphör praktiskt taget efter hand. Från en toppnotering 1911 med över 15 % dalar inslagets andel ned till 0,5 % 1932 för att ge ett medeltal av drygt 4 % för hela perioden.

Artiklar av mer speciell karaktär tar bl a upp den frikyrkliga livsstilen (gruppen *Övrigt*): ''Den troende ungdomens sällskapsliv'' (1923), ''I dansens virvlar'' (1926) och en artikelserie om ''Trolovning och äktenskap'' (1926).

En artikelförfattare berättar om ett besök hos författarinnan Betty Jansson (pseudonymen Betty), som nyss fyllt 90 år (1926). ''Tant Betty'' omtalar att Tegnér är hennes älsklingsförfattare och intervjuaren läser Bibeln tillsammans med henne innan besöket är slut.

Levnadsteckningarna minskar som inslag betydligt, från ca 7 % i början av perioden till under 1 % i slutet. De spänner över vida fält: från William Gladstone, Martin Luther och Lars Linderoth till Florence Nightingale, Fredrika Bremer och Jenny Lind.

Berättelserna upptar i genomsnitt nära 10 % av innehållet, ett inslag som är ganska konstant under perioden. Bland berättelserna förekommer några följetonger, den första år 1919. Kategorin *kortberättelser* som är ett markant inslag på ca 3 % i början av perioden har praktiskt taget upphört under 1930-talet. Kortberättelserna, som har en tydlig exempelkaraktär, tar ofta upp ämnet hur man skall uppföra sig som ung, bekännande kristen. Till temat ''att böja knä på regementet'' återkommer tidningen (1923, s 341)[16]:

Årets värnpliktige hade ryckt in, och det var första kvällen i kasernen. En ung man sitter på sängkanten försjunken i djupa tankar.

Han känner det omöjligt att i denna omgivning böja knä för att bedja, som han annars är van, och så resonerar han med sig själv: ''Vad tjänar det till, att jag utsätter mig för kamraternas hån. Jag kan väl tala med min Gud, sedan jag kommit i säng.''

Då ser han en kamrat stilla böja knä vid sin bädd. Ögonblicket därpå ligger han själv på knä vid dennes sida, under det han tycker, att kamraternas blickar som spjut genomborra hans nacke.

Det blir alldeles tyst i den stora salen, och så småningom kommer en efter en av kamraterna och böja knä även de, så att när de omsider stiga upp efter bönen, så märka de, att de äro en liten församling på sex troende som funnit varandra genom en kamrats bekännelsemod.

Under rubriken ''En som vågade'' tecknas samma situation. Unge Karl berättar första kvällen för kamraterna: ''Jag plägar alltid bedja min aftonbön, innan jag går till vila, så ni bör inte bli förvånade, om ni får se mig på knä'' (1926, s 236). Kamraterna skrattade först, men

[. . .] om ytterligare en tid kunde man få höra kamraterna säga till dem som voro högljudda:

''Tyst, Karl beder!'' Han vann sina kamraters aktning, därför att han visade vem han var. Frukta aldrig att visa, att du tror på Gud.

Dikter och sånger upptar ca 5 % av utrymmet. Dessutom förekommer 1929–1932 en särskild musikbilaga varje kvartal med noter till solo- och duettsång samt strängmusik.[17]

Det totala antalet dikter i samtliga årgångar 1910–1939 uppgår till drygt 2 000 vilket utgör ungefär två dikter per nummer. Pseudonymerna Greta (Greta Larsson) och Annita (Anna Hult) är representerade med vardera omkring 100 dikter. Bland andra produktiva poeter märks Axel Andersson och Johan Gustafsson, distriktsföreståndare O W Genander, författarna Birger Wårdh, Viktor Myrén och Oskar Hultkrantz samt redaktörerna Ragnar Tomson och August Bohman.[18]

Bland övriga författare som representerats med ett mindre antal dikter märks flera samfundsfunktionärer, (Nils Holmstrand, Oscar Lövgren, Bruno Nyström och Einar Rimmerfors), folkhögskolerektorer (Adrian Wennström och Robert Fur), författare verksamma inom den frikyrkliga sektorn (Carl Boberg, Anna Ölander och Betty) samt några författare som vanligen utkommer på icke-frikyrkliga förlag (Nils Bolander, Anders Frostenson, Emil Hagström, Carl David Wirsén). Dessutom förekommer en lång rad okända namn och signaturer.

Förutom i den särskilda musikbilagan förekommer musik till en del sånger också i Ungdomsvännens spalter. Hur dessa sånger användes, eller åtminstone kunde tänkas bli använda, framgår av en liten artikel om husandakten av Bror Backman (1929, s 159):

När kvällen kommer, stillar man sig en liten stund. Barnen läsa ett Guds ord turvis. A. läser ur "Husandakten" måndag kväll. Min hustru eller jag beder en kort bön för oss alla i hemmet och för barnen som äro borta från hemmet, för verksamheten, för söndagsskolan, för sjuka och fattiga osv. B. läser "I dag" ur Svenska Morgonbladet tisdag kväll och så fortsättes det hela veckan igenom. Jag har icke kunnat märka, att barnen äro ovilliga att vara med om dessa kära bönestunder i hemmet. Så kommer en ny sång i Ungdomsvännen, som skall läras och sjungas och Gud välsignar alltid sitt ord och verk.

Bokanmälningarna upptar inte stort mer än 1,5 %, med någon övervikt för annan litteratur än skönlitteratur. Recensionerna som genomgående är korta – något tiotal rader – ägnas främst åt böcker från de religiösa förlagen. De är vanligen positiva, men när det gäller fiktionslitteraturen kan viss kritik förekomma som i Bruno Nyströms recension av en bok från Lindblads förlag (1914, s 352). Recensionen återges i sin helhet.

Mrs Craik, *Styvdottern*. Pris: häft. 50 öre.

Denna berättelse är en av de vanliga s k kristliga berättelserna. Handlingen i boken verkar för mycket konstruktion för att ha kunnat passera i verkligheten. Man märker författarinnans strävan att få allt att sluta gott och väl för alla bokens figurer. Karaktärsskildringen är ganska svag: de goda människorna äro som änglar, och de som ej äro det, blir det, innan boken är slut. Förmodar att boken får sin publik, men det är verkligen skada, att våra kristliga berättelser så ofta lida brist på konstnärligt värde.

Andra notiser gäller *det lokala arbetet*, i genomsnitt över 9 %. Avdelningen "Från ungdomsföreningarna" är ständigt fylld av korta notiser, där lokala föreningar presenterar sig, ofta med bild. Man lämnar också korta referat från årsmöten och andra arrangemang. Säkerligen har avdelningen haft stor betydelse för känslan av samhörighet inom förbundet.

Personnotiserna utgör drygt 1 % av innehållet i genomsnitt men antalet notiser är stort. I så gott som varje nummer förekommer ett par eller flera notiser som gäller avlidna medlemmar, ofta i tonåren eller i tjugoårsåldern. De presenteras kort, oftast med bild, under rubriken "Ingångna i vilan". Omdömena om dessa ofta mycket unga medlemmar som dör i TBC eller spanska sjukan tar alltid fasta på deras religiösa tro och livsstil: "Hon klagade aldrig under sin sjukdom utan var nöjd med Guds vilja." – ". . . en stilla och undergiven yngling." – "Med jubel gick hon att möta sin frälsare." – ". . . alltid glad." (exemplen är från 1917).[19]

Tidningens *insändare* (2 %) utgörs länge av insända frågor – mycket modest formulerade – som besvaras av redaktören: ”Är det synd att troende kvinnor bära plymer och fjädrar i sina hattar samt kläda ut sig med allehanda dyrbarheter?” (1914, s 31), ”Kan, när endast troende komma tillsamman ute i det fria, lek anses otillbörligt eller syndigt?” (1911, s 208) och ”Är det rätt, att en troende flicka [. . .] går in i Vita bandet?” (1917, s 240). Längre fram under den undersökta perioden för också insändarskribenterna fram egna synpunkter. Den övre åldersgränsen i SMU diskuteras vid flera tillfällen. Ingen övre åldersgräns har vanligen funnits men flera påpekar att en sådan gräns måste komma till stånd: ”Ty vad ligger det för främjande mening i, att 50, 60 à 70-åringar skola stå i en ungdomsförening. Vid en så pass hög ålder saknar man, i de flesta fall, förmågan att tänka, känna såsom de unga göra det” (1923, s 45. Jfr 1926, s 780). *Fackföreningsfrågan* tas upp 1914 (s 143) och diskuteras utförligare bl a år 1920.

Tidningens *annonser* företer under större delen av perioden ungefär samma bild som Missionsförbundet visar. Den egna annonseringen upptar i stort sett dubbelt så stort utrymme som övrig reklam. 1910-talet skiljer sig dock markant från resten av perioden dels genom ett påfallande stort inslag av annonser – i årgång 1911 upptas nära en tredjedel av det totala utrymmet av annonser – dels genom att de främmande annonserna dominerar över de egna. Möjligen kan detta förhållande bero på en eftersläpning sedan Ungdomsvännen var A W Hellströms privata publikation (fram till 1910). Annonsintäkterna torde då ha varit mer avgörande för tidningens existens än de var när ett ungdomsförbund hade tagit över.

Ansgarius

Ansgarius presenteras under den större delen av den undersökta perioden som ”Illustrerad missionskalender utgiven av Svenska Missionsförbundet”, men framträder från och med 1933 som ”Svenska Missionsförbundets årsbok” med särskilda avdelningar för den inre och den yttre missionen. Den ändrade inriktning som underrubrikerna ovan antyder märks dock föga vid en genomgång av innehållet. Bokens karaktär är i stort sett densamma under hela perioden.[20]

Kalendern inleds vanligen med en *betraktelse* av allmän karaktär – ibland med anknytning till julhögtiden – författad av någon av förbundets ledande personer. Ett par gånger är missionen ämnet för betraktelsen, ”Gån ut i hela världen . . .” (1911, s 5) och ”Missionens se-

gerkraft" (1920, s 5). Endast en artikel av teologisk karaktär har registrerats: "Har vi något att värna?", en uppsats om SMF:s egenart av Johan Gustafsson (1932, s 15).

Huvuddelen av *artiklarna* rör samfundets verksamhet utomlands eller i hemlandet. Bland artiklarna om den yttre missionen (41 %) saknas helt kategorin missionärsbrev, det direktrapporterande, ibland improviserade meddelandet. De artiklar om missionen som förekommer i Ansgarius är mer genomarbetade översikter över arbetet eller principiella artiklar: "Världsmissionens nuvarande läge" (1911, s 11), "Några synpunkter rörande missionsarbetet" (1923, s 18), "Filmen i missionens tjänst" (1926, s 107) och "Vår yttre mission" (1932, s 70), författarna är ofta missionärer på fältet. Även en del rena reportage från missionsfälten förekommer.

Även före 1933 uppmärksammas den inre missionen, t ex evangelisationsarbetet i Lappland (1911, s 71), missionsskolan i en årlig artikel med bilder av de nyutexaminerade, vilohemmet i Rättvik (1914, s 62) och väckelsearbetet (1920, s 136). Ökningen från och med 1933 av inslag om den inre missionen är obetydlig.

De allmänorienterande artiklarna är sådana att de kan påräkna intresse av missionsvännerna: "En småländsk religionsprocess under 1770-talet" (1914, s 142), "En vandring bland Konstantinopels bysantiska minnesmärken" (1926, s 128).

Levnadsteckningarna är ofta dödsrunor över egna bortgångna missionärer, men även gestalter i missionens äldre historia ägnas uppmärksamhet. Ibland förekommer en artikel om en infödd medarbetare eller församlingsmedlem på missionsfältet, ett slags "missionsbiografier".

Berättelserna är i stor utsträckning skildringar från missionsfälten, särskilt i början av perioden. I de årgångar av Ansgarius som föregår den undersökta perioden förekommer över huvud taget ingen fiktionsprosa. När sådana inslag introduceras 1910 är det med förtecknet "verklighetsbild" som då missionären Anders Walder i berättelsen Mbumba (s 80) tecknar ett livsöde från Kongo och låter en gammal kvinna berätta om sitt liv. Hennes man har begravts levande som ett rituellt straff för att han slagit sönder en kalebass vid en marknad och hennes son har sålts som slav. Författaren låter berättelsen motivera några avslutande reflexioner: "O Gud, hjälp och fräls detta arma folk ur hedendomens nöd och styggelse!"

I praktiskt taget alla årgångar förekommer *dikter,* ibland tonsatta.

Bland övriga artiklar och inslag kan nämnas enkäter, "Varför jag blev missionär", och reseskildringar. Artiklar om litteratur förekommer ej.

Det första exemplet av denna art kommer först efter undersökningsperiodens slut. Viktor Myrén berättar där om förlagorna till sina skönlitterära skildringar från väckelserörelsens genombrottstid, ett exempel på att ett intresse för den egna litteraturen växer fram (1941, s 37).

Vinterny och Hem Hem

De båda jultidningarna *Vinterny* och *Hem Hem* påminner på många sätt om varandra och det är inte lätt att se vad det är som motiverar uppgifterna om att Vinterny är ''de kristna hemmens tidning'' medan Hem Hem ''riktar sig till den vuxna ungdomen''.[21] Särskilt efter en typografisk omläggning 1930 framträder de båda jultidningarna i hög grad som tvillingpublikationer. Samma illustratörer anlitas av båda tidningarna och vissa år är de båda omslagen komponerade av samma konstnärer. Jenny Nyström gör några av de första omslagen, och senare är det framför allt Nils Kjellberg och Gunnar Lindvall som sätter sin prägel på tidningarnas yttre.[22] För Hem Hems framsida används endast svenska motiv: vintermotiv med skidåkare, hästar och slädar eller interiörer med julfirande familjer, någon gång med en antydd religiös dimension genom en julens stjärna eller en ängel över det svenska landskapet. Vinterny växlar mellan dessa traditionella svenska julmotiv och scener från det heliga landet med barnet i krubban och de vise männen. Guldfärgen – ofta som en ram kring omslagsteckningen – blir under 1930-talet tidningarnas gemensamma yttre kännetecken. Vinterny är från starten en påkostad julpublikation med konstbilagor varje år, något som motiverar ett högre pris för denna tidning än för Hem Hem. Konstbilagorna upphör efter 1923 års utgåva.

Inte heller innehållsmässigt förekommer några anmärkningsvärda skillnader.[23]

Vinterny inleds varje år med en betraktelse, vanligen rubricerad som ''julbetraktelse''. Artiklarna från missionsfälten uppmärksammar Kongo (1913, 1917, 1923, 1938), Ryssland (1920, 1929) och Östturkestan (1926). Främmande länder är ämnet också för reseskildringar – innehållskategorin ''allmänorienterande artiklar'' – från t ex USA (1913, 1920) samt Jerusalem (1932). Ibland införs enkäter eller ''rundfrågor'', t ex ''Hur kom Ni att bestämma Eder för Edert yrke?'' (1930) och ''Hemmet och dess faror'' (1931), kategorin ''övrigt''.

Levnadsteckningar är regelmässiga inslag, t ex av Oscar II (1913),

Martin Luther (1917) och "Davidsharpan i Norden" (1929).

Hem Hem har en något större andel av betraktelser samt av artiklar om den yttre och inre missionen än Vinterny. Julbetraktelserna är givetvis stående inslag, men även andra betraktelser förekommer, ofta av en uppfordrande karaktär, t ex "Ungdomens ljusa framtidsdrömmar, en kraftkälla i mänsklighetens liv" (1917), och Roland Fangens "Du är kallad" (1938). Frank Mangs berättar om en kamrats omvändelse (1932) och enkäterna har formen av vittnesbörd, "Min överlåtelse åt Gud" (1938). En försiktig bedömning ger vid handen att Hem Hem gör ett "frommare" intryck än Vinterny.

Berättelser är det dominerande inslaget i båda tidningarna. I Vinterny upptas 54 % av utrymmet av berättelser, i Hem Hem 55 %. Detta innebär totalt 145 berättelser i Vinterny eller 5–6 berättelser per nummer. I Hem Hem förekommer totalt 115 berättelser vilket utgör 4–5 berättelser per nummer. Som nämnts används beteckningen "novell" första gången 1935 i Vinterny och är sedan den genomgående beteckningen i denna tidning. I Hem Hem används inte denna rubricering. Som alternativ till berättelse använder jultidningarna bl a uttrycken "bild" och "skildring", ibland i sammansättningar med ord som "verklighet" och "liv".

Liksom berättelser är dikter frekventa inslag i jultidningarna.

Sammanfattning

I centrum för SMF:s publicistiska verksamhet 1910–1939 står förbundsorganen Missionsförbundet, Pietisten (dock endast till och med 1918) samt Ungdomsvännen, tillsammans med årskalendern Ansgarius och jultidningarna Vinterny och Hem Hem.

Innehållsinventeringen visar att vanliga inslag i de undersökta publikationerna är betraktelser, artiklar om den yttre eller den inre missionen, levnadsteckningar och dikter – i vissa av publikationerna även fiktionsberättelser. Tidningarnas rörelsekaraktär understryks av det stora utrymme som ägnas åt samfundets egen verksamhet.

Teologiska artiklar förekommer i mycket liten utsträckning. Inslaget av levnadsteckningar minskar starkt under perioden. Den yttre missionen ägnas särskilt stor uppmärksamhet, i Missionsförbundet och Ungdomsvännen bl a genom missionärsbrevens dokumentariska rapporter från missionsfälten.

Tidningen Missionsförbundet framstår som den mest informativa av

de undersökta publikationerna. Dikter förekommer men fiktionsprosan är i huvudsak begränsad till en och annan kortberättelse. Betraktelserna upptar aldrig det dominerande utrymme som de hade i Pietisten. I Ungdomsvännen har fiktionen en mer framträdande plats. Kortberättelserna försvinner där efter hand under det att utrymme lämnas åt fortsättningsberättelser. Den dominerande fiktionsformen i Ungdomsvännen är den novellistiskt utformade berättelsen som påbörjas och avslutas i samma tidningsnummer. Dikter och betraktelser är frekventa inslag.

Bland julpublikationerna påminner årskalendern Ansgarius mest om tidningen Missionsförbundet. Faktaartiklar kring den yttre och den inre missionen dominerar, men det förekommer också fiktionsberättelser i mindre omfattning. Jultidningarna Vinterny och Hem Hem baserar sitt innehåll främst på berättelser (ca 55 %) och dikter (ca 10 %).

En genomgång av materialet ger en bild av ett integrerat innehåll i de aktuella publikationerna. Artiklar av olika slag, betraktelser, levnadsbeskrivningar, poesi och berättelser har som ett gemensamt övergripande mål att förmedla det religiösa budskap som SMF sett som sin uppgift att förkunna. Gränser för vad som skall behandlas inom olika kategorier upprätthålls inte. Tidningarnas totala innehåll uppvisar således svag klassifikation i detta avseende.

Kapitel 4
De fromma berättelserna

Inledning

När de fromma berättelserna ställs i centrum för detta kapitel, innebär det att jag går närmare in på ett av inslagen i samfundets publikationer. Berättelserna har publicerats i en samfundspress som företer en målmedveten inriktning i rörelsens tjänst och uppvisar en stark innehållslig integration. Därför finns det all anledning att uppfatta dem som ett uttryck för samfundets institutionella litterära kod. Analysen avser att frilägga de mål och regler som är konstituerande för denna kod.

Undersökningens material, urvalsprinciper och analysmetod beskriver jag mer ingående i en särskild exkurs (bilaga 3). Där diskuterar jag även vissa problem som är förknippade med den använda analysmetoden. I det följande lämnar jag en kort, sammanfattande introduktion.

Undersökningsmaterialet representerar en helhet: utbudet av novellistisk fiktionsprosa i SMF:s publikationer, riktade till vuxna läsare under perioden 1910–1939. Texterna har hämtats från tidningen Ungdomsvännen, jultidningarna Vinterny och Hem Hem samt tidningen Pietisten och årskalendern Ansgarius. I de nämnda publikationerna förekommer 780 berättelser under perioden och av dessa har 300 lottats ut för en närmare analys. Urvalet har fördelats över hela tidsperioden och de olika publikationerna på ett sådant sätt att det ger en representativ bild av totalpopulationen.[1] En förteckning lämnas över de 300 berättelser på vilka undersökningen bygger (bilaga 4). De följetonger som förekommit i publikationerna ingår inte i urvalet men kommenteras i någon utsträckning tillsammans med berättelserna.

I första hand vände sig publikationerna givetvis till medlemmar och sympatisörer, men man kan räkna med att det också fanns en strävan att nå människor utanför rörelsen. Det framhölls ofta i Ungdomsvännen och Pietisten att det var en missionsuppgift att sprida tidningarna. Särskilt jultidningarna med sina relativt stora upplagor hade säkerligen spridning utanför den direkta medlemsgruppen, medan årskalendern Ansgarius däremot får ses som mer intern. I Pietisten, som upphörde

tidigt under undersökningsperioden, sökte främst en äldre generation uppbyggelse och information om förbundets arbete. Tidningen Ungdomsvännen, som var ett organ för samfundets ungdomsarbete, riktade sig till en yngre läsekrets av vuxna. Publikationernas olika karaktär avspeglas i vissa avseenden i berättelsematerialet.

Texterna är relativt korta. En berättelse i Ungdomsvännen överstiger sällan 1 500 ord (fyra spalter). I jultidningarna är längden i många fall mer än det dubbla.

Titlarna ger ofta läsaren en anvisning om vad berättelserna handlar om: Huru Gud hjälpte Malin, Bönhörelse, Guds vägar, Hur hon fann sitt livsmål, Från mörker till ljus, Då Gud talar och Han vann sin broder för Gud. Underrubrikerna är också karakteristiska: Berättelse ur verklighetens värld, Skiss ur verkligheten, En bild ur livet och Verklighetsskildring. Många berättelser anges också vara speciellt skrivna för de publikationer i vilka de publicerats. Författarna, som presenteras närmare i avhandlingens femte kapitel, är inte sådana som man vanligen möter i litteraturhistoriska framställningar eller författarlexika. Många döljer sig bakom pseudonymer eller signaturer.

Min undersökningsmetod kan kort beskrivas som en kvantitativ innehållsanalys, kompletterad med textstudier (kvalitativ analys). Varje utlottad berättelse har analyserats likformigt enligt ett för undersökningen särskilt konstruerat schema (bilaga 3). Statistiska sammanställningar i tabellform utgör underlag för kapitlets sammanfattande text. Tabellerna har publicerats i en särskild skrift, *Författaren som predikant. Tabeller,* till vilken hänvisningar görs i notapparaten. En förteckning över de förekommande tabellerna lämnas i bilaga 6.

Den kvantitativa innehållsanalysen av texter bygger på en systematisk undersökning av innehållsliga element. Även om en sådan analys på många punkter endast bekräftar vad man kan vänta sig – vilket i och för sig inte är betydelselöst – kan den på andra punkter ge oväntade resultat. Därför måste den genomföras konsekvent över hela fältet.

Utifrån analyselementen miljö, huvudpersoner, bipersoner, motiv och berättarteknik kommer jag i de följande avsnitten att presentera och kommentera de undersökta texterna. Källhänvisningar till de olika berättelserna sker genom att berättelsens nummer (i bilaga 4) anges inom parentes i texten. I kapitlets avslutande del diskuterar jag innehållsanalysens bild av de fromma berättelserna i förhållande till den institutionella koden och dess kontextfaktorer.

Miljö

Scenen föreställer Sverige

I de publikationer som lämnat material till undersökningen utspelas det övervägande flertalet av berättelserna i Sverige: 89 % i genomsnitt;[2] inslaget är relativt konstant under undersökningsperioden och allra oftast förekommande i Ungdomsvännen (92 %, övriga 84 %).

Att den svenska miljön dominerar förtjänar att framhållas; ett mycket begränsat utrymme återstår för den fiktiva missionsberättelsen som – i översättningar från tyska och engelska publikationer – utgjorde ett karakteristiskt inslag i de tidiga missionstidningarna.[3] Översättningar av fiktionsprosa är över huvud sällsynta bland undersökningens texter, och när det gäller missionen har redaktörerna nu tillgång till faktamaterial med direkt anknytning till samfundets egen missionsverksamhet. Som framgått av kapitel 3 aktualiseras missionen i SMF:s publikationer vid tiden för undersökningen genom brev och rapporter från missionärerna, genom reportage och principiella artiklar. Man behöver inte ta den översatta fiktiva missionsberättelsen till hjälp för att fylla behovet av information om missionen.

Skildringarna från Asien och Afrika – alltid med missionen som bakgrund – utgör 4 % av hela urvalet och det är att märka att huvuddelen av dessa texter återfinns i 1930-talets jultidningar. Missionsberättelsen återkommer då i ny gestalt och med en litterär ambition som knappast var för handen i de exempelberättelser i Svarta Sara-stil som 1800-talets missionstidningar försåg sina läsare med. Erik Alexandersson skildrar en svensk missionärs upplevelser i Kongo (277). Kinamissionären Elis Anvill berättar om en kinesisk åldrings kontakt med kristendomen och skildrar hans omvändelse helt ur den gamle mannens synvinkel (225). I samma författares Fädernas förbannelse (246) är ämnet opiemissbruk. Till ett annat av SMF:s missionsfält under 1930-talet, Östturkestan, förläggs handlingen i ett par noveller av missionären John Törnquist; i Akbar Alis trädgård skildrar han något i detta sammanhang så anmärkningsvärt som en inom-islamsk omvändelse (226) och i Sista vakten tecknar han ett porträtt av en mandarin som representant för ett utdöende släkte (285). Asienskildringarna dominerar något över Afrikaskildringarna, trots att det var i Afrika som SMF vid denna tid hade sin mest betydande missionsverksamhet. Missionärerna Elis Anvill, John Törnquist och Martin Westling, som här i stället för de vanliga missio-

närsbreven har valt att presentera ett fiktionsmaterial, publicerar också en rad missionsskildringar i bokform på SMF:s förlag, delvis i skönlitterär form.

Några berättelser aktualiserar andra främmande trakter. I ett par av de sällsynta översättningarna förs läsaren in i en engelsk, respektive dansk miljö (80, 85). En svensk sjömansmissionär har i avsikt att visa på sjömansmissionens betydelse förlagt sin berättelse till London (194), och en annan svensk författare skildrar – med tydliga paralleller till läsarnas situation i 1800-talets Sverige – religionsförföljelser i Holland under 1600-talet (103). I några tidiga berättelser med emigrationen som bakgrund förs läsaren till USA (75, 179), och en svensk sjöman är huvudperson i en berättelse som utspelas i New York (44).

Men som inledningsvis konstaterats väljer de flesta författarna att förlägga sina berättelser till Sverige. I sina skildringar från Småland låter Märta Hjälm sitt religiösa tema ofta smälta samman med ett fosterländskt; en av hennes huvudpersoner med folkbildarambitioner planerar en verksamhet under mottot ''För Sverige och Kristus'' (145):

> De skulle lära sig älska sin hembygd och sitt fosterland och att anse ärligt arbete för en heder. Där skulle firas högtider under blågul flagga [. . .].

Ida Bäckström uppmärksammar Lappland och den evangelisationsverksamhet som SMF bedrev där (12, 187). Viktor Myrén återvänder i flera berättelser till det dalsländska ''folket vid Gränsen'' (195, 251, 272) som han också ägnade flera ''kulturskildringar'' i bokform. Dalarna är Lars Lunells litterära miljö (214). Det bohusländska havet – särskilt i storm – utgör bakgrund för flera dramatiska skildringar på liv och död av bl a Ernst Jotson och Einar Rimmerfors (209, 134, 175, 182, 274).

Land och stad

Berättelserna utspelas i stor utsträckning på landsbygden[4] och det är då – som framgått av föregående avsnitt – praktiskt taget helt fråga om landsbygd i Sverige. Landsbygdsskildringarna, som utgör 58 % av samtliga texter, är något mer frekventa i Ungdomsvännen än i övriga publikationer (63 % resp 51 %); efter en topp under 1920-talet avtar de genomgående mot slutet av undersökningsperioden. Städer och storstäder representeras av 31 % av samtliga berättelser, med något lägre andel i Ungdomsvännen än i övriga publikationer (28 % resp 37 %); i gruppen utgör storstäder sporadiska inslag under hela undersökningsperioden.

Industrisamhällen svarar för miljön i 5 % av texterna, ingen av publikationerna uppvisar några avvikelser från detta procenttal.

Förekommande orter namnges ofta med uttryck som "staden X", "en stad i Småland", "en av mellersta Sveriges största städer" – ett sätt att markera eller antyda verklighetsanknytning.[5] Storstäder som Stockholm, New York och Chicago förekommer utan förklädnad.[6]

I några berättelser representerar storstaden en främmande och farlig miljö, särskilt påtagligt är detta i ett par följetonger, *På Gökfjället* av Betty (Ungdomsvännen 1913) och *Länsmansdottern* av Lars Rustböle (Ungdomsvännen 1934–35). Den oskuldsfulla Daphne från landet som i Bettys skildring får arbete som cigarrbodsfröken i Stockholm hamnar snart moraliskt på det sluttande planet. Länsmansdottern Anna flyr Oslo och alla dess frestelser: "Här kunde hon inte stanna, ty här var hennes själ i fara" (Ungdomsvännen 1934, s 279).

Sven Lundkvist har visat på den positiva korrelationen mellan industrialiseringen och folkrörelsernas utbredning.[7] Vid närstudier av vissa områden i landet har Lundkvist beträffande SMF i ett initialskede kunnat konstatera en starkare ställning i städer och industrikommuner än på den rena landsbygden. 1920, då Lundkvists undersökning slutar, har landsbygdskommunerna tagit igen försprånget. Berättelserna betonar det lantliga inslaget, möjligen med tanke på publikationernas spridning till en tänkt läsarpopulation.

I hem och bönhus

I påfallande hög grad tilldrar sig de tidiga berättelserna bland högre sociala grupper i samhället.[8] Den miljö där godsägare och större företagare hör hemma – *grupp 1* enligt det av Hans Norman[9] konstruerade klassningsschema som använts vid undersökningen – är den vanligaste sociala kategorin under 1910-talet. En av berättelserna från detta decennium utspelas i ett överklasshem där en av döttrarna ägnar sig åt välgörenhet (14):

> Hon var mycket tacksam för den ställning hon hade som en rik mans dotter, men detta helt och hållet av det skäl, att hon med sitt överflöd skulle någon gång kunna lindra nöd och kanske sjukdom, och betydelsen av orden "richesse oblige" tillämpade hon på sig själv i möjligaste mått.

I herrgårdsmiljö tilldrar sig ett par berättelser av Anna Fredén (14, 17), och signaturen Anna A (Anna Wästberg) förlägger en romantisk historia

till en prästgård på landet (199). De välbärgade överklassmiljöerna försvinner efter hand nästan helt, vilket kan sättas i samband med förändringar i författarpopulationen (se kap 5). När kategori 1 förekommer som miljö under senare delperioder kan det vara fråga om ett fattigt akademikerhem som i Adrian Wennströms berättelse om extraläraren Birger Berg (238).

En social miljö som förekommer under hela undersökningsperioden är småföretagarnas, de lägre tjänstemännens och de affärsanställdas – *grupp 2* enligt klassningsschemat. Bondemiljön – *grupp 3* – har en särskilt stark ställning i jultidningarna och blir efter hand den vanligaste sociala kategorin totalt sett. Tillsammans dominerar dessa tre nämnda grupper den sociala miljön. De lägre sociala skikten, representerade av hantverkare och olika slag av arbetare – *grupperna 4 och 5* – har en mer undanskymd plats.

Offentliga miljöer – främst då missionshus men också sjukhus – utgör bakgrunden för en relativt stor andel av berättelserna vilken också ökar under undersökningsperioden. Skildringar från missionshus är särskilt framträdande i Ungdomsvännen.

Huvudpersonen är inte nödvändigtvis en representant för den sociala grupp som präglar miljön. Om miljön kan karakteriseras som kategori 1 händer det att huvudpersonen tillhör grupp 2; om miljön präglas av grupp 4 eller 5, kan huvudpersonen ofta tillhöra kategori 2. En guvernant och en kontorist är huvudpersoner i en berättelse som utspelas mot en bakgrund av den miljö som utgörs av en ''fabrikörs'' välbärgade hem (3). I en annan skildring är huvudpersonen en lärarinna, som beskrivs som ''en ung föräldralös flicka''. Hon vistas hos förmögna släktingar vilkas leverne och intressen ställs i kontrast mot hennes (28). De lägsta sociala miljöerna aktualiseras ofta i samband med välgörenhetsmotivet (108).

Vid nyevangelismens delning och Svenska missionsförbundets bildande 1878 kom SMF att i förhållande till EFS representera lägre sociala skikt.[10] Det var således inte bara teologiska eller kyrkopolitiska uppfattningar som skilde de olika fraktionerna åt inom nyevangelismen utan också sociala villkor. Jämförelser mellan EFS- och SMF-församlingars sociala sammansättningar 1870–1890 visar på en folkligare prägel hos SMF-församlingarna. Sven Lundkvist finner ett starkt inslag av hantverkare och lägre tjänstemän i dessa församlingar; under åren 1890–1920 ökar sedan företagarinslaget medan arbetargruppen minskar. En kartläggning av den sociala miljön i de behandlade berättelserna i SMF:s publikationer visar dock som vi sett att de högsta sociala grupperna alls

inte saknas i skildringarna. De författare som medverkar i början av undersökningsperioden har varit mer intresserade av eller har haft bättre kännedom om högre sociala skikt i samhället än vad majoriteten i SMF torde ha representerat. Efter hand börjar berättelsernas sociala miljöer motsvara samfundets i något högre grad – det sociala mellanskiktet dominerar. Den starkare samfundsanknytningen framgår också av det faktum att skildringar av mötesverksamhet i missionshus och liknande lokaler tenderar att öka.

Förr och nu

De flesta av berättelserna – i genomsnitt 76 % – tilldrar sig i samtida miljö.[11] Samtidsskildringarna, som ökar under undersökningsperioden, är vanligare i Ungdomsvännen än i övriga publikationer (82 %, övriga 65 %). Berättelser, som ur berättarens perspektiv utspelas ”för några år sedan”, svarar för 17 % av samtliga berättelser. De rent historiska skildringarna utgör en ännu mindre andel (4 %).

I en genomgång av ett antal frikyrkliga romaner[12] noterar Elisabeth Tykesson 1951 att de frikyrkliga författarna för att hålla församlingarnas traditioner levande ofta söker sig tillbaka till väckelsetiden. Hennes exempel är Ruben Nyström, representerad i urvalet, och Wiktor Norin, författare till ett flertal romaner på SMF:s förlag. Denna ambition är tydlig i många berättelser som utspelas ”för några år sedan”. De uppges ofta vara minnen, som t ex väckelseskildringar av Per Hedström, Ida Bäckström och Gunborg Ede (43, 12, 30).

De historiska skildringarna kan gälla religionsförföljelser i reformationstidens Holland (103) eller i antikens Rom (20). Författare som Herman Gille och Viktor Myrén söker sig någon gång till medeltida miljöer för att finna bakgrund till ett omvändelse- eller försoningsmotiv (212, 222).

Som konstaterats är texterna i Ungdomsvännen oftare än de texter som hämtats från övriga publikationer förlagda till samtida miljöer, till landsbygden och missionshusen. Även beträffande andra undersökta innehållskategorier finns skillnader mellan Ungdomsvännen och övriga publikationer, vilket framgår i fortsättningen. En anledning till dessa skillnader är säkerligen att Ungdomsvännen, som riktade sig speciellt till ungdomsföreningarnas medlemmar, medvetet anknöt till de tänkta läsarnas miljöer. Ungdomsvännens författare är också i stor utsträckning medlemmar i rörelsen, ofta pastorer.

Huvudpersoner

Två exempel

Solstrålen kallas en ung dam som är huvudperson i berättelsen Bara ett wienerbröd (254). Hon har tagit som sin uppgift att besöka fattighusen med kaffe och blommor och att då också vittna om sin tro. ”Ingen undgick hennes kärleksfulla kallelse att komma till Kristus, den store nödhjälparen. Hon vågade ej gå någon förbi med sitt budskap, ty det var ju hennes egentliga ärende.” I en sjuksal på den allmänna försörjningsinrättningen i Stockholm träffar Solstrålen en svårt sjuk och mycket bitter man, som dock veknar när hon uppfyllt hans önskan om ett färskt wienerbröd. De ber till Gud tillsammans och den sjuke slutar sina dagar i frid.

Berättelsen *Den yngre* (75) handlar om en ung man som växt upp i en frikyrklig familj. De äldre syskonen hade alla kommit till ”en levande tro på Kristus”, men ”den yngre” dröjer med att ta det avgörande steget. Han följer visserligen familjens beteendemönster, men ”den glädje och lycka, som bodde i föräldrarnas och syskonens hjärtan, var för honom främmande. Han var städse endast det stumma vittnet till alltsammans. Och därute i världen förstod man honom inte heller.” För att komma ifrån den kristna miljön i hemmet emigrerar han till USA, där han får kristna vänner som hjälper honom på olika sätt. Genom deras inflytande fattar så berättelsens huvudperson beslutet att gå den kristna vägen.

Solstrålen i Rosa Thörnes berättelse (Hem Hem 1917) och huvudpersonen i Janne Nyréns Den yngre (Ungdomsvännen 1925) har här fått framträda som illustrativa exempel. När det gäller kön, ålder, religiositet, social ställning och funktion har Solstrålen många motsvarigheter bland de tidiga, ”den yngre” bland de senare huvudpersonerna.

Sammanlagt har 443 individer registrerats (i genomsnitt ca 1,5 huvudperson per berättelse). Genomgången i det följande baseras på variabler för kön, ålder, social ställning, religiös anknytning samt funktion.

Män och kvinnor

Drygt 60 % av samtliga huvudpersoner utgörs av män; i Ungdomsvännen är den manliga dominansen inte fullt så stark som för genomsnittet. Under den första femårsperioden svarar dock kvinnorna för en så stor

andel som två tredjedelar av de förekommande huvudpersonerna och speglar då det på många håll betydande kvinnoöverskottet inom frikyrkorörelsen.[13] Efter hand avtar sedan andelen kvinnliga huvudpersoner.[14]

Denna utveckling motsvaras av en liknande växling inom författarpopulationen mellan kvinnliga och manliga författare (jfr kap 5).

De kvinnliga och manliga huvudpersonerna har i viss utsträckning skilda funktioner i texterna.[14] Kvinnorna får oftare – liksom Solstrålen i vårt exempel ovan – framstå som föredömen. De skildras som goda exempel, värda att efterfölja och se upp till. Kvinnorna tillhör i högre grad än männen grupperna ''troende'' och ''frikyrkliga'', medan männen i större utsträckning återfinns i gruppen ''ej troende''.[14] Dessa grupperingar avser tillstånd som råder när huvudpersonerna först presenteras för läsaren; många av de ''ej troende'' förändras under berättelsens gång i samband med omvändelse.

Kvinnans roll framställs i regel som mer oproblematisk än mannens. I männens liv aktualiseras dualismen mellan det onda och det goda som en bakgrund till den utveckling som skildras. Omvändelsemotivet – det mest frekventa i materialet – får därmed en självklar motivering i samband med de manliga huvudpersonerna.

Unga och gamla

Både Solstrålen och ''den yngre'' tillhör gruppen ''yngre vuxna'', den åldersgrupp – ca 20–39 år – som är mest frekvent och svarar för 65 % av huvudpersonerna.[15] En anledning till att dessa ''yngre vuxna'' dominerar är utan tvivel att Ungdomsvännen – men också i viss utsträckning Hem Hem – vänder sig till läsare i motsvarande ålder. 71 % av huvudpersonerna i Ungdomsvännen hör till denna kategori.

En annan anledning torde vara berättelsernas art och ämnesval. Den konfrontation med nya miljöer, som är karakteristisk för åldersgruppen vid dess nedre gräns, erbjuder en tacksam bakgrund vid gestaltningen av centrala motiv kring omvändelsen och det kristna livet.

Huvudpersoner i gruppen under 20 är få. Under några år i slutet av 1910-talet förekom en del övrigt material i Ungdomsvännen med inriktning på dessa ''juniorer'', men sedan de 1920 fått en egen tidning blev Ungdomsvännen åter en publikation för ''vuxen ungdom''.[16]

Att huvudpersonerna är 40–59 år eller däröver är vanligare än att de tillhör den yngsta åldersgruppen. I många fall ställs de äldre huvudpersonerna upp som föredömen.[15] Gruppen över 60 år innehåller den minsta andelen av ''ej troende''.[15]

Rika och fattiga

Solstrålen tillhör uppenbart en välbärgad samhällsklass och framställs som ekonomiskt oberoende. Hon har tid och resurser att syssla med välgörenhet och ägnar sig förutom åt sjukbesöken även åt ''en förening för fattiga barns beklädnad''. Att Solstrålen tillhör samhällets högre skikt, framgår också av att människorna kring henne visar en nästan underdånig attityd och artigt titulerar henne ''fröken''. När berättelsen publiceras 1917 är huvudpersoner från den högsta socialgruppen fortfarande den största sociala gruppen i urvalet.

''Den yngre'' kommer från ett hem där fadern är verkmästare (grupp 2) och han själv drar sig fram som diversearbetare (grupp 5). Till skillnad från Solstrålen har han påtagliga bekymmer för sin försörjning. Andelen representanter för såväl hans sociala ursprungsgrupp som för hans egen ökar i materialet och vardera har i slutet av undersökningsperioden högre frekvens än den högsta socialgruppen.[17]

De viktigaste förändringarna som sker under undersökningsperioden är att andelen huvudpersoner från grupp 1 minskar medan den ökar från grupp 3 och 5. För grupp 1 är andelen för den första hälften av undersökningen 38 %, för den andra hälften 13 %. Grupp 3 ökar från 14 % till 25 %, grupp 5 från 15 % till 23 %. Inga nämnvärda skillnader förekommer på denna punkt mellan Ungdomsvännen och övriga publikationer.

Berättelser förlagda till industrisamhällen kan illustrera hur författarnas intressen efter hand flyttas över till personer som befinner sig längre ned på samhällsstegen. I en berättelse från 1918 i bruksmiljö (202) är det disponenten som är huvudperson och som också omvänds, och i en skildring från 1924 står brukspatronen i centrum och möter Gud (264). I en prisbelönad novell från 1924 råkar en student på resa av en händelse hamna bland bruksarbetare i ett litet brukssamhälle, ett för honom främmande sammanhang (73). Under den senare hälften av undersökningsperioden finner man däremot i en rad fall att representanter från lägre sociala grupper är huvudpersoner i skildringar från industrisamhällen: en lokförare (92), en skomakare (144), arbetare (147, 166), smeder (171) samt mer obestämda lägre sociala grupper (124, 280, 286).

I grupp 1 och grupp 5 finner man oftare sådana huvudpersoner som genomgår en omvändelse än sådana som framstår som föredömen i andra avseenden.[17] Den högsta sociala gruppen innehåller den minsta andelen frikyrkliga.[17]

Troende och världens barn

Den pietistiska indelningen av människorna i Guds barn och världens barn är nästan obligatorisk i de undersökta texterna. Endast beträffande 14 % av samtliga huvudpersoner – i Ungdomsvännen 9 % – har berättarna avstått från att lämna uppgifter om huvudpersonernas religiösa ställning eller anknytning till religiös verksamhet.[18]

Att huvudpersonen Solstrålen är troende framhålls noga i berättelsen. Hennes besök på fattighusen och sjuksalarna är inte bara ett uttryck för en allmänt filantropisk attityd, utan handlingen är insatt i ett sammanhang där vittnesbördet om den kristna tron är väsentligt. Det finns dock ingenting som direkt talar för att hon är knuten till frikyrklig verksamhet.

Huvudpersonen i Den yngre förekommer i en omgivning där ett accepterande av den kristna tron identifieras med ett frikyrkligt engagemang. Tillsammans med föräldrarna går han till missionshuset, där det är ''varmt och livligt'' under en serie väckelsemöten. Efter sin omvändelse i Amerika sluter han sig till församlingen i en ''missionskyrka''.

Huvudpersoner som framstår som engagerade i frikyrklig verksamhet utgör 19 % av totalpopulationen; inslaget ökar från 16 % under den tidigare hälften av undersökningsperioden till 20 % under den senare. Öppen information av typen ''medlem i SMU'' lämnas inte alltid: en uppgift om att en huvudperson lägger undan pengar till ''annandagsinsamlingen'' är dock en tydlig markering till de initierade läsarna. De ospecificerat troende svarar för en större grupp med 30 % av huvudpersonerna; från 34 % under den tidigare hälften av undersökningsperioden minskar andelen till 27 % under den senare hälften. De som inte är troende utgör en relativt konstant grupp på ca 33 % av huvudpersonerna.

I Ungdomsvännen är andelen frikyrkliga eller troende huvudpersoner något högre än i övriga publikationer.

De huvudpersoner som klart uppges vara engagerade i Svenska kyrkans verksamhet, vanligen präster, svarar för 3 % av populationen.

Av de frikyrkliga fungerar 59 % som föredömen, medan 33 % genomgår en positiv utveckling, så att de t ex befästs i tron.[18] Det fåtal frikyrkomedlemmar som framstår som varnande exempel (4 %) hör hemma i berättelser som tar upp en intern problematik, rörande t ex medlemmarnas agerande i det sociala sammanhang som församlingen utgör (119).

I likhet med de uttalat frikyrkliga fungerar gruppen troende främst som föredömen; 85 % kan räknas in i denna kategori, 11 % bland dem

som utvecklas positivt. När en berättare markerar att en huvudperson är troende eller frikyrklig är detta således en signal till läsaren om att det är fråga om ett gott exempel.

Den övervägande majoriteten (87 %) av dem som presenteras som ej troende utvecklas positivt under berättelsens gång, ofta i samband med en omvändelse.

Föredömen och varnande exempel

De flesta av huvudpersonerna framställs som föredömen eller får representera en positiv utveckling (44 % resp 48 %).[19] Hos personerna i den första gruppen uppvisas föga av förändring; de är ''färdiga'' från början av berättelsen och handlar helt som goda exempel i kristlig anda. Den positiva utvecklingen – som ur berättarens synvinkel givetvis också är föredömlig – hänger vanligen samman med omvändelse eller en djupare religiös insikt.

Särskilt i tidigare avsnitt av undersökningsperioden är det huvudpersonernas intresse för välgörenhet som framhålls som efterföljansvärt såsom beträffande Solstrålen i vårt exempel. Andra huvudpersoner, främst då längre fram i undersökningsperioden, framställs som föredömen genom sin allmänna etiska hållning. En av Märta Hjälms huvudpersoner från 1925 får exemplifiera en sådan föredömlig livsstil (77):

> Hon var ju religiös och syntes aldrig ute på fester eller biografer. Men i missionshuset samt på kurser eller föreläsningar saknades aldrig Ella Skog. Hon var en vaken ung kvinna, som aldrig lät ett tillfälle till att vinna ökad kunskap gå obeaktat förbi. Och det vetande hon samlat använde hon ej till att stoltsera med utan ställde det uteslutande i det godas tjänst.

Den positiva utvecklingen är som hos ''den yngre'' således ofta förknippad med en religiös omvändelse. Upplevelsen innebär en förvandling – det är budskapet i många berättelser som vill visa att den huvudperson som upplever en omvändelse är en ny människa i slutet av berättelsen. Rickard Furustam skildrar 1930 i Han vann sin broder för Gud (117) en omvändelse under ett klassiskt väckelsemöte, då en ung man till sist bestämmer sig för att följa sin troende brors exempel:

> Plötsligt reste han sig och gick ut ur bänken. Jag tänkte, skall han ändå gå, utan att något resultat blivit vunnet? Men nej, han gick bara ut i gången. Där kastade han sig på knä och ropade under syndaångerns smärta: ''Herre Jesus, hittills har jag stått dig emot, men nu orkar jag inte längre, fräls mig!'' Och att se dessa

tvenne bröder i den stunden, det var en syn inför vilken ingen kunde stå oberörd. Det blev frälsningsvisshet i den unge mannens hjärta.

Som antytts har flera av huvudpersonerna insatts i ett socialt sammanhang där de från början inte hör hemma. Man skulle kunna se berättarnas intresse att skildra huvudpersonens konfrontation med en högre socialgrupp som en avspegling av en social rörlighet inom frikyrkorörelsen. Många medlemmar av SMF:s ungdomsrörelse skulle kunna tänkas komma i ungefär samma situationer som flera huvudpersoner gör, när de som nyutbildade lärarinnor hamnar i en för dem främmande social miljö, präglad av den högsta socialgruppen. Som en speciell komplikation framställs förhållandet att denna sociala grupp vanligen saknar anknytning till frikyrkorörelsen.

Huvudpersonernas karakteristika tyder på att författarna i stor utsträckning vänder sig till rörelsens egna och erbjuder läsarna identifikationsmöjligheter. Särskilt de avvikelser från genomsnittet som Ungdomsvännen uppvisar bekräftar detta. I Ungdomsvännen, med spridning i första hand till prenumererande medlemmar, har huvudpersonerna oftare än i övriga publikationer sådana karakteristika som just medlemmarna i ungdomsrörelsen kunde identifiera sig med, t ex beträffande ålder, social ställning och religiös anknytning. Den kvinnliga dominansen bland huvudpersonerna i början av undersökningsperioden kan ställas i relation till ett uttalande i Ungdomsvännen 1918 (s 119): ”Red. utgår ifrån att läsekretsen i övervägande grad består av kvinnlig ungdom på landsbygden.”

När huvudpersonerna någon gång inte ansluter till denna bild – det kan då vara fråga om alkoholister, prostituerade eller fängelsekunder – framstår deras utveckling sådan den skildras i berättelserna närmast som exempel till de troendes uppbyggelse på hur Gud kan gripa in. Det är verkligen fråga om vad som i rörelsen brukade kallas ”goda berättelser”.

Bipersoner

Karakteristiskt för de undersökta berättelserna är att bipersonerna endast antyds summariskt och ställs fram närmast som representanter för en viss grupp eller typ av människor – de korta texterna har knappast utrymme för en mer ingående skildring. Bipersonernas agerande förklaras sällan utan omnämns endast därför att det får konsekvenser för

huvudpersonen.

Bipersonerna företer ungefär samma bild vad beträffar kön och ålder som huvudpersonerna.[20] De är dock fördelade något mera jämnt mellan åldersgrupperna än huvudpersonerna, vilket innebär att de bipersoner som omger en huvudperson inte nödvändigtvis återfinns enbart i huvudpersonens egen åldersgrupp utan också i andra. Den äldsta åldersgruppens funktion som föredöme är påtaglig.[20]

Bipersonernas sociala ställning överensstämmer i hög grad med huvudpersonernas.[21] Särskilt märkbar är minskningen av andelen i det högsta sociala skiktet, dit 23 % förts under den förra hälften av undersökningsperioden mot 13 % under den senare.

I likhet med förhållandet beträffande huvudpersonerna dominerar de bipersoner som är troende eller engagerade i frikyrklig verksamhet.[22] Gruppen svarar för 59 % av populationen (i Ungdomsvännen 65 %); motsvarande andel för huvudpersonerna är 49 %. Andelen ej troende är i motsvarande grad lägre (24 % jämfört med 33 %).

Hjälpare och motståndare

Frågan om bipersonernas funktion gäller i första hand deras förhållande till huvudpersonerna. Det framgår att berättarna i hög grad – ofta i en svart-vit skildring – ser bipersonerna som goda eller dåliga. Närmare bestämt fungerar bipersonerna som goda föredömen (hjälpare), som föremål för påverkan (objekt) samt som varnande exempel (motståndare).

Den största gruppen är de goda föredömena, hjälparna.[23] Till denna grupp förs de flesta av dem som är frikyrkliga eller troende.[22] I berättelsen om ''den yngre'' fungerar de troende föräldrarna och syskonen som hjälpare liksom de troende arbetskamrater och församlingsmedlemmar som huvudpersonen kommer i kontakt med i USA. Just troende föräldrar anses ofta ha gott inflytande. En ung gymnasist som förbereder sig för att hålla ett ateistiskt föredrag i gymnasistföreningen, uppmanas av fadern att komma ihåg bibelordet: ''Jag är vägen, sanningen och livet. Den som tror på mig, han skall varda frälst''. Detta blir den direkta anledningen till pojkens omvändelse (31). I andra fall är det föräldrarnas förböner som spelar en avgörande roll (35, 56). Men även andra äldre, troende personer brukar framställas som föredömen för dem som är unga. För den unga lärarinnan är en rullstolsbunden äldre dam en viktig förebild genom att alltid vara glad, vänlig och tacksam (28).

Ofta är det enkla personer i huvudpersonens omgivning som utövar

gott inflytande.[21] Det är de fattiga och ringa som är de verkliga hjälparna: en lam gammal läsare med sitt enkla vittnesbörd (65) eller ''tokiga Cissa'' som kommer med en tankeställare när den fina unga frun håller på att förlora sin tro (69). I en berättelse av Betty framhålls noga vem det var som hjälpte huvudpersonen att finna en mening i livet: ''[. . .] under den olärde arbetarens ledning kom hon fram till korset'' (51). Man kan erinra om den funktion som de i samhället lägst stående har i klassiska uppbyggelseallegorier som Bunyans Kristens resa och Waldenströms Brukspatron Adamsson; i den senare är det mor Enfaldig som för fram berättelsens budskap.[24]

I grunden är det naturligtvis fråga om den människosyn som hävdas i bibelordet: ''[. . .] att du väl har dolt detta för de visa och kloka, men uppenbarat det för de enfaldiga'' (Matt 11:25).

Ada Strand, som är en verksam medlem av ungdomsföreningen, går med korgar till de fattiga. Gamla mor Greta som får ett besök ger i gengäld ett ord på vägen som får Ada att uppfatta sina kristliga plikter på ett positivt sätt (13).

På Furuberga säteri är såväl den fattige informatorn som den gamla barnsköterskan föredömen, och påverkan från dem är den direkta anledningen till baronens och fröken Ulrika Kronskölds omvändelse (26).

Genom sina personliga vittnesbörd kan de mer sällsynta hjälparna bland de yngre bipersonerna utöva ett positivt inflytande på huvudpersonerna och ibland vinner de människor för Gud (93, 149).

De dåliga föredömena, ''motståndarna'', finner man vanligen utanför de frommas krets. Det är nästan en regel att jämnåriga kamrater utövar dåligt inflytande. Kamraterna i gymnasistföreningen gör det (31), liksom kamraterna i en berättelse av Frank Mangs med den talande titeln Den förlorade sonen (271). En arbetskamrat trakasserar på allt sätt den fromma Malin för att hon läser Bibeln (16).

Huvudpersonens situation i ett spänningsfält mellan goda och onda bipersoner kan illustreras av Viktor Myréns berättelse Mästaren med törnekronan, där läsaren möter konstnären Gunnar Stig i skärningspunkten mellan inflytandet från konstnärskamraterna med deras ''nattliga orgier'' i Stockholm och de fromma, bedjande föräldrarna. Föräldrarnas goda inflytande segrar till sist (27).

Bipersoner som fungerar som objekt möter vi främst i samband med social verksamhet. De unga ''går med korgar'' och besöker sjuka som vårt exempel Solstrålen. En ung flicka avstår till och med en semestervecka åt en arbetskamrat som behöver komma ut på landet (25). Bipersonerna tar ofta intryck av dessa insatser och berättelsen kan visa upp

en omvändelse som resultat, ganska summariskt skildrad när det gäller en biperson såsom den sjuke mannen på försörjningsinrättningen i berättelsen om Solstrålen.

Huvudmotiv

I de undersökta texterna finns genomgående en strävan att belysa människornas förhållande till den kristna tron; berättelserna handlar om att bli kristen och att leva som kristen. Omvändelsen, tron och gärningarna är de tre huvudmotiven. Omvändelsemotivet som belyser steget in i det kristna livet – det mest frekventa motivet – är centralt i 45 % av berättelserna. Trosmotivet liksom gärningsmotivet behandlar den kristnes situation. Trosmotivet, som gäller frågor bl a om att befästas i tron, om att kunna tro trots omgivningens motstånd och om tro och tvivel, svarar för 20 % av berättelserna i urvalet. Gärningsmotivet, som tar fram frågor bl a om socialt ansvar och etik, representeras av 35 % av berättelserna.[25] De tre huvudmotiven förekommer även som sidomotiv.

Omvändelsen

Begreppet omvändelse innebär att människan vänder sig bort från sin gudsfrånvändhet och tar emot den frälsande nåden. Det centrala nytestamentliga ordet för omvändelse är ''metanoia'' – ofta översatt med ''bättring'' i den äldre och ''sinnesändring'' i den senaste svenska bibelöversättningen. Att ta personlig ställning, att omvända sig och bli kristen, det är också det centrala ämnet för väckelseförkunnelsen. Gud ''vill att alla människor skola bliva frälsta och komma till kunskap om sanningen'' (1 Tim 2:4). En välkänd, religiöst mönsterbildande omvändelse är berättelsen om Saulus på vägen till Damaskus (Apg 9:1–9).

Det klassiska religionspsykologiska verket om omvändelsen är William James' Den religiösa erfarenheten, som presenterade en indelning av religiösa människor i ''de en gång födda'' och ''de två gånger födda''. Senare forskning har sökt utveckla hans iakttagelser och åstadkomma en mer varierad typologi. Omvändelsen skall således inte ses som ett entydigt begrepp. Den klassiska formen för omvändelse under väckelserörelsernas genombrott på 1800-talet betecknas i en översikt av Erland Sundström som en radikal omvändelse;[26] den var – liksom Saulus' omvändelse – ofta plötslig och dramatisk, den förknippades med ett

starkt känsloengagemang och innebar att den omvände ändrade hela sin livsföring och fick nya intressen, när han upplevt en befrielse från synd och skuld. Hos senare generationer som växt upp inom väckelserörelsen har avgörelsetypen med ett medvetet val mellan två vägar noterats som en vanlig form för omvändelse. Den valda vägen blir en fortsättning i samma riktning som anvisats genom påverkan och uppfostran. Man accepterar den åskådning som man tidigare på ett mer oklart och vanemässigt sätt hävdade. Avgörelsen är oftast tidsbestämd och kan ha en mer eller mindre känslomässig och krisartad form men den innebär inte en total förändring av attityder. Mognadsmodellen med ett gradvist inväxande i den kristna tron anses också vara vanlig i senare generationer av väckelsen. Det är då fråga om en utveckling utan märkbara kriser och utan yttre beteendeförändringar; denna typ av omvändelse går inte att tidsbestämma.

Den av Sundström år 1946 initierade s k SMU-undersökningen[27] bekräftar förekomsten av olika former av omvändelse i senare generationer av väckelsens folk. I den grupp av 966 medlemmar i SMU som lämnade uppgifter till undersökningen är avgörelsemodellen den vanligaste (56,8 %), därnäst kommer mognadsmodellen (25,3 %) och sist den radikala omvändelsen (13,8 %).

Vid analysen av berättelserna har det inte alltid varit möjligt att med tillräcklig säkerhet avgöra arten av omvändelse; detta gäller särskilt vid distinktion mellan radikal omvändelse och avgörelse, där gränserna kan bli flytande bl a genom att båda typerna låter sig dateras till viss tidpunkt och även kan lokaliseras till viss plats. Besked om genomgripande förändring av attityder och beteende lämnas inte alltid och därför har det i 20 fall varit nödvändigt att avstå från att närmare bestämma arten.

Det är dock fullt klart att den största gruppen omvändelseskildringar kan hänföras till den radikala omvändelsen (95 texter, 71 %); avgörelsetypen har betydligt lägre frekvens (18 texter, 13 %). Mognadsmodellen har noterats i endast en berättelse, en skildring av Ester Edquist (4) där huvudpersonen omtalar att han till slut genom en stilla utveckling blivit andligen seende, då ”mörkret kröp samman allt mer och mer”.

Fördelningen av omvändelsetyperna i berättelsematerialet skiljer sig sålunda betydligt från den bild som SMU-undersökningen visade. Större överensstämmelse företer berättelsematerialet med en delpopulation av SMU-undersökningen, en grupp studerande vid samfundets teologiska seminarium. Där förekom radikal omvändelse i 46,6 %, avgörelse i 42 % och mognad i 11,4 %.[28]

Den radikala omvändelsens höga frekvens i berättelserna kan till en

del förklaras av att typen med sitt dramatiska förlopp är särskilt lämpad att gestalta i en relativt kort text. Men den radikala omvändelsens starka representation bland de studerande vid pastorsseminariet tyder på att det också finns anledning att se ett samband med det stora inslaget av pastorer i författargruppen (se kap 5). Ökningen av omvändelseskildringar under senare delen av undersökningsperioden torde ha samma förklaring.[25]

I novellen Från död till liv skildrar Sigrid Wiedemann en omvändelsehistoria som kan sägas följa det klassiska mönstret (44). Huvudpersonen Arvid är sjöman på en båt som just anlöpt New Yorks hamn. Med sina kamrater ger han sig ut på ''tvivelaktiga nöjen'' och dricker sig berusad. Sjömännen hånar en pastor som delar ut traktater. Vid återkomsten läser dock Arvid i den traktat som han fått och känner stor oro: ''Minnet av forna synder steg hotande fram för hans själ, och han såg ingen utväg till räddning.'' Nästa dag följer han inte med sina kamrater utan går till ett kapell och lyssnar till en predikan. I samband med ett s k eftermöte inträffar hans omvändelse:

> Då pastorn efter predikans slut bjöd de bekymrade komma in till honom i en mindre sal, kände han sig kraftigt manad att lyda. Han förstod, att det nu gällde liv eller död, frälsning eller förtappelse. Med stapplande steg och kvald av en outsäglig ångest gick han in i lilla salen. Då han efter en stund kom ut därifrån, var gången stadig och fast, blicken strålande och hela hans väsen präglat av sann lycka och frid.

En annan typ av omvändelse som mer skulle svara mot den form av omvändelse som jag konstaterat vara vanlig i den andra generationen möter i Den yngre, den berättelse av Janne Nyrén som tidigare kommenterats (75). Berättaren skildrar inte huvudpersonen som hemfallen åt synd och förfall. ''Den yngre'' följer beteendemönstret i hemmet men han saknar föräldrarnas religiösa tro. När han fattat sitt avgörelsebeslut, ändras hans levnadssätt egentligen inte.

I de berättelser som skildrar någon form av omvändelse ligger tyngdpunkten vanligen på den förändring som äger rum. Man jämför hur det var före omvändelsen med hur det blir efteråt. När det gällde gymnasisten, som skulle hålla ett ateistiskt tal och som likt Saulus på Damaskusvägen föll till marken när han drabbades av ett tilltal, märkte omgivningen att det efter omvändelsen ''hade kommit mer allvar över honom'' (31). Men läsaren får inte vara med i själva omvändelseögonblicket. Berättarsynvinkeln flyttas då över till fadern som helt kort konstaterar

att sonen ''upptäckt den gyllne ledstjärnan''. Detta exempel är signifikativt. Upplevelsen skildras egentligen inte, utan berättaren noterar – utifrån – att en förändring ägt rum och använder en mer eller mindre schablonartad fras för att fånga in omvändelseupplevelsen, t ex ''Från den stunden blev Albert Ek en annan människa'' (97).

Den yttre förändringen noteras, t ex att ''det nästan dystra allvaret vek från hans ansikte'' (77). I en dödsbäddsskildring beskrivs omvändelsen på följande sätt (94):

> Den sjuke låg alltid stilla med knäppta händer och fast slutna läppar. Inga känsloyttringar tolkade hans överlämnande i Guds händer. Men ett lugn av evighetsnatur präglade det unga, själfulla ansiktet. Den inneboende eldsjälen hade fått fäste i Gud.

Att kamp och strid föregår omvändelsen betonas ofta:

> Det blev bön och kamp där inne i den låga kojan, men då den var utkämpad, kunde den förr olycklige mannen i likhet med Jakob säga: Jag har sett Gud under ansiktet, och min själ är frälst. Mörkret försvann, ljuset segrade. (9)

> Inne i trotjänarinnans lilla kammare utkämpas en hård kamp. Det är en avgörelsestund för den unga, firade världsdamen, en stund varöver änglarna fröjdas. (26)

> En kort, het strid och den heliga elden var tänd i ett ungt hjärta. (73)

Den inre friden – ''nådesvissheten'' – framhålls som det främsta kriteriet på omvändelsen:

> Hon såg den stora friden och lyckan komma sig till möte, och hon flydde in i den, som det trötta barnet flyr in i modersfamnen. Det blev så stilla i hennes själ. (18)

> En kväll frågade predikanten henne, om hon inte skulle lämna sitt hjärta åt Jesus. Då blev Gud henne för stark och hon fick nåd att säga ja. Det blev bönerop om frälsning men också härligt jubel och tacksägelse för erhållen nåd och frid i hjärtat. (147)

De många skildringarna av radikala omvändelser hade säkerligen en mönsterbildande effekt på läsarna – tillsammans med liknande förkunnelse i predikan – och understödde omvändelsekravet som grupp-

norm.[29] Det är intressant att notera att även en av berättelserna i det undersökta materialet därvid visar på en komplikation för sådana personer som inte upplevt en genomgripande omvändelse i sina liv (52):

Det var knappt, att man ville erkänna dem som kristna till att börja med. Många äldre människor, som skakats loss från sina otrosfästen i den stora väckelsestormen, hade litet svårt för att förstå, att människor kunde komma till frid med Gud utan att hava genomgått botkampens skakningar på samma våldsamma sätt som de själva.

Omvändelsemotivet belyses ytterligare i samband med behandlingen av sidomotivet Döden.

Tron

Trosmotivet realiseras oftast i samband med frågan om att befästas i tron (49 texter). Utformningen av motivet påminner om genomförandet av omvändelsemotivet. Det handlar om förnyelse av troslivet och om en fördjupad insikt. ''Med Guds hjälp'' avvärjs en allvarlig tågolycka och genom händelsen förs lokföraren och hans hustru närmare Gud (92). En kvinna i en berättelse av Adrian Wennström känner att hon håller på att förlora sin trosvisshet på grund av de religiösa strider som hon bevittnar; hon besöker emellertid ett missionshus där Waldenström skall tala (197):

Så kom predikan. Han talade om Guds rika kärlek, som utgav den ende sonen för att föra ned till oss budet om hans frälsning. Han kom in på trons anfäktelsestunder och med sin lugna stämma citerade han ordet: ''Men om vårt hjärta fördömer oss, så är Gud större än vårt hjärta och vet allt''. Under nära en och en halv timme talade han till den andlöst lyssnande massan. När han slutade var Inga för länge sedan i hamn. Hon kände det som om hon blivit lyft på en våg av gränslös kärlek, en våg som skapats uteslutande för hennes räddning. Hon fördes bort från all sin oro, alla sina tvivel, allt frågande. Hon bokstavligen såg framför sig den öppnade famnen.

Trosmotivet kan här sägas illustrera ett steg i vad som religionspsykologer har kallat en ''conversion career'', alltså ett förlopp med en följd av omvändelser eller kriser som fördjupar eller förändrar kristna människors liv.[30]

Trosmotivet kan också visa hur kristna bevarar sin tro trots omgivningens motstånd (7 texter). I Astrid Forsbergs berättelse Läsarsamling-

en i Oppsjö (224) gör socknens myndighetspersoner allt vad de kan för att förhindra läsarna att samlas till sina sammankomster, men de yttre påfrestningarna snarast stärker de väcktas trosvisshet.

Tro och tvivel har noterats som huvudmotiv i endast ett fall. Anna Egman låter huvudpersonen i På tvivlets väg (29), en ''fritänkare'', karakterisera sig själv som ''en olycklig tvivlare'' och hon vill hävda en annan inställning:

Vi måste bli som barn, om vi vilja nå himmelen, tro och älska i ödmjukhet vår Gud och Fader. Inte äro väl vi små jordekryp vuxna till att ställa oss på samma plan som Herren Gud för att förstå och begripa det underbara i skapelsen och hans mening med allt.

Den levande tron framhålls gärna i förhållande till ''de lärdes'' argument (76) och föga förståelse visas för dem som brottas med tvivel (31). Att ''forska och grubbla'' leder bara till disharmoni och förlust av tron (30). Anledningen till att en f d medlem hade lämnat ungdomsföreningen var att han hade börjat grubbla över ''tidlivets dunkla gåtor'' och när han inte fann svar ''gled han bort från Gud, ut i synd och mörker'' (151).

Carl Cederblad utsände 1930 ett enkätmaterial till bl a föreningar inom de stora folkrörelserna. Frågorna gällde litteratur, etiska spörsmål, samhällskunskap m m.[31] Emilia Fogelklou-Norlind bearbetade senare svaren på de frågor som rörde den religiösa livshållningen och livsåskådningen och redovisade resultatet i boken Vad man tror och tänker inom svenska folkrörelser.[32] Karakteristiskt för de svarande som tillhörde SMF eller SMU var enligt denna sammanställning den kristocentriska inställningen, den personliga erfarenheten, understrykandet av Bibelns betydelse liksom vikten av inflytandet från barndomshemmet. Fogelklou citerar flera uttalanden som understryker omvändelseupplevelsen och erfarenheten av Guds ledning:

Tror på Gud, därför att jag på möten och i kyrkan känt hans närvaro. (Handelsbiträde, 20 år.)

Jag tror på en personlig Gud och bibeln såsom Guds ord. Detta är för mig inte endast ett försanthållande av vissa dogmer, utan grundat på upplevelse av Gud. (Urmakare, 28 år.)

Och jag har fått erfara en personlig omvändelse till Gud vid 15 års ålder. Vid denna tid gick en stor väckelse fram över min hemtrakt. (Trädgårdsmästare, 38 år.)

Tron på Gud är en erfarenhet och behöver endast den motiveringen. (Lärarinna, 30 år.)

Jag tror att Gud har en plan med mitt liv och beder honom om råd och ledning, att inte korsa densamma utan gå hans viljas väg. (Trädgårdsbiträde, 26 år.)

Har många gånger förnummit Guds ingripande i mitt liv. (Sågmästare, 38 år.)

I sin avhandling Etiska idéer i svensk frikyrklig väckelsereligiositet och i anslutning till Edvard Leufvéns studie av Waldenström som predikant[33] finner Alarik Klefbeck inom Svenska missionsförbundet en stark förenkling av de teologiska problemen och en därmed sammanhängande popularisering. Man tror på en Gud åt vilken man kan anförtro sina jordiska angelägenheter: ''I livets mest banala och triviala förhållanden är Gud med.''[34] Berättelserna liksom citaten från den cederbladska undersökningen understryker denna omedelbara och förtröstansfulla inställning. Man finner den bl a i medlemmarnas vittnesbörd i Ungdomsvännen och också exempelvis i svaren på en enkät i Hem Hem 1937, Erfarenheter av Guds ledning, där fyra SMU-sekreterare – Ivar Wennfors, Richard Larsson, Augustinus Keijer och Erland Sundström – berättar om sina personliga upplevelser.

Emilia Fogelklou kommenterar även vad hon kallar ''intellektualismens frågorätt'', således den intellektuella diskussionen kring trosfrågor, och hon finner inga spår av en sådan diskussion i det material som berör SMF/SMU. Hennes iakttagelse stämmer väl med berättelsernas avståndstagande från ''forskning och grubblerier''. Inslaget av teologi är som vi sett inte heller stort i samfundets tidningar över huvud.

Troslivet kommer i fortsättningen att ytterligare uppmärksammas i samband med sidomotivet Bönen.

Gärningarna

Även om omvändelsen enligt väckelsens uppfattning var det konstituerande för det kristna livet – rättfärdiggörelsen skedde genom tron – ansågs det också viktigt att den kristnes gärningar motsvarade bekännelsen. Man talade om ''trons frukter'' och hänvisade till bibelord om de goda gärningarnas betydelse, såsom Jak 2:17: ''Så är ock tron i sig själv död, om den icke har med sig gärningar.'' – ''Verka, ty natten kommer'', heter det i en av väckelsens äldre sånger.[35]

Berättelsernas gärningsmotiv uppmärksammar oftast etiska frågor,

det vill säga allmänna principer för hur den kristne skall handla i förhållande till omvärlden (68 texter). Berättelserna är inte ute efter att ändra på strukturer eller förhållanden i samhället, utan det är här liksom för övrigt fråga om att påverka individen. Ett karakteristiskt exempel kan lämnas från en berättelse av Erik Alexandersson. Elsa som är ensamjungfru hos konsul Tengbom ber till Gud att hon skall kunna vandra som en lärjunge och ett vittne (289). Konsuln noterar att flickan sköter sitt arbete väl, "inte så där nätt och jämnt, som man gör för penningar, utan med en stor kärlekens omsorg, alldeles som om hon gjort det åt sig själv eller sin bäste vän." Hon berättar för konsuln att hon är troende, och hon är medveten om att denna bekännelse innebär vissa konsekvenser:

> Nu skulle Elsas gärning mätas med en ny måttstock: den kristna trons värde i det praktiska livet. Elsa kände, att ett stort och heligt ansvar hörde samman med en kristen bekännelse. Ansvaret var inte mindre, därför att hon blott var en enkel tjänarinna bland tusende andra. Här hos konsul Tengbom var hon Guds representant. Antingen skulle hon göra religionen mera begriplig och värdefull, eller också skulle den genom hennes gärning komma att te sig dåraktigare.

Gärningsmotivets uppmärksammande av de etiska frågorna ökar under den senare delen av undersökningsperioden. Däremot tar berättelserna då mer sällan upp ett socialt engagemang; av de 27 texter som behandlar välgörenhet eller filantropi som huvudmotiv hör två tredjedelar till den första hälften av perioden. Den kristnes plikt att bekänna och vittna om sin tro är huvudmotiv i sju berättelser. De rena beteendefrågorna utgör huvudmotiv i endast en text (24), men de förekommer som sidomotiv i andra berättelser.

Flera av sidomotiven kompletterar på olika sätt berättelsernas syn på den kristnes uppgifter i världen. Därigenom kommer jag att kunna belysa gärningsmotivet ytterligare i flera av de följande avsnitten. Det i berättelserna ofta förekommande problemet om hur en troende skall ställa sig till äktenskap med en kontrahent som inte är troende behandlas i avsnittet Kärlek och äktenskap. I samband med sjukdom och fattigdom – avsnittet Prövningar – finns det anledning att återkomma till välgörenhetsmotivet. Avsnittet I världen exemplifierar såväl de etiska frågorna som beteendefrågorna. Inför avsnittet Verksamheten kan det vara skäl att erinra om att motiveringen för de troendes deltagande i församlingens och ungdomsföreningens arbete i grunden är en tillämpning av tanken att tron skall ha konsekvenser i det dagliga livet, att den kristne

skall ''verka'' innan natten kommer. Några citat från den cederbladska enkätundersökningen, sammanställd av Emilia Fogelklou-Norlind, visar hur missionsförbundare motiverade sitt engagemang i den frikyrkliga verksamheten:

När jag själv erhållit så mycket av Gud, vill jag så gott jag kan bidraga till att hjälpa de unga i brytningsåren i deras frestelser och väcka deras intresse för ideella mål samt visa dem vägen till Gud. (Kv affärsbiträde, 33 år.)

Jag deltager i söndagsskol- och ungdomsarbetet med nit och hänförelse, därför att jag anser, att dessa som komma under Bibelns och den kristna trons inflytande få det bästa som kan ges. Mina förberedelser sker under bön att själv vara sann och ödmjuk. (Sågmästare, 38 år.)

Huvudmotiven – avslutande kommentar

De tre huvudmotiven hänfördes inledningsvis till två skilda problemområden: att bli kristen och att leva som kristen. Vid en annan uppdelning skulle de båda, i vissa avseenden besläktade motiven om omvändelsen och tron utgöra en större grupp motiv kring den kristna tron (194 texter, 65 %) och gärningar en mindre grupp motiv kring det kristna livet (103 texter, 35 %). Denna indelning understryker att berättelserna lägger en primär vikt vid människans gudsförhållande.

Sidomotiv

Sidomotiven konstituerar inte på samma sätt som huvudmotiven ''ämnet'' för en berättelse. De bidrar däremot till att teckna bakgrund, att ge förutsättningar eller visa på särskilda komplikationer, och de inför därigenom fler aspekter än vad det nakna huvudmotivet innehåller.

895 noteringar av sidomotiv har gjorts vilket utgör nära tre sådana inslag i varje berättelse. Möjligheten att notera upp till fem sidomotiv per novell har sålunda ej utnyttjats till fullo.

Av de 60 sidomotiv som aktualiserats i berättelserna är följande de vanligaste.[36] Sifferuppgifterna avser antalet berättelser med respektive sidomotiv samt berättelsernas procentuella andel av totalpopulationen.

De mest frekventa sidomotiven

	n	%
Döden	95	32
Frikyrklig verksamhet	86	29
Kärlek och äktenskap	55	18
Bönen	55	18
Sjukdom	45	15
Fattigdom och arbetslöshet	37	12
Världsliga nöjen	33	11
Etiken och livsstilen	32	11

Döden

Det vanligaste sidomotivet, döden, som således förekommer i en tredjedel av berättelserna har en relativt jämn fördelning under undersökningsperioden.[37] Inslaget är något starkare representerat i Ungdomsvännen än i övriga publikationer (34 %, övriga 28 %).

På vilket sätt aktualiseras döden i berättelserna och vad utvinner man ur motivet?

En kallelse från Gud

Ett inträffat dödsfall blir en tankeställare i en eller annan bemärkelse. Carl Boberg berättar om den jäktade pastorn som lär sig att ta mer tid till människorna omkring sig (6). I en väckelseskildring beskriver Per Hedström tillståndet i en bygd på följande sätt:

> Och så flöt livet fram i Högåsen, visserligen ej utan kallelser från Gud, särskilt då något dödsfall inträffade. Men det var ingen, som aktade på och hörde kallelsen. Mer än en gång hade Herren anledning att klagande säga: "Jag ropade, och ingen svarade." (43)

Tanken finns alltså att Gud använder döden som ett medel för att få människor att besinna sig. I den här byn inträffar det att en flicka hastigt insjuknar efter ett besök på en danstillställning och avlider, f ö i skräck över att gå förlorad. De unga grips så av kamratens olyckliga öde att en väckelse tar sin början i byn.

På liknande sätt beskrivs i många berättelser hur människor genom ett dödsfall förs närmare Gud. I novellen Motgång, vars titel får betecknas som en grov underdrift, berättar Pelle Fridman om en emigrant som sökt

lyckan i Sydamerika men där förlorat hustru och barn och nu återvänder sjuk och utblottad till hemlandet. Berättaren beskriver honom som ''hård som sten'' till att börja med. ''Men motgången höll i stället på att föra honom till hans barndoms Gud.'' I berättelsens avslutning vittnar huvudpersonen om att han fått ''livets gåva, frid med Gud'' (35).

''Det var Svens död, som förde mig till tro på Gud'', vittnar en ung man i en novell av Märta Hjälm (120).

En from och bedjande moders död blir anledningen till den upproriske sonens omvändelse och engagemang som missionär (86).

Denna koppling mellan döden och omvändelsen förekommer i 33 % av alla omvändelseskildringar.

Lika ofta som döden aktualiseras i berättelserna påminns läsarna av Ungdomsvännen om döden i de många notiser om avlidna medlemmar som publiceras under tuberkulosens och spanska sjukans dagar. Att dödens påtaglighet kunde utnyttjas i den rena förkunnelsen framgår av pastor David Melcherssons tidigare citerade betraktelse i Ungdomsvännen år 1920. Rubriken är Dödsrunornas maning och författaren utgår just ifrån tidningsuppgifterna om unga döda; notiserna blir uppmaningar att besinna livets förgänglighet: ''Tiden är så kort, förr än du anar, kommer uppbrottsorder.''[38] I några berättelser i urvalet, författade av pastorer i samfundet, förekommer liknande direkta hänvändelser till läsarna i samband med skildringar av dödens närvaro på ett sätt som erinrar om predikans appeller. Pastorn och distriktsföreståndaren Erik Olsson berättar från sin tid som evangelist om en ung man som blir frälst och strax därpå förolyckas i sitt arbete vid sågverket. Författaren talar i avslutningen till läsarna: ''I dag om I hören Herrens röst, så förhärden ej edra hjärtan'' (112). Rickard Furustam, också han pastor och distriktsföreståndare, berättar ett liknande minne i fiktionsform. Det handlar om en ung man som lämnar sig åt Gud under böneveckor i missionskyrkan och strax därefter dör i spanska sjukan. Även i denna berättelse finns uppmaningar om att ''göra upp sin sak'' och söka vinna människor för Gud (117). I en berättelse, som anges vara ''en bild ur livet'', av pastorn Carl E Arwe kör en ung man ihjäl sig på väg från ett väckelsemöte (286). Författaren vill i avslutningen se denna händelse ''som en stark och allvarlig påminnelse om var vägen går för oss alla''.

Frälst och bärgad

Ett annat budskap som dödsmotivet vill förmedla är föreställningen om den lyckliga döden. ''Bärgad för evigheten'' är ett uttryck som förekommer i detta sammanhang och det är också titeln på en berättelse där en

värnpliktig soldat dör i spanska sjukan efter att ha uttalat tröstande ord: ”Var inte orolig för mig, älskade pappa. Jag har lämnat mig i Guds hand och är hans barn” (142). En annan ung man vittnar i ett efterlämnat brev om att han blivit ”frälst och bärgad” (130). ”Om aftonen skall det vara ljust” är budskapet i en berättelse med samma namn av Anders Walder (189). I en annan skildring med ett sockenhjon som huvudperson framhävs hans positiva förväntan inför döden: ”Leendet på hans gamla, fårade ansikte bar vittne om att det sista han hörde, innan döden överrumplade honom, var himmelens klockor som ringde” (221).

Döden som formel

Motivets frekvens gör det till ett gängse förekommande inslag, t ex som nämnts vid genomförandet av omvändelsemotivet. I en berättelse kastar sig huvudpersonen gråtande ned vid broderns dödsbädd men reser sig strax upp, lycklig och frälst (155). Sammanhanget mellan död och omvändelse är tydligen så uppenbart för berättaren att det inte behöver utredas närmare. Döden blir ibland rentav en formelbetonad tillsats som inte fyller någon egentlig funktion. Det berättas om en pojke att han förlorade sin mor samma år som han konfirmerades, och det uppges att detta var ett hårt slag. Detta faktum har dock inte någon som helst relevans för den vidare framställningen (160). På liknande sätt berättas om en flicka att efter moderns och broderns död ”voro såren djupa och svårläkta” (178), men denna uppgift tas inte upp vidare.

Verksamheten

Genom sin starka förankring i den frikyrkliga miljön är berättelserna i många fall rika källor för kännedom om livet och arbetet i de lokala församlingarna och föreningarna. Den frikyrkliga verksamheten har noterats som sidomotiv i 86 berättelser. Under den första hälften av undersökningsperioden förekommer inslaget i 23 % av texterna men ökar sedan så att det omfattar 32 % under den senare hälften av perioden.[39] Denna ökning som märks särskilt 1925–29 kan sättas i samband med en ny författargenerations inträdande på scenen[40] men också till ett ökat frikyrkomedvetande. SMF:s 50-årsjubileum 1928 kan även ha aktualiserat samfundsskildringarna. Motivet är starkast representerat i Ungdomsvännen som över huvud taget är mer samfundsinriktad än övriga publikationer (35 %, övriga 18 %).

Den bild som berättelserna ger av den frikyrkliga verksamheten – oftast som en inte närmare kommenterad förutsättning för genomföran-

det av huvudmotivet – visar på en rörelse som bygger på en stor aktivitet från medlemmarnas sida – genom flitigt deltagande i sammankomster, ideellt arbete och enskilt offrande – samt ett demokratiskt styrelsesätt.

En av berättelsernas huvudpersoner, en hushållerska, markerar vid en anställningsintervju sin anknytning till den frikyrkliga församlingen och att det är angeläget för henne ''att få besöka sammankomsterna i Åsens missionshus'' (16). I ett annat exempel visar en sjuksköterska omsorg om SMF:s traditionella offerdag för den yttre missionen; tio kronor från en tacksam patient blir ''en god tillökning till det jag lagt undan för annandagsinsamlingen'' (21). En kollekträknande kassörs bekymmer över det dåliga offrandet och en protokollskrivande sekreterares funderingar över medlemmarnas bristande nit är ämnen för andra berättelser (66, 127). En kvinna som sysslar med förberedelser inför söndagsskolfesten känner sina många uppdrag i församling och förening som en börda (13), men berättelsen vill säga att det gäller att ha ''evighetsperspektivet'' klart.

Läsaren får också inblick i funderingar och överväganden hos en liten församling innan den vågar ta det stora steget att anställa en egen predikant (282).

Betecknande är att några berättelser som prisbelönats i SMU:s litterära pristävlingar 1924 helt är förankrade i den miljö som verksamheten i missionshusen utgör, utan att detta ingick i förutsättningarna för pristävlingen. De unga medlemmar som gripit sig an med författaruppgiften skildrar hur ungdomsföreningens sångkör sjunger på ålderdomshemmet (67) och beskriver ett missionsmöte (73). En miljö av speciellt slag som uppmärksammas är den frikyrkliga folkhögskolan (152).

En intern problematik skymtar i en del texter där den frikyrkliga verksamheten utgör den direkta utgångspunkten. Det gäller t ex hur man skall ställa sig till en inre kallelse att bli predikant (104) och att vittna vid möten (154, 170). Ämnet kan vara gudstjänstens utformning (192) och pastorsfruns situation (153).

Ibland uppmärksammar berättelserna också att medlemskapet kan innebära speciella krav på medlemmarna när det gäller deras uppförande. Några damer i en tidig berättelse (24) diskuterar klädfrågan – något som även förekommer i Ungdomsvännens insändarspalter – och de frågar: ''Kan man ha plymer i hattarna?'' Beträffande många frikyrkliga föräldrar noteras problemet att barnen inte vill fortsätta i det frikyrkliga sammanhanget (52, 75, 162).

Den sociala gemenskapen i missionshuset som framhålls som något

positivt, bygger – liksom konventikeln – på avgränsningen från världen. Komplikationer kan noteras (99):

Han hade inga jämnåriga vänner. Det fanns knappast några troende unga i hans hemtrakt, och att han skulle söka sig vänner bland världens barn, hade varit alldeles uteslutet.

Skildringar från sammankomster gäller ofta väckelsemöten där predikanternas appeller kan föras vidare till berättelsernas läsare. Flera av dessa skildringar är tillbakablickande: I besökelsetider (52), När väckelsen kom (125), Då elden brann (171) och Då vårfloden kom (187); när skildringarna förläggs till väckelsens genombrottstider är ämnet ibland förföljelser av konventiklarnas folk (227). En huvudperson besöker ett missionshus där Waldenström predikar (197; P W även i 281). Men även de för rörelsen karakteristiska mötena i ungdomsföreningen skildras; i en berättelse är det fråga om en ''systrarnas afton'', i berättelsen referera i notisform:

Det blev en synnerligen angenäm fest. Den inleddes med sång och musik samt bön och bibelläsning. Sedan förekom berättelseläsning, deklamation, solo och duett. Därpå kom det obligatoriska kaffet, som intogs under den gemytligaste stämning. Glada samtal ljödo överallt och muntra skratt likaså. (110)

Samfundskritik

Kritik drabbar ibland företeelser i föreningsverksamheten; ofta är det okända signaturer som står som författare. I en berättelse av R J-n (114) möter en ung flicka som är kritisk mot ungdomsmötena med deras ''tämligen enahanda program''. Hon hade hoppats på något helt annat:

Men besvikelserna följde tätt efter varandra. Biblioteket stod för det mesta orört, studiecirkeln nedlades och många, många av kamraterna hade inte en aning om vare sig kyrkohistoria eller nutidens viktigaste frågor.

Genom att i enlighet med berättelsens titel låta huvudpersonen få Nya synpunkter bemöter signaturen G V en nitälskande broders avståndstagande från föreningsmötenas kulturella inslag (110). Samme G V behandlar också maktkamp och konflikter i en förening (99, 102), något som kan ses som en återspegling av händelser på förbundsnivå. En vanlig form av självkritik drabbar motsättningen mellan lära och liv, t ex hos en välbärgad frikyrklig familj som uppträder överlägset och dömande mot sin piga (236).

Flera författare noterar att brister i den frikyrkliga församlingens funktion kan härledas ur existerande sociala skillnader. Sigge Ström tar i berättelsen Skall jag taga vara på min broder? (119) upp ett problem som bottnar i att olika församlingar kan ha olika sociala strukturer, vilket också – såsom i berättelsen – gör församlingsgemenskapen svåruppnådd. Huvudpersonen har blivit arbetslös och måste lämna det bruksamhälle där han är uppväxt och har varit en eldsjäl i församlingen och en medryckande ledare för dess musikförening. Redan första söndagen i staden dit han flyttat går han till missionskyrkan och begär inträde i församlingen. Han märker att det inte finns så många arbetare närvarande i gudstjänsten och antar att de flesta är affärsanställda och kontorsfolk. Han finner inte heller några vänner i församlingen och känner sig ensam:

> O, vad han längtade ibland, längtade efter förståelse, och om nätterna drömde han, att han stod där hemma i missionshuset och spelade, och om vad de sjöngo där, men så ändrades drömmen; han lyssnade till vacker körsång, men själv blev han allt mindre och mindre. Till slut brast han i gråt, så vaknade han.

Mot huvudpersonen i En man i ledet (100) – en arbetare – visar församlingsmedlemmarna en så nedlåtande attityd att han lämnar församlingsgemenskapen; han blir en ”avfälling”. När en arbetares situation för övrigt tas upp till behandling är det annars ofta i samband med arbetslöshet, och den lösning som berättelserna tillhandahåller är den individuella: den arbetslöse omvänds och får ett arbete (149, 172).[41]

Den yttre missionen uppmärksammas i en rad berättelser som bl a rör offrandet till missionen och aktualiserar missionärskallelsen (70, 73, 79, 118, 125, 196, 287). Den kristnes uppgift att vittna om sin tro och sprida evangelium belyses i ett flertal berättelser med *evangelisationen* som sidomotiv (38, 43, 44, 46, 48, 132, 134, 201, 259).

Statskyrklig verksamhet skymtar ibland i historiska skildringar som en bakgrund till läsarnas samlingar. En folkskollärare som med intresse deltar i sockenkyrkans gudstjänster söker sig till läsarna när han finner att socknens fyllon infinner sig berusade till nattvarden (115). Frågan om det rena nattvardsbordet var som tidigare nämnts en viktig fråga för väckelsen.[42]

Kärlek och äktenskap

När den jordiska kärleken förekommer som motiv i de fromma berättelserna är det egentligen inte fråga om skildringar av svärmerier, förälskelser eller äktenskap utan av människors förhållningssätt till kärleken. Berättelsernas didaktiska karaktär är uppenbar; de vill råda, vägleda och peka på det himmelska hemmet som väsentligare än jordisk lycka.

Sidomotivet Kärlek och äktenskap representeras under 1910-talet av 27 % av texterna. Efter en nedgång till 14 % under 1920-talet ökar inslaget under 1930-talet till 18 % som också blir medeltalet för undersökningsperioden.[43]

Många av berättelserna kretsar kring temat om äktenskap mellan troende och icke troende. Grundinställningen hos berättelserna är densamma som Waldenström ger uttryck för 1889 i Pietisten: "Äktenskapsförbindelser med otrogna äro ett mycket vanligt medel till de troendes insöfvande."[44]

"Med himmelsk kärlek måste varje hjärta börja om någon jordisk kärlek skall bestå"

Några exempel från den tidigare delen av undersökningsperioden exemplifierar hur sidomotivet kan behandlas i anslutning till omvändelsen. En berättelse "ur verklighetens värld" i Ungdomsvännen 1910 av Ester Edquist handlar om en man som förlorar synen men blir "andligen seende" genom kontakt med en ung kvinna. Efter mannens omvändelse gifter sig de båda unga och äktenskapet blir lyckligt. "Ljuset från det himmelska hemmet kastade sitt klara sken på deras anleten" (4).

I en Lapplandsskildring av Ida Bäckström blir den unga pigan omvänd, vinner husbondsfolkets son för Gud och gifter sig sedan med honom (12).

Liknande händelseutvecklingar återfinns i ett antal berättelser i överklassmiljö. En herrgårdsfröken och en läkare utgör det unga paret i minst tre texter (14, 17, 204), en herrgårdsfröken och en informator i en novell (26) och en prästdotter och en pastorsadjunkt i en annan (199). Gemensamt för dessa berättelser är att båda kontrahenterna måste omfatta "den himmelska kärleken", innan de kan förenas. Dessa berättelser är också tidiga, och de är författade av kvinnor som tillhör den första generationen av undersökningens författare. Själva kärlekshistorien ägnas visst utrymme, även om berättarna gör halt vid ömma handtryckningar.

Anna Egman, en flitig berättelseförfattare under den tidigare delen av

undersökningsperioden, skildrar en handlare Grens pojke som växer upp i ett hem utan både "religion och moral" och frekventerar något som författaren utan närmare precisering kallar ett "näste" (33). Han måste ändra sin livsföring för att kunna vinna Karin, som först efter sex år vågar tro på sitt "jordiska luftslott" och gifter sig med honom.

Den produktiva författarpseudonymen Märta Hjälm, som 1924 framträder för första gången, ansluter sig till detta intrigmönster, t ex i berättelsen Varningen (77). Om två unga som förlovar sig först efter mannens omvändelse noterar berättaren: "Nu hade deras inbördes sympati ännu mera utvecklats, sedan de även fått gemensamma intressen i livets viktigaste frågor."

Ytterligare några exempel kan lämnas. Astrid Gustafsson skildrar ganska ingående en flickas omvändelse (87). När flickan senare vittnar genom att sjunga en sång, "Den skönaste ros jag har funnit", blir hennes vittnesbörd anledningen till en ung mans omvändelse. Att dessa båda senare gifter sig kommer knappast som en överraskning för läsaren.

I Gunnar Lindströms berättelse Efter tre år återfinner Karin sin älskade, som sedan de sist sågs har blivit omvänd och nu är resande väckelsepredikant (113). De gifter sig efter viss tvekan från Karins sida, nu för att hon känner sig ovärdig denne andans man.

Rosa Thörne lämnar synpunkter på "flirt" och varnar för att "leka med känslor" i en till berättelse nödtorftigt kamouflerad epistel med tydlig karaktär av "råd till de unga" (148).

"Dragen icke i främmande ok med de otrogna"

Omvändelsen framställs sålunda som en nödvändig förutsättning för en lycklig förening mellan två människor. I många berättelser, även från senare del av undersökningsperioden, tas problematiken kärlek mellan troende och icke-troende upp utan att berättaren använder sig av utvägen att låta den icke-troende omvändas. Det blir då inte fråga om en happy end för den jordiska kärleken, men lösningen anses ändå lycklig för den troende som kan se sitt problem ur en mer övergripande aspekt och inser att det framför allt gäller att handla efter Guds vilja. Kopplingen till den sida av gärningsmotivet som rör livsstilen är uppenbar.

En flicka som är kär i en ung man som "inte behöver Gud" funderar över bibelordet om att inte dra "i främmande ok med de otrogna" (11). Hon upplever en stark konflikt mellan sin älskade och den väg hon tror att hon måste gå. En väninna uppmanar henne att lägga allt i Guds händer och bedja om kraft. Hon följer rådet och "Gud svarade med att

taga hennes börda''. Gud ''löste'' henne. Berättaren understryker att flickan till sist hade förstått att det gällde att sätta Gud i främsta rummet, men hur det går med hennes förhållande till den unge mannen får läsaren aldrig veta.

Mer klart uttalat i en berättelse av Ester Lindberg övervinner en kvinna sin frestelse att gifta sig med en man som saknar hennes barndomstro. I korsets tecken segrar hon (150). Andra exempel ges av Märta Hjälm och Sigrid Wiedemann (157 resp 45).

Det förefaller ha varit mest angeläget att skildra den troende kvinnans situation – kanske med tanke på kvinnoöverskottet i församlingarna – men det förekommer även ett och annat exempel med män som måste avstå från sin jordiska kärlek (59).

Ett anmärkningsvärt exempel på hur verkligt illa det kan gå för en flicka som binder sig vid en ofrälst man är Ethel i en ''sannsaga'' av signaturen A A (34). Berättelsens huvudperson är medlem av en ungdomsförening, men trots att Ethel inte själv ''förts fram till det eviga livets källa'' räknar berättaren med att hon skall säga nej till sin friare som ''gjort uppror mot kristendomen''. Det gör hon dock inte och väntar efter en tid barn med mannen som karakteriseras som ''besudlad''. Mannen ''sjunker'' allt mer och flickan blir fattig, olycklig och apatisk.

''Allt vänder sig till det bästa för dem som hör Herren till''

Det är dock inte vanligt att berättaren låter historien sluta olyckligt.[45] De svikna och de som måste avstå från den jordiska kärleken finner andra värden i livet. Deras tro fördjupas. Mildred i Märta Hjälms Vacker villa till salu (166) överges strax före bröllopet men söker sig till religionen. Det är lösningen i flera berättelser med liknande motiv (131, 242, 260).

När föräldrarna motsätter sig ett äktenskap uppstår en särskilt besvärlig konflikt eftersom många berättelser i andra fall betonar föräldrarnas goda inflytande och hävdar att man skall vörda och älska dem.[46] I en berättelse av Einar Gustafsson (168) vill flickans far hindra äktenskapet eftersom den tilltänkte är troende! Fästmannen ser en enda möjlig lösning av konflikten:

> Det var han, som föreslog att de nog finge välja offervägen. Han menade, att det var synd inför Herren att med genomdrivande av den egna viljan medvetet uppväcka och underhålla en människas oförsonliga hat och vrede. De finge uppoffra sin lycka, eller rättare, ställa den på framtiden.

De har dock hoppet om att Gud på något sätt skall gripa in och ställa till rätta. "Han hade särskilda löften till de fridsstiftande." Men man skall inte trotsa, man skall inte ens sätta sig upp mot det onda. Uppenbarligen skall denna avslutning av berättelsen ses som ett slags försoning, en happy end trots allt när man gått in under det som man uppfattar som Guds vilja.

Skilsmässa förekommer som sidomotiv i endast två berättelser som båda skildrar makarnas återförening. Inte oväntat hävdas i båda fallen att äktenskapet gäller för livet. Viktor Myréns manlige huvudperson säger till sin förra hustru när han uppsöker henne efter många år: "Ett band som vårt är heligt, det bör inte slitas, och har man i ungdomens dårskap slitit dessa band, då böra de åter sammanfogas" (284). I en berättelse av Nils Ytterby förklaras skilsmässan på följande sätt: "De hade bägge två varit människor av denna ytliga, fladdrande sort, som blott ställa fordringar på livet och varandra utan att vilja bära kärlekens förpliktelser" (245). Sedan de båda kontrahenterna – var och en för sig – fått ett religiöst innehåll i sina liv, börjar de om tillsammans. Det kan noteras att *äktenskapsbrott* inte antyds eller skildras i någon berättelse.

Det fördolda livet

När det gäller den kristnes personliga trosliv – det fördolda livet i Kristus – framhålls särskilt bibelläsningen och bönen.[47] Efter dagens slut läser de fromma huvudpersonerna i Bibeln som alltid ligger framme på ett bord i rummet som en symbol för en kristen inställning. Ofta citerar dessa människor Bibeln. Bönen som motiv[48] speglas av flera berättelsetitlar: Bönhörelse (17), Mor bad (56), Ingas bönhörelse (151) och Många böners son (214).

Bönen förekommer ofta i samband med föräldrars bön för barnen. I Frank Mangs berättelse Den förlorade sonen (271) anges sonens omvändelse som "ett bönesvar"; liknande utgångar skildras i andra berättelser (56, 74, 214). Omvändelsen framstår över huvud taget ofta som ett resultat av fromma männniskors bön.[49] De har sått "evighetsfrön" (151).

Bönhörelse upplever också den unga flickan i Huru Gud hjälpte Ellen (15). Hennes supande far gör slut på pengar som familjen behöver för sitt uppehälle. Ellen, som förgäves bett till Gud om hjälp, är nära att förtvivla, men en kamrat framhåller för henne:

> Man får inte bedja Gud på försök, förstår du, utan man måste verkligen tro, att han hör bön, och dessutom måste man hjälpa till med det man kan.

Flickan följer rådet. Hon ber till Gud och gör dessutom vad hon själv kan för att få situationen i hemmet så dräglig som möjligt, och slutet blir att fadern slutar att dricka.

Tanken att det beror på bedjarens tro om det skall bli bönhörelse ligger ofta snubblande nära. I Huru Malin hemförde segern (16) ber huvudpersonen ständigt och vinner till slut sin kamrat för Gud. Den unge läkaren som ber intensivt för sin älskade som är sjuk, blir bönhörd och får också tillbaka sin ''barnatro'' (17). Samma koppling finns i Det blir till julen, där modern som börjar bedja upplever en omvändelse samtidigt som sonen blir frisk (198).

Några berättelser tar upp frågor om tro och tvivel. I en berättelse av Astrid Gustafsson (76) brottas en student med sina intellektuella frågor kring religionen och han känner att hans barndomstro gått förlorad. Han kallas från universitetsstaden hem till faderns dödsbädd där han inför faderns trosvissa vittnesbörd faller till föga:

> Han kunde ej tvivla på en tro, som gjorde själva döden ljus. Vad betyder väl alla lärdes argument mot denna levande tro, detta saliga hopp, som ej slocknade i dödens natt. Här var livet, det eviga livet i Guds sons tro.

Ofta verkar det som om berättarna inte tar tvivlen riktigt på allvar; frågorna bagatelliseras, uppfattas som falska förevändningar för att man ej vill tro (31). Kanske man här kan finna en avspegling av pietismens koncentration vid ''livet'' och en nedvärdering av trossatserna, teologin.

I beskrivningarna av de troende personerna visas ofta hur de stärks i tron och upplever Guds avsikt och ingripande.[51]

Prövningar

Sjukdom och fattigdom uppfattas som prövningar, avsedda att utveckla människan, främst i hennes förhållande till Gud. Bilden av aga användes. ''Hårt fick Herren aga oss, innan han fick äga oss,'' säger huvudpersonen i en av urvalets berättelser (291). I en sång av Johan Petrus Norberg tas samma tanke upp: ''Under Herrens aga Nöjd och tålig var.''[52]

Sidomotivet *sjukdom* förekommer i 27 % av berättelserna under 1910-talet men avtar därefter betydligt; inslaget representeras i 14 % av texterna under 1920-talet och 10 % under 1930-talet.[53]

Inslagets funktion särskilt under tidigare del av huvudperioden är att

belysa den kristnes uppgift (''jag var sjuk, och I besökten mig'', Matt 25:36). De som är föremål för den kristna barmhärtigheten är ofta både sjuka och fattiga och ibland ligger de på sjukhus, i stora allmänna sjuksalar på sanatorier eller liknande. Ett sådant sjukbesök kan som i berättelsen om Solstrålen resultera i att den sjuke blir omvänd.

De kristna föredömena är många. En ung välbärgad dam träffar några fattiga barn på en spårvagn och besöker senare deras hem medförande pengar och livsmedel (22). Sockenhjonet Lisa tas om hand i en bondgård och det visar sig att den fattiga kvinnan är ett andligt föredöme och vittnar med sin sång (23). Aina vårdar i decennier sin sjuke far (139) och finner detta som sitt livs mening. Berta skänker sin semestervecka till en arbetskamrat som på grund av sjukdom bättre behöver den och märker då att det inte är så lätt att offra (25). Några kvinnliga välgörare säger sig få en särskild välsignelse genom att hjälpa sjuka (81).

Funktionen är också som framhållits att visa att sjukdomen liksom andra prövningar kan bli till något positivt. Människan mognar och det kan hända att sjukdomen resulterar i en omvändelse. ''Vissa människor måste undergå ovanliga lidanden, men detta skall en gång bliva till båtnad för deras själar'', är ett Pontoppidancitat i en tidig berättelse (4). En lam gammal man har genom sjukdomen blivit vis (65). Omvändelser i sanatoriemiljöer skildras i Ett sjukbesök (48) och Från mörker till ljus (94). Kopplingen mellan sjukdom och omvändelse förekommer i 23 texter (t ex 72, 89, 61, 95).

Inslagets funktion är slutligen att visa att Gud har makt att bota den sjuke. Inga märkliga helbrägdagörelseunder skildras dock (sidomotiv *helbrägdagörelse*). Någon ceremoniell förbön för sjuka, t ex med smörjelse och handpåläggning,[54] förekommer inte heller. Man ber spontant i sin förtvivlan och ibland blir den sjuke frisk (17, 153, 198). Berättelserna lägger dock alltid större betoning på omvändelsen och fördjupandet av tron än botandet från sjukdom.

Sidomotivet *fattigdom och arbetslöshet* hör som nämnts ofta samman med sjukdom: den som är sjuk och fattig saknar dessutom arbete. Motivet är vanligast under 1910-talet med representation i 20 % av texterna men minskar sedan.[55] Inslagets förekomst påminner således starkt om den fördelning som sjukdomsmotivet har. Båda sidomotiven kan sägas representera välgörenhets- eller filantropiaspekten. Den fattige behöver hjälp precis som den sjuke (14, 64, 83). Det visar sig också att den fattiges situation kan förändras genom ett gudomligt ingripande (81, 97) samt slutligen att den fattige ofta sitter inne med andlig visdom och ibland kan ge en tankeställare till den rike ''välgöraren'' (13).

Den arbetslöses situation tas inte upp till mer utförlig behandling mer än i ett fåtal berättelser. Ett par exempel må anföras för att illustrera hur man närmade sig det under vissa perioder säkerligen mycket aktuella problemet för många medlemmar i rörelsen. I en berättelse med titeln Arbetslös (172) möter läsaren 1935 en ung man vid namn Gunnar som har sökt arbete förgäves en längre tid, trots god utbildning och fina meriter. Han har växt upp i ett troende hem, men "när han kom ut i världen, plockades barnaintrycken bort från hans själ". Det är sålunda mer av en tillfällighet som han följer med sina föräldrar till missionshuset, där han blir starkt påverkad av förkunnelsen och saknar sin gamla tro. Han säger till sig själv att om han bara återfann sin barndoms Gud skulle det övriga också ordna sig, "ty det heter ju, att för den som älskar Gud, samverkar allt till det bästa". Gunnar upplever en omvändelse och när han nästa gång efter bön till Gud söker arbete, får han anställning, för övrigt hos en troende arbetsgivare.

Samma lösning på det privata planet möter 1932 i en annan berättelse, Gudsfruktan – seger (149). Också här är det fråga om en ung man, en arbetare som förlorat sitt arbete. Arbetslösheten i samhället är stor och huvudpersonen Allan känner sig bitter mot Gud som kan tillåta detta och finna sig i att odugliga sitter vid makten. Han samtalar med sin kamrat, f d ordförande i den kommunistiska ungdomsklubben, nu församlingsmedlem vars filosofi har blivit: "Den som har ett levande hopp, ser mening och mål i allt; den som saknar det levande hoppet misströstar lätt och ser ofta det hela som upp och nedvänt." Allan beslutar sig för att följa kamratens väg och hans situation ordnas upp när han får arbete hos en församlingsmedlem.

En tredje arbetslös man ställs fram i en jultidningsnovell 1936 av Willy Walfridsson (293). Huvudpersonen tappar sin sista tia som han tänkt köpa julklappar till familjen för och tröstar sig med att det finns andra värden i livet än pengar.

I världen

I världen, men inte av världen är den pietistiska inställningen i anslutning till Joh 17: 11, 16. De kristna lever i världen men de skall inte låta sig gripas av det som representerar det världsliga. Många berättelser vill – liksom även Ungdomsvännens ledare – visa att på avstånd från missionshusets skyddande miljö riskerar den fromme att mista sin barnatro. Johan Gustafsson berättar om en pojke som lämnat hemmet för att studera (260):

Kamrater fick han, och det dröjde ej länge, förrän hans vakna blick upptäckte, att världen var en helt annan, än han i sin lugna och lantliga vrå hade drömt. Nya tankar mötte honom och nya, av honom förut okända problem. Han försökte kvarhålla sin kristna tro och innerligheten i sitt trosliv, men han kände att tråd för tråd slets. Till en början sörjde han och kämpade, men snart gav han efter, föll undan för trycket från kamraternas sida och intalade sig, att han växt ifrån det inskränkta och barnsliga utan att ha avvikit från det väsentliga i sitt förhållande till Kristus. När det led mot slutet av hans första läsår, tänkte han nästan med förakt på att han gått på bönemötena i det lilla missionshuset i hembygden.

I stället går han till statskyrkan i sin studiestad:

Där kunde han andas. Där var det form och stämning. Han kunde inte undgå att göra jämförelse mellan den gamle predikanten hemma och hans predikan och prästen här. Den förre visserligen välmenande men bristande i såväl formellt som logiskt hänseende, den senare fullt korrekt. Och när organisten preludierade, tyckte han ibland, att den lilla svartmålade orgeln hemma i missionshuset inte just var stort bättre än ett positiv eller ett handklaver.

Johan Gustafssons skildring är ovanlig så till vida att han avstår från att kasta ut sin huvudperson i synd och värld när denne bryter med sin barndomsmiljö. Författaren nöjer sig med att konstatera att han ibland saknar ''det ursprungliga och gripande'' som han mindes från gudstjänsten hemifrån. Det finns för honom också en kristen tro utanför de frikyrkligas krets.

Världsliga nöjen

Inställningen till världsliga nöjen[56] är den vanliga skiljelinjen mellan de troende och världens barn. I en av de tidigare berättelserna i urvalet – en anonym skildring i Pietisten – markeras denna skillnad i beteendet (2):

År 1814 bodde i London tre systrar av vilka två voro fromma, kristliga kvinnor, men den tredje däremot alldeles hängiven åt världsliga nöjen.

Viktor Myrén presenterar sin huvudperson Elias som ''en av de världsliga nöjenas allra främste, balernas och kortspelsbordets hjälte'' (195).

Dansen är exemplet framför andra på de världsliga nöjena. De unga ''dansar bort sin tid i Folkets park'' (13) och i en skildring av situationen i en bygd innan väckelsen kom omtalas att ''ungdomen hängav sig

särskilt åt dansens sinnesberusande, sedefördärvande nöje" (43). I senare berättelser, särskilt från åren 1930–34 då motivet är frekvent, är det inte bara dansbanorna som lockar. Som exempel på ytlighet och bristande ansvarskänsla nämns, "att man till och med hade sett troende ungdom i biograflokalen framme vid bruket" (124). Biografen och teatern representerar liksom dansen "synd och värld" (59, 147, 299).

Men när en nyomvänd i ett vittnesbörd talar om människor som lever i "nöjenas strömvirvlar" (35), är det inte säkert att han verkligen refererar till nöjen i vanlig mening. Ingenting i berättelsen talar för detta. Snarare får man uppfatta uttrycket som en schablon avseende den oomvändes tillvaro i allmänhet.

I berättelsematerialet finns det också exempel på en strängare syn på nöjesproblematiken än den ovan redovisade. Under rubriken Ansvar hävdar en berättare att det är olämpligt att den kristna ungdomen samlas till valborgsmässofirande med sång och "glam" då detta kan draga de nyomvända "för nära världens slocknade bränder" (60).

Etiken och livsstilen

Motivet vars frekvens ökar under undersökningsperioden vill visa på föredömligt kristet handlingssätt.[57]

De tidiga berättelserna tar upp motivet i samband med att egenskaper såsom mildhet, tålamod och tacksamhet apostroferas (3). Pigan blir omtyckt av husbondfolket därför att hon är tacksam (12). Gamla tant Emilia är alltid glad och vänlig, tacksam och tålig (28). Någon är ett föredöme eftersom han inte brusar upp och inte heller dömer (40). Förnöjsamhet och glädje accentueras (65) liksom att man bör offra pengar till Guds rike (66). En kristen ung man blir orättvist anklagad för att ha stulit. Han försvarar sig inte, tar på sig skulden men talar enskilt med den verklige tjuven som får tillfälle att ta fram tjuvgodset. Hans ädla handlande får sin belöning i berättelsens slut (93). I den kristna församlingen skall man ta väl hand om nya medlemmar (100, 119).

Under undersökningsperiodens sista femårsperiod har motivet en kraftig uppgång som har en motsvarighet i en nedgång för de rena beteendefrågorna. Ganska vanligt är det nu att en diskussion förs om den kristnes uppgifter, varvid det framhålls att den kristne bör ta sin tro på allvar och låta den genomsyra allt sitt handlande (163, 177, 183). Genom att vara mänsklig och hederlig skapar den kristne ett intresse kring sin tro, vilket ibland har till följd att människor omvänds (236, 246, 252).

Alkoholism och spritmissbruk

Genom sidomotivets benämning, alkoholism och spritmissbruk, markeras att berättelsernas skildringar av alkoholkonsumtion inte gäller måttlighetsdrickande. Det är i stället dryckenskapen som fokuseras och avsikten kan sägas vara dubbel: att befrämja nykterheten och att visa hur livet ''i världen'' tar sig ut. Inslagets frekvens är relativt jämn under undersökningsperioden.[58]

En stark anknytning mellan väckelserörelsen och nykterhetsrörelsen fanns under nykterhetsrörelsens inledningsskede.[59] Man kan erinra om att den första logen av IOGT grundades av en baptistpredikant.[60] Många frikyrkomedlemmar har varit engagerade i nykterhetsarbetet, kanske oftast i föreningar som behållit en kristen accent såsom Blå bandet och Vita bandet. Även utan formellt medlemskap i nykterhetsorganisation har frikyrkomedlemmar vanligen slutit upp kring den helnyktra linjen, i stor utsträckning även i våra dagar.[61]

Flera exempel finns i urvalet på vad som i första hand får betecknas som nykterhetsberättelser. I En hård läxa, en skildring från skärgården, berättar Harry Bergendorff om en fiskare som, efter att ha tagit för många supar i staden förlorar kursen, när han skall ro hem till ön i mörkret (213). Fastfrusen och illa medfaren räddas han av en lotsbåt och återvänder sakta till livet. ''Aldrig, aldrig mer!'' lovar han och beslutar sig för att leva nyktert och skötsamt i fortsättningen. Ulrik Leander, fängelsedirektör och därtill flitig skribent, berättar om en fängelsekund vars sorgliga öde författaren tillskriver det alkoholiserade föräldrahemmet (189).

Men skildringarna av spritmissbruk har därutöver en annan funktion i den fromma berättelsen och det är, som antytts ovan, att representera synden. ''Synden överflödade'' sammanfattar författaren en skildring av spritens inflytande (109).[62] Den omvända konsulinnan tar avstånd från såväl teatern som rusdryckerna som för henne representerar världen och synden (201). Detta avståndstagande placerar henne för övrigt ''utanför lägret'',[63] alltså som en avvikare från den miljö hon tillhört. I Frank Mangs berättelse om Den förlorade sonen (271) karakteriseras sonens leverne främst av dryckenskap och kortspel innan han återvänder hem och får förlåtelse och frid.

Berättarteknik

Berättaren

De texter där berättaren är synlig dominerar mycket klart över de sceniska framställningar där berättaren håller sig osynlig (ca 92 % resp 4 %). En liten grupp utgörs av berättelser i jag-form.[64]

I de allra flesta berättelserna får läsaren sålunda en bestämd uppfattning om att berättaren är närvarande. Den allvetande berättaren kommenterar och för fram reflexioner. Han talar om hur han ställer sig till de problem som presenteras och han visar sina sympatier och antipatier. Berättaren företer en tydlig didaktisk avsikt att förklara och tolka.

Några exempel får belysa. De diskuterande gymnasisternas uppfattning betecknas av berättaren som ''okritisk'' och han tillfogar: ''Det var rent förunderligt så vetenskapliga dessa sjundeklassgymnasister trodde sig vara'' (31). Författarpseudonymen Betty tar parti för fadern som har en konflikt med sin son som önskar komma ut i världen i stället för att stanna hemma och arbeta på gården. Hon kallar sonens önskan ''egenvilja'' som blir en ''förbannelse'' och för honom bort från ''den rätta vägen'' (208).

Berättarna märks också på så sätt att själva relationen tar stor plats liksom beskrivningarna. Berättaren använder sig gärna av korta karakteristiker i stället för att visa upp en huvudpersons agerande, t ex ''en dugande jurist, ehuru något sträv till sinnet'' (10).

Autenticitet

Den strävan efter autenticitet eller verklighetsanknytning, som är påfallande i vissa berättelser, hör givetvis samman med pietismens inställning till fiktionen, berörd tidigare i avhandlingen. I anslutning till en berättelse i Pietisten som av Pietisten lånats från en engelsk traktat anger redaktören (1):

> Denna berättelses sannfärdighet intygas av pastorn d:r J. H. Townsend, som har publicerat den i form av flygskrift, genom R.T.S. i London.

Andra sätt att markera autenticiteten är genom underrubrik, ''Verklighetsskildring'' (278) och ''Sann händelse'' (190), eller genom sättet att ange namn, tid och plats, ''Disponenten B.'' (202), ''På vintern 19–'' (142) och ''staden X'' (28). Mer uttryckliga försäkringar om verklighets-

anknytning förekommer främst i början av undersökningsperioden men även någon gång senare som i detta exempel från 1926 (86):

För en tid sedan hörde jag den händelse omtalas, som jag här går att berätta. Plats och namn må utelämnas, berättelsen är i varje fall sann.

Även om sådana markeringar i sig är anmärkningsvärda förekommer de dock endast i ca 20 % av berättelserna.[65] En ökad frekvens kan noteras i slutet av 1920-talet. Denna tillfälliga uppgång sammanfaller med en ny författargenerations framträdande.

Kontrast

En kompositionsteknik byggd på kontraster syns komma till användning i stor utsträckning: berättaren fäster uppmärksamheten på de troende i förhållande till världens barn, huvudpersonen före omvändelsen och efter, den kristnes situation före ett gudomligt ingripande och efter, samt hur världens barn uppfattar de troende och hurdana de i verkligheten är. Den pietistiska polariseringen av det onda och det goda avspeglas på olika sätt. Vid analysen har särskilt uppmärksammats svängningarna mellan disharmoni och harmoni i den situation som berättelserna tecknar och som kommer till uttryck i ett lyckligt eller olyckligt slut.

90 % av berättelserna slutar lyckligt.[66] I mer än hälften av dessa fall, 53 % av hela populationen, uppnås det lyckliga slutet i samband med religiösa omvändelser. Olyckligt slut förekommer endast i 5 % av texterna.

Berättelsetyp

Den vanligaste berättelsetypen är den som bygger på en händelse. Denna typ svarar för 91 % av alla texter. Stämningsbetonade skisser och det som kan kallas ”resonemanget”, som i huvudsak innehåller konfrontation mellan åsikter, återfinns i 3 % resp 5 % av berättelserna.[67]

Tendens

I praktiskt taget alla berättelserna framhävs tendensen på något sätt. I 95 % av texterna sker det i avslutningens berättarkommentar, i 3 % på annat sätt.[68]

Citat

Citatens ursprung ger en bild av föreställningsvärld och referensramar.[69] Vid analyserna har sådant noterats som i berättelserna direkt anges som citat eller som genom en avvikande språkform tydligt avskilt sig från den övriga berättartexten. Citat förekommer i drygt hälften av alla berättelserna, i vissa mer än ett citat. Berättargreppet har sålunda en klar hemortsrätt i de fromma berättelserna. Citat från Bibeln har noterats i 101 berättelser (33 % av texterna), och från andra religiösa källor – såsom dikter och sånger – finns citat i 82 berättelser (27 % av texterna).

Vad beträffar sångcitaten gäller att det förekommer ofta att hela strofer citeras, gärna som avslutning på en berättelse (121). De sånger som väljs är i första hand väckelsens egna sånger, gärna från samfundets egen sångbok. Emil Gustafssons Hur underlig är du i allt vad du gör förekommer flera gånger för att understryka Guds storhet.[70] Hemlandssånger är populära liksom sånger som uppmanar till Jesu efterföljelse. De litterära referensramarna är sålunda främst Bibeln och den kristna sången samt i viss mån rörelsens egna poeter. I enstaka fall citeras också andra författare såsom Franzén (''Sörj ej den gryende dagen förut'', 17), Dante (''I som här ingån'', 94), Tegnér (220), Geijer (166), Karlfeldt (111) och Fröding (134).

De fromma berättelserna och den institutionella koden

Mål, regler och ramar

Med den utförda innehållsanalysen som grund vill jag nu återvända till teorin om den institutionella koden och först söka precisera vilka mål och regler som varit konstituerande för den kod som kommit till uttryck i de fromma berättelserna. Jag bortser då tills vidare från vissa förändringar under undersökningsperioden liksom från variationer mellan publikationerna och uppmärksammar i stället de generella dragen.

De fromma berättelsernas övergripande *mål* är att vinna läsarna för den kristna tron. Berättelsernas starka koncentration till tre huvudmotiv kring det kristna livet – omvändelsen, tron och gärningarna – liksom deras påtagliga exempelfunktion är uttryck för denna målsättning. I

mönsterbildande skildringar betonas omvändelsens fundamentala betydelse och de kristna framställs som goda föredömen. Omvändelsen har den högsta frekvensen bland berättelsernas huvudmotiv; den speciella vikt som författarna fäster vid omvändelsen framgår också av motivets starka koppling till dödsmotivet. Ofta är ämnet de troendes erfarenheter av bönens betydelse och Guds ledning i det dagliga livet. Skillnader mellan de troende och världens barn markeras; den pietistiska avgränsningen mot världen är i hög grad aktuell. Berättelserna varnar för äktenskap mellan troende och icke troende och hävdar allmänt en frikyrklig livsstil med t ex avståndstagande från alkohol. Att vara kristen blir identiskt med att vara medlem i en frikyrklig församling.

Man kan således se att berättelsernas budskap har en klart frikyrklig färgning. I själva verket vill jag hävda att berättelsernas mål i många fall varit inte bara att vinna läsarna för den kristna tron utan också att knyta dem till det egna trossamfundet. Ämnen och värderingar har i hög grad en förankring i SMF. Waldenström själv förekommer i två av urvalets berättelser som talare med ett viktigt budskap och som föredömlig besökare av sjuka. De många skildringarna av mötesverksamhet bär en omisskännlig SMF-prägel och även övriga miljöer motsvarar i stor utsträckning sådana som kan förekomma inom samfundet. SMF står i centrum för berättelserna, och det är ju här också fråga om en litteratur som av de många SMF-arna i författargruppen säkerligen skrivits speciellt med tanke på samfundets publikationer.

Berättelserna saknar däremot inslag som kan räknas som karakteristiska för andra trossamfund än SMF. Skildringar av andedop och tungotal förekommer inte och inte heller skildringar av helbrägdagörelseunder i samband med bön och ceremoniell smörjelse av sjuka. Av det apokalyptiska intresset med tidsangivelser för Jesu återkomst – vanligt inom vissa delar av frikyrkligheten under undersökningsperioden – finns inga spår. Det kristna dopet – som i och för sig inte är ett krav för medlemskap i SMF – skildras ej, vare sig i form av barndop eller trosdop. Den på många håll kontroversiella dopfrågan aktualiseras sålunda inte i någon berättelse.

Den kritik av företeelser inom samhällsliv och samfund som förekommer riktar sig inte mot strukturer i samhället eller mot samfundet som sådant. Berättelserna sysslar alltid med den enskilde individens roll och uppgifter. Det budskap som framförs är, att om människorna var och en på sin plats tillämpar evangeliet blir tillvaron drägligare för de fattiga, sjuka och arbetslösa, och i församlingsgemenskapen finns då också plats för alla slags människor.

De fromma berättelserna avser inte att i första hand skänka underhållning eller estetisk upplevelse och stimulans. De är till sin grundinställning didaktiska. Uttalanden som jag refererat visar också att samfundets företrädare ursprungligen hade en relativt okomplicerad syn på målen för den litterära verksamheten; de förväntade sig att litteraturen främst skulle förmedla ett budskap, att den skulle stå i rörelsens tjänst genom att vara evangeliserande och uppbyggande. Författaren skulle fungera som predikant. I de fromma berättelserna valde man att ge budskapet en mer lättillgänglig form än i predikan.

I de fromma berättelserna fick budskapet också en i vissa avseenden enhetlig utformning. Det system av *regler* som utvecklades, anvisade en modell för hur man skulle skriva. Till mönstret hör det lyckliga slutet som till läsarens uppbyggelse visar upp den nyomvände. Berättelsernas didaktiska inställning kräver att få demonstrera att den omvände blir lycklig, att prövningarna medför något gott och att det kristna handlandet inte är resultatlöst. Berättelsernas slut bevisar och understryker.

Intellektuella tvivel får sällan komma fram; kanske det då befaras att berättelserna skall hjälpa till att verbalisera tvivlen i stället för tron. Det finns en tendens att hålla tillbaka kritiken i ett överslätande slut.

När berättelserna utger sig för att vara verklighetsskildringar eller på annat sätt markerar ett autentiskt underlag är detta helt i linje med kravet på ”sanning”. Emellertid tillåter reglerna inte en helt realistisk skildring. Risken är då att man på något sätt väcker anstöt. Självfallet förekommer inga svordomar, inte ens i de ofrommas tal. Sexualskildringar är otänkbara; när berättelserna någon gång försöker sig på att skildra sinnlig kärlek sträcker de sig i fråga om intimiteter knappast längre än till ömma handtryckningar. Berättelsernas troende föredömen hyser företrädesvis andliga tankar och lätt framstår de därigenom mer som predikoexempel än levande människor. Likheterna med levnadsteckningarnas personer är påfallande.

Till mönster som de fromma berättelserna följer hör också bibelanknytningen. I en tredjedel av urvalets berättelser finns direkta bibelcitat. Rubrikerna visar ofta fram den bibeltext som berättelserna sedan utlägger: Deras prydnad (24), Utur djupen (30), Jag är vägen, sanningen och livet (31), Frid på jorden (74), Se, det bliver glädje (78), Grandet och bjälken (102), Skall jag taga vara på min broder (119), Av Guds nåd (132), En människofiskare (141) och Utanför lägret (201). I många fall är det fråga om rena parafraser av kända berättelser i Bibeln: Den förlorade sonen (17, 135, 208, 257, 271), Jakobs kamp (9, 68, 235), Abrahams offer (233) och Bileams åsna (280).

Väckelsens folkliga predikan som lämnat spår i publikationernas betraktelser, utgör som nämnts en parallell till fiktionsberättelsen och den har säkerligen ofta varit en förebild: genom budskapets religiösa innehåll, förkunnelsens konkreta exempel och dess uppfordrande appeller. Berättelserna användes ju också för uppläsning vid föreningsmöten, och det var naturligt att speciella krav ställdes i samband därmed. Svordomar kunde knappast tänkas i en predikan: kunde en berättelse med svordomar läsas upp vid ett föreningsmöte?

När regelsystemet får ett så starkt inflytande över koden är risken stor för att schabloner och mönster kommer att breda ut sig. Kravet på ett uppbyggligt slut kan bli viktigare än psykologisk trovärdighet. I genomgången av de fromma berättelserna har jag noterat en del återkommande mönster, t ex dödsmotivets koppling till omvändelsen samt föräldrarnas och de troendes funktion som förebilder och goda exempel. Ett studium av de debuterande amatörförfattarnas alster i Ungdomsvännen tyder på att mönstren var väl kända.

Publiceringsformen påverkar också utformningen. När *ramarna* utgörs av någon av de båda jultidningarna, som med sina stora upplagor avses få spridning även utanför medlemskretsen, är koden inte så utpräglat samfundsinriktad och inte heller i så hög grad uppfordrande och evangeliserande som i Ungdomsvännen, som i första hand sprids till medlemmar i SMU. Den evangeliserande och didaktiska inställningen bibehålls givetvis i de nummer av Ungdomsvännen som trycks upp i stora upplagor för gratisutdelning som ”traktatnummer”.

Ett episkt grundmönster

Det finns således många gemensamma drag i de undersökta texterna, och med en viss generalisering kan dessa sammanfattas i följande modell som tar fasta på ett gemensamt episkt grundmönster.

1 I berättelsernas *exposition* klarläggs bakgrunden. När det gäller miljön har jag bl a kunnat konstatera att berättelserna vanligen skildrar samtida svenska förhållanden. Berättarna understryker ibland uttryckligt att det är verkligheten som skildras. Berättelserna speglar rätt väl samfundets sociala skiktning – i de avseenden den är känd – och väckelsens egen miljö i inre eller utåtriktad verksamhet förekommer ofta. Huvudpersonerna är vanligen ”yngre vuxna” och tillhör ofta rörelsen, en god förutsättning för läsaridentifikation. Bipersonerna grupperas kring huvudpersonerna enligt vissa mönster (såsom hjälpare–motståndare eller troende–världens barn). I denna bakgrundsteckning finns berättelsens

problem dolt eller öppet framlagt, och som jag visat kan detta problem relateras till något av de tre stora huvudmotiven: omvändelsen, tron eller gärningarna. Vissa sidomotiv eller inslag ger indikationer om ytterligare konkretisering av problemet, t ex sjukdom, arbetslöshet, fattigdom, kärlek och världens frestelser. Denna bakgrundsteckning, som således i regel innefattar miljöbeskrivning, gruppering av huvud- och bipersoner samt presentation av problemet, förläggs till berättelsens början.

2 Det andra steget är att en *händelse* inträffar som utlöser den spänning eller konflikt som finns inbyggd i de förhållanden som expositionen har lyft fram. Händelsen kan vara ett dödsfall (det vanligaste sidomotivet), en olyckshändelse, en appell vid ett religiöst möte, ett yttrande i förbigående, en provokation etc. Problemet aktualiseras i samband med ett visst inslag av dramatik.

3 *Problemlösningen* består främst av en sinnesförändring – omvändelse eller annan insikt – vars karakteristiska drag är att den förändrar människans uppfattning av och förhållande till sin situation. Denna sinnesförändring innebär att den personliga skulden avbördas och tron stärks. Nu förändras också konkreta missförhållanden. Förändringen tolkas ibland som en följd av gudomliga ingripanden, ibland som resultat av en förändrad livsföring: den arbetslöse får arbete. Det händer att den sjuke blir frisk, men även om så ej sker utmynnar berättelsen i en anda av försoning. Disharmoni förbyts i harmoni.

4 *Bekräftelsen* i berättelsens avslutning ligger i berättarens kommentar eller i en demonstration av förhållanden som för läsaren visar upp att slutet är lyckligt. Ibland tar berättaren ett bibelord eller ett sångcitat till hjälp för att formulera en sammanfattning.

Individuella variationer

Analysen har understrukit det gemensamma hos de fromma berättelserna. Emellertid bör det även noteras att analysen visar att det förekommer individuella variationer inom berättelsepopulationen. Brott mot mönstren uppträder särskilt i slutet av undersökningsperioden, vilket också markeras genom att benämningen ”novell” börjar användas. Det är en påtaglig skillnad i sättet att berätta mellan anonyma exempelberättelser i Pietisten och litterärt utformade texter i det sena 1930-talets jultidningar, mellan amatörernas trevande försök efter äldre mönster och konstnärligt medvetna författares bidrag. Utvecklingen avspeglas också i vissa förändringar i författargruppen som behandlas i nästa

kapitel. En större frihet i förhållande till den fromma berättelsens mönster märks hos författare som Johan Gustafsson, Viktor Myrén, Adrian Wennström, Oskar Terning och Harry Sjöman – således inte minst hos dem som kom att utveckla ett författarskap även utanför de religiösa tidningarna.

Samma strävan att bryta med de fromma berättelsernas konventioner finns i Ulla Isakssons författarskap, som till att börja med är knutet till samfundsförlag. Efter sin litterära debut 1940 hos EFS ger Ulla Isaksson under de följande åren ut två romaner på SMF:s förlag. Samtidigt som författaren i dessa tidiga böcker visar klara försök att behandla mänsklig och religiös problematik på ett oförbehållsamt och personligt sätt, kan man där fortfarande spåra de fromma berättelsernas episka grundmönster.[71]

I flera avseenden har en utveckling konstaterats i materialet. En viss vag religiositet i början av undersökningsperioden efterträds av en mer markerad teologisk inriktning i rörelsens anda, något som för övrigt också kan ställas i relation till förändringar i författarpopulationen. Omvändelsemotivet aktualiseras kraftigare, och i stället för välgörenhet och filantropi tar berättelserna upp allmänna etiska frågor. Särskilt tydlig är denna utveckling i Ungdomsvännen.

De undersökta berättelserna i SMF:s publikationer uppvisar således generellt sett en stark samfundsprägel. Den kristliga fiktionslitteratur som under undersökningsperioden spreds från fristående förlag och säkerligen fann läsare i alla samfund uppvisar naturligtvis inte denna speciella karaktär. För sin framgång hos de religiösa folkgrupperna var dock den kristliga, icke samfundsanknutna berättelselitteraturen – typ Leonard Strömberg – beroende av att den i vissa avseenden uttryckte en kod som läsarna kände igen. Ett omsorgsfullt iakttagande av vissa regler var troligen en viktig förutsättning, men betydande avvikelser när det gäller målen torde föreligga vid en jämförelse med de fromma berättelserna.[72]

Kapitel 5
Författarna

För 234 av undersökningens 300 texter svarar författare som har identifierats. Uppgifter föreligger då om födelseår, kön och yrke samt, i något mindre omfattning, om samfundstillhörighet.[1]

Födelseår

35 % av de berättelser, där författarens födelseår är känt, har skrivits av författare födda senast 1879, 65 % av författare födda 1880 eller senare. Ett generationsskifte kommer mycket tydligt till synes i undersökningsmaterialet omkring 1925. Den äldre generationens berättelser dominerar före 1925, därefter är berättelser av den yngre generationen i klar majoritet, vilket nedanstående sammanställning visar.[2]

Berättelsernas fördelning i procent:
författarnas födelseår

	1910–24	1925–39
Förf födda –1879	80	12
Förf födda 1880–	20	88
	100	100

Tendensen understryks om man ser på författarnas medelålder. Under de första femårsperioderna stiger författarnas medelålder successivt för att sluta vid 57 år under femårsperioden 1920–1924. Under den närmast följande femårsperioden är medelåldern 40 år; vid undersökningsperiodens slut är den 43 år. Andelen berättelser skrivna av författare i åldersgrupper upp till och med 40 år ökar markant.[2]

Av det dryga 60-tal författare som svarar för texterna under den första hälften av undersökningsperioden, kvarstår endast ett tiotal under den senare hälften. Av dessa kan nämnas Annita (Anna Hult, f 1883), Viktor

Myrén (f 1883), Johan Gustafsson (f 1889) samt Märta Hjälm (f 1902), vilkas debut infaller före 1925 men som har sin huvudsakliga verksamhet efter detta år. Författarnamn som förekommer endast före 1925 är bl a Betty (Betty Jansson, f 1836), Ida Bäckström (f 1859), Anna Egman (f 1862), Ernst Jotson (f 1855), Lars Lunell (f 1858), Rosa Thörne (f 1875), Runa (Elisabeth Beskow, f 1870) och Sigrid Wiedemann (f 1858).

Könsfördelning

Män har författat 54 % och kvinnor 46 % av de texter, vilkas författare är kända. Före 1925 dominerar berättelser skrivna av kvinnor, därefter sådana som är skrivna av män.[3]

Berättelsernas fördelning i procent: författarnas kön

	1910–24	1925–39
Män	37	63
Kvinnor	63	37
	100	100

En jämförelse kan här göras med ett något äldre material. E J Ekmans kalender Grenljuset, som utkom 1888–1903 och som kan ses som en föregångare till SMF:s Ansgarius,[4] innehöll skönlitterära inslag på såväl vers som prosa. Några av författarna i Grenljuset finns också representerade i vårt undersökningsmaterial: Betty, Ulrik Leander och Mathilda Roos. En genomgång visar att av samtliga berättelser i Grenljuset är ca 70 % skrivna av kvinnliga och ca 30 % av manliga författare. Fördelningen påminner således starkt om den som noterats under den första hälften av undersökningsperioden.

Att de kvinnliga författarna visar sig svara för en så stor del av fiktionsprosan i det äldre materialet är i och för sig inte överraskande. I en undersökning av familjetidskriften i Sverige 1850–1880 noterar Eric Johannesson ”de många roman- och novellskrivande kvinnorna”.[5] Enligt Johannessons beräkningar svarar kvinnliga författare i den profana Svenska Familj-Journalen 1866, 1871 och 1875 för 82, 67 respektive 45 % av den svenska fiktionsprosan. För den kristliga familjetidningen Förr och nu, där andelen fiktionsprosa är mindre, lämnar Johannesson inga procentsatser. I sin exemplifiering av fiktionen i Förr och nu

nämner dock Johannesson särskilt allmogeberättelser av prästfrun Anna Wästberg (Anna A).[6]

Kvinnliga författare – från Betty Ehrenborg till Anna Ölander - medverkade flitigt i den framväxande väckelserörelsens söndagsskoltidningar, samfundspress och julpublikationer under 1800-talet och de publicerade lyriksamlingar och berättelseböcker. När predikstolarna ännu inte stod öppna för kvinnorna fann de här en möjlighet att själva förkunna. Betty Jansson (pseudonymen Betty) låter i en av undersökningens texter sin huvudperson överväga att ägna sig åt ''skriftställeri, varmed hon trodde sig kunna tjäna sin Mästare''.[7] Att författarinnan själv hade haft detta syfte framgår av en intervju med den åldrande Betty.[8] Även en författare av senare årgång som Ruth Gruselius (pseudonymen Märta Hjälm) framhåller att hon med sitt författarskap främst har velat ''förhärliga Herren'' och visa att han kan ge livet mening.[9] Författandet av kristliga berättelser var något som passade kvinnorollen.

Även om detta författarskap gav en viss inkomst skänkte det knappast författaren någon status, inte ens inom de frikyrkliga kretsarna. Märta Hjälm berättar att hon kunde ägna sig åt sitt författarskap närmast som en hobby och först när de ordinarie sysslorna på gården var överstökade.[9] Därför var det kanske också naturligt för många kvinnliga författare att försynt knyta an till bruket att framträda under signatur eller pseudonym.

Medan kvinnorna således i högre grad än männen ägnade sig åt prosafiktionen i ett tidigare skede, tycks väckelserörelsens män till att börja med ha funnit att lyriken passade dem bättre. Liksom arbetarrörelsens ombudsmän skrev politisk kampdikt, producerade sig väckelserörelsens predikanter som sångförfattare. I Ungdomsvännen och Missionsförbundet, som båda innehöll betydande inslag av lyrik, kan man finna många dikter och sånger av SMF:s ledande predikanter och funktionärer (jfr kap 3). Tillspetsat kan det sägas, att det nästan verkar som om det var en förutsättning för att få en högre befattning inom SMF under 1910-, 1920- och 1930-talen, att man hade producerat sig som lyriker eller sångförfattare i samfundets tidningar.

Berättelser skrivna av manliga författare dominerar under den senare hälften av undersökningsperioden; resonemanget om olika status för prosa och lyrik torde inte vara tillämpligt efter 1925.

Författargrupperingar

Vid en första uppdelning av materialet gäller frågan hur stor del av berättelserna som skrivits av personer som även för övrigt kan sägas vara verksamma som författare – ''skribenter'' kunde man kalla dem – och hur stor del som är bidrag från amatörförfattare.

Som *skribenter* definierar jag personer som upptas i Svenskt författarlexikon. Detta innebär att gruppen omfattar personer som ägnar sig åt litterär verksamhet, även om den inte alltid kan sägas vara deras huvudsakliga sysselsättning: de har fått minst en bok utgiven.

''Skribenterna'' svarar för 71 % av berättelserna, ''övriga'' 29 %. ''Skribenterna'' har en något starkare ställning under den förra hälften av undersökningsperioden, ''övriga'' under den senare hälften.[10]

I gruppen skribenter förekommer 14 personer som är medlemmar, i Sveriges författareförening.[11] Dessa svarar för 23 berättelser, vilket innebär nära 8 % av texterna. Bland dessa författare har några anknytning till frikyrklig verksamhet: Astrid Forsberg, Nanny Johansson, Mathilda Roos och Elisabeth Beskow (Runa), medan hos andra sådan anknytning inte är känd: Anna Wästberg, Vira Eklund, Johannes Gillby, Elias Grip, Bernhard Nordh, Ivan Oljelund, Olof Seger, Kåre Skredsvik (Nils Ytterby), Carl Svensson-Granér och Willy Walfridsson.

Bland ''övriga'' återfinns i stor utsträckning medlemmar i SMU/SMF som vid enstaka tillfällen medverkar med skönlitterära bidrag i tidningarna. Amatörskriveriet uppmuntrades också, som vi sett, i hög grad av redaktörerna, bl a genom återkommande pristävlingar.[12] Många av författarna i denna grupp använder sig av signaturer. Det finns anledning att anta att också bakom de signaturer, som inte gått att forcera, döljer sig medlemmar som inspirerats att fatta pennan för ett bidrag till rörelsens tidning.

Vid en annan uppdelning av författarpopulationen – nu beträffande yrke – visar sig den vanligaste yrkeskategorin vara *pastorerna*. Till denna grupp räknas pastorer, predikanter, missionärer och präster. Gruppen svarar för ca 24 % av de 234 texter som lämnat underlag för yrkesbestämningen. Gruppens andel ökar från 11 % under den första delen av undersökningsperioden till 30 % under den senare.[13]

Pastorsgruppen omfattar nästan enbart missionsförbundare, många yrkesverksamma som församlingspastorer eller evangelister, andra som förbundsfunktionärer eller missionärer. Endast ett undantag finns: kyrkoherden Axel Hambraeus.[14]

Gemensam för SMF-arna i pastorsgruppen är bildningsgången; samt-

liga har studerat vid samfundets teologiska seminarium, några efter förberedande studier vid folkhögskola.[15] Några i pastorsgruppen – Erik Alexandersson, Johan Gustafsson, Nils Holmstrand och Adrian Wennström – återfinns också bland "skribenterna". Andra pastorer medverkar mer eller mindre tillfälligt och kan ur den synpunkten betraktas som amatörförfattare.

Karakteristiskt är sålunda att få av undersökningens texter är skrivna av författare från den etablerade litterära offentligheten och vidare att det – vid sidan av sådana som är skrivna av författare som är kända och verksamma främst inom den frikyrkliga litterära institutionen – också förekommer många texter av amatörförfattare.

Samfundsanknytning

När det gäller de svenska författarnas relationer till religiösa samfund har uppgifter stått att uppbringa beträffande 164 berättelser, vilka bildar det statistiska underlaget för detta avsnitt.

Berättelser skrivna av författare med anknytning till SMF/SMU dominerar, en dominans som blir allt starkare under den senare hälften av undersökningsperioden.[16] Endast ett fåtal berättelser kan tillskrivas författare från andra samfund, främst då Svenska baptistsamfundet och Svenska kyrkan.

Bakom många icke forcerade signaturer, som alltså inte medräknas i statistiken, torde – som nämnts – dölja sig medlemmar i SMF/SMU. Dessa signaturers berättelser behandlar ofta intern problematik.

Berättelsernas fördelning i procent:
författarnas samfundsanknytning

	1910–1924	1925–39
SMF/SMU	84	93
Annan frikyrka	11	4
Svenska kyrkan	5	3
	100	100

Utländska författare

De utländska författarna svarar för en mycket liten del av urvalet, endast åtta berättelser. Tre av dessa författare är kända till namnet: Kari Glöersen (Norge), Elsa Hästesko-Heporanta (Finland) och Johannes Jörgensen (Danmark). I övriga fall anges berättelsen vara en översättning utan att författaren namnges.[17] Några anonyma berättelser med tydlig exempelkaraktär i Pietisten anges vara översättningar från engelskan.

Enskilda författare

De enskilda författare som oftast representeras i undersökningens urval framgår av följande förteckning. Förutom antalet texter av respektive författare i urvalet (dvs de 300 analyserade berättelserna) anges också hur många berättelser som vederbörande har totalt i de undersökta publikationerna under undersökningsperioden.

Författare	Antal texter	
	Urvalet	Totalt
Märta Hjälm (Ruth Gruselius)	21	66
Viktor Myrén	12	27
Ernst Jotson	9	14
Annita (Anna Hult)	6	13
Johan Gustafsson	6	12
Betty (Betty Jansson)	5	12
Anna Egman	5	12
Einar Gustafsson	5	12
Sigrid Wiedemann	5	7

Sammanfattning

I materialet framträder två generationer av författare.

Den första generationen, född före 1880, har ett starkt inslag av kvinnor. Författarna kan i relativt stor utsträckning räknas till kategorin skribenter: de har – som Betty och Runa – publicerat lyriksamlingar och berättelseböcker och de medverkar i söndagsskoltidningar och and-

ra kristliga publikationer. Anknytningen till SMF är mindre stark i denna grupp.

I den andra generationen, född 1880 eller senare, vars berättelser helt dominerar urvalet efter 1925, är männen i klar majoritet. Andelen yrkesverksamma pastorer är stark i denna grupp liksom anknytningen till SMF. Flera av representanterna för den andra generationen – t ex Viktor Myrén och Harry Sjöman, båda tidningsmän, samt Erik Alexandersson och Adrian Wennström, båda från pastorsgruppen – gör sig kända som romanförfattare. Ett betydande inslag av berättelser skrivna av amatörförfattare förekommer under hela undersökningsperioden.

Den tredje generationen, författare födda omkring 1920 eller senare, finns inte med i vårt material men skymtar redan i samfundets tonårstidningar.[18] Kanske det är först med dessa författare – Ulla Isaksson, Kai Henmark, Arne H Lindgren, Bo Setterlind, Rune Pär Olofsson m fl – som den missionsförbundske författaren tar steget ut ur institutionen på ungefär samma sätt som proletärförfattarna gjorde några decennier tidigare.

Kapitel 6
Dialogen och syntesen

Under 1930-talet – undersökningens sista decennium – framträder allt tydligare vissa nya tendenser och förhållanden av betydelse för den litterära verksamheten inom SMF.

Genomgången av de fromma berättelserna har illustrerat hur samfundet på ett alltmer medvetet sätt intresserade sig för litteraturen i sina tidningar, först på ett ideologiskt plan: en vag och konventionell fromhet fick ge plats för en mer klart uttalad samfundsinriktning, med många pastorer och andra medlemmar som medverkande författare. I mitten av 1930-talet märks det sedan särskilt i jultidningarna att man eftersträvar en högre artistisk nivå. Personskildringarna blir mer nyanserade och de införda bidragen ansluter inte längre så tydligt till de fromma berättelsernas mönster. De utpräglat tendentiösa exempelberättelserna blir mer sällsynta. En markering av att koden förändrats är – som jag tidigare påpekat – att beteckningen ''novell'' införs.

Sedan 1932 svarade en förlagskommitté för utgivningen på samfundets förlag. Uppgiften definierades av SMF:s styrelse vara att ansvara för att ''endast sådan litteratur utgives, som är fullt förenlig med Svenska Missionsförbundets principer och syften att gagna arbete för Guds rikssak i världen''.[1] När utgivningen på förlaget i mitten av 1930-talet breddades (se kap 2), innebar detta att ramarna för skönlitteraturen inom samfundet ändrades; den var inte längre hänvisad enbart till tidningarnas spalter. Det är betecknande att vidgningen av ramarna till att omfatta en skönlitterär bokutgivning omedelbart kom att aktualisera de allmänna målen och reglerna, skrivna som oskrivna. En diskussion i bokförlagskommittén kring dessa för verksamheten grundläggande faktorer utmynnade i en hänvändelse till missionsstyrelsen om klarläggan-den. Att kommittén önskade en förändrad praxis framgår av dess önskan, att frågan skulle utredas ''i vilken mån hänsyn skall tagas i förlagsverksamheten till samfundssynpunkten och i vilken mån friare och vidare litterära och kulturella synpunkter må kunna anläggas''.[2] Missionsstyrelsen förklarade att man vid utgivningen bör visa ''tillbörlig

vidsynthet'' i detaljer, ''dock icke så att Missionsförbundets intressen som kristet missionssällskap äventyras''.[3]

Missionsstyrelsens uttalande är intressant då det helt förbigår frågan om ''litterära och kulturella synpunkter'' och endast betonar en större vidsynthet i fråga om detaljer. Uttalandet kan tolkas så att man nu är beredd att i någon mån släppa på de ''anständighetsregler'' som varit en klart styrande faktor när det gällt de fromma berättelserna. Harry Sjöman berättar att han vid sina första författarförsök på 1920-talet inriktade sig på att skriva berättelser ''med ett fromt och för en missionsförbundsmedlem godtagbart innehåll och med utelämnande av alla så kallade fula ord''.[4] Han påpekar att han skrev så att hans berättelser skulle passa för högläsning i syföreningarna.

Bokförlagskommittén visade i sitt agerande att man nu ville arbeta med att höja den konstnärliga kvaliteten i stället för att slå vakt om ett snävt regelsystem. Flera manus återsändes till författare som medverkat tidigare med fromma berättelser i publikationerna, och i protokollen angavs att bidragen konstnärligt var för svaga.[5] Kommittén arbetade på olika sätt aktivt för att få fram goda skönlitterära manus och utlyste 1936 förlagets första ungdomsbokspristävlan.[6] En konferens mellan bokförlaget och skönlitterära författare med frikyrklig bakgrund planerades till 1940.[7] 1941 inbjöd förlaget till en skönlitterär tävling i samarbete med Ansgars forlag, Norge, och De unges forlag, Danmark. Syftet uppgavs vara, ''att få fram litterärt lödiga berättelser med kristen livssyn''.[8]

De fromma berättelserna kan sägas vara på väg ut ur SMF som litterär institution när undersökningen slutar. Pseudonymen Märta Hjälm anmärker i en intervju, att den typ av berättelser som hennes författarskap representerar inte rönte någon efterfrågan från SMF:s tidningar eller förlag efter 1930-talet. Hon fick som författare söka sig andra kanaler – eller delinstitutioner – inom frikyrkligheten för att få sina alster spridda.[9]

Vilka är anledningarna till att dessa förändringar i koden sker?

Erik Hj Linder har i en ofta citerad formulering talat om kristendomen som kulturskapande ''i distraktion''; han har också betecknat kulturen som kristendomens ''biprodukt''.[10] Att ett medvetet kulturarbete förekom inom SMF mycket tidigt torde dock vara klart. I en artikel år 1913 i Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet – med titeln Den fria missionsverksamhetens insats i folkbildningen – uttrycker Gustaf Mosesson, senare rektor för SMF:s missionsskola, en klar uppfattning om vikten av ett bildningsarbete inom rörelsen. Han fastslår visserligen att

den kristliga sidan av verksamheten är den primära, men han driver målmedvetet i sin artikel tesen att ''jämsides med denna kristliga fostran gives en folkbildning inom väckelsen''.[11] Att den litterära koden förändras i mitten av 1930-talet kan säkerligen delvis ses som resultat av den allmänna bildningsverksamheten inom samfundet. Genom biblioteken och studiecirklarna i föreningarna hade många medlemmar fått intresse för läsning och kommit i kontakt också med annan skönlitteratur än den som samfundspressen tillhandahöll. Studieplaner över modern svensk skönlitteratur som SMU gav ut 1932 och 1935 med sikte på studiecirklarna i föreningarna behandlar betecknande nog inte företrädare för samfundets egen litteratur utan författare som Ragnar Jändel, Sven Lidman, Harriet Löwenhjelm, Ivan Oljelund, Dan Andersson, Erik Blomberg och Pär Lagerkvist.[12] Studiematerialet hade presenterats utförligt i Ungdomsvännen, som också lämnade programförslag till litterära aftnar; ett förslag från 1932 kunde se ut på följande sätt:[13]

Program för litteraturafton i anslutning till studiet.

(Studiecirkeln bör till denna litteraturafton inbjuda ungdomsföreningens och juniorföreningens medlemmar.)

1. Unison sång. N:r 705 i Sv.M.F:s sångbok.
2. Uppläsning. Ragnar Jändels dikt Kristus.
3. Solosång. Hymn av Hugo Sanner. (Ord av Ragnar Jändel).
4. Föredrag. Ämne: En diktares religiösa genombrott. Referat av Sven Lidmans bok ''Såsom genom eld''. (Kan utbytas mot uppläsning av litt. 9, n:r 3, 1929.)
5. Musik.
6. Solosång. Till kärleken av Sven Scholander. (Ord av Dan Andersson.)
7. Uppläsning: Pär Lagerkvists dikt ''Nu vänder mor sitt bibelblad''.
8. Unison sång. N:r 9 i Sv.M.F:s sångbok.

Rent allmänt uppvisar SMF under 1930-talet en bild av ett samfund som alltmer intresserar sig för samhällsfrågor. Detta intresse speglas – som innehållsinventeringen visat – på olika sätt av artiklar i publikationerna. Skriften Väckelse och social gärning (redigerad av Richard Larsson, 1938) är ett annat uttryck för den s k sociala väckelsen inom samfundet.

Ett politiskt-socialt engagemang hos många av samfundets medlemmar medförde ofta ett reellt politiskt ansvar, på det kommunala planet för t ex skola, socialvård och biblioteksverksamhet. Kontakter som dessa medlemmar fick genom sin politiska verksamhet bidrog till att gränserna mellan de troende och andra grupper i samhället allt oftare överskreds.

Betydelsefullt var också att många medlemmar nu skaffade sig högre utbildning. 1918 uttalade redaktören Bruno Nyström som en sammanfattning av en diskussion om vad Ungdomsvännen skulle innehålla: ''Vi kunna icke redigera tidningen, så att den passar studenter eller lärarefolk, ty då skulle vi förfela vår uppgift.''[14] G F Nordqvist säger i en tillbakablick 1921 att det aldrig varit tanken att Ungdomsvännen skulle vara en tidning för ''bildad ungdom''.[15] Men under 1930-talet fanns det skäl att ta hänsyn till synpunkter från akademikerna som nu var väl representerade inom samfundets ledning liksom i missionsskolans lärarkår. Samfundet var inte ''folkligt'' i samma utsträckning som tidigare.

Den intellektuella miljön i universitetsstäderna uppfattades ursprungligen som hotande för den kristna tron. Vi kan se uttryck för denna uppfattning i Waldenströms minnesanteckningar och även i några av de analyserade berättelserna.[16] Inom den frikyrkliga studentföreningen (FKS) – som rekryterade en stor del av sina medlemmar från SMF – var det dock inte avståndstagandet från denna miljö utan snarare dialogen med den som var karakteristisk. Inom FKS fördes en kontinuerlig diskussion kring frågan om kristendom och kultur med föreningens tidskrifter som ett särskilt viktigt forum.[17] Genom den frikyrkliga rikstidningen Svenska Morgonbladet nådde naturligtvis de kulturdebatterande frikyrkomedlemmarna en större läsekrets. De frikyrkliga akademikernas arbete ''under kulturdelegationens fanor'' i avsikt att bryta ned barriärerna torde i hög grad ha påverkat samfundets kulturuppfattning.[18] Erik Hj Linders publicistiska verksamhet liksom hans författarskap i övrigt har i detta avseende haft utomordentligt stor betydelse.[19]

Förändringar i det allmänna kulturklimatet kan också ha bidragit till att minska motsättningarna. Flera författares uppmärksammade religiösa omvändelser under 1930-talet och anslutning till Oxfordrörelsen bidrog säkert till att skapa ett intresse inom frikyrkligheten för en litteratur utanför samfundets gränser. Litterära Sigtunakonferenser byggde broar.

Innehållet i den allmänna kulturdebatten under 1930-talet fokuserade ofta frågor kring moral, tendens och litterär kvalitet. I de litterära debatterna kring Agnes von Krusenstjernas böcker och kring ''smutslitteraturen'' tog Svenska Morgonbladet aktiv del och engagerade sina läsare för kulturfrågor. Den s k fejden kring litteraturnämnden som blossade upp i pressen 1935 gällde i hög grad samfundslitteraturen och kom dessutom att röra sig kring diktarens frihet. Ironiskt nog hade ett initiativ att ge ut en tidskrift med litteraturrecensioner till tjänst för studiecirklar och föreningsbibliotek uppfattats som ett försök till censur – redan innan första numret av tidskriften hade kommit ut. Sven Stolpe

engagerade sig i debatten med skriften Diktens frihet,[20] där han gick till storms mot några usla romaner som utgetts av kristna förlag och fått god kritik i några kristna tidningar. Den uppmärksamhet som här riktades mot den kristna litteraturen bidrog förmodligen till en större medvetenhet och kanske också en viss sanering.

Utvecklingen inom SMF kan beskrivas som ett försök att bryta barriärerna. Det fanns under 1930-talet klara tendenser att vidga den litterära institutionens ramar och att ge målen och reglerna ett delvis nytt innehåll. Egenarten skulle behållas, men det fanns en strävan efter en öppenhet som skulle göra en dialog möjlig. Långt senare skulle denna utveckling leda fram till en formulering i SMF:s första konstitution (1964) där en av församlingens uppgifter beskrivs på följande sätt: ''Den söker göra evangelium gällande vid utgestaltningen av samhälls- och kulturliv.''[21] En förutsättning för att detta skall kunna ske torde vara att den kristne författaren framträder mer som samtalspartner än som predikant.

Summary

The Writer as Preacher
The Literature of an Evangelical Denomination in Sweden 1910–1939

Introduction

Spokesmen for the Evangelical Revival, or the Free Church Movement, during the 19th century in Sweden claimed that literature should serve as the edification of the inner man. The *läsare,* "readers", as the dissenters were often called, were only interested in good and edifying literature; they considered novels to undermine their Christian belief. A fundamental confrontation between the religious and the secular culture was at hand.

My purpose is to present a general outline of the literary institution of the Revival, or Free Church Movement, with special attention to the role literature has played within the Mission Covenant Church of Sweden, *Svenska missionsförbundet.* The period of investigation, 1910–1939, shows a denomination which becomes very active in the publication of periodicals and books. A central topic of study is the function of prose fiction in the publications of the *Svenska missionsförbundet.*

Chapter 1. The Revival and its Literature

Influenced by German pietism and Herrnhutism and English methodism, a religious revival spread through Sweden during the 19th century. In many ways the Revival meant a break with the traditional divine service of the established Church of Sweden. As a low church movement, *Evangeliska fosterlandsstiftelsen* (EFS), the Revival grew within the Church of Sweden and was also a prime factor in the development of the Free Churches. *Svenska Missionsförbundet* (SMF), founded in 1878, is one of these free churches and was longtime the largest denomination outside the established Church of Sweden.

The Revival owed much to the colporteurs, distributors of religious tracts, devotional guides, Bibles, and song-books. Religious meetings outside the established church were prohibited by law, but it was possible to communicate the gospel through the written word. While travel-

ling throughout the country to sell their written materials the colporteurs often gathered people in order to read aloud to them from their books.

One reason why the *läsare* disapproved of the "worldly" literature, especially the novel, was that it was not factual but contrived. However, accepted religious fictional literature, sold by the colporteurs included *The Pilgrim's Progress* by John Bunyan and Paul Peter Waldenström's allegory *Brukspatron Adamsson* ("Squire Adamsson", 1862); the latter being one of the most widely spread books in Sweden during the 19th century.

The *läsare* also published their own newspapers and journals. The *Pietisten,* originally edited by C O Rosenius and later by Waldenström, first appeared in 1842 and became one of the most influential among the religious periodicals. In addition, various denominations in the Revival issued their own mouthpieces and many privately owned papers were printed.

New publishing houses developed. As early as 1856 *Evangeliska fosterlandsstiftelsen* founded its publishing department which became one of the largest in Scandinavia. In addition, there were many private publishers, often leaders of the SMF.

In 1905 the publishers who supported the Revival founded *Kristna bokförläggareföreningen* (The Association of Christian Publishers); its publications were mainly distributed through Christian book stores *(missionsbokhandlare).*

In order to provide an alternative to secular literature the Revival, or Free Church Movement, created a system for circulating its own literature.

A theoretical model is introduced in the chapter to facilitate the study of the literature in the institution. The model is founded on the assumption that common characteristics, which form the institutional code, depend on contextual factors. These factors are the goals, the rules, and the frames. The *goals* show the main purpose and the expectations that are raised. For example the written word should evangelize, inform about foreign missions, support spiritual growth within the individual, etc. The *rules* tell the writer how to write to fulfil the goals. With Free Church literature traditionally the rules give preference to biographical works rather than to fiction. The *frames* are determined by existing resources based largely on economic circumstances such as the form of publication and distribution. The theory, which focuses on what is common within the institution, is influenced by educational studies of curriculum, especially by Bernstein, Dahllöf, and Lundgren.

Chapter 2. Literature in the Mission Covenant Church of Sweden

Beginning in 1878 with an emphasis on the period 1910–1939 this chapter presents a survey of the publication of periodicals and books within the Mission Covenant Church of Sweden, *Svenska missionsförbundet*. The denomination's first periodical, the *Missionsförbundet*, originally appeared in 1883. Around 1910 the SMF purchased several journals and magazines, including the *Pietisten*, mentioned above, and the *Ungdomsvännen*, the mouthpiece of the SMU, the youth organisation of the Mission Covenant Church of Sweden.

The publishing department, founded in 1895, began on a smaller scale publishing song-books and material for the Sunday-school. Numerous private publishers furnished the covenanters with books. In the first decade of the new century, however, the SMF began to take more interest in its own publishing department. Most of the first books that were published dealt with foreign missions. In the 1910's and 1920's the publishing department developed further and some independent publishing houses were incorporated. In the middle of the 1930's the first fictional books were published. Before 1940 about 2.5 million copies (*not* including periodicals, song-books, Bibles, and tracts) were published.

During the period of investigation, recitals of prose and poetry were common in local congregations, especially at youth meetings. The literary works of many members were published in the periodicals of the denomination. A majority of the local congregations owned libraries and many members took part in study groups, which often focused on literary subjects. In addition, the SMF started a Correspondence Institute to serve its members with study material.

In the beginning of the period of the investigation the purpose of literature was uncomplicated: it should serve God and the congregation. The view broadened over the years, especially in the 1930's, to a point where some members took an active interest in the literature that existed outside their own literary institution.

For many years the Swedish words *roman*, *novell*, and *teater* (all French loan-words, meaning "novel", "short story", and "theatre") were used in reference to secular literature only. To describe literature within the literary institution of the Free Church Movement other words were used, such as *berättelse* ("story") and *dialog* ("dialogue"). The rules of the institution began to change, however, as demonstrated by

the introduction, by the SMF, of the word *novell* in 1935 and the word *roman* in 1942 about its own literature.

Chapter 3. The Contents of the Periodicals

The main journalistic endeavours of the SMF during the examined period, 1910–1939, are the weekly newspapers *Missionsförbundet, Pietisten,* and *Ungdomsvännen,* the year book *Ansgarius* and the Christmas magazines *Vinterny* and *Hem Hem.*

Every third year each of the above mentioned publications has been examined. The total contents have been analysed and divided into the following categories, with subdivisions when needed: editorials, religious discourses, articles, biographies, short stories, poetry, book reviews, and miscellaneous. A complete statistical review is shown in the author's booklet *Författaren som predikant. Tabeller,* published by *Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet* (1982).

The inventory shows that the contents common to all of the examined publications are religious discourses, articles, which principally deal with foreign and home missions, biographies and poetry.

The *Missionsförbundet* deals particularly with foreign missions (60 per cent of its contents in the 1910's, and an average of 30 per cent for the entire period). Many articles are letters from missionaries. The *Pietisten* (only up to and including 1918) contains religious discourses and articles about home missions. The *Ungdomsvännen* which addresses itself particularly to the members of the SMU deals with both foreign and home missions, religious discourses, biographies, poetry, and prose fiction. There is a great deal of fictional prose (about 55 per cent) and poetry in the Christmas magazines.

Theology has a very limited representation in the examined publications.

A survey of the material shows that editorials, articles, religious discourses, biographies, poetry, and prose fiction have a common integrated goal: to convey to the reader the religious message of the SMF. Limits for what should be dealt with in different categories are not maintained.

Chapter 4. The Short Stories

A content analysis of the fictional short stories in the publications of the SMF for adult readers, 1910–1939, is presented in the chapter. 300

stories have been analysed uniformly according to a structure designed for the investigation. The elements for the analysis are: setting, main characters, secondary characters, themes, and story technique. Statistics may be found in *Författaren som predikant. Tabeller.*

The setting for most stories is in Sweden (89 per cent of all texts) in the countryside (58 per cent). The themes of the stories are contemporary (76 per cent). The early stories take place among the upper social classes; however, later adaption to the social background of the SMF members is visible. The scene for many stories is a free church chapel.

Most of the main characters of the stories are models for good Christian behaviour and growth. Women are more often than men examples to be admired, they are more often believers, and they are often members of the Mission Covenant Church. Religious conversion is usually experienced by men.

Young adults are the dominating age group represented. Those belonging to the upper classes are found only in the beginning of the period while those belonging to the middle classes appear more frequently in subsequent stories.

The secondary characters function purely as helpers, objects or antagonists. Old people and poor people are often helpers; sometimes they serve as objects for charity.

The stories deal principally with the Christian faith, how to become a Christian, and how to act as a Christian. The main themes are "conversion" (in 45 per cent of all texts), "faith" (20 per cent), and "work" (35 per cent). Among secondary themes, or special elements, "death" is the most frequent topic (in 32 per cent of all texts) while others include "free church activities", "love and marriage", and "prayer". The writers often warn against marriages between believers and non-believers. It can be noted that the stories seldom deal with religious doubts.

The principal *goal* of the short stories is to win the readers to the Christian faith; and in so doing the writer functions as a preacher. It is not the intent of the writer to offer entertainment or an esthetic experience. Sometimes the stories are claimed to be authentic but the *rules* do not allow for a complete account. The writers do not want to be offensive.

In most stories the story-teller is seen; he/she is also all-knowing. The plots are based on the contrast between "good" and "evil" with a happy ending in 90 per cent of all texts. The moral is stressed at the end of the story (95 per cent). References to the Bible are given in 33 per cent of the stories.

A pattern of plot development is established, consisting of four steps: exposition, event, solution, and confirmation. Except for individual variances, particularly in the late 1930's, the pattern is found in most stories.

Chapter 5. The Writers

With respect to the analysed literature written by identified authors the majority of the texts during the first half of the examined period are written by writers born before 1880, the majority of the texts during the later half of the period are written by writers born in 1880 or after. A generation shift occured around 1925; the average age of the writers was at the lowest point at that time. Most of the texts published before 1925 are written by females while those written by male writers dominate after 1925. 29 per cent of the texts are written by what could be called "amateurs", 71 per cent by writers listed in *Svenskt författarlexikon* (The Dictionary of Swedish Writers), i. e. by writers who have published at least one book. A very small group of those writers, however, are members of *Sveriges författareförening* (The Swedish Union of Authors). Accordingly, one can assume that most of the writers are active mainly within the literary institution created by the Free Church Movement. The majority of the texts is written by members of the SMF, with 24 per cent of the texts being written by pastors.

Chapter 6. The Dialogue and the Synthesis

During the investigation period one can observe that the SMF continued to be concerned with the scope of literature in its publications. Many members, very often pastors, took an interst in writing poetry and fiction for the publications, consequently the short stories became instrumental in demonstrating the religiousness of the SMF. In the middle of the 1930's the *frames* for literary production became broader as the publishing department published its first fictional books. Artistic quality was in demand. The religious stories of the traditional type were on their way out by the end of the period of investigation.

There are several reasons for the last development. The educational efforts that were made by the Mission Covenant Church of Sweden, through local libraries and study groups, had an effect on its members. The SMF as a whole also showed an increasing interest in social questions, often referred to as the "social revival". Many members got

involved in politics. As representatives of political parties these people had responsibility for making decisions regarding social welfare, schooling and libraries in the local communities. Further, many members and their children were now receiving a university education. The intellectual atmosphere of the universities had been previously considered to be a threat to the Christian faith; however, many university students with the Swedish covenant background showed an interest in creating a dialogue with the secular culture instead of building barricades against it.

In the 1930's there were strong tendencies in the Mission Covenant Church of Sweden to widen the goals and rules and broaden the frames of its literary institution. A development was started that later can be traced to the first constitution of the SMF: "It seeks to apply the Gospel at the formation of structures for social and cultural life." One condition for fulfilling the goal is, however, that the writer acts more as a conversational partner than as a preacher.

Noter

Inledning

1. Henrik Schück, *Den svenska förlagsbokhandelns historia* 2 (1923) s 338.
2 *Christlig Månadsskrift för hemmet* 1865 nr 1.
3 Se t ex Lukas 10:41.
4 Så i *Pietisten*, se avsnittet om P i kap 3.
5 P W, Nyttig läsning (*Ungdomsvännen* 1914, s 163 f).
6 I uppsatsen Svenska folkrörelser som litterära institutioner (*Det grundtvigske bondemiljø*, 1981) framhåller Lars Furuland (s 287) att den kvantitativt omfattande litteratur i form av dikter, noveller, skisser, kåserier, följetonger etc som publicerades i folkrörelsetidningar har varit svårt försummad av litteraturforskningen: ''Redan genom sin spridning jämfört med verk i bokform måste den dock betecknas som mycket viktig.''
7 Betr den positiva värdeladdningen i begreppet folkrörelse: ''Snart sagt varje organiserad anhopning av människor smyckas med detta epitet, som blivit ett av det demokratiska tidevarvets honnörsord.'' Sten Carlsson, De stora folkrörelserna (Sten Carlsson & Jerker Rosén, *Svensk historia* 2, 1970, s 391).
8 Sven Lundkvist, Begreppet folkrörelse – historisk bakgrund och nuläge (*Folkrörelserna i ny roll*, 1975, s 21 ff).
9 Arne Palmqvist, De religiösa folkrörelserna och samhället (*Nordiska historikermötet*, 1967, s 55 ff).
10 Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920* (1977) s 17.
11 Lundkvist (1977) s 32.
12 Lars Furuland, Litteratur och samhälle (*Forskningsfält och metoder*, 1970, s 197 ff).
13 Lars Furuland, Litteratursociologi inom folkrörelseforskningen (*Humaniora: forskning och förnyelse*, 1967).
14 Rita Strombeck, *Leonard Strömberg, A Swedish–American Writer* (1979).
15 Stig Ahlgren, *Orfeus i folkhemmet* (1938) s 33–43.
16 Elisabeth Tykesson, Bakom stängsel, En orientering i den frikyrkliga romanen (*BLM* 1951), Göran Zachrison, De fromma romanerna (*Populärlitteratur*, 1972).
17 Ove L Eide, *Den kristelege populærlitteraturen* (otryckt, 1976) & Kristeleg populærlitteratur (*Triviallitteratur, populærlitteratur, masselitteratur*, 1979).
18 Oscar Lövgren, *Psalm- och sånglexikon* (1964) m fl verk.
19 Inger Selander, *O, hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången* (1980).
20 Harry Lenhammar, *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet, Studier i svenska religionsperiodika* (1981), *Religion och tryckfrihet i Sverige 1809–1840* (1974), Religionsperiodika – en forskningsöversikt och utkast till ett forskningsprogram (*Kyrkohistorisk årsskrift* 1972) & Kyrkan och boken. Kyrklig bokförmedling under 1800-talet (*Kyrkohistorisk årsskrift* 1975).
21 Gunnar Hallingberg, E W Wretlind och Göteborgs Weckoblad (*Kallelse och funktion*, 1971).
22 Karl Wilhelm Bühler, *Presse und protestantismus in der Weimarer Republik* (1970).
23 Se resp förf i avd Källor och litteratur.
24 Jörgen Westerståhl, Att mäta dagspressens totala innehåll (*Civibus et rei publicae*, 1960). Birgitte Rørbye, *Mediaforskning og traditionsforskning* (otr 1970) & Fællesnordisk undersøgelse av ugeblad (*Litteratur och teater*, 1974).
25 Bernard Berelson, *Content Analysis in*

Communication Research (1952). Stefan Mählqvist, *Böcker för svenska barn* (1977). Pär Bergman, *Den korta prosaberättelsen i folkrepubliken Kina* (otryckt, 1976–77) & *Exempelberättelser och mönstergestalter i folkrepubliken Kina* (1976).

Kap 1 Väckelserörelsen och litteraturen

1 Om väckelserörelsens bakgrund och framväxt: Berndt Gustafsson, *Svensk kyrkohistoria* (1957), Hjalmar Holmquist, *Handbok i svensk kyrkohistoria 3* (2 uppl, 1962) och Gunnar Westin, *Den kristna friförsamlingen i Norden* (1956).

2 Hilding Pleijel, *Från fädernas fromhetsliv* (1939), s 129 & 133. Pleijel anser att man bör begränsa termen läseri till att omfatta de väckelserörelser av pietistisk och herrnhutisk art som framträdde under sista hälften av 1700-talet och i början av 1800-talet. Vanligen har dock termen en vidare användning. Se *Nordisk teologisk uppslagsbok*, artikeln Läsare.

3 Framställningen i det följande bygger främst på Hal Koch, Inledning (*Et Kirkeskifte*, 1960).

4 Hilding Pleijel, Bror Olsson & Sigfrid Svensson, *Våra äldsta folkböcker* (1967).

5 Gunnar Westin, Den svenska frikyrkorörelsens förutsättningar (Gunnar Westin m fl, *De frikyrkliga samfunden i Sverige*, 1934) s 17 f.

6 Hilding Pleijel, *Herrnhutismen och dess insats i svenskt fromhetsliv* (1932).

7 Min framställning bygger här främst på Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920* (1977). I sin undersökning, som tillkommit inom ramen för forskningsprojektet Det svenska klassamhällets funktioner, utgår Lundkvist från hypotesen att ”[. . .] samhällets inre och yttre villkor spelar en viktig roll för mottagandet och utformningen av de ideologier, som låg bakom folkrörelsernas agerande” (s 11). Lundkvist diskuterar folkrörelsernas framväxt utifrån olika sociala teorier och utgår därvid – i anslutning till Talcott Parsons – från en beskrivning av skillnaderna mellan det gamla och det nya samhället i termerna Gemeinschaft och Gesellschaft. Det utmärkande för det gamla samhället (Gemeinschaft) var få och ganska diffusa enheter. Rollerna var få och solidariteten var främst vertikal, dvs mellan t ex far och son, husbonde och anställd. I det nya samhället (Gesellschaft) uppstod många specialiserade enheter, där individens roll framhävdes. Solidariteten kom att bli främst horisontell, dvs mellan grupper och klasser (s 12). Lundkvist prövar vidare den av Charles Tilly lanserade resursanvändningsteorien som belyser bl a gruppkonflikter i samhället. Olika grupper tävlar om resurserna som kan vara materiella eller icke materiella. Genom ”mobilisering” står grupper med liten makt emot etablerade grupper som har ett bestämt intresse av att upprätthålla status quo (s 14, 26).

Allmänna översikter över väckelserörelsens samhälleliga bakgrund och uppkomst lämnar bl a Sten Carlsson, De stora folkrörelserna (Sten Carlsson & Jerker Rosén, *Svensk historia* 2, 3:e uppl, 1970) och Erland Sundström, Den svenska folkväckelsen (Mats Jansson & Erland Sundström, *Missionshuset från Svenshult, 1979*).

8 Gunnar Westin, *George Scott och hans verksamhet i Sverige, 1–2* (1928–29).

9 Göran Lindahl, *Högkyrkligt, lågkyrkligt, frikyrkligt i svensk arkitektur 1800–1950* (1955), s 37 ff, samt Torbjörn Almqvist, Hjördis Johansson & Lena Simonsson, *Vad folket byggde* (1976), s 42 ff. – I *Tjänstekvinnans son 1*, kap Första kärleken, skildrar August Strindberg ett besök i Betlehemskyrkan med predikan av Rosenius. Se även Nils Norman, *Den unge Strindberg och väckelserörelsen* (1953), s 32–84.

10 Gunnar Westin, George Scott, C O Rosenius och ”Pietistens” grundande 1842 (*Tro och liv* 1942, nr 1). Scott star-

tade 5 à 6 tidningar under sin vistelse i Sverige. Han fann – enligt Westin – att "man i Sverige hade en vidsträckt tryckfrihet, medan friheten till muntlig påverkan i större eller mindre samlingar var begränsad".

11 Bengt Sundkler, *Svenska missionssällskapet 1835–1876* (1937).

12 Bernhard Wadström, *Några blad ur Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens historia 1–2* (1909–10). *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 75 år* (1931), Allan Hofgren, *Med Gud och hans vänskap* (1956).

13 Axel Andersson, *Svenska Missionsförbundet. Inre missionen 1–3* (1928–29), William Bredberg, *P P Waldenströms verksamhet till 1878* (1949), *Genom Guds nåd. Svenska Missionsförbundet under 75 år* (1953), Bror Walan, *Församlingstanken i Svenska Missionsförbundet* (1964), Per-Olov Ahrén, *Nattvardsgudstjänsten i Svenska Missionsförbundet* (1966), Olof Wennås, *Liv och frihet* (1978).

14 Allan Sandewall, *Konventikel- och sakramentbestämmelsernas tillämpning* (1961). – Den nya konventikellagen fick en något ändrad utformning 1868. I kap 2 (avsnitt om tidningen Vittnet) berör jag Waldenströms kritik av denna förordning. – Se även Gunnar Westin, *Den kristna friförsamlingen i Norden* (1956) s 14 ff. Westin uppger, att konventikelförordningen kom helt ur bruk efter 1912 även om den inte upphävdes förrän genom religionsfrihetslagen 1951. Genom den dissenterlag som antogs 1860 och omarbetades 1873 möjliggjordes utträde ur Svenska kyrkan, en möjlighet som de frikyrkliga – med undantag för metodisterna – endast i ringa utsträckning använde sig av. Enligt Westin uppfattade sålunda baptisterna lagen som diskriminerande.

15 William Öhrman, Lutherskt och reformert inom Svenska Missionsförbundet (*Kallelse, studium, gärning,* 1971).

16 Torvald Ribbner, *De svenska traktatsällskapen* (1957).

17 Berndt Gustafsson, *Religionssociologi* (1965) s 91 ff samt Sven Lundkvist, Proteströrelse blir kyrka (*Ansgarius* 1977).

18 Vid frikyrkomötet 1919 förekom som en punkt på dagordningen diskussion om ett förslag om startandet av ett frikyrkligt universitet. Se Gunnar Westin, En frikyrklig teologisk högskola (*Morgon-Bladet* 11/3 1958).

19 Bildandet av Fria kristliga studentföreningen har belysts i flera framställningar: Ulla-Britt Camén, *Schismen inom studentrörelsen 1909–1912* (1952), Bernhard Johansson, *Tio år. Fria Kristliga studentföreningen 1912–1922* (1922), *Tänkt och timat. Till Fria kristliga studentföreningens 25-årsjubileum 1912–1937* (1937) samt *Positioner och perspektiv. En debattbok med anledning av FKS 50-årsjubileum* (1961).

20 Torvald Ribbner, *De svenska traktatsällskapen* (1957).

21 Bror Walan, *Året 1878* (1978) s 49 ff.

22 Torvald Ribbner, *De svenska traktatsällskapen* (1957) s 254 ff.

23 Traktater från *Evangeliska sällskapet* (KB:s saml). – Sundkler noterar att traktaten Negerslaven är en av de få traktaterna med missionsbetonat innehåll. Bengt Sundkler, *Svenska missionssällskapet* (1937) s 19.

24 Bror Olsson, *Från Martin Luther till Sven Lidman* (1943) s 101. – Strindberg kan tänkas ha haft denna kända traktat i tankarna när han formulerade texten till dörrskylten hos bokförläggaren pastor Skåre: "Kom till Jesus, 3 tr upp. Obs Ordentliga utsäljare som kunna ställa borgen erhålla sysselsättning därstädes", (*Röda rummet,* kapitlet Jesu efterföljelse).

25 Edvard Rodhe, De svenska bibelsällskapens uppkomst (*Kyrkohistorisk årsskrift* 1906 & 1908) om bibelspridning. Se även Werner Hermansson, *Enhetskyrka, folkväckelse, församlingsgemenskap* (1968). Om väckelsens fråga "Var står det skrivet?", se Westin, Den svenska frikyrkorörelsens förutsättningar (*De frikyrkliga samfunden i Sverige,* 1934) s 34 och *P P Waldenströms minnesanteckningar* (1928) s 269. Om prästerskapets insatser för läskunnigheten, se Egil Johansson, Är vi på väg mot en ny analfabetism? (*Forskning om utbildning* 1977, nr 2).

26 Martin Lamm, *Upplysningstidens romantik I* (1918) s 46.
27 Inger Selander, *O hur saligt att få vandra* (1980).
28 *Svenska Sändebudet* 1895, nr 20, s 155.
29 Torvald Ribbner, *De svenska traktatsällskapen* (1957).
30 Erik Esking, *John Bunyan i Sverige* (1980). – *The Pilgrim's Progress* av John Bunyan (1628–88) trycktes första gången 1678. Bunyans bok såldes bl a av kolportören C J Nyvall, se Harry Lindström, *Litteratur och kristen väckelse* (1953) s 6 och Bror Walan, *Året 1878* (1978) s 49 f & 59 f.
31 John Bunyan, *Kristens resa* (1973) s 9 ff & 171.
32 Lars Furuland, En bok för alla (*Bokvännen* 1980, nr 2). – *Brukspatron Adamsson* utkom först som följetong i Stadsmissionären 1862. Som bok har den utgetts i många upplagor, även under senare tid; 1962 utkom den tionde upplagan. – Harry Lindström har påbörjat en studie om Brukspatron Adamsson. Delar av hans manuskript har publicerats i form av en rad artiklar i Svensk Veckotidning (med början den 4/12 1964).
33 Henrik Schück, *Ur gamla papper* (1904) s 132 f.
34 Lars Furuland, Örjan Lindberger & Mary Ørvig, *Ord och bilder för barn* (1981), Margaret Dalziel, *Popular fiction 100 years ago* (1957) och Louis James, *Fiction for the working man* 1830–1850 (1963).
35 Gunnar Hallingberg, Mission, litteratur och opinionsbildning (*Kraft och klarhet, 1970*).
36 *Svenska Missionsförbundet* 1883, s 138 & 182.
37 J P Norberg, Paul Peter Waldenström (*Ansgarius* 1917).
38 T ex: Karl Alinder, *Tankar och bilder för talarstolen* (1911–1916). Boken uppges innehålla "750 bilder och berättelser".
39 Eric Johannesson, *Den läsande familjen* (1980) s 124.
40 Åke Kussak, Waldenströms Ansgarius och Ekmans Grenljuset (*Ansgarius* 1980).
41 Gunnar Hallingberg, Mission, litteratur och opinionsbildning (*Kraft och klarhet*, 1970 s 83 & 95). Missionen ur opinionsbildningsaspekt gäller "frågan om hur bilden av missionären och hans verksamhet formades i hemlandet, hur den sporrade miljoner människor till nya insatser och inspirerade ungdomar att satsa livet, hur den öppnade perspektiven mot fjärran länder och totalt främmande miljöer men hur den också möttes med nedlåtenhet, förakt och löje" (s 83).
42 Framställningen beträffande Pietisten bygger i stor utsträckning på Harry Lenhammar, *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet* (1981) s 91–97. – Se även Gunnar Westin, George Scott, C O Rosenius och "Pietistens" grundande 1842 (*Tro och liv* 1942, nr 1). Westin menar där att Scott valde namnet Pietisten för att poängtera "en starkare etisk hållning än den ofta påtalade lösare fromheten i de herrnhutiska kretsarna" (s 15).
43 Se avsnittet nedan om Normans förlag med därtill hörande not (nr 66).
44 Harry Lenhammar, *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet* (1981) s 56–78. Lenhammar redovisar en omfattande undersökning av Budbärarens spridning och innehåll.
45 Lenhammar (1981) s 47–55 om baptismens tidiga press.
46 Mansfield Hurtig, Metodistkyrkan i Sverige (*SF* 2, 1937).
47 Thorsten Kjäll, *Korsets färger bära*, 1–2 (1972).
48 Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen och tidningen Dagen* (1977).
49 Upplageuppgifterna: *Svensk missionstidskrift* (1940) samt betr Evangelii Härold: Sahlberg (1977) och Stridsropet: Kjäll (1972).
50 Om Hallkoncernens press: N P Ollén, Den svenska frikyrkopressen (E J Ekman, *Inre missionens historia* 3, ny uppl, 1922, s 1216 ff). – Svenska Posten utges fortfarande 1981 och betecknar sig själv som "Sveriges äldsta kristna familjetidning". Se även Harry Lenhammar, *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet* (1981) s 113 ff.

51 Astrid Jäder & Bertil Pettersson, En daglig tidning med kristet program (*Morgon-Bladet* 31/10 1958), Per Wange, Svenska Morgonbladet (*Svenska Journalen* 1979, nr 7) samt Erik Hj Linder, *Mitt levande förflutna 2* (1979) s 132 ff. – I annons för Svenska Morgonbladet heter det (*Missionsförbundet* 1923, s 855): "Prenumerera på Svenska Morgonbladet. Frisinnad, förbudsvänlig, fredsvänlig, de frikyrkligas riksorgan."

52 Gunnar Hallingberg, E W Wretlind och Göteborgs Weckoblad (*Kallelse och funktion*, 1971). Se även Ragnar Tomson, Pressen i frikyrkan (*Tro och gärning*, 1944). – *Värmlands Allehanda* startade 1872. *Göteborgs Weckoblad* utgavs 1875–1892 med E W Wretlind som redaktör, därefter som *Göteborgs Veckotidning* 1892–1978, med Sam A Johansson som redaktör 1892–1909. Tidningen övertogs 1978 av SMF.

53 *Halls Berättelser. Månadsskrift* utgavs från 1927 av Halls förlag med Fritz Hägg och Carl-Olof Hamrin som redaktörer. Enligt Anmälan (jan 1927) är syftet att erbjuda "nyttig och god läsning".

54 *Gestrikland* utgavs 1877–1880 (Lundstedt, *Sveriges periodiska litteratur*, 1895–1902). *Hemlandsposten* redigerades av Jonas Löfgren 1886–1905 (*Pietisten* 1915, s 171).

55 *Svenska Härolden* utkom 1886–94, redigerad av J A Borgström och J Byström. *Kristianen*, 1883–89, redigerad av Anders Wiberg och Jonas Stadling. *Kristlig Tidskrift*, 1888, redigerad av K O Broady, A Drake och J A Borgström. (N J Nordström, Svenska baptistsamfundet *SF* 2, s 87). Anknytning till baptismen hade även *Tidens tecken*, som utkom 1873–1880, redigerad av Andreas Fernholm. Se Harry Lindström, *Frödings i hem och bönehus* (1960) samt avsnitt nedan om *Vittnet*, som Fernholm redigerade tillsammans med Ekman efter det att han lämnat baptismen.

56 Enligt Oscar Lövgren, *Pennfäktare och predikare* (1958) s 86, var Sanningsvittnets upplaga 1892 12 376 ex medan Svenska Morgonbladet vid samma tid hade 1 877, Dagens Nyheter 6 560 och Hemlandsvännen 9 250 ex. Följande år hade Sanningsvittnets upplaga stigit till 15 000 ex. – Sanningvittnet ägdes från 1916 av Jakob E Lundahl, missionssekreterare inom SMF, tillsammans med August Bohman. (SMF styrelse prot 19–20/1 1916 § 40). – Sanningsvittnets förlag, som utgav bl a Julhelg samt diktsamlingar av Carl Boberg, nedlades i början av 1940-talet.

57 Karl Linge, *Carl Andersson i Vaxholm* (1957) s 99 f.

58 *Gymnasistbladet* resp *Frikyrklig tidskrift*. Den senare, som utkom från 1917, ändrade 1923 namn till *Frikyrklig ungdom* och antog 1954 namnet *Kristet forum*.

59 N P Ollén, Den svenska frikyrkopressen (E J Ekman, *Inre missionens historia*, 3, ny uppl 1922, s 1 216 f).

60 Joel Kullgren, *K[ristna] P[ublicistklubben] genom fem decennier (KP-nytt* 1976, s 9).

61 Sven Rinman, *Svenska bokförläggareföreningen 1843–1887* (1951) s 237 ff. Rinman nämner även P A Huldbergs förlag och N M Linds förlag som utgivare av folklig religiös litteratur, särskilt när det gäller Huldberg med viss anknytning till väckelserörelserna (s 226 & 231).

62 Beträffande Per Palmqvist se – förutom Rinman – även artikel av N J N i *SF* 2 (s 863) samt Lars Furuland, Örjan Lindberger & Mary Ørvig, *Ord och bilder för barn* (andra uppl, 1981) s 24. – Svenska bokförläggareföreningens matriklar angående Palmqvists medlemsskap och röstetal.

63 Attributet "storartad" används vid en beskrivning av byggnaden i företagets festskrift: *A L Normans Boktryckeriaktiebolag och Centraltryckeriet i Stockholm* (1901).

64 August Strindberg, *Röda rummet* (kapitlet Jesu efterföljelse).

65 Se not kap 1:32.

66 Betr *A L Normans förlag:* Sven Rinman uppger i *Svenska bokförläggareföreningen* (1951) s 240, att efter A L Normans död 1873, då det normanska

förlaget skildes från tryckeriföretaget, gick det förra tillbaka medan det senare blomstrade, en uppgit som också förekommer hos Stefan Mählqvist, *Böcker för svenska barn* (1977) s 66. Här kan spåras ett omdöme av K O Bonnier beträffande Normans förlag vid schismen i bokförläggareföreningen på 1880-talet att det "hörde till en grupp vid denna tidpunkt rätt obetydliga förlag", *Bonniers, en bokhandlarefamilj* 4 (1931) s 115. Förlagets röstetal i SBF ger dock en annan bild. Till och med 1872 hade förlaget 2 röster, under åren 1873–1881 6 röster samt under åren 1882–1886 10 röster. (Förlaget lämnade SBF 1887 i samband med schismen.) Även om principerna för röstfördelningen ändrades något vid ett par tillfällen ger denna ökning i röstetal knappast en bild av ett förlag som går tillbaka.

Waldenströms förhållande till Normans förlag är ej helt utrett. Pietisten och Pietistens expedition, som utgav bl a Waldenströms skrifter, var Waldenströms privata egendom från 1871, men troligen omkring 1879–80 övergick rörelsen till A L Normans förlag, som till Svenska missionsförbundet 1908 sålde Pietisten samt 1913 förlagsrätten till Waldenströms skrifter. Av ett brev till Karl Möllersvärd den 19 febr 1878 (*P P Waldenströms brev* 2, s 109) framgår att Waldenström då fortfarande svarade för Pietistens expedition, men i brev till G Willén den 23 nov 1880 berättar han att han sålt sin "bokförlagsaffär": "Dels behofvet att komma ifrån affärer, dels stora förluster som jag gjort på borgensförbindelser ha tvingat mig att försöka sälja min affär för att kunna helt och odeladt egna mig åt mina egentliga göromål" (*P P Waldenströms brev* 2, s 222). Han omtalar samma sak för E J Ekman i brev den 27 nov 1880 och föreslår att Ekman köper en eller flera aktier à 2 500 kr i Normans förlagsexpedition som nu äger Pietistens expedition: "Då du har så många skrifter på P[ietisten]s Exped[itions]s förlag, vore det också kanske nyttigt att vid bolagsstämman hafva ett ord att säga". Waldenström avråder också Ekman att börja någon egen affärsrörelse, ett råd som Ekman som bekant inte följde. Om Waldenström själv ägde aktier i Normans förlag är inte känt.

67 Hj Hazelius, *Evangeliska fosterlandsstiftelsen 25 år* (1881).

68 Bernhard Wadström, *Några blad ur Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens historia, 1* (1909) s 44. Se även Sven Rinman, *Svenska bokförläggareföreningen* (1951) s 241.

69 N J Nordström, Svenska baptistförbundet (*SF* 2, s 60 f).

70 Mansfield Hurtig, Metodistkyrkan i Sverige (*SF* 2, s 90 f).

71 Evald Malmström, Frälsningsarmén (*SF* 2, s 183 f).

72 Arthur Sundstedt, *Pingstväckelsen,* 2 (1971) s 151 ff & 4 (1972) s 158 ff.

73 Åke Kussak, Waldenströms Ansgarius och Ekmans Grenljuset (*Ansgarius* 1980) och J E Lundahl, Missionsföreståndare Dr E J Ekman (*Ansgarius* 1915).

74 Artikel om J B Gauffin (SF 2, s 507).

75 Artikel om J A Lindblad (*SF* 2, s 719).

76 Ansgar Eeg-Olofsson, *Axel Andersson. Siare och vägvisare* (1977) s 29.

77 *Rikare liv. En bok om Harry Lindquist* (1980). Uppgiften om startår för Hemmet och familjen i brev till förf från Birgitta Bengtzon, Harriers förlag, 16/3 1981.

78 Sven Rinman, *Svenska bokförläggareföreningen* (1951) s 406 f.

79 Rinman (1951) s 342.

80 Nya bokförläggareföreningens matriklar 1888–1912.

81 Svenska bokförläggareföreningens matriklar 1889–1980.

82 Sällsk Relig bokförlagen, prot 6/12 1905 & 12/1 1906.

83 Sällsk Relig bokförlagen, prot 6/12 1905.

84 Sällsk Relig bokförlagen, prot 10/5 1906.

85 J G Ahrnholm, *25 år med Sveriges missionsbokhandlare* (1960).

86 Uppgift av Einar Danmans, Edsbyn. Inspelad intervju 13/2 1981 (hos förf).

87 Emil Nord, *Huru böckerna finna vägen till svenska folket* (1935).

88 J G Arnholm, *25 år med Sveriges mis-*

sionsbokhandlare (1960) s 12 & 20.

89 Robert Escarpit, *Litteratursociologi* (sv övers 1970), närmare utvecklat av Lars Furuland, Litteratur och samhälle (*Forskningsfält och metoder*. 1970).

90 Ove Lidvar Eide, *Den kristelege populærlitteraturen* (stencil, 1976) & Kristeleg populærlitteratur (*Triviallitteratur, populærlitteratur, masselitteratur*, 1979).

91 Lars Furuland, Malung och litteraturen (*Malung. Ur en sockens historia* 4, 1977, s 225–352) & Litteraturen i bygden. Lokala och regionala kulturmiljöer ur litteratur-sociologisk synpunkt (*Från kulturdagarna i Bonäs bygdegård*, 1978).

92 Peer E Sørensen, *Elementær litteratursociologi* (1973). Se även Lars Lönnroth, I den "litterära institutionens" verktygslåda (*Tidskr f littvet* 1976, nr 2–3, s 134–155), Arne Melberg, Inledning (*Den litterära institutionen*, 1975), Jürgen Habermas, *Borgerlig offentlighet* (norsk övers av Strukturwandel der Öffentlichkeit, 1971) & Ian Watt, *The Rise of the Novel* (1957).

93 *Den litterära institutionen. Studier i den borgerliga litteraturens sociala historia*, redigerade av Arne Melberg (1975). Melberg definierar begreppet institution som en sammanfattning av de litterära villkoren (s 22): "Denna institution avgränsar ett litterärt fält; och detta består både av materiella produktionsförhållanden, såsom upphovsmannarätt, förlagssystem, masspublik etc, och av mer immateriella, som de intresseområden, formelement, genrer etc, vilka bestämmer att något skrivet uppfattas som 'litteratur' och att skrivaren uppfattas som 'författare'. Institutionen definierar således litteraturens innebörd och gränser; anger vad som kan räknas som litteratur och bestämmer till sist också den litterära upplevelsen".

94 Jonas Åkerstedt, *Den litterate arbetaren* (1967). Även John Persson, *Den socialdemokratiska arbetarrörelsens inställning till litteraturen under 1800-talet* (stencil, 1956).

95 Bo Bennich-Björkman, *Författaren i ämbetet* (1970).

96 Margareta Balle-Petersen, Guds folk i Danmark (*Folk & Kultur* 1977).

97 Povl Schmidt, *Erfaring og udtryk* (1977).

98 Åke Kussak, En smeds bokhylla (*Svensk Veckotidning* 1980, nr 47, s 16–17).

99 Brev från Bruno Nyström till Betty Jansson 30/11 1916.

100 Ulf P Lundgren, *Att organisera omvärlden. En introduktion till läroplansteori* (1979), Ulf P Lundgren & Sten Petterson (eds), *Code, Context and Curriculum Processes* (1979), Ulf P Lundgren, *Model Analyses of Pedagogical Processes* (1977) & Gerhard Arfwedson, *Lärares arbete* (1979).

101 Ulf P Lundgren, *Att organisera omvärlden* (1979) s 22.

102 Urban Dahllöf, *Curriculum Evaluation* (1978).

103 Basel Bernstein, *Class, Codes and Control* (1971) & On the Classification and Framing of Educational Knowledge (*Knowledge and Control*, 1971).

Kap 2
Litteraturen i Svenska missionsförbundet

1 Medlemsstatistiken är hämtad från *Statistik över Svenska Missionsförbundets församlingar och medlemmar* (stencil, SMF:s arkiv). Se även SMF:s tryckta årsberättelser samt *Genom Guds nåd* (1953) s 376 ff.

2 *De frikyrkliga samfundens utbredning i Sverige* (1925). Uppgifter lämnas ej om hur stor andel som varit bosatt i tätorter på landsbygden.

3 Axel Andersson, *Svenska Missionsförbundet. Inre missionen, 3* (1929) s 342 ff.

4 Olof Wennås, *Liv och frihet* (1978) s 42 ff.

5 Gösta Nicklasson, *En kristen livsrörelse* (1965).

6 *Kristlig skolverksamhet* (1923), Karl Johan Sparrman, *Folkhögskolor med profil* (1978), Gösta Aldener, *Idé i rörelse* (stencil, 1980) & Richard Larsson, Ungdomens studiearbete (*Väckelse och social gärning*, 1938).

7 *Vittnet* utgavs ursprungligen av *"Vittnets expedition, Karduansgatan 12" i Stockholm* (*Vittnet* 1877, nr 1). Tidningen hade således samma adress som Pietisten och A L Normans förlag. Från och med 1879, då tryckningen överflyttades till Gävle, hade den en ny vinjett med stavningen Wittnet. Samtidigt övergick man till utgivning sex gånger årligen. Tidningen trycktes hela tiden med antikvastil till skillnad från t ex Pietisten som under motsvarande år trycktes med frakturstil, en stil som av tradition användes i folkliga uppbyggelseskrifter (jfr not 2:59). Stilsorten understryker Vittnets karaktär.

8 *Vittnet* 1877 nr 1.

9 *Vittnet* 1879 s 175 ff.

10 Harry Lenhammar, *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet* (1981) s 82.

11 Om Ekman och Fernholm: *SF 2* s 442 resp 478. Se även: *Dr E J Ekman* (Red: J W Håkansson, 1919).

12 SMF kommitté prot 3–4/1 1882 § 14. Även Lenhammar (1981) s 82.

13 *P P Waldenströms brev 2* (1938) s 260 f.

14 *Svenska Missionsförbundet* 1883 nr 1.

15 SMF kommitté prot 30/9 1882 § 3.

16 SMF konferens prot 1885 § 18.

17 T ex vid konferensen 1898.

18 SMF konferens prot 1908 § 29.

19 N P Olléns namn finns i redaktionsrutan för år 1910 i enlighet med beslut om att "sekreteraren och redaktören Ollén skulle svara för första hälften af tidningen och redaktör Hellström för den andra hälften" (SMF missionsutskott prot 25/5 1910 § 12). 1911 finns dock endast sekreterarens, dvs Wilh Sjöholms, och Hellströms namn i redaktionsrutan. – När SMF övertog de båda tidningarna var tanken uppenbarligen att de sammanslagna tidningarna skulle framträda under namnet Friska Vindar. Hellström satte sig emellertid starkt emot detta förslag och hävdade i ett brev att i så fall skulle en ny tidning med namnet Ungdomsvännen snart komma ut. Man gjorde då en överenskommelse med Hellström om namnet Ungdomsvännen Friska Vindar, vilket användes några år framåt (SMF missionsutskott prot 25/5 1910). Uppenbarligen låg i kampen om namnet en skillnad i de båda tidningarnas profil. Friska Vindar tycks ha representerat en öppnare, kanske mer storstadspräglad livsstil, med inslag av sport och friluftsliv, medan Ungdv representerade en frommare livsstil, förankrad hos landsbygdens ungdom. (Jfr prot 25/5 1910 § 12 om redigering i Friska Vindars resp Ungdomsvännens "anda".) Hellströms artikel enl not 21 ger synpunkter på redigeringsprinciperna.

20 G F Nordqvist, Då Ungdomsvännen startades (*Ungdv* 1921, s 3 ff). – Om G F Nordqvist: Evald Widell, *En Guds nybyggare* (1948).

21 A W Hellström, Ett blad ur Ungdomsvännens historia (*Ungdv* 1921, s 8 ff). *Genom Guds nåd* (1953) s 226.

22 SMF konferens prot 1907 § 27. – *Barnavännen* nedlades inför starten i januari 1975 av de ekumeniska barntidningarna *Kom tillsammans* och *Kompis*. Dessa tidningar utges av Nya barntidningsförlaget, Stockholm, i vilket sju samfund samt Svenska kyrkan och Frälsningsarmén samarbetar (Birgitta Rudeskog, Kom tillsammans och Kompis, stencil 1979). – I samband med denna omstrukturering av söndagsskoltidningsutgivningen nedlades också Bikupan som startats 1872 av Theodor Truvé och 1958 förvärvats av SMF. Om Truvé och Bikupan: *Svensk söndagsskola genom 100 år* (1951) samt *SF 2*, s 1 007.

23 Åke Kussak, Waldenströms Ansgarius och Ekmans Grenljuset (*Ansgarius* 1980).

24 Artikel i *SF* 2, s 562. SMF konferens prot 1913 § 26.

25 SMF styrelse prot 19–20/2 1916 § 25.

26 *Västmanlands läns ansgariiförening 50 år* (1936) s 71 ff.

27 SMF:s arkiv.
28 De biografiska uppgifterna är hämtade från *Biografiskt album för SMF*. Bilaga 2 ger uppgifter om vilka som varit redaktörer för de olika publikationerna.
29 SMF årsmöte prot 23–25/6 1881.
30 SMF konferens prot 4–5/6 1891.
31 SMF kommitté prot 8/6 1892. Se även J E Nyström, Sångbokens historia (*Minnesskrift vid SMF:s 25-årsjubileum*, 1903, s 49), Oscar Lövgren, *En sångbok kommer till* (1951), William Bredberg, *En frihetskämpe. Dr Erik Nyström* (1935) samt Inger Selander, *O hur saligt att få vandra* (1980).
32 SMF styrelse prot 24/11 1893. Distributionsarvodet bestämdes till 8 %.
33 SMF styrelse prot 5/6 1895.
34 Även om förlagsverksamheten var relativt obetydlig under de närmaste åren kan dock 5/6 1895 betraktas som förlagets födelsedag. Annons i Svensk Veckotidning 15/6 1945 meddelar: ”Förlaget 50 år”. Se även Oscar Terning, Ett halvsekeljubileum (*Ansgarius* 1945).
35 SMF konferens prot 1894.
36 Uppgifterna är sammanställda från en liggare på förlaget, *Å Svenska Missionsförbundets Förlag utgivna böcker 1894–*, i fortsättningen kallad *Förlagsliggaren*.
37 SMF konferens prot 1899 § 41.
38 SMF konferens prot 1900 § 27. Ett privat förlag med anknytning till SMF var som nämnts J A Lindblads förlag i Köping, senare i Uppsala. Baksidestexten till en av förlagets böcker – D Nyvall & A Melander, *I Alaska. En missionsberättelse* (1899) – uppger: ”Behållningen af förlagets artiklar tillfaller hednamissionen.”
39 Ragnar Tomson, Några utvecklingsstadier (*Ansgarius* 1919). Tomson uppger att nettovinsten på minnesskriften var 11 260 kr. – *Minnesskrift vid Svenska Missionsförbundets 25-årsjubileum* (1903) anges på titelbladet vara utgiven av ”Svenska Missionsförbundets förlag”. Detta är såvitt jag funnit första gången som beteckningen förlag används i någon tryckt skrift utgiven av SMF. Sångböckerna hade utgivits av ”Svenska Missionsförbundets expedition”. I fortsättningen är man inte konsekvent. *Dagbräckning i Kongo* (1911) utges av SMF:s ”expedition” medan *Minnesskrift till P P Waldenström* (1913) utges av SMF:s ”förlag”.
40 *Förlagskatalog för Svenska Missionsförbundet* (1907).
41 I detta sammanhang erinras om produktionen av tryckta skrifter på SMF:s missionsfält. Till Kongo fördes den första tryckpressen av missionär C J Pettersson redan år 1887 och användes för framställning av sångböcker, bibelöversättningar, läroböcker och språkvetenskapliga arbeten. Om sådan verksamhet i Kongo: Wilhelm Sjöholm, Tryckpressen i missionens tjänst (*Grenljuset* 1903), J E Lundahl, *Nils Westlind* (1915), Bertil Söderberg & Ragnar Widman, *Publications en kikongo. Bibliographie relative aux contributions suédoises entre 1885 et 1970* (1978). Om den omfattande tryckeriverksamheten i Östturkestan ett flertal notiser i John Hultvall, *Mission och revolution i Centralasien* (1981).
42 Sällsk Relig bokförlagen prot 8/12 1905.
43 Ragnar Tomson, Några utvecklingsstadier (*Ansgarius* 1919).
44 SMF konferens protokoll 1913 § 26. Köpskillingen uppgick till 10 000 kr + 20 % av bokhandelspriset. – *Förlagsliggaren* betr antalet titlar.
45 SMF konferens protokoll 1913 § 26. Josef Roth innehade tjänsten som föreståndare för förlaget 1913–1916.
46 SMF styrelse 13–14/1 1920 § 36.
47 SMF styrelse prot 7/5 1935.
48 SMF konferens prot 1949 § 63.
49 SMF konferens prot 1900 § 27.
50 E J Ekman, Svenska Missionsförbundets uppkomst (*Minnesskrift*, 1903).
51 Ragnar Tomson, Vår litteratur och dess betydelse (*Missionsförbundet* 1919 s 303).
52 Ragnar Tomson, Några utvecklingsstadier (*Ansgarius* 1919).
53 Ragnar Tomson, Vår litteratur och dess betydelse (*Missionsförbundet* 1919 s 304).
54 Axel Andersson, *Svenska Missionsförbundet. Inre missionen* 1 (1928) s 395 ff.

55 Oskar Terning, Ett halvsekeljubileum (*Ansgarius* 1945).

56 Bokförlagskomm prot 23/3 1932 § 2.

57 Bokförlagskomm prot 23/3 1932 § 3.

58 Summeringar gjorda på grundval av *Förlagsliggaren*.

59 Den första tryckningen av SMF:s sångbok 1893 utfördes med antikvastil och omfattade 15 000 ex. Under åren 1894–1915 trycktes parallellt med den större antikvaupplagan en mindre upplaga med frakturstil. Denna stil som användes under större delen av 1800-talet vid tryckning av folklig litteratur, t ex av uppbyggelsekaraktär, hade uppenbarligen fortfarande en viss popularitet. Jfr Lars Furuland, Antikvan för de lärde och fraktur för folket (*Dagens Nyheter* 14/8 1980) och Antikvan spreds (*Dagens Nyheter* 28/8 1980).

61 Beräkningen är utförd på grundval av *Förlagsliggaren*.

62 De komplicerade ekonomiska relationer som kan uppstå mellan ett samfund och dess förlag diskuterar Stanley Unwin, under en period förlagschef i den engelska frikyrkan The Congregational Union, i sin bok *The Truth about a Publisher* (1960) s 203 ff.

63 Ragnar Tomson, Några utvecklingsstadier (*Ansgarius* 1919).

64 SMF:s årsberättelse 1925.

65 David Melchersson, Pensions- och sjukkassor (*Väckelse och social gärning*, 1938).

66 I sin avhandling om motiv och symboler i den frikyrkliga sången, *O hur saligt att få vandra* (1980), lämnar Inger Selander även en översikt över gudstjänstlivet i frikyrkliga samfund (s 31–40). – Inom SMF har sång- och musikföreningar varit vanliga grenar av församlingarnas verksamhet och i de större församlingarna bildades körer. 1926 sammanslöts de nära 300 körerna i samfundet till SMF:s sångarförbund och senare fick blåsorkestrar och musikkårer en motsvarande sammanslutning i ett musikkårsförbund. Olof Wennås, *Liv och frihet* (1978) s 60.

67 I sin antologi *Sång till psalmodikon* (1945) betonar Nils Holmstrand och Einar Rimmerfors lyrikintresset: ”I få sammanhang är diktningen så älskad och brukad för uppläsning som inom de kristna ungdomsföreningarna”.

68 *Protokollsbok för Ungdomsföreningen*

Upplagesiffror före 1940 enligt *Förlagsliggaren:*

Svenska missionsförbundets sångbok (1893, 703 sånger)			
Antikvaupplagan	1893–1918	522 000	
Frakturupplagan	1894–1915	155 000	
Antikva med NT	1906–1914	16 500	
Musikupplagan	1894–1920	37 250	730 750
Svenska missionsförbundets sångbok (1921, 782 sånger)			
Textupplagan	1921–1938	346 765	
Text stor stil	1922–1937	29 500	
Med NT	1921–1939	84 000	
Musikupplagan	1921–1934	27 600	
Supplement	1925–1927	6 000	493 865
		Summa ex totalt	**1 224 615**

60 Underlag för denna beräkning är *Förteckning över Svenska missionsförbundets bokutgivning till och med 1976*, stencil sammanställd av Olof Melander, förlagsredaktör på Gummessons förlag. Förteckningen som upptar 525 titlar före 1940 omfattar ej periodika, sångböcker, sångsamlingar, noter, småtryck, pamfletter eller traktater. Vid min klassificering har jag konsulterat förlagskatalogerna som dock inte alltid lämnar klart besked om böckernas art. En del gränsfall mellan de uppställda kategorierna finns också. Eftersom sålunda en viss osäkerhet vidlåter min beräkning har jag avrundat procenttalen och lämnar dem med någon reservation.

Senapskornet 1912–1915 (Köpings missionsförsamlings arkiv).

69 Ungdomsvännen 1920, s 125. Brev till förf från Oscar Lövgren 1/3 1976. Se även baksidestext till Lövgrens bok om Carl Boberg, *Pennfäktare och Predikare*, (1958).

70 Axel Andersson, *Om berättelser* (1922).

71 Erland Sundström, *Avgörelsen* (Ungdv 1928 s 3). Den upplästa berättelsen var *Avgörelsen* (Ungdv 1926 s 278) av signaturen A-d G-n, dvs folkskolläraren Astrid Gustafsson. (Berättelsen har nr 87 i undersökningens urval.)

72 Några dialoger finns publicerade i Ungdomsvännen 1919, men med ett undantag, "God litteratur" (*Ungdv* 1927 s 728) trycks de därefter i tidningen *Junioren/Friska Vindar*. Josef Mellin, redaktör för Friska Vindar, gav ut en samling *Dialoger* 1940.

73 Litterära pristävlingar utlystes årligen 1913–1932 i Ungdomsvännen.

74 Josef Mellin har påpekat (brev till förf dec 1980) att av de många tonåringar som medverkade i Friska Vindar har sedermera flera yrkesmässigt kommit att ägna sig åt fack- eller skönlitterärt författarskap. Se även Margit Engströms bibliografi över Erik Hj Linders författarskap, *Ditt förflutnas dokument* (1981) s 35.

75 *Sång till psalmodikon* (Red: Nils Holmstrand & Einar Rimmerfors, 1945.

76 Sten Grennfelt i brev till förf 17/8 1981.

77 Augustinus Keijer, *Ungdomen för Kristus* (1935) s 21.

78 SMU kommitté prot 30/5 1928 § 4.

79 Richard Larsson, Ungdomens studiearbete (*Väckelse och social gärning*, 1938).

80 *Ungdomsvännen* 1928 s 229.

81 O Johansson & W Hermansson, *Minnesskrift med anledning av Ovanåkers missionsförsamlings 60-åriga verksamhet* (1930) s 72.

82 *Förslag på böcker till ungdomsbiblioteket* (1912, 1914, 1924, 1932 och 1935).

83 Bruno Nyström, Våra bibliotek (*Ungdv* 1920 s 21).

84 David Hedegård, Böcker och ungdomsbibliotek (*Ungdv* 1923 s 28).

85 Nathan Johnson, Bibliotekets plats och uppgift i det kristna ungdomsarbetet (*Ungdv* 1928 s 656).

86 SMU kommitté prot 1928.

87 Richard Larsson, Korrespondentinstitutet 10 år (*Ansgarius* 1934).

88 Richard Larsson, *Vårt studiearbete* (Ungdv 1932 s 708). – Ett centralbibliotek för SMF hade kommit till stånd genom en donation av prof Ferdinand Schulthess; från 1916 var det inrymt i förbundets pastorsskola på Lidingö. Carl Rydhe, Svenska Missionsförbundets Centralbibliotek (*Ansgarius* 1922). – SMU:s relativt omfattande studiearbete inlemmas 1947 i Frikyrkliga studieförbundet (FS). Bo Andersson, *Folkbildning i perspektiv* (1980) s 88 f. – En undersökning av den pedagogiska synen i folkbildningen inom folkbildningen inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse utförs f n av Lars Arvidson, Forskningsgruppen för vuxenpedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm.

89 Richard Larsson & Petrus Jonsson, *Studiearbete och biblioteksvård* (1933).

90 *Pietisten* 1910 s 85.

91 *Ungdomsvännen* 1925 s 462.

92 *Pietisten* 1913 s 363 se även kap 3.

93 *Ungdomsvännen* 1927 s 731.

94 *Pietisten* 1913 s 363 och *Missionsförbundet* 1919 s 175. Uttrycket "pappers-predikant" användes också av evangelisten Carl Andersson om den missionstidning han startade 1893. Karl Linge, *Carl Andersson* (1957) s 10 samt Fl Hällzon, Hemmets vän 75 år (*Hemmets vän* 1972 nr 47).

95 *Ungdomsvännen* 1939 s 10.

96 Ett centralt beslut fattas dock för spridning av Pietisten till länslasaretten (SMF styr prot 6–7/4 1910).

97 Oskar Terning, Prat om böcker (*Ungdv* 1939 s 644).

98 Janne Nyrén, Våra tidningar (*Ungdv* 1923 s 11).

99 *Missionsförbundet* 1930 s 703. I en notis tar SMF:s expedition avstånd från tidningarna Vår julhälsning och Västergötlands Veckotidning som genom cirkulärbrev erbjudits församlingarnas medlemmar. Jfr också uttalande av den fristående bokförläggaren Harry Lind-

quist, Harriers förlag, som anser att han blev bojkottad av samfundsledare under 1930-talet. *Rikare liv. En bok om Harry Lindquist* (1980) s 52.

100 Våra tidningsaftnar (*Ungdv* 1927 s 731).

101 C J Engvall, Ungdomens läsning förr i världen (*Ungdv* 1928 s 641).

102 Josef Wallinder, Folkväckelsens sociala insatser (*Väckelse och social gärning*, 1938).

103 J K Andersson, Herrens fruktan är begynnelsen till att lära (*Folkbildningsminnen*, 1968, s 58 ff).

104 Åke Kussak, En smeds bokhylla (*Svensk Veckotidning* 1980 nr 47).

105 Arvid Magnhagen, *En bokskatt i skogstorpet* (stencil 1981).

106 Gunnar Westin, *George Scott* (1929) s 416.

107 Jonas Löfgren, Konsten i den kristna odlingens tjänst (*Minnesskrift P P Waldenström*, 1913).

108 P W, Nyttig läsning (*Ungdv* 1914 s 163).

109 Bruno Nyström, *Om läsning och bibliotek* (1915) s 13.

110 Axel Andersson, Ungdomsvännens redigering (*Ungdv* 1914 s 57 & 74).

111 Axel Andersson, *Om berättelser och deras muntliga återgivande* (1922) s 44 & 48.

112 A W Hellström, Ett blad ur Ungdomsvännens historia (*Ungdv* 1921 s 8 ff).

113 Richard Larsson & Petrus Jonsson, *Studiearbete och biblioteksvård* (1933) s 7.

114 Walborg Rehn, *Den kristna ungdomen och litteraturen* (1933) s 15. Walborg Rehn-Granmo, f 1901, seminarielärare i Kalmar, har även utgivit ett antal skönlitterära verk. *Svenskt författarlexikon* 1, 7 (1942, 1971).

115 Erik Hj Linder, *Kristendom och dikt* (1938).

116 A[nshelm] Nyström, Litteratur och religion (*Ungdv* 1927, s 584).

117 Sven Lundkvist, Uppsala Missionsförsamlings sociala struktur (*Försök*, 1970 s 5 ff).

118 Manne Eriksson, Nittonhundratalet (*Försök* 1970 s 54, 66 & 67).

119 I biograffrågan (*Ungdv* 1920 s 141).

120 Richard Larsson, En kristen och filmen (*Ungdv* 1938 s 579). Om användning av missionsfilm K W Engdahl, Filmen i missionens tjänst (*Ansgarius* 1926).

121 Bruno Nyström, *Om läsning och bibliotek* (1915) s 14.

122 David Hedegård, Böcker och ungdomsbibliotek (*Ungdv* 1923 s 28).

123 Bruno Nyström, *Om läsning och bibliotek* (1915) s 11 ff.

124 Walborg Rehn, *Den kristna ungdomen och litteraturen* (1933) s 6 & 11.

125 Se uppgift av Anna K Gustavsson, citerad i Åke Kussak, Riva barriärerna – hävda egenarten (*SVF-utsikt*, 1980).

126 Walborg Rehn, *Den kristna ungdomen och litteraturen* (1933) s 11.

Kap 3 De periodiska publikationernas innehåll

1 När beteckningen *betraktelse* har valts som en sammanfattande benämning för de religiösa utläggningarna av uppbyggelig karaktär har det skett dels i anslutning till relativt vanligt språkbruk i religiösa publikationer (''julbetraktelse'', ''missionsbetraktelse'', ''betraktelse över Efesierbrevet'' etc) dels i anslutning till definitionen av betraktelse i SAOB: ''[– – –] om muntligt föredrag 1. skrifven 1. tryckt afhandling som behandlar ngt religiöst 1. etiskt ämne o. är afsedt (afsedd) till religiös uppbyggelse [– – –]''.

2 Basil Bernstein, On the Classification and Framing of Educational Knowledge (*Knowledge and Control*, Red: M F D Young, 1971).

3 Fiktionsbegreppet diskuteras ytterligare i exkurs om berättelseanalysen (bilaga 3).

4 Omslagssidorna ingår i statistiken för

Ungdomsvännen 1911, 1914, 1917 och 1920, för Pietisten 1911 och 1914 samt för Missionsförbundet 1911. De saknas dock i statistiken för Pietisten 1917 och för Missionsförbundet 1917; de har ej bevarats vare sig på Kungliga biblioteket, Uppsala universitetsbibliotek eller Svenska missionsförbundets arkiv.

5 *FSP Tab 1:* Åke Kussak, *Författaren som predikant. Tabeller* (1982) tabell nr 1.

6 *Missionsförbundet* 1929, s 114. Johan Gustafsson erinrar om att Waldenström "genom sina predikoresor, genom sina skrifter och kanske förnämligast under de allra senaste åren genom Pietisten, bibehöll [. . .] sitt stora enande inflytande över hela Förbundet". Gustafsson menar att Missionsförbundet bör få samma "enande" uppgift som samfundets egentliga språkrör.

7 Ett sådant – tveksamt – fall är en "bild ur verkligheten", 1929, s 334, där författaren i jag-form berättar ett minne. – Jag har gjort en kontroll av Missionsförbundets samtliga årgångar 1910–1939 och denna genomgång har visat att fiktionsprosa förekommer i ytterst liten omfattning också i de årgångar som ej behandlats i stickprovsundersökningen. Tidningen Missionsförbundet utgår därför helt från undersökningen av fiktionsprosa, redovisad i kap 4.

8 Olof Wennås, *Liv och frihet* (1978) s 44. Waldenström kvarstår som redaktör för Pietisten till sin död 1917.

9 *FSP Tab* 2.

10 Tage Larsson, *Väckelsen och Sundsvallsstrejken 1879* (1972), s 28 & 68 ff.

11 Waldenström framhåller sålunda: "Det är en sann händelse, som här skildras. Den stod att läsa i Svenska Posten för 1875" (*Pietisten* 1908, s 157). "O, att de troende i allmänhet toge vara på sådana här verklighetsbilder, av vilka livet är så fullt. Då kunde vi slippa ifrån alla dessa engelska och amerikanska diktade s k berättelser, som förskämma den andliga smaken" (*Pietisten* 1908, s 43).

12 232 recensioner har registerats. Av dessa avser 81 st litteratur från Lindblads förlag, 77 från EFS' förlag samt 23 från SMF:s förlag. Av de 197 fall där arten av recenserad litteratur kunnat avgöras förekommer uppbyggelselitteratur i 73 recensioner, teologi i 36, tidningar och kalendrar för vuxna i 24, barnböcker och barntidningar i 22 samt biografier i 20 recensioner.

13 P W finner det nödvändigt att skriva en helsida om annonsering (*Pietisten* 1911, nr 18) där han nämner om ett uppenbarligen sprithaltigt, "av somliga missbrukat anticeptiskt medel", som annonserat i tidningen. Han framhåller att tidningen inte ikläder sig något ansvar: "En annons är ingen rekommendation".

14 *FSP Tab* 3.

15 David Hedegård anställdes 1925 som social sekreterare av SMU. "Hans uppgift blir att företrädesvis i arbetarcentra hålla upplysningsföredrag i religiösa och kristligt sociala frågor. Genom denna verksamhet syfta vi att nå sådana människor, som stå främmande för Kristi evangelium och som i vanliga fall icke besöka våra möten och gudstjänster" (*Ungdomsvännen* 1925, s 295). Hedegårds möten skulle hållas i neutrala lokaler såsom ordenshus och folkets hus. Hedegård berättar att han vid sina möten brukade "uppmana åhörarna att framställa frågor rörande de spörsmål jag behandlat" (*Ungdomsvännen* 1925, s 422). En del av dessa frågor tar han sedan upp på nytt i sin spalt Nutidsspörsmål i Ungdomsvännen (se även *Ungdomsvännen* 1926, s 41).

Ivar Wennfors, som 1935 startade en spalt Apologetiska frågor i Ungdomsvännen, utsågs 1937 till sekreterare för SMU:s apologetiska arbete. Olof Wennås, *Liv och frihet* (1978) s 298.

16 Andra exempel på kortberättelser: *Ungdomsvännen* 1923, s 78 och 1932, s 734.

17 Dessa särskilda musikbilagor, som medföljde B-upplagan, har inte inräknats i statistiken.

18 Poeter i *Ungdomsvännen* 1910–1939:

Förf	Antal dikter	År	Anm
Greta	107	1916–38	= Greta Larsson
Annita	99	1914–34	= Anna Hult
Gustaf Åström	85	1916–39	
Valdemar Willén	54	1925–38	
Stina Andersson	53	1927–39	
Teodor	48	1912–37	= Axel Andersson (jfr nedan)
J E Nordendahl	45	1924–35	
O W G-r	40	1912–28	= O W Genander
Birger Wårdh	39	1930–39	
Ragnar Tomson	37	1919–38	
Viktor Myrén	37	1914–39	
A W H	36	1910–33	= A W Hellström
August Bohman	31	1911–38	
Johan Skog	30	1926–29	
Sven-Helmer	28	1933–39	
Felicia	25	1916–28	= Alma Bergström
Gudrun Nilsson	23	1932–38	
Johan Gustafsson	18	1916–39	Även Joh G-n
Oskar Hultkrantz	17	1910–38	Även Oskar H
A Walder	16	1914–39	
.....			
Axel Andersson	6	1937–38	

19 Ungdomsvännens personnotiser tas som utgångspunkt för en betraktelse av D Melchersson under rubriken ”Dödsrunornas maning” (1920, s 124):

”De flesta av dessa unga voro för mig obekanta. Men det strålade mig till mötes från var och en av dem en sådan kärlekens och den ungdomliga hänförelsens eld, att jag kände mig så ett med dem, som om de alla varit idel bekanta. Och ju mer jag betraktade dem desto klarare blev det för mig, att denna hemgångna skara representerade en stor procent av det bästa och ädlaste inom vår kristna ungdom. [. . .] Det tycktes mig, som om de velat ropa till alla unga som ännu äro kvar i stridsvimlet: tag väl vara på din ungdomstid, använd den helt och fullt i Mästarens tjänst. Tiden är så kort, förr än du anar, kommer uppbrottsorder. Se till, att du då med fröjd kan möta din Gud – se till, att du då icke behöver komma ensam, utan att du även har någon kärve med dig.”

Beträffande dödsmotivets förekomst och funktion i berättelserna, se kap 4.

20 *FSP Tab* 4.

21 SMF:s förlagskatalog 1937.

22 Dikterna och berättelserna illustreras ofta av konstnärerna Jenny Nyström, Nils Kjellberg, Helge Artelius, Gunnar Lindvall och Gunnar Widholm.

23 *FSP Tab* 5 & 6.

Kap 4 De fromma berättelserna

1 För urvalsmetodiken har jag använt mig av synpunkter som lämnats av Tomas Berglund, Statistiska institutionen, Uppsala.

2 *FSP Tab* 8, 8.1 & 8.2: Åke Kussak, *Författaren som predikant. Tabeller* (1982) tabeller 8, 8.1 & 8.2.

3 Gunnar Hallingberg, Mission, litteratur och opinionsbildning (*Kraft och klarhet* 1970).

4 *FSP Tab* 9, 9.1 & 9.2.

5 Se vidare avsnittet om berättarteknik i detta kapitel.

6 Storstaden som miljö förekommer i följande berättelser: 22, 34, 44, 74, 89, 97, 123, 191, 217, 225, 237, 254, 281, 290, 291, 292, 293 och 299. Se även not kap. 2:2.

7 Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället* (1977) s 60 ff. – SMF:s egen statistik för den aktuella undersökningsperioden lämnar inga uppgifter om samfundets spridning i detta avseende. En uppgift som räknats fram i samband med SMU-undersökningen 1946 är dock av intresse; 30 % av SMU:s medlemmar var då bosatta i städer (mot 47 % för hela befolkningen); se Erland Sundström, *Omvändelsen* (1976) s 154.

8 *FSP Tab* 10, 10.1 & 10.2.

9 Hans Norman, *Från Bergslagen till Nordamerika* (1974). Indelningen som kommenteras mer utförligt i bilaga 3 avser att möjliggöra studier av sociala förändringar och mäter social status. Schemat innehåller fem huvudgrupper. Dessa fem kategorier kompletteras här med en sjätte som kommer till användning när berättelser utspelas i offentliga miljöer såsom missionshus.

10 Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället* (1977) s 104 ff.

11 *FSP Tab* 11, 11.1 & 11.2.

12 Elisabeth Tykesson, Bakom stängsel (*BLM* 1951).

13 Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället* (1977) s 92 & 107.

14 *FSP Tab* 12. 12.1 & 12.2.

15 *FSP Tab* 13, 13.1 & 13.2.

16 Medlemskapet i SMU reglerades på det lokala planet. Föreningarna tillämpade vanligen åldersgränserna 18–40 år för medlemskap även om generella bestämmelser saknades. "[. . .] det har ändå blivit praxis att medlemmarna lämna föreningen vid 35 à 40 år." (Augustinus Keijer i brev till Einar Ranje, 20/1 1932.)

17 *FSP Tab* 14, 14.1 & 14.2.

18 *FSP Tab* 15 & 15.1

19 *FSP Tab* 16.

20 *FSP Tab* 17, 17.1, 17.2, 18, 18.1 & 18.2.

21 *FSP Tab* 19, 19.1 & 19.2.

22 *FSP Tab* 20 & 20.1

23 *FSP Tab* 21

24 Harry Lindström (se not kap 1:32) har understrukit detta förhållande.

25 *FSP Tab* 22, 22.1 & 22.2. – Efter ett bortfall av tre berättelser (84, 181 & 223) med osäkra huvudmotiv beräknas statistiken i fortsättningen på de resterande 297 berättelserna när det gäller huvudmotiven.

26 Erland Sundström, *Omvändelsen som religiöst beteende* (1976) – som min framställning grundar sig på i detta avsnitt – illustrerar de olika omvändelsetyperna grafiskt (s 22): *radikal omvändelse* betecknas som en "U-sväng, där 'brytpunkten' anger hur livet får en annan riktning"; *avgörelse* "erinrar om en Y-kurva där vid förgreningspunkten ett val sker mellan två vägar som löper isär"; *mognad* "kan förstås som en J-kurva" med en utan märkbara kriser skeende utveckling. De enkätfrågor som Sundström använt vid en kartläggning av olika omvändelsemodellers förekomst bland SMU-are återges i *Exkurs* (bilaga 3).

27 Sundström (1976) s 149 ff.

28 Sundström (1976) s 155.

29 Nils Norman nämner i *Den unge Strindberg och väckelserörelsen* (1953) Strindbergs uppfattning att den nya födelsen "skulle ske plötsligt, vid en viss tidpunkt". Han noterar att varken "Rosenius eller Waldenström kunde peka på en sådan stund, men det är karakteristiskt att detta ingav dem bekymmer" (s 157).

30 Uttrycket har använts av Erland Sundström i anslutning till James Richardson, University of Nevada, som arbetar på en undersökning av omvändelsen.
31 Tordis Dahllöf, *Folkbildning och livsmiljö* (1981) s 19.
32 Emilia Fogelklou-Norlind, *Vad man tror och tänker* (1934) s 167 ff.
33 Edvard Leufvén, *P Waldenström som predikant* (1920).
34 Alarik Klefbeck, *Etiska idéer i svensk frikyrklig väckelsereligiositet* (1928).
35 "Work, for the night is coming", författad av Elizabeth Codner, översattes av J E Nyström för *Sånger till Lammets lof* 1878 och T Truvé för *Andliga sånger* 1876. Oscar Lövgren, *Psalm- och sånglexikon* (1964).
36 *FSP Tab* 23.
37 *FSP Tab* 23.1.1, 23.1.2, 23.1.3 & 23.1.4.
38 Se not kap 3:19.
39 *FSP Tab* 23.2.1, 23.2.2, 23.2.3 & 23.2.4.
40 Se kap 5.
41 Erinras om de starka motsättningar som i början av seklet på många håll förekom mellan arbetarrörelse och frikyrkorörelse. Spår av dessa motsättningar har noterats i bl a Ungdomsvännens frågespalter då man diskuterat om det varit rätt att en kristen är medlem i fackförening (se kap 3). – Väckelserörelsens inställning till arbetarfrågan belyses närmare i en kommande avhandling av Irwing Palm, Sociologiska institutionen, Uppsala.
42 Se ovan s 17 ff.
43 *FSP Tab* 23.3.1, 23.3.2, 23.3.3 & 23.3.4.
44 *Pietisten* 1889 s 701 ff. Jfr Klefbeck, *Etiska idéer* (1928) s 220.
45 Olyckligt slut förekommer endast i 16 berättelser, dvs 5 % av texterna. Se vidare avsnittet om berättarteknik.
46 Föräldrar – särskilt modern – framställs ofta som föredömen.
47 Kolosserbrevet 3:3. – Som motiv i berättelserna förekommer bibelläsning 8 gånger.
48 *FSP Tab* 23.4.1, 23.4.2, 23,4.3 & 23.4.4.
49 Omvändelsemotivet är kopplat till sidomotivet bönen i 25 texter.
50 Sidomotivet tro och tvivel förekommer i 18 texter.
51 Sidomotivet befästas i tron förekommer i 19 texter.
52 Nr 306 i *Svenska missionsförbundets sångbok* (1920). Sången förekommer dock ej i *Sånger och Psalmer* (1951). J P Norberg (1855–1918) var missionssekreterare och efter Waldenströms död t f missionsföreståndare.
53 *FSP Tab* 23.5.1, 23.5.2, 23.5.3 & 23.5.4.
54 Jfr Jak 5:14 och 1 Kor 12:9.
55 *FSP Tab* 23.6.1, 23.6.2 & 23.6.3.
56 *FSP Tab* 23.7.1, 23.7.2 & 23.7.3.
57 *FSP Tab* 23.8.
58 *FSP Tab* 23.9.
59 Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället* (1977) s 50 f.
60 Olof Bergström, se *Svenska folkrörelser*, 2 (1937) s 334.
61 Torbjörn Freij, De frikyrkliga och alkoholen (*Frikyrkosverige – en livsstilsstudie*, 1979).
62 Citatet innehåller säkerligen en avsedd referens till Paulus' ord om den överflödande nåden (Rom 5:20, 2 Kor 9:8 och 1 Tim 1:14).
63 Citatet från Hebr 13:13 är också berättelsens titel.
64 *FSP Tab* 25.
65 *FSP Tab* 26.
66 *FSP Tab* 27.
67 *FSP Tab* 28.
68 *FSP Tab* 29.
69 *FSP Tab* 24.
70 Sången trycktes första gången i *Betlehemsstjärnan* 1886. Oscar Lövgren, *Psalm- och sånglexikon* (1964) sp 251–252.
71 Åke Kussak, Insikt och försoning. En motivstudie i Ulla Isakssons författarskap (*BLM* 1959).
72 Rita Strombeck, *Leonard Strömberg. A Swedish-American Writer* (1979) och Stig Ahlgren, *Orfeus i folkhemmet* (1938).

Kap 5 Författarna

1 Uppgifter om författarna har hämtats främst från *Svenskt författarlexikon* (1942–1963), Ingelow & Nilsson, *Svenska folkförfattare* (1929–1938), *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet* (1928–1973) samt *Svenska folkrörelser* 2 (1937). Vid forcerandet av vissa signaturer har Svenska publicistklubbens synonymregister (Riksarkivet) varit till hjälp liksom brevböcker och protokoll i SMF:s samlingar (Riksarkivet). Uppgifter har även insamlats genom korrespondens med privatpersoner, missionsförsamlingar och pastorsämbeten. En förteckning över författarna lämnas i bilaga 5.
2 *FSP Tab* 30.1 & 30.2.
3 *FSP Tab* 31.
4 Åke Kussak, Waldenströms Ansgarius och Ekmans Grenljuset (*Ansgarius* 1980).
5 Eric Johannesson, *Den läsande familjen* (1980) s 122.
6 Johannesson (1980) s 124 samt Fredrik Vetterlund, "Anna A." och hennes lyrik (*Läsning för hemmet* 1895, nr 4–5). "Anna A." står som författare till en julskiss i Vinterny 1915. Miljöskildring, ämnesval och tendens tyder på att Anna Wästberg har skrivit berättelsen (nr 199).
7 Berättelse nr 51: Betty, Hur hon fann sitt livsmål (*Ungdomsvännen* 1922, s 22).
8 F Fransson, Ett besök hos Betty (*Ungdomsvännen* 1926, s 644).
9 Åke Kussak, Märta Hjälm och den fromma berättelsen (*SVF-nytt* 1979, nr 4).
10 *FSP Tab* 32.1.
11 *Sveriges Författareförening. Minnesskrift* (1943) innehåller en förteckning över medlemmarna 1893–1943.
12 Se not kap 2 nr 73.
13 *FSP Tab* 32.2.
14 Axel Hambraeus, f 1890.
15 Lennart Thorsell, Den svenska parnassens "demokratisering" och de folkliga bildningsvägarna (*Samlaren* 1957) riktar uppmärksamheten på folkrörelsernas bildningsverksamhet och noterar att de religiösa samfunden och deras bildningsanstalter i inte så få fall utgjort en "skaldeskola" (s 74).
16 *FSP Tab* 33.
17 I en liten grupp helt anonyma berättelser (5 st) kan det tänkas att ytterligare några översättningar döljer sig.
18 *Junioren* och *Friska Vindar*. Se kap 2.

Kap 6 Dialogen och syntesen

1 Bokförlagskomm prot 23/3 1932.
2 Missionsstyr prot 18/12 1934.
3 Bokförlagskomm prot 26/2 1935.
4 Harry Sjöman, *Att låna bröd* (1975) s 221 f.
5 Bokförlagskomm prot 1936.
6 Bokförlagskomm prot 1936. (Bidrag skulle lämnas före 1/1 1937.)
7 Bokförlagskomm prot 7/3 & 16/4 1940.
8 Svensk Veckotidning 30/5 1941.
9 Åke Kussak, Märta Hjälm och den fromma berättelsen (*SVF-nytt* 1979, nr 4).
10 Erik Hj Linder, Väckelsens kulturintressen (*Tro och gärning*, 1944).
11 Gustaf Mosesson, Den fria missionsverksamhetens insats i folkbildningen (*Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet* 1913, 1, s 24 ff). Lars Arvidson – se not kap 2:88 – har uppmärksammat mig på denna uppsats.
12 Nathan Johnsson, *Religion och modern svensk litteratur*. SMU:s studieplaner. Serie: Nutidsspörsmål, 2. (1932, 1935).
13 Johnson (1932) s 15.
14 *Ungdomsvännen* 1918, s 119.
15 *Ungdomsvännen* 1921, s 10.
16 *P P Waldenströms minnesanteckningar*

(1928) s 100 ff och berättelser nr 76 & 260.

17 Se not kap 1:58.

18 Gunnar Hallingberg, Under kulturdelegationens fanor (*Positioner och perspektiv*, 1961).

19 För en profilteckning av Erik Hj Linders publicistiska insatser utgör Margit Engströms nyligen publicerade biografi, *Ditt förflutnas dokument* (1981), en värdefull grund.

20 Sven Stolpe, *Diktens frihet* (1935).

21 *Svenska missionsförbundets konstitution. Antagen vid Generalkonferensen 1964.*

Bilagor

Bilaga 1

Sällskapet de religiösa bokförlagen/ Kristna bokförläggareföreningen

Medlemmar 1905–1980

Förlag	Medl i SRB/KBF år	Medl i SBF
Baptistmissionens/Westerbergs förlag	1906–	1896–
A V Carlssons förlag	1905–(1940)	1878–
Dagens bokförlag	1930–1936	
Diakonistyrelsens bokförlag	(1922)–1931	1921–
Sv Eduards musikförlag	1955–1964	
E J Ekmans förlagsexpedition	1905–(1909)	1888–1908
Evangeliipress förlag	1949–	
Evang fosterlandsstift/EFS-förlaget	1905–	1879–1888, 1912–
Facklans förlag	1934–1936	
Filadelfia/Normans/Dagenhuset	1926–	1961–1978
Folkskolans vän	1910–1931	1899–1931
Frälsningsarmén/FApress	1949–	
C W K Gleerup	1953–1972	1884–1887, 1912–
Gospel Publications	(1972)–1975	
Halls förlag	(1947)–1974	1912–1914
Harriers förlag	1976–	1979–
Helgelseförbundets förlag	1955–	
E V Hellströms förlagsexpedition	1905–(1911)	1904–1911
Herzog & söner/Esselte	1909–1977	1890–1897, 1912–
InterSkrift förlag	1975–	
Israelmissionens förlag	(1922)–(1922)	
KFUM/Triangelförlaget	1928–(1966)	
Kvinnliga missionsarbetare	1912–1947	
Kåbes förlag	1935–1972	
J A Lindblads förlag	1949–1963	1899–1913, 1926–
C A V Lundholms förlag	(1922)–1961	1873–1961
Gustaf Melins förlag	(1922)–	1898–
A L Normans förlag	1905–1913	1912–1914
Metodistkyrkan/Nya bokförlag/Sanctus	1905–	1906–1914, 1933–

P Palmqvists förlag	1906–(1913)	1852–1923
Pro Caritates förlag	1980–	
RKU-material	1980–	
Sanningsvittnets förlagsexpedition	1906–(1940)	
A Sigurdssons förlagsexpedition	1906–(1913)	
Skandinaviska bokförlaget	1980–	
Svenska alliansmissionen/SAM-förlaget	1906–	
Svenska missionsförbundet/Gummessons	1905–	1912–
Sveriges kristliga studentrörelse	(1922)–1930	1921–1930
Örebro missionsförening/Libris	1926–	1979–

Uppgifterna om år för medlemsskap i SRB/KBF bygger på föreningens protokoll och tryckta medlemsmatriklar. När dessa källor lämnar större luckor, anges inom parentes det närmaste belägget för medlemsskap. – Föreningens nya namn, Kristna bokförläggareföreningen, användes från och med 1951 års matrikel.

Uppgifterna om förlagens medlemsskap i SBF (Svenska bokförläggareföreningen) har hämtats från SBF:s matriklar.

Bilaga 2

Samfundspublikationer inom SMF

A UNDERSÖKTA PUBLIKATIONER

Missionsförbundet

Utgivning

1883–1939. Tidningen utkom 1883–1885 under namnet Svenska Missionsförbundet, från 1886 som Missionsförbundet. 1940 ersattes Missionsförbundet och Ungdomsvännen av Svensk Veckotidning.

Periodicitet

1883–1889: en gång i månaden, 1890–1918: två gånger i månaden, 1919–1939: en gång i veckan.

Format

Från starten oktavformat, 1895 dock dagstidningsformat. 1910–1918 16×23 cm, 1919–1928 18×26 cm, 1929–1939 22×30 cm. Frakturstil 1883–1893, antikvastil från 1894.

Redaktörer

1883–1885 A B Beskow
1885–1904 E J Ekman
1904–1910 Wilh Sjöholm
1911–1916 Wilh Sjöholm, Jakob E Lundahl
1917 Jakob E Lundahl (t o m nr 16)
1917–1918 Martin Westling
1919 Johan Hellström, Martin Westling (t o m nr 5)
1919 Johan Hellström, Theod Andersson
1920–1926 Johan Hellström
1926–1930 Johan Gustafsson
1930–1939 Jakob E Lundahl

Upplagor

Lenhammar (1981) har beräknat Missionsförbundets upplaga till ca 2 000 ex vid 1880-talets början, ca 8 000 vid slutet av 1880-talet samt 12 000 under 1890-talet (s 86). – Medelupplaga 1910–1919 ca 18 000 ex, 1920–29 ca 19 000, 1930–39 ca 25 000. (Källor: SMF:s årsredogörelser 1910–19, Svensk Missionstidskrift 1920–40.)

Pietisten

Utgivning

1842–1918. SMF utgav tidningen 1908–1918.

Periodicitet

1908–1918: två gånger i månaden.

Format
Från starten oktavformat. 1908–1910 21×28 cm, 1911–1918 16×23 cm.
Redaktörer
1842 George Scott, C O Rosenius
1843–1868 C O Rosenius
1868–1917 P P Waldenström
1918 J P Norberg
Upplagor
Vid övertagandet 1908 ca 7 000 ex (Källa: Lenhammar, 1981) medelupplaga 1910–1918 ca 14 000 ex (Källor: SMF:s årsredogörelser 1910–1918).

Ungdomsvännen
Utgivning
1897–1939. I SMF:s ägo från 1910. Ungdomsvännen och Missionsförbundet ersattes 1940 av Svensk Veckotidning.
Periodicitet
1910 en gång i månaden, 1911–1925 två gånger i månaden, 1926–1939 en gång i veckan.
Format
1911–1921 16×23 cm, 1922–1939 18×26 cm.
Redaktörer
1910–1913 A W Hellström, Wilh Sjöholm
1914–1915 Axel Andersson
1916–1921 Bruno Nyström
1922–1927 Johan Gustafsson
1928–1938 Augustinus Keijer
1938–1939 Richard Larsson
Upplagor
Före övertaganden 1910 hade tidningens båda föregångare, Ungdomsvännen och Friska Vindar, 9 000 resp 7 000 ex. (Källa: Keijer, 1935.) 1910 var Ungdomsvännens upplaga 15 000 ex, 1919 27 000 ex med en medelupplaga på ca 20 000 ex under 1910-talet. (Källa: SMF:s årsredogörelser 1910–1919.) Från en upplaga på ca 23 000 ex 1920 följde en nedgång till 16 000 ex 1927. (Källa: Axel Andersson, 1928–1929.) Under 1930-talet följde ytterligare nedgång för vilken sifferuppgifter dock ej är tillgängliga. (Källa: SMF:s årsredogörelser.)

Ansgarius
Utgivning
1906– Första året användes namnet Svenska Missionsförbundets julkalender, från 1907 Ansgarius.
Periodicitet
Årskalender
Format
Bok: 1906–1932 13×19 cm, 1933– 16×23 cm. Antal sidor ca 160.

Redaktörer
1906–1915 Wilh Sjöholm
1916–1931 Jakob E Lundahl
1932 Georg Palmær
1933–1939 Georg Palmær, Johan Gustafsson
Upplagor
Medelupplaga 1906–1939 7 000 ex, utan större förändringar under perioden (Källa: Förlagsliggaren).

Vinterny
Utgivning
1903– I SMF:s ägo från 1913. Utkom ej 1914.
Periodicitet
Jultidning.
Format
1913–1929 30×38 cm, ca 32 sidor, 1930–1939 21×28 cm, ca 64 sidor.
Redaktörer
1913, 1915 Wilh Sjöholm
1916–1926 Martin Westling
1927–1939 Oskar Terning
Upplagor
1913 20 000 ex, 1939 31 000. Medeltal 1913–1939 ca 24 000 ex (Källa: Förlagsliggaren).

Hem Hem
Utgivning
1906–1978. I SMF:s ägo från 1916.
Periodicitet
Jultidning
Format
1916–1929 24×32 cm ca 32 sidor, 1930–1939 21×28 cm ca 48 sidor.
Redaktörer
1916–1920 Bruno Nyström
1921–1930 Johan Gustafsson
1931–1939 Augustinus Keijer
Upplagor
1916 40 000 ex, 1939 66 000 ex. Medeltal 1916–1939 ca 53 000 ex. (Källa: Förlagsliggaren.)

B BARNTIDNINGAR, UPPLAGOR

Barnavännen
1910 46 500, 1915 53 000, 1919 68 000 ex (Källa: SMF:s årsredogörelser 1910–1919). Uppgifter för tiden 1920–1939 saknas.

Kring granen och brasan
1914 75 000 ex, 1939 50 000 ex. Medelupplaga 1914–1939 ca 65 000 ex.

Barnens jul
1914 50 000 ex, 1939 40 000 ex. Medelupplaga 1914–1939 ca 48 500 ex.

Barnens julafton
1924 35 000 ex, 1939 40 000 ex. Medelupplaga 1924–1939 ca 43 000 ex.

Sommarsol
1921 40 000 ex, 1939 25 000 ex. Medelupplaga 1921–1939 ca 30 500 ex.

I sommartid
1931 14 500 ex, 1939 15 000 ex. Medelupplaga 1931–1939 ca 15 500 ex.

Total utgivning för ovanstående fyra jul- och sommartidningar för barn under perioden t o m 1939: 4 365 137 ex. (Källa beträffande dessa tidningars upplagor: Förlagsliggaren.)

Bilaga 3

Exkurs. Innehållsanalysen av de fromma berättelserna

Innehåll

1 Material
2 Metod
3 Analysschema

1 MATERIAL

Registrering

Undersökningens syfte var att studera fiktionsprosan i Svenska missionsförbundets publikationer under perioden 1910–1939. Som ett första steg i undersökningen antecknades samtliga inslag av fiktionsprosa i de aktuella publikationerna under den angivna perioden. Till skillnad från den allmänna innehållsinventeringen av vissa stickprovsårgångar gällde denna registrering således alla årgångar.

De publikationer som kunde komma ifråga för registreringen var Missionsförbundet, Ungdomsvännen, Pietisten, Ansgarius, Hem Hem och Vinterny. Berättelserna i dessa publikationer ansågs representera en helhet: det samlade utbudet av fiktionsprosa för vuxna läsare i SMF:s publikationer. Barn- och tonårstidningar avsågs ej ingå i undersökningen. Några av publikationerna är inte representerade under hela perioden. Vinterny är i SMF:s ägo från och med 1913, Hem Hem från 1916; Pietisten upphör i och med 1918 års årgång.

Vid registreringen noterades såväl noveller som följetonger men inte kortberättelser, dvs berättelser under 750 ord. Det som registrerades motsvarar sålunda helt det som faller under rubriken berättelser vid den tidigare utförda stickprovsundersökningen i samband med innehållsinventeringen.

Berättelserna i Ungdomsvännen är ibland uppdelade på två, tre eller fler avsnitt, publicerade i på varandra följande tidningsnummer. När en berättelse sträcker sig över mer än tre nummer, har jag räknat den som fortsättningsberättelse, följetong. Under den undersökta perioden förekommer sammanlagt 21 följetonger, samtliga i Ungdomsvännen. Följetongerna har förts till en särskild avdelning och behandlas separat, eftersom de knappast kan inordnas i novellstatistiken.

Tidningen Missionsförbundet innehåller fiktionsmaterial på prosa i ytterst liten omfattning, vilket ju också framgår av stickprovsundersökningen. I några årgångar förekommer en enstaka novell (1937 två stycken), men prosafiktionen uppgår aldrig till mer än 0,1 % av en årgångs totala innehåll. I de flesta årgångar

saknas alltså berättelser helt, medan poesin däremot alltid är väl representerad med en eller flera dikter i varje nummer. De artiklar som i några årgångar faktiskt rubriceras som missionsberättelser och bilder – med titlar som Kongonegerns temperament och Hungersnöden i Kina – måste betecknas som informativa artiklar eller reportage. Eftersom fiktionsprosan i Missionsförbundet utgör så liten andel av tidningens totala innehåll fick Missionsförbundet helt utgå vid undersökningen av fiktionsprosan.

Ej heller i tidningen Pietisten är förekomsten av fiktionsmaterial påfallande. Som mest uppgår berättelserna till ca 1 % av tidningens innehåll av en viss årgång. Procentuellt är inslaget således något större än i Missionsförbundet, och jag ansåg att det kunde anses vara rimligt att medta Pietisten i undersökningen, särskilt som tidningen annonserar om att den bland andra inslag också innehåller "goda berättelser".

Vid registreringen antecknades totalt 780 noveller från 30-årsperioden 1910–1939. Tidningen Ungdomsvännen bidrar med 482 noveller och jultidningarna Vinterny och Hem Hem med 149 resp 118 noveller. Tidningen Pietisten som alltså upphörde 1918 innehåller 3 noveller och årskalendern Ansgarius 28. För att underlätta urvalsproceduren och den fortsatta hanteringen fördes de registrerade berättelserna samman till treårsperioder. Varje berättelse tilldelades ett sexsiffrigt identifieringsnummer som ger information om publikation, delperiod och löpnummer inom delperioden.

Urvalet

Urvalsstorleken bestämdes till 300 noveller, ett antal som kunde bedömas vara rimligt dels med tanke på dess andel av totalpopulationen, dels med tanke på beräknad arbetsinsats. Av de 780 novellerna togs sålunda genom lottning 300 noveller ut för analys. Fördelningen av urvalet skedde i förhållande till det totala antalet noveller i varje delperiod och till antalet noveller i varje delpopulation. Först togs två delpopulationer – från Pietisten och Ansgarius – med endast ett element vardera ut för att kunna ingå i urvalet. Därefter fördelades återstoden proportionellt mot dels delperiodens antal i förhållande till totala antalet, dels mot delpopulationernas antal i förhållande till totala antalet inom varje delperiod. Slumptalstabell användes (Friedrichsen, S & Jönrup, H, Tabeller i sannolikhetslära och statistik, 1968).

Av urvalet svarar Pietisten för 1 %, Ungdomsvännen 61 %, Ansgarius 4 %, Vinterny 19 % och Hem Hem 16 %.

Antalet noveller, fördelningen på delpopulationer och delperioder samt urvalsstorlekar framgår av *tabell* på nästa sida.

Genreproblem

I samband med redovisningen av den allmänna innehållsinventeringen har jag redogjort för mina principer för gränsdragning mellan de olika innehållskatego-

TABELL. Antal noveller 1910–1939. Fördelning på delpopulationer och delperioder samt urvalsstorlekar.

Delpopulationer / Delperioder	1. 1910 1912	2. 1913 1915	3. 1916 1918	4. 1919 1921	5. 1922 1924	6. 1925 1927	7. 1928 1930	8. 1931 1933	9. 1934 1936	10. 1937 1939	Totalt
Pietisten											
antal	1	2	0								3
urvalsstorlek	1	1	0								2
Ungdomsvännen											
antal	34	36	38	16	62	82	45	98	53	18	482
urvalsstorlek	13	14	15	6	24	31	17	37	20	7	184
Ansgarius											
antal	3	3	1	2	5	3	5	0	3	3	28
urvalsstorlek	1	1	1	1	2	1	2	0	1	1	11
Vinterny											
antal		9	8	16	18	13	13	21	27	24	149
urvalsstorlek		3	3	6	7	5	5	8	10	9	56
Hem Hem											
antal			9	10	13	15	17	23	17	14	118
urvalsstorlek			3	4	5	6	7	9	7	6	47
Summa											
totalt antal	38	50	56	44	98	113	80	142	100	59	780
urvalsstorlek	15	19	22	17	38	43	31	54	38	23	300

rierna. Det kan här vara befogat att något utförligare dröja vid sådana problem som hör samman med registreringen av prosafiktionen.

Avsikten har således varit att specificera de skönlitterära inslagen på prosa. Vanligen rubriceras de i publikationerna som berättelse, antingen i ett årsregister (såsom för Ungdomsvännen), i underrubrik eller innehållsförteckning. Benämningar som skiss och bild förekommer även (jfr kap 3). Eftersom rubriceringen speglar den institutionella inställningen till skönlitteraturen, föreföll det rimligt att i görligaste mån följa denna rubricering och låta publikationernas egen klassificering bli gällande. Så har också skett i de flesta fall. Ibland saknas dock rubricering i publikationerna. Ungdomsvännen har inget årsregister i sin första årgång och i vissa jultidningar förekommer varken underrubriker eller innehållsförteckning som kan ge besked om den avsedda arten av bidrag. Vidare kan man notera att redaktörerna ibland varit inkonsekventa eller gjort vissa förbiseenden i rubriceringen. Det var alltså nödvändigt att formulera vissa principer eller enkla regler, mot vilka man relativt lätt kunde pröva varje inslag vid registreringen.

Det är särskilt gränsfallen mellan reportaget och fiktionen som aktualiserar frågan. En strävan efter autenticitetsprägel kan noteras ibland i samband med fiktionen – ''Sann berättelse'' eller ''Verklighetsskildring''. Men det är tydligt att det finns mer än ett sätt att förhålla sig till verkligheten och att reportaget och fiktionen representerar två olika sätt. Reportaget och fiktionen menar inte samma sak med ''sanning'' och ''verklighet''.

I Reportaget som genre (1979) arbetar Gunnar Elveson med följande definition av reportaget (s 15):

> [. . .] en redovisning som återger en samtida (yttre) verklighet och bygger på iakttagarens egna direkta upplevelser registrerade inom en ganska kort tid i det självupplevdas form samt med tidpunkt och plats väl preciserade.

Man skulle kunna säga att det står fiktionsförfattaren fritt att bryta mot samtliga led i denna definition. Fiktionsförfattaren behöver inte återge en samtida (yttre) verklighet, han behöver inte bygga på egna iakttagelser och upplevelser, han behöver inte registrera sina eventuella iakttagelser och upplevelser inom ganska kort tid, han behöver inte göra det i det självupplevdas form och – slutligen – behöver han inte låta tidpunkt och plats vara väl preciserade.

Definitionens uppställda krav är inte relevanta för fiktionen. Det karakteristiska för reportaget såsom det definieras av Elveson tycks vara förhållandet mellan författaren och texten. Definitionen bygger på förutsättningen att författaren framträder som sig själv, han skriver i eget namn, och formellt sett föreligger det en obruten relation mellan författaren som person och som berättare. Fiktionens friare förhållningssätt till stoffet för med sig att förhållandet mellan författaren och texten inte är så okomplicerat som i reportaget. Det föreligger ingen obruten relation mellan författare och text. En ''berättare'' införs som bl a får svara för det som författaren som person omöjligen kan känna till. Wayne C Booth

noterar i The Rhetoric of Fiction (1961, s 15):

> Artifice is unmistakably present whenever the author tells us what no one in so called real life could possibly know.

Berättargrepp som ”den allvetande berättaren”, synvinkelskifte och den inre monologen hör hemma i fiktionen av ovanstående skäl.

När C J Johansson eller Frank Mangs i de publikationer som ingår i undersökningen lämnar skildringar från sin verksamhet som ”fattigmissionär” respektive väckelseevangelist gör de det vanligen i form av reportage och inte fiktion. C J Johansson introducerar en artikel i Pietisten med följande ord (1910, s 118):

> Jag vill till Guds och vår Frälsares ära samt till uppmuntran för dem, som år efter år med rikliga bidrag understödja fattigmissionen, meddela något från min verksamhet som fattigmissionär i Stockholm. Det som jag nu vill berätta, rör sig om tvenne djupt sjunkna drinkares väg från lastens olyckliga väg.

Det är ingen tvekan om att berättaren i fortsättningen är identisk med C J Johansson. Berättarsynvinkeln är hela tiden hans egen. På samma sätt förhåller det sig vanligen – men inte alltid – när Frank Mangs berättar minnen från väckelsearbetet. Man kan säga att båda berättar ”i eget namn”.

Två andra författare som också förekommer i publikationerna, Ida Bäckström och Ulrik Leander, väljer en annan väg. Ulrik Leander skildrar liksom C J Johansson drinkare och människor i klammeri med rättvisan men väljer med förkärlek rollen av den traditionelle allvetande berättaren, vilken ger honom möjlighet att återge tankar och dialog som ur en mer begränsad berättarsynvinkel skulle vara otänkbara. När Ida Bäckström i en novell med underrubriken ”Verklighetsbild från Svenska Missionsförbundets arbete i Västerbottens lappmark” berättar en spännande händelse vid en vårflod låter hon berättarsynvinkeln växla mellan olika personer i berättelsen. Identitet föreligger inte mellan författarjaget och berättaren.

Det berättartekniska greppet har jag därför ansett vara ett användbart kriterium när det gällt att dra gränsen mellan reportage och fiktion. Förekomst av namn på verkliga personer och platser, datum och fotografier har betraktats som indicier på reportage.

Principerna för registrering av fiktionsberättelser kan sammanfattas i följande punkter:

1 Sådana inslag registreras som i publikationernas årsregister eller i underrubriker betecknas som *berättelser* (el likn), som har viss längd (750 ord) och som uppfyller måttliga krav på fiktionskaraktär (jfr kap 3).

2 Publikationernas egen klassificering accepteras i princip, men uppenbara inkonsekvenser i respektive årgång korrigeras.

3 Fiktionskaraktär anses *ej* föreligga när full berättarteknisk identitet råder mellan författare och berättare.

Exempel på registrering

I följande exempel har publikationens klassificering frångåtts. Ett bidrag av Anna Fredén med titeln Dagarna före jul har i Ungdomsvännen 1912 placerats under rubriken Uppsatser av blandat innehåll. Författaren skildrar hur en ''församlingstjänarinna'', syster Karin, arbetar bland de fattiga och vid jultid delar ut kläder och matvaror till de behövande. Hos de välsituerade möts hon ofta av kalla handen när hon ber om bidrag till verksamheten, men avslutningsvis lovar församlingsmedlemmen Vilhelm att han skall ordna en bjudning för fattiga barn tredjedag jul.

Anna Fredén, som berättar sin historia i tredje person, följer syster Karin på besöken i de fattiga hemmen och hon ålägger sig inga restriktioner när hon återger såväl Karins bekymrade tankar som hennes tysta bön till Gud. I ett avsnitt är berättarsynvinkeln Vilhelms och läsaren får där del av hans överväganden innan han bestämmer sig för att ordna barnfesten. Anna Fredén använder sig av fiktionens vanliga berättargrepp och därför räknas hennes skildring in i berättelsematerialet.

2 METOD

Innehållsanalys

Innehållsanalysen är enligt Bernard Berelsons definition ''en teknik, avsedd att ge en objektiv, systematisk och kvantitativ beskrivning av det manifesta innehållet i ett meddelande'' (Rosengren, Karl Erik, Sociologisk metodik, 1976, s 146).

Den inventering av innehållet i vissa publikationer som redovisats i kapitel två är med denna definition en innehållsanalys. Undersökningen avser att vara objektiv i meningen ''oberoende av den individ som utför analysen och den tidpunkt vid vilken analysen utförs'' (Rosengren, 1976, s 146). Data har insamlats systematiskt genom att ett för ändamålet särskilt konstruerat kategorischema tillämpats. Frekvensen uttrycks numeriskt med mätenheterna spalt och sida, och innehållsanalysen är sålunda även kvantitativ. De innehållskategorier som tillämpas är inte subtila utan gränsen mellan vad som kan betecknas som det manifesta innehållet och det latenta avses vara relativt lätt att upprätthålla.

När det gäller undersökningen av novellen, som här skall kommenteras, är innehållsanalysen av en något annan karaktär. Mätningar förekommer inte, däremot räknas hur många gånger olika kategorier enligt schemat förekommer. Novellanalysen avser att notera de undersökta texternas karaktär, t ex om ett visst motiv förekommer eller om huvudpersonen fyller viss funktion i berättelsen. Därför kan novellundersökningen även ses som en kvalitativ innehållsanalys och påminner givetvis metodiskt om traditionella textanalyser.

Motiveringen för novellanalysen ansluter till Philip Stone's utvidgade definition av innehållsanalysen. Stone ser enligt Rosengren innehållsanalysen som en

teknik för att med utgångspunkt i ett i regel skriftligt meddelande dra slutsatser om orsaker till och verkan av meddelandet (Rosengren, 1976, s 153). I vårt fall är det alltså särskilt orsakerna till meddelandets utformning som står i centrum för intresset. Novellen skall studeras i sitt institutionella sammanhang och ses som ett uttryck för hur institutionens mål, regler och ramar påverkar den institutionella koden.

Analysschema

De för undersökningen uttagna novellerna analyserades likformigt med utgångspunkt från ett analysschema enligt nedan. Resultatet av analysen infördes på en kodningsblankett.

Schemat för innehållsanalysen har växt fram under flera års arbete med materialet. I samband med att jag företog upprepade genomläsningar av berättelser i de aktuella publikationerna försökte jag till att börja skapa mig en uppfattning om vad jag kunde anta vara karakteristiska drag. Min utgångspunkt för det fortsatta arbetet blev att dessa drag skulle kunna fångas in genom ett studium av berättelsernas miljö, av huvudpersoner och bipersoner – särskilt dessas funktion i berättelsen – av berättarteknik och motiv. En pilotstudie, grundad på ett mindre urval, "14 noveller", diskuterades 1977 vid ett seminarium på institutionen. I fortsättningen gick mitt arbete ut på att försöka fastställa relevanta och lätt identifierbara innehållskategorier. Olika versioner av analysschemat diskuterades i flera omgångar på institutionen. Efter en provkodning som två medarbetare på institutionen och jag själv utförde 1979 på grundval av 15 noveller fastställdes analysschemat, som nu var utformat så att analysen av de enskilda novellerna lätt skulle kunna läggas till grund för databehandling. Därefter företog jag själv den slutliga kodningen av de 300 noveller som hade lottats ut.

Efter min egen genomgång företogs en kontrollkodning av 22 slumpmässigt utvalda noveller i materialet. 11 läsare, av vilka flera var doktorander i litteraturvetenskap och några hade god kännedom om frikyrkliga förhållanden, kodade 3–5 noveller vardera. Därigenom kom varje novell att analyseras av två läsare förutom av mig själv. Mera om detta följer nedan.

Objektivitet och reliabilitet

Många av de uppgifter som noteras vid analysen beträffande förhållanden i novellerna måste naturligt nog bli relativt ungefärliga. Man kan inte – som vid en intervjuundersökning – ställa frågor till undersökningsobjekten utan är helt hänvisad till de uppgifter som texten lämnar och de slutsatser man själv kan dra av dessa. Det förekommer visserligen ibland att novellen ger exakta uppgifter om t ex huvudpersonens ålder och medlemsskap i viss ungdomsorganisation, men vanligen måste undersökaren deducera med större eller mindre säkerhet.

En speciell anknytning till en intervjuundersökning som varit till hjälp vid novellanalysen kan nämnas. Berättelsernas vanligaste huvudmotiv är omvän-

delsen, och det har varit angeläget att något kunna specificera arten av omvändelse. I en undersökning som Erland Sundström tog initiativ till och som genomfördes 1946 tillfrågades ett stort antal medlemmar i SMU om sin omvändelse. Det har visat sig lämpligt att i samband med specificeringen av omvändelsemotivet ställa samma frågor till novellernas huvudpersoner som ställdes till medlemmarna som deltog i SMU-undersökningen. Därigenom kan resultaten lättare jämföras, samtidigt som den förenklade och tillspetsade frågeställningen med anknytning till aktuell symbolmiljö underlättar analysen av novellen. Sundströms centrala fråga var utformad på följande sätt (Sundström, Erland, Omvändelsen, 1976, s 151):

> Vilket av följande exempel liknar mest din egen erfarenhet?
> a) Karl blev omvänd efter ett liv i "synd och värld" genom en plötslig omvändelsekris den 7 mars 1935 så att hans vanor, kamratliv och alla intressen helt förändrades.
> b) Karin gick i söndagsskola och juniorförening, brukade be till Gud och var aldrig egentligen "ute i synden" men upplevde den 18 juli 1938 en avgörelse, som gav henne frälsningsvisshet, utan att hennes yttre vandel i avsevärd grad förändrades.
> c) Erik växte upp som Karin under kristet inflytande. Han vet inte om någon särskild dag för avgörelse, men det har klarnat för honom under en stilla utveckling att han är en kristen.

Analysen och den statistiska sammanställningen bygger helt på mina egna iakttagelser och slutsatser. Därmed är alltså klart utsagt att det finns ett subjektivt inslag i undersökningen men också enhetlighet: det är *en* person som har gjort analysen.

Dock uppstår givetvis frågan om hur mycket min kodning överensstämmer med kodningar som andra personer skulle kunna göra av samma material. För att få en uppfattning om graden av denna typ av objektivitet företogs därför den kontrollkodning som nämnts ovan. 22 noveller kodades på nytt varvid två personer oberoende av varandra kodade samma novell. Deras respektive kodningar har sedan ställts mot min egen kodning varvid antal överensstämmelser och avvikelser noterats. Inga av kontrollkodningarna har plockats bort. Av tabell på nästa sida framgår graden av överensstämmelser mellan dessa kodares noteringar och mina egna.

(Pär Bergman, Sten-Ove Bergwall, Brita Furhammar, Sten Furhammar, Mats Herder, Britta Kussak, Karin Kussak, Sören Lagergren, Johan Svedjedal, Sonja Svensson och Christina Tellgren tackar jag för hjälp med kontrollkodningen.)

Tabellen belyser bl a följande förhållanden. Beträffande *miljön* föreligger de största avvikelserna mellan min egen slutkodning och kontrollkodningarna när det gäller den *sociala* grupperingen. Schemat bygger här på en klassificering som för migrationsprojektet konstruerats av Hans Norman med folkbokförings-

TABELL. Reliabilitet

Miljö		
Geografisk miljö		1,0
Ekologisk miljö		0,93
Social miljö		0,64
Tidsmiljö		0,91
Huvudpersoner		
Vilka är huvudpersoner?		0,81
Gemensamma hp:	kön	1,0
	ålder	0,88
	social ställning	0,72
	religiös verksamh	0,72
	funktion	0,88
Bipersoner		
Vilka är bipersoner?		0,65
Gemensamma bp:	kön	1,0
	ålder	0,71
	social ställning	0,67
	religiös verksamh	0,63
	funktion	0,75
Berättarteknik		
Berättare		0,41
Autenticitet		0,84
Kontrast		0,70
Berättelsetyp		0,68
Tendens		0,82
Huvudmotiv		
Vilka är huvudmotiven?		0,75
Sidomotiv		
Första sidomotivet		0,80
Andra sidomotivet		0,57
Samtliga sidomotiv		0,49
Citat		
Vilka citat finns?		0,74
Medeltal samtliga kategorier		0,76

materialet som grund. De väl avgränsade kategorierna i dennes schema har sålunda tillämpats något olika när det lades på ett fiktionsmaterial.

När det gäller frågan om vilka som är *huvudpersoner* respektive *bipersoner* ligger reliabilitetstalet lägre för bipersonerna. Några av slutkodningens bipersoner har vid kontrollkodningen "flyttats upp" som huvudpersoner, vilket medför lägre procent av överensstämmelse såväl beträffande huvudpersoner som bipersoner. Olika kodare skiljer sig mer markant när det gäller bipersonerna än när det gäller huvudpersonerna; man antecknar olika antal bipersoner. De avvikelser beträffande relation till religiös verksamhet som förekommer, beror nästan helt på skillnader i bedömning av kategorierna "engagerad i väckelserörelse" resp "troende". Både när det gäller huvudpersoner och bipersoner är överensstämmelserna ganska goda beträffande funktionen.

Under rubriken *berättarteknik* skall bl a berättaren karakteriseras utifrån synpunkten "närvaro i verket". Här föreligger de största avvikelserna. Skillnaderna bottnar i att slutkodningen funnit berättaren varit "synlig" betydligt oftare än kontrollkodningarna. Övriga punkter under berättarteknik uppvisar högre grad av överensstämmelse.

Huvudmotiven uppvisar en genomsnittlig överensstämmelse, medan *sidomotiven* står för en betydligt lägre om man räknar med samtliga sidomotiv. Olika kodare har skilt sig ganska mycket åt när det gäller antalet markeringar av sidomotiv. Beträffande det "första" sidomotivet är dock reliabiliteten högre. Överensstämmelsen, som sålunda kan betecknas som ett mått på mätningens objektivitet, varierar från fullständig överensstämmelse (1,0), t ex beträffande berättelsernas geografiska miljö till en mer blygsam överensstämmelse beträffande berättarens närvaro i verket (0,41). Medeltalet för samtliga kategorier är 0,76.

Till detta kan fogas den reflexionen att en utförligare instruktion och en övningskodning före kontrollkodningen skulle ha hjälpt kontrollkodarna att "kalibrera" sina analysinstrument. Flera av kodarna fick materialet för kodningen sig tillsänt med post utan muntliga kommentarer, och några uttryckte efteråt viss osäkerhet beträffande en del innehållskategorier. I sin bok Popular religion (1958), där Louis Schneider och Sanford M Dornbusch redovisar en omfattande kvantitativ innehållsanalys av "inspirational books", förklarar författarna den höga överensstämmelsen mellan de olika medhjälparnas kodning med att hänvisa till noggranna förberedelser och samarbete:

> The gratifying reliability of close to 1.00 which was achieved because of the authors' agreement on every item but one, incidentally, could of course be achieved only because of intensive work together prior to making decisions.

Slutligen kan det finnas skäl att återvända till frågan om vad som är *manifest* respektive *latent* i materialet. Även om avsikten är att notera endast det manifesta – i enlighet med Berelsons definition – så torde det ligga så till att mer och

mer av innehållet blir manifest under arbetet med ett litterärt material. I takt med att undersökaren skaffar sig kännedom om relevanta förhållanden och vidgar sina egna referensramar framstår en allt större del som manifest. Därmed kan man säga att det subjektiva inslaget är ofrånkomligt också i en undersökning av denna typ.

(Sedan reliabilitetstabellen sammanställts har jag ånyo gått igenom hela materialet och gjort några smärre korrigeringar, varvid förbiseenden rättats till.)

Behandling av data

Från kodningsblanketterna överfördes data till magnetband för automatisk databehandling enligt SAS-systemet.

3 ANALYSSCHEMA MED KOMMENTAR

Innehållskategorier

Nedanstående uppgifter noteras vid angivna positioner på kodningsblanketten.

Författare, titel, publikation och år införs i klartext på blanketten.

1–6 Novellens identifieringsnummer, 6 siffror, enligt särskild förteckning.

FÖRF

7–10 Författarens identifieringsnummer, 4 siffror, enligt särskild förteckning.

11–14 Författarens födelseår, 4 siffror.

15 Författarens kön
- 0 ej kod
- 1 mask
- 2 fem

16 Författarens yrke
- 0 ej kod
- 1 skribent: förekommer i SFL (dock ej pastor)
- 2 pastor: präst, missionär el likn
- 3 övrig: ej kategori 1 eller 2

17 Författarens relation till religiös rörelse i Sverige
- 0 ej kod
- 1 engagerad i SMF eller dess ungdomsverksamhet
- 2 engagerad i annan väckelse- el frikyrkorörelse
- 3 engagerad i Sv kyrkans verksamhet (el närst organisat)
- 4 utländsk författare

MILJÖ

18 Berättelsens geografiska miljö
- 0 ej kod
- 1 Sverige
- 2 övriga Europa
- 3 Nordamerika
- 4 Latinamerika
- 5 Afrika
- 6 Asien
- 7 annat eller flera kategorier

19 Berättelsens ekologiska miljö
- 0 ej kod
- 1 landsbygd (även by, fiskeläge etc)
- 2 stad
- 3 storstad
- 4 industriort, brukssamhälle etc
- 5 missionsstation, missionsfält
- 6 annat eller flera kategorier

Se kommentaren: *Ekologisk miljö*

20 Berättelsens sociala miljö
- 0 ej kod
- 1 I
- 2 II
- 3 III
- 4 IV
- 5 V
- 6 annat

Se kommentaren: *Social gruppering*

21 Berättelsens tidsmiljö
- 0 ej kod
- 1 samtid
- 2 för några år sedan (för ca 5–50 år sedan)
- 3 i föregående generation (för ca 50–100 år sedan)
- 4 historisk (för mer än 100 år sedan)

Se kommentaren: *Tidsmiljö*

HP 1 & 2

22 (27) Huvudperson: kön
- 0 ej kod
- 1 mask
- 2 fem
- 3 flera personer

23 (28) Huvudperson: ålder
- 0 ej kod

1 barn och ungdom: 0–19 år
2 yngre vuxen: 20–39 år
3 äldre vuxen: 40–59 år
4 gammal vuxen: 60 år –
Se kommentaren: *Ålder*

24 (29) Huvudperson: social ställning
0 ej kod
1 I
2 II
3 III
4 IV
5 V
6 annat
Se kommentaren: *Social gruppering*

25 (30) Huvudperson: relation till religiös rörelse
0 ej kod
1 engagerad i väckelse- eller frikyrkorörelse
2 engagerad i Svenska kyrkans verksamhet
3 troende, ''Guds barn'' (ospecificerat)
4 ej troende, utomstående, ''världens barn''
5 irrelevant indelningsgrund och framgår ej
6 annat, t ex främmande trosbekännare
Se kommentaren: *Relation till religiös rörelse*

26 (31) Huvudperson: funktion
0 ej kod
1 ett föredöme och gott exempel, handlar positivt
2 utvecklas i positiv riktning (en förändring märks)
3 ett varnande exempel
4 utvecklas i negativ riktning (en förändring märks)
5 annat
Se kommentaren: *Funktion*

BP 1 & 2

32 (37) Biperson: kön
0 ej kod
1 mask
2 fem
3 flera personer

33 (38) Biperson: ålder
0 ej kod
1 barn och ungdom: 0–19 år
2 yngre vuxen: 20–39 år
3 äldre vuxen: 40–59 år
4 gammal vuxen: 60 år –

Se kommentaren: *Ålder*

34 (39) Biperson: social ställning
0 ej kod
1 I
2 II
3 III
4 IV
5 V
6 annat
Se kommentaren: *Social gruppering*

35 (40) Biperson: relation till religiös rörelse
0 ej kod
1 engagerad i väckelse- eller frikyrkorörelse
2 engagerad i Svenska kyrkans verksamhet
3 troende, ''Guds barn'' (ospecificerat)
4 ej troende, utomstående, ''världens barn''
5 irrelevant
6 annat, t ex främmande trosbekännare
Se kommentaren: *Relation till religiös rörelse*

36 (41) Biperson: funktion
0 ej kod
1 ett föredöme och gott exempel, ''hjälpare''
2 föremål för påverkan eller välgörenhet, ''objekt''
3 ett varnande exempel, ''motståndare''
4 annat
Se kommentaren: *Funktion*

BERTEK

42 Berättarteknik: berättaren
0 ej kod
1 osynlig, situationen dominerar (''scenisk'')
2 synlig, framträder i kommentar och reflexion
3 jag-berättelse, genomfört jag-perspektiv
4 annat
Se kommentaren: *Berättarteknik*

43 Berättarteknik: autenticitet
0 ej kod
1 utsaga om autenticitet genom underrubrik e dyl
2 en sekundär, ''autentisk'' berättare förekommer
3 hänvisning till autentiska dokument (protokoll, brev)
4 annat sätt
5 ingen särskild markering av autenticitet förekommer
Se kommentaren: *Berättarteknik*

44 Berättarteknik: kontrast

0 ej kod
1 disharmoni blir harmoni i samband med omvändelse
2 disharmoni blir harmoni utan samband med omvändelse
3 olyckligt slut
4 annan kontrast eller flera av ovanstående
5 kontrastteknik förekommer ej
Se kommentaren: *Berättarteknik*

45 Berättarteknik: berättelsetyp
0 ej kod
1 händelse: dramatisk händelse, intrig etc
2 stämning: miljö, känslor etc
3 resonemang: samtal, debatt, inre monolog etc
4 annat, även blandning av ovanstående
Se kommentaren: *Berättarteknik*

46 Berättarteknik: tendens
0 ej kod
1 tendensen understryks av ber, bl a i avslutningen
2 tendensen understryks av ber, men ej i avslutningen
3 tendensen poängteras inte särskilt
Se kommentaren: *Berättarteknik*

HUVMOT

47–48 Huvudmotiv
00 ej kod
Att bli kristen, omvändelsemotivet
01 omvändelse
02 avgörelse
03 mognad
04 annan tematisering av motivet omvändelse (t ex utan religiösa förtecken, även avfall)
Att leva som kristen, trosmotivet
05 tro och intell tvivel, resonemang om livets mening
06 tro trots omgivningens motstånd
07 befästas i tron, uppleva Guds avsikt och ingripande, uppleva Guds mening, visshet om kallelse
08 annan tematisering av trosmotivet
Att leva som kristen, gärningsmotivet
09 medmänsklighet, socialt ansvar, välgörenhet
10 beteendefrågor, allmänt om ett lämpligt uppförande
11 bekänna och vittna om sin tro, evangelisation
12 annan tematisering av gärningsmotivet (om hur man skall handla, etiken, livsstilen, ej rena beteendefrågor)
Se kommentaren: *Huvudmotiv och sidomotiv*

SIDMOT

49–50 Sidomotiv eller särskilda inslag
51–52 00 ej kod
53–54 01–12 samma rubriceringar som för huvudmotiv
55–56 13 frikyrklig verksamhet, möten etc
57–58 14 statskyrklig verksamhet, möten etc
15 väckelse
16 den yttre missionen
17 ensamhet
18 fattigdom, arbetslöshet
19 sjukdom
20 död
21 olyckshändelse, skeppsbrott
22 naturkatastrofer (ex åsknedslag, vårfrost), eldsvåda
23 alkoholism, spritmissbruk
24 prostitution
25 brott, stöld, snatteri, klammeri med rättvisan
26 fängelsestraff
27 världsliga nöjen, t ex dans och kortspel
28 storstaden
29 pengar, framgång, lyx, överflöd, social karriär
30 kärlek, äktenskap
31 familjen, hemmet
32 föräldravördnad, vördnad och kärlek till mor och far
33 föräldralöshet (båda föräldrarna döda)
34 kvinnan, kvinnosynen
35 fosterlandet, hembygden
36 emigration
37 sparsamhet och flit, arbetets välsignelser
38 bönen, förbönen, bönhörelse
39 socialism
40 ateism, fritänkeri
41 kritiserad religiös uppfattning
42 naturen, tankar inför naturen
43 Darwin
44 skönlitteratur, finkultur, romanläsning, teater, film
45 barndomen
46 ålderdomen
47 sport, idrott
48 arbetare och frikyrkofolk, förhållandet mellan
49 studieverksamhet, bibliotek
50 bibeluppfattning
51 bibelläsning

52 skilsmässa
53 krig
54 fattiga och rika, förhållandet mellan
55 de kristna och världens barn, förhållandet mellan
56 andedop
57 helbrägdagörelse
60 äktenskapsbrott
Se kommentaren: *Huvudmotiv och sidomotiv*

CITAT

59 Citat

60
0 ej kod
1 citat från bibeln
2 citat från religiösa sånger och psalmer
3 citat från annan religiös dikt
4 citat från andra religiösa källor
5 övriga identifierade citat (ej av religiös karaktär)
6 oidentifierade citat

Kommentar

Ekologisk miljö
Med ''storstad'' avses i Sverige endast de 2–3 största städerna. Om det inte går att säkert avgöra stadens storlek, noteras ''stad''. Med ''missionsstation, missionsfält'' avses miljö utomlands där missionsverksamhet bedrivs, företrädesvis i de s k missionsländerna.

Social gruppering
För att notera berättelsens sociala miljö samt huvudpersoners och bipersoners sociala tillhörighet användes följande klassningsschema, konstruerat vid migrationsprojektet i Uppsala (Norman, Hans, Från Bergslagen till Nordamerika), 1974, s 171 ff):

I a) Storföretagare, godsägare
b) Högre tjänstemän, akademiker
II a) Småföretagare inom industri och handel, hantverkare med mästartitel
b) Lägre tjänstemän, affärsanställda, arbetsledare
III Bönder, brukare, arrendatorer
IV Hantverkare utan mästartitel, kvalificerade yrkesarbetare
V a) Okvalificerade arbetare inom industri och stadsnäring
b) Jordbruksarbetare, anställda inom husligt arbete

Med ca 220 yrkesbeteckningar som exempel konkretiserar Norman i sin bok (s 327–330) dessa kategorier. Vid kodningen användes de fem huvudgrupperna, I–V, utan uppdelning på underavdelningar. För berättelsens *sociala miljö* kompletteras schemat med en sjätte grupp, "annat", som omfattar offentliga lokaler e dyl såsom sjukhus, missionshus, dansbanor. För huvudpersonernas och bipersonernas *sociala ställning* kompletteras också med en sjätte grupp, "annat", som då avser t ex tiggare, och luffare och andra från samhället utstötta.

Beträffande historiska skildringar och skildringar från främmande länder där schemat inte är tillämpbart används "0".

För kodningen gäller vidare att gifta kvinnor (hemmafruar) förs till den sociala grupp som maken tillhör. I de fall kvinnorna är yrkesverksamma och agerar i sin egen yrkesfunktion räknas de till den grupp som deras yrke för dem. Så länge barnen vistas i hemmet räknas de till föräldrarnas grupp. Men när de lämnar hemmet för att tillträda en anställning eller studera, förs de till den grupp som svarar mot deras sysselsättning. Det bör noteras att studenter räknas som I; studerande (således t ex gymnasister) som II.

Tidsmiljö

Utgångspunkten för klassningen av tidsmiljön är *publiceringsåret*. Kategorien "för några år sedan" kan således komma till användning när berättaren markerar att han bygger på ett ungdomsminne e dyl som ligger högst 50 år tillbaka i tiden – från publiceringsåret räknat.

Ålder

Med rubriceringarna "barn och ungdom", "yngre vuxen", "äldre vuxen" och "gammal vuxen" antyds att gränserna mellan grupperna (vid 20, 40 och 60 års ålder) skall betraktas som ungefärliga. Även om exakt åldersangivelse saknas i novellen bör det i de flesta fall gå att göra en acceptabel åldersgruppsangivelse. – Om novellen är utsträckt i tiden, bör den ålder väljas som vederbörande person har då huvudmotivet realiseras.

Relation till religiös rörelse

Huvudpersons och bipersons relation till religiös rörelse avser förhållandet sådant det presenteras vid berättelsens början. Punkt 1 och punkt 2 har prioritet över de följande punkterna. Om man kan avgöra att huvudpersonen är "engagerad i väckelse- eller frikyrkorörelse" markerar man sålunda punkt 1, även om man anser att punkt 3 också kunde gälla. Punkt 3, "troende", använder man när man fått en mindre fullständig information.

Till "väckelse- eller frikyrkorörelse" räknas även Evangeliska fosterlandsstiftelsen och Frälsningsarmén.

"Svenska kyrkans verksamhet" inbegriper närstående organisationer som KFUM.

"Irrelevant indelningsgrund" föreligger beträffande noveller som ej behand-

lar religiös problematik och där frågan om huvudpersonens relation till religiös verksamhet ej aktualiseras av författaren.

Funktion

När det gäller huvudpersons och bipersons funktion bör man se till helheten. ''Ett föredöme och gott exempel'' kanske måste utstå en viss kamp, som gör att hans ''kurva'' beskriver en svacka i berättelsen.

Berättarteknik

(a) *berättaren:* i anslutning till Staffan Björck (Romanens formvärld, 1953, kap. Berättarens närvaro i verket) studeras om berättaren är osynlig eller synlig. I det första fallet dominerar berättelsens personer och ''situationen''. Författaren eftersträvar den artistiska objektiviteten i en ''scenisk'' framställning. I det andra fallet är berättarens närvaro påtaglig och han framträder i sina reflexioner och kommentarer. Relationen tar över. Om det är fråga om en ren jag-berättelse noteras detta, men kortare inslag av jag-berättelse påverkar ej bedömningen för övrigt.

(b) *autenticitet:* här markeras på vilket sätt författaren söker framhäva sanningshalten i berättelsen och om detta alls sker (jfr Björck, Romanens formvärld, kap. Berättarens auktoritet):

1 underrubrik eller annan utsaga om autenticitet. Underrubriken kan lyda ''Sann bild ur livet''. Berättaren kan också ange var och när den beskrivna händelsen inträffat (ibland kan detta göras i en fotnot). Namngivningen kan tyda på att berättaren vill ge ett intryck av autenticitet: ''grosshandlare S. i den sydsvenska staden X.''
2 en sekundär, ''autentisk'' berättare förekommer. Författaren överlämnar ordet till en viss, ibland namngiven person som själv ''varit med''.
3 autentiskt dokument: protokoll, brev, dagböcker etc.

Vid kodningen bör man ställa sig frågan om berättaren/författaren verkligen eftersträvat autenticitet då han använt sig av en sekundär berättare eller dokument etc. Det kan ju också ha varit fråga om ett bekvämt berättargrepp helt enkelt.

Det bör påpekas att berättare vanligen eftersträvar en trovärdighet eller en sanning *inom* fiktionen. Det är inte detta det är fråga om här utan de fall då berättaren griper till något *utanför* fiktionen för att ge tyngd åt sin framställning.

(c) *kontrast:* här avses framför allt det sätt på vilket berättelsen avslutas och kontrasterar mot tidigare inslag (disharmoni – harmoni).

(d) *berättelsetyp:* följande tre huvudtyper torde kunna urskiljas (Jfr Kant, Yngve, Något om novellen som konstart, 1968):

1 händelsetypen: någonting händer i berättelsen på ett yttre eller inre plan

och detta leder fram till något. Typen karakteriseras av komposition eller intrig. Händelsen är det centrala, även om Goethes definition ''en oerhörd händelse som utspelar sig'' är väl fordrande. Kan kallas Maupassant-typen.

2 stämningstypen: i förgrunden står stämning, miljö, känslor. Mer statisk än föregående typ. Mer löst och mjukt gestaltande, mer stämningsmättad, skissartad. Kan kallas Tjechov-typen.

3 resonemangstypen: det centrala är innehållet i ett samtal, en diskussion, en inre monolog. Argumenten, ofta intellektuella, kan i detta sammanhang gälla gudsbevis e dyl. Vanligen är resonemanget insatt i en löst antydd ram.

Huvudmotiv och sidomotiv

Huvudmotiven utgörs av tre övergripande motiv: omvändelse, tro och gärning. Dessa tre motiv har vardera fyra underavdelningar. Beträffande olika omvändelsekategorier, se Sundström, Erland, Omvändelsen som religiöst beteende. Huvudmotiven markeras med 01–12. Endast ett huvudmotiv kan noteras för varje novell.

Plats finns för markering av fem *sidomotiv* eller särskilda inslag. De första tolv sidomotiven (01–12) på listan över sidomotiv är identiska med de tolv huvudmotiven, men det är inte meningen att novellens huvudmotiv skall markeras ytterligare en gång i samma novell.

Bilaga 4

Förteckning över behandlade berättelser: Pietisten (P), Ungdomsvännen (U), Ansgarius (A), Vinterny (V), Hem Hem (H)

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
1	Anonym, eng	Vad en bibel kan uträtta	P 1910:278
2	Anonym	Dröm om den himmelska staden	P 1915:13,42
3	M. F.	Förr och nu	U 1910:126(nr8)
4	Ester Edquist	Vilka voro de? Berättelse ur verklighetens värld	U 1910:162
5	Anonym, eng (öv. av D. R. Wahlquist)	Bambuträdet	U 1911:19
6	C. Boberg	Om vi skulle taga oss tid	U 1911:34(nr2)
7	Lisa	På sillfiske	U 1911:108
8	E. L.	I vårdagar	U 1911:136
9	A. Walder	När mörkret försvann	U 1911:202
10	Maria S-n	När solen fick lysa in. Berättelse	U 1911:252
11	Essan	I skymningstimma	U 1912:153
12	Ida B.	I kyrkostaden. Lapplandsbilder	U 1912:199,229
13	Agaton	En korg med lärdomar	U 1912:255
14	A-a A.	I det godas tjänst. För U.F.V.	U 1912:260
15	Ann-Mari	Huru Gud hjälpte Ellen	U 1912:326
16	Critow	Huru Malin hemförde segern	U 1913:71
17	Anna Egman	Bönhörelse. För U.F.V.	U 1913:152
18	Ann-Marie	Vunnen. För U.F.V.	U 1913:171,185
19	Critov	En besviken moder	U 1913:200
20	Anonym	Titus och hans familj	U 1913:217
21	Anna Fredén	Edith Björklunds julafton. För U.F.V.	U 1913:372
22	Anonym (Sv.M.)	I spårvagnen	U 1914:41
23	Ida B.	Jag längtar till himlen. För U.F.V.	U 1914:121
24	Ena	Deras prydnad. För U.F.V.	U 1914:191
25	Ann-Marie	Furuskogen. För U.F.V.	U 1914:197
26	Anna Fredén	På Furuberga säteri. Bild ur verkligheten För U.F.V.	U 1914:345,360

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
27	Viktor Myrén	Mästaren med törnekronan. Originalberättelse ur verkligheten. För U.F.V.	U 1915:37,56
28	Anna Fredén	Förståelse. För U.F.V.	U 1915:104
29	Anna Egman	På tvivlets väg. För U.F.V.	U 1915:152
30	Gunborg Ede	''Utur djupen''. För U.F.V.	U 1916:86
31	P. H.	''Jag är vägen, sanningen och livet''	U 1916:101
32	E. Melander	Vad farfar förtäljde. Ett minne från 1808 För U.F.V.	U 1916:185
33	Anna Egman	Guds vägar. För U.F.V.	U 1916:193
34	A. A.	Ethel. En sannsaga	U 1916:281
35	Pelle Fridman	Motgång. För U.F.V.	U 1916:346
36	Anna Egman	Plikt och kärlek. Berättelse för U.F.V.	U 1916:393
37	Annita	En nutidssaga från Värend. För Ungdomsvännen	U 1917:63
38	Sigrid Wiedemann	Ädelmod. För Ungdomsvännen	U 1917:151
39	Pelle Fridman	Aldrig. Skiss	U 1917:203
40	Anna Egman	Då Gud ledsagar oss. För Udv.	U 1917:309
41	Elisa	In memoriam. För Udv.	U 1918:17
42	Sigrid Wiedemann	Testamentet. För Udv.	U 1918:43
43	P. Hedström	När väckelsen kom till Högåsen. Ett blad ur den inre missionens historia	U 1918:63,79
44	Sigrid Wiedemann	Från död till liv. För Udv	U 1918:147
45	Sigrid Wiedemann	En frestelse. Skiss	U 1920:277,294
46	Hélène	I Konungens tjänst. För Udv.	U 1920:297,312
47	Annita	De tre granarna. För Udv.	U 1920:316,330
48	Rosa	Ett sjukbesök	U 1921:141
49	Anonym, norsk	''Det finns en Gud''	U 1921:283
50	Ernst Jotson	Miles Christi	U 1921:367
51	Betty	Hur hon fann sitt livsmål	U 1922:22
52	Civis	I besökelsetider	U 1922:35
53	A-a A.	En liten försakelse	U 1922:143
54	Afo	Oförstådd kärlek	U 1922:167
55	Mathilda Roos	Ett par glasögon. (Sv. Sändebudet)	U 1922:278
56	Jones Erk	Mor bad . . . (Dala-Bladet)	U 1922:308
57	Betty	Den där trekanten. Skiss för Udv.	U 1922:319

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
58	Anonym	Den gamle trädgårdsmästaren	U 1922:353
59	Hugo K.	Det tystas segrar. För Udv.	U 1923:42
60	Elsa Hagman	Ansvar (Belönad med fjärde pris i SMU:s litterära pristävlan)	U 1923:51
61	Afo	Ett minne. För Udv.	U 1923:71
62	Ernst Jotson	Tok-Pålle	U 1923:84
63	Ernst Jotson	Trogna grannar	U 1923:179
64	Ernst Jotson	Ädelstenar. För Udv.	U 1923:275
65	Betty	Adventpsalmen. För Udv.	U 1923:433
66	Annita	Hans gamla tioöring	U 1924:53
67	Helfrid Nilsson	Ett livsöde. (Belönad med tredje pris i SMU:s pristävlan)	U 1924:60
68	Rosa	Tonernas makt	U 1924:102
69	Ester Södergren	Smulorna åt Jesus	U 1924:122
70	Sigrid Wiedemann	Strid och seger. Skiss	U 1924:256
71	G.	Lyckan	U 1924:272
72	Maria Friman	De felfria	U 1924:374,396
73	Ingeborg Carlsson	Valet (Belönad med sjätte pris i SMU:s pristävlan)	U 1924:421
74	Rosa	Frid på jorden	U 1924:438
75	J. Nyrén	Den yngre. Berättelse för Udv.	U 1925:108,131
76	A-d G-n	Tvivel och tro	U 1925:123
77	Märta Hjälm	Varningen. Verklighetsskildring för Udv.	U 1925:323
78	H. S.	"Se, det bliver glädje-"	U 1925:384
79	Gretchen	I Herrens tjänst	U 1925:427
80	Anonym, eng	"Gamle Ättiksyra" Från engelskan för Udv.	U 1925:454
81	Rosa Thörne	Barmhärtighetens ängel	U 1925:475
82	G. A.	Skeppsbruten (Tilldelad andra pris i SMU:s litterära pristävlan)	U 1926:38
83	H-d N.	Ett livsöde (Tilldelad tredje pris i SMU:s litterära pristävlan)	U 1926:67
84	Annita	Två gravar	U 1926:83
85	Anonym, dansk	Karins läroår. Från danskan för Udv.	U 1926:155
86	H. S-d	Kamp	U 1926:245
87	A-d G-n	Avgörelsen	U 1926:278
88	Paul Stenkvist	Mor Kajsas flyttning. Skiss ur verkligheten	U 1926:580

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
89	Gunhild von Strussenfelt	Då samvetet vaknar	U 1926:648
90	Anton Sandberg	Stina i Mossen	U 1926:693
91	Bo Werner	Söndagen före jul	U 1926:740
92	Stig Rud	Med Guds hjälp	U 1926:807
93	Inge Löv	Kamraterna	U 1926:813
94	L. N.	Från mörker till ljus	U 1927:141
95	N. H-n	''Den som fått följa med!''	U 1927:289
96	Märta Hjälm	Guds kallelse	U 1927:383
97	N. H-n	Lill-Ingrid. En historia från storstaden.	U 1927:416
98	Afo	En annan väg	U 1927:450
99	G. V.	Sann och falsk vänskap	U 1927:481
100	Elsa Hagman	En man i ledet	U 1927:491
101	Axel Emilson	''Jag vill inte''	U 1927:502
102	G. V.	Grandet och bjälken	U 1927:567
103	Nils Hydén	Handtryckningen. Från Hollands kamp- och martyrtid	U 1927:581
104	Inge Löv	Kallellsen	U 1927:611,632
105	Märta Hjälm	Inför valet	U 1927:644
106	Annita	Solnedgång	U 1928:22
107	Stig Rud	Två vänner	U 1928:40
108	Walter Nord	Hjälpen	U 1928:462
109	Strömmer	En livsbild	U 1928:540
110	G. V.	Nya synpunkter	U 1928:561,577
111	Märta Hjälm	När ljungen blommade	U 1928:625
112	Erik Olsson	Då Gud talar. En bild ur verkligheten.	U 1929:75
113	Gunnar Lindström	Efter tre år	U 1929:258
114	R. J-n	Störst av allt	U 1929:287
115	Afo	Varningen som aldrig kom	U 1929:525
116	John Björklund	De första åhörarna	U 1929:544
117	Rick. Furustam	Han vann sin broder för Gud	U 1930:54
118	Märta Hjälm	Konsertbiljetten	U 1930:276
119	Sigge Ström	Skall jag taga vara på min broder?	U 1930:308
120	Märta Hjälm	En liten tid	U 1930:340
121	Einar Fryborn	Ett människoöde	U 1930:508
122	Märta Hjälm	Besegrad. Berättelse	U 1930:585
123	Valdemar Willén	När nöden är störst är hjälpen närmast	U 1931:42
124	Einar Rimmerfors	Innan väckelsen kom	U 1931:53

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
125	Edv. Sjöström	När väckelsen kom	U 1931:72
126	Rosa Thörne	För Lammets blods skull	U 1931:92
127	D. N-s	Sekreterarens dröm	U 1931:204
128	G. L.	Små, små ord	U 1931:224
129	W. R.	Vårfrost (Belönad med andra pris i SMU:s litterära pristävlan)	U 1931:325
130	Einar Gustafsson	Räddande kärlek	U 1931:423
131	Vasti	Den kärlek som håller ut	U 1931:552
132	A. Walder	''Av Guds nåd''	U 1931:604
133	Bo Werner	En ros, en enda	U 1932:21
134	Einar Rimmerfors	Havet vräkte, stormen ven	U 1932:52
135	–nn–	Den förlorade sonen	U 1932:69
136	Einar Fryborn	''Om jag bara kunde tro . . .!''	U 1932:209
137	Corvux Cornix	Det blev rum. En bild ur livet	U 1932:340
138	Johannes Gillby	Märta och Maria	U 1932:370
139	Anna	I livets skola	U 1932:397
140	Märta Hjälm	Vännens minne	U 1932:413
141	Valdemar Willén	En människofiskare	U 1932:452
142	Ruth Åkesson	Bärgad för evigheten	U 1932:479
143	Märta Hjälm	Det heliga sinnet	U 1932:482
144	Einar Gustafsson	Fattig men dock rik	U 1932:514
145	Märta Hjälm	Livets val	U 1932:530
146	Märta Hjälm	Bara en predikan	U 1932:622
147	Esther Hansson	Förstlingskärven. En bild ur livet	U 1932:671
148	Rosa Thörne	Hjärtats saga	U 1932:672
149	Einar Gustafsson	Gudsfruktan – seger	U 1932:702
150	Ester Lindberg	I korsets tecken	U 1932:796
151	E.J.O.	Ingas bönhörelse. En händelse ur livet	U 1932:799
152	Märta Hjälm	De hemlösa	U 1932:889
153	Ruth	Vid brasan	U 1932:896
154	Joh. Larsson	Älsken varandra	U 1933:166
155	X-ian	En valborgsmässoafton	U 1933:296
156	Märta Hjälm	Nytt liv	U 1933:309
157	Märta Hjälm	I frestelsens stund	U 1933:484
158	Edv. Sjöström	Mannen med bördan	U 1933:693
159	Bo Werner	Kolbottnar	U 1933:781

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
160	Einar Gustafsson	Katastrofen	U 1934:36
161	Frida Jonsson	''Välsignad för att bliva till välsignelse''	U 1934:41
162	Olof Hall	Sinnesriktningen	U 1934:56
163	Märta Hjälm	Då våren kommer	U 1934:309
164	S.W.	En själs kamp. En bild ur livet	U 1934:346
165	Anne-Maj	Konvaljerna. Skiss ur livet	U 1934:545
166	Märta Hjälm	Vacker villa till salu	U 1934:724
167	Märta Hjälm	Vad stjärnan sade	U 1934:806
168	Einar Gustafsson	''Gubben''	U 1934:828
169	Märta Hjälm	Vägskälet	U 1934:894
170	Vinde	Hans första predikan	U 1935:22
171	Georg Holm	Då elden brann	U 1935:52
172	Gudrun Nilsson	Arbetslös	U 1935:858
173	Joh. Larsson	En ny jul	U 1935:919
174	Märta Hjälm	Gullvivorna	U 1936:11
175	K. Åström	Fiskaren på Ungskär	U 1936:30
176	Joh. Larsson	Påskliljorna	U 1936:249
177	M.F.	Ett nytt liv	U 1936:336
178	Ruth	Frimodig bekännelse. Berättelse	U 1936:857
179	Karl Åberg	Två julaftnar	U 1936:868
180	Märta Hjälm	Någonting händer . . .	U 1937:43(nr3)
181	John Caleby	Såld till kriget	U 1937:524(nr38)
182	N. Holmstrand	Havet griper	U 1938:537(nr32)
183	Karl Åberg	Mästarens mönsterbild	U 1938:700
184	A. Walder	''Om aftonen skall det vara ljust''	U 1939:457
185	Astrid Laquist	En liten flyktings lott är hård	U 1939:500
186	Viktor Myrén	En handfull körsbär. Berättelse	U 1939:643,657
187	Ida Bäckström	När vårfloden kom. Verklighetsbild från Svenska Missionsförbundets arbete i Västerbottens Lappmark.	A 1912:140
188	Martin Westling	En hjälte. En missionsbild från Övre Kongo	A 1913:105
189	U. Leander	Vad kärlek förmår	A 1917:142
190	G. S-n	Det förgätna bibelordet. Ett ungdomsminne ur allmogelivet (Sann händelse)	A 1919:144
191	J. Nyrén	Julgästen	A 1922:141
192	Anonym	Ett samtal. Av en lekman	A 1923:139
193	Joh. Gustafsson	''Bergsjö-Pelle''	A 1927:89

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
194	Simon Pettersson	När Hansson fick släktkänslan åter	A 1929:132
195	Viktor Myrén	När läseriet kom till svensk-norska gränsbygden	A 1929:150
196	S. Malmqvist	En Kongopojkes levnadsöden	A 1935:119
197	Adrian Wennström	Fridsbudbäraren	A 1938:37
198	Olivia Dorph	Det blir till julen. Skiss	V 1913:10
199	Anna A.	Slädfärden. Julskiss för Vinterny	V 1915:6
200	Anna Carlsdotter	Hans boning. Julberättelse ur verkligheten.	V 1915:8
201	Ida B.	Utanför lägret. För Vinterny	V 1916:4
202	Lars Lunell	''En hammare som berg sönderslår''. För Vinterny	V 1918:12
203	Maria Friman	En märkvärdig förändring	V 1918:17
204	Ernst Jotson	Gunborgs sinnesändring	V 1919:22
205	Runa	Likna eller följa	V 1920:3
206	Carl Svensson-Granér	Vilans dag	V 1920:4
207	Gerda Johansson	En juldröm. Berättelse från Norrlands obygder	V 1921:15
208	Betty	När domen upphävdes	V 1921:17
209	Ernst Jotson	Fyrbåken	V 1921:20
210	Lars Lunell	När heliga minnen vakna. Verklighetsskildring	V 1922:15
211	Anna Ölander	På underliga vägar. För Vinterny	V 1923:10
212	Herman Gille	Korsblomman	V 1923:13
213	Harry Bergendorff	En hård läxa	V 1923:19
214	Lars Lunell	Många böners son. Berättelse från Dalarna	V 1924:7
215	Gerda Johansson	Myrtenträdet. Verklighetsskildring	V 1924:10
216	Elias Grip	Tjänande kärlek	V 1924:22
217	Carl Dymling	Ur stor ångest	V 1925:8
218	Block	Hemresan. En julberättelse från Atlanten av kapten Block	V 1925:18
219	Annita	Amerikaresan. Berättelse	V 1926:10
220	Joh. Gustafsson	Arbetskamraten	V 1927:11
221	Karin Glöersen	Ringare-Olle	V 1927:21
222	Viktor Myrén	Försoningen. Berättelse från de gamla pilgrimstågen	V 1928:11
223	Ivan Oljelund	Blå hertigen. En saga från skogen	V 1928:15
224	Astrid Forsberg	Läsarsamlingen i Oppsjö	V 1930:21

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
225	Elis Anvill	Den gamles altartjänst	V 1930:31
226	John Törnquist	Akbar-Alis trädgård	V 1930:47
227	Astrid Forsberg	Livets gåva	V 1931:27
228	Nanny Johansson	Umbertos pingst	V 1931:83
229	Astrid Forsberg	Ur hennes bikt	V 1932:17
230	Gustaf Fredén	Apeln	V 1932:23
231	Joh. Gustafsson	Jonkebo	V 1932:41
232	Viktor Myrén	Vedergällning	V 1933:13
233	Olof Seger	Karl-Algot och Abrahams offer	V 1933:17
234	Gustaf Fredén	På allmän sal	V 1933:29
235	Adrian Wennström	Jonas Nilssons Jakobskamp	V 1934:17
236	E. Alexandersson	Stora småting	V 1934:25
237	Viktor Myrén	Flickan med Stridsropet	V 1934:55
238	Adrian Wennström	På högre order	V 1935:9
239	Viktor Myrén	I elvte timmen	V 1935:19
240	Vira Eklund	Domen i barmen	V 1935:37
241	Ester Lindberg	Konvalescenten	V 1935:59
242	Elsa Hästesko-Heporanta	Hampdräkten	V 1936:15
243	Birger Wårdh	Härbärget	V 1936:45
244	Emanuel Johnson	Mästarens ärende	V 1936:49
245	Nils Ytterby	Jag vill bli som ett barn	V 1937:9
246	Elis Anvill	Fädernas förbannelse	V 1937:25
247	Harry Sjöman	Gården brinner	V 1937:35
248	O. G. Andersson	Vid ett vägmöte	V 1937:55
249	Adrian Wennström	I kamp för livet	V 1938:15
250	John Johnaeus	Långt in i himmelen	V 1938:45
251	Viktor Myrén	Kungabrevet. Berättelse från Gränsen	V 1939:35
252	Elis Anvill	Vattumannen	V 1939:39
253	Bernhard Nordh	Julkortet	V 1939:53
254	Rosa	Bara ett wienerbröd	H 1917:19
255	Johannes Jörgensen	Solens ok. Övers. från danskan	H 1918:9
256	Ernst Jotson	En dubbelkur	H 1918:22
257	Anna Fredén	Ett misstag För Hem Hem	H 1919:12
258	Ernst Jotson	Slösaren	H 1920:9
259	Sam Larsson	När våren kom till Stenvreten. En bild ur verkligheten. För Hem Hem	H 1920:23

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
260	Joh. Gustafsson	Vidgad blick. För Hem Hem	H 1921:5
261	Betty	I fordom tid. För Hem Hem	H 1922:5
262	Ernst Jotson	Det var rum i härbärget För Hem Hem	H 1923:9
263	Herman Westerberg	Ros-Maris saga För Hem Hem	H 1923:13
264	Märta Hjälm	Den starkare	H 1924:5
265	Runa	Frukt	H 1924:8
266	Ellen Yngve	Inför avgörandet	H 1925:19
267	Herman Westerberg	Herrens eld	H 1925:23
268	Ellen Yngve	Ungdomsliv	H 1926:11
269	Stig Rud	Från vinter till vår	H 1927:8
270	Ellen Yngve	Blomsterhandlerskan. En karaktärsstudie för Hem Hem	H 1927:12
271	Frank Mangs	Den förlorade sonen Verklighetsskildring	H 1927:30
272	Ljung Överby	När Lax på Udden såg Guds ansikte. Verklighetsbild från 1880-talet	H 1928:4
273	Viktor Myrén	Ur Sveriges skymning	H 1928:15
274	Annie Berglund	Fiskarfolk	H 1928:30
275	Viktor Myrén	Finnbröderna	H 1929:4
276	Ellen Yngve	Ur en väns ungdomsminnen	H 1929:12
277	Erik Alexandersson	Carl-Magnus ottefärd	H 1930:33
278	Nanny Johansson	Bertas brev. Verklighetsskildring	H 1930:35
279	Ester Lindberg	Grundklippan. En livsbild från västkusten	H 1931:3
280	Nils Holmstrand	Bileams hund	H 1931:7
281	Laura Petri	En hederlig kvinna	H 1931:11
282	Joh. Gustafsson	Den nye predikanten	H 1931:21
283	Nils Holmstrand	På egna ben. Berättelse	H 1932:9
284	Viktor Myrén	När hjärtat sjunger. Berättelse	H 1932:15
285	John Törnquist	Sista vakten. En skildring från Östturkestan	H 1932:35
286	Carl E. Arwe	Bertils testamente. En bild ur livet	H 1932:43
287	Olof Seger	Vännen Hugo	H 1933:19

Nr	Förf	Titel	Publ,år,sid
288	Joh. Gustafsson	Det hände i en by	H 1935:13
289	E. Alexandersson	Konsul Tengboms donation	H 1935:17
290	Oskar Terning	Han lämnade honom ej	H 1935:23
291	Maxa Svensson	Barnet	H 1936:15
292	Johannes Gillby	Den signade dag	H 1936:28
293	Willy Walfridsson	Överraskningen	H 1936:33
294	Olof Seger	Av fri vilja	H 1936:37
295	Oskar Terning	Uppgörelsen	H 1937:5
296	Axel Hambraeus	Christi-Kari. Historien om ett preludium	H 1937:17
297	John Johnaeus	Resebiljetten	H 1938:17
298	Ruben Nyström	En man och hans fiol	H 1938:36
299	Einar Rimmerfors	Kärleksskulden	H 1939:11
300	Olle Nordin	Den sista våren	H 1939:45

Bilaga 5

Författare till de behandlade berättelserna

Förfnr	Författare	Berättelser
1	A A	34
2	A-a A	14, 53
3	A-d G-n = Gustafsson, Astrid f 1898 folkskoll	76, 87
7	Afo = Lindkvist, Maria f 1886 journalist	54, 61, 98, 115
8	Agaton	13
9	Alexandersson, Erik f 1899 pastor	236, 277, 289
15	Andersson, O G	248
18	Anna	139
19	Anna A = Wästberg, Anna f 1832 förf	199
22	Anne-Maj	165
23	Annita = Hult, Anna f 1883 förf	37, 47, 66, 84, 106, 219
24	Ann-Marie	15, 18, 25
25	Anvill, Elis f 1893 missionär	225, 246, 252
27	Arwe, Carl E f 1888 pastor	286
29	Bergendorff, Harry	213
31	Berglund, Annie f 1881 skrivbitr, förf	274
33	Betty = Jansson, Betty f 1836 handarbetslär, förf	51, 57, 65, 208, 261
34	Björklund, John f 1891 pastor, distriktsförest	116
35	Block (Kapten Block) = Boëthius, Daniel f 1873 sjökapten, förf	218
38	Boberg, Carl f 1859 pred, red, riksdagsm, förf	6

Förfnr	Författare	Berättelser
39	Bäckström, Ida – även Ida B (133) f 1859 förf	187
40	Caleby, John	181
42	Carlsdotter, Anna = Cederström, Anna f 1869 förf	200
43	Carlsson, Ingeborg f 1899	73
44	Civis	52
46	Corvux Cornix	137
47	Critov	16, 19
50	D N-s = Nordfors, Daniel f 1900 adjunkt	127
52	Dorph, Olivia (f omkr 1844)	198
55	Dymling, Carl f 1880 lektor	217
59	Ede, Gunborg = Åström, Lydia	30
60	Edquist, Ester f 1872 amanuens, förf	4
61	Egman, Anna f 1862 kanslibitr, förf	17, 29, 33, 36, 40
64	E J O	151
65	Eklund, Vira f 1880 folkskoll, riksdagsled, förf	240
66	E L	8
67	Elisa	41
69	Emilson, Axel	101
71	Ena	24
74	Erk, Jones = Andersson, Jones Erik f 1881 hemmansäg, riksdagsm	56
76	Essan	11
81	Forsberg, Astrid f 1898 folkskoll, journalist, förf	224, 227, 229
83	Fredén, Anna f 1869 missionär	21, 26, 28, 257
84	Fredén, Gustaf f 1898 lektor	230, 234

Förfnr	Författare	Berättelser
86	Fridman, Pelle	35, 39
87	Friman, Maria f 1839 förf	72, 203
88	Fryborn, Einar f 1900 pastor	121, 136
89	Furustam, Rickard f 1887 pastor, distriktsförest	117
90	G	71
91	G A = Alexandersson, Gunhild f 1902	82
95	Gillby, Johannes – även Johnaeus, John (138) f 1896 journalist, förf	138, 292
96	Gille, Herman	212
98	G L	128
99	Glöersen, Kari f 1871 förf (Norge)	221
101	Gretchen	79
102	Grip, Elias f 1873 lektor, skriftst	216
104	G S-n = Sylvan, Georg f 1891 tidningsman	190
106	Gustafsson Jörnhage, Einar f 1894 byggn snick, förf	130, 144, 149, 160, 168
107	Gustafsson, Johan f 1889 pastor, missionsförest	193, 220, 231, 260, 282, 288
109	G V	99, 102, 110
112	Hagman, Elsa f 1894	60, 100
113	Hall, Olof f 1882 pastor	162
114	Hambraeus, Axel f 1890 kyrkoherde, förf	296
115	Hansson, Esther	147
116	Hedström, Per – även P H (211) f 1849 präst, tandläkare	43
118	Hélène = Petersén, Hélène f 1877 förf	46
122	H-d N = Nilsson, Helfrid (183) f 1905 sjuksköterska	83

Förfnr	Författare	Berättelser
123	Hjälm, Märta = Gruselius, Ruth f 1902 förf	77, 96, 105, 111, 118, 120, 122, 140, 143, 145, 146, 152 156, 157, 163, 166, 167, 169, 174, 180, 264
124	Holm, Georg f 1903 pastor	171
125	Holmstrand, Nils f 1902 pastor	182, 280, 283
126	H S	78
127	H S-d	86
128	Hugo K	59
131	Hydén, Nils – även N H-n (181) f 1870 journalist, förf	103
132	Hästesko-Heporanta, Elsa f 1883 förf (Finland)	242
133	Ida B = Bäckström, Ida (39) f 1859 förf	12, 23, 201
135	Johansson, Gerda sjuksköterska	207, 215
136	Johansson, Nanny f 1881 förf	228, 278
138	Johnaeus, John = Gillby, Johannes (95) f 1896 journalist, förf	250, 297
139	Johnson, Emanuel	244
140	Jonsson, Frida	161
141	Jotson, Ernst f 1855 skriftst	50, 62, 63, 64, 204, 209, 256, 258, 262
142	Jörgensen, Johannes f 1860 förf (Danmark)	255
148	Laquist, Astrid f 1879	185
150	Larsson, Joh = Larsson, Johan f 1898 lantbrukare	154, 173, 176
151	Larsson, Sam f 1874 pastor, distriktsförest	259
152	Leander, Ulrik f 1858 fängelsedir, riksdagsm	189

Förfnr	Författare	Berättelser
156	Lindberg, Ester f 1879 förf	150, 241, 279
161	Lindström, Gunnar f 1891 folkskoll	113
165	Lisa	7
166	L N	94
169	Lunell, Lars f 1858 folkskoll, förf	202, 210, 214
170	Löv, Inge = Tingelöv, Arvid f 1884 vaktm, förf	93, 104
171	Malmqvist, Svante f 1885 missionär	196
172	Mangs, Frank f 1897 pastor	271
174	Maria S-n	10
176	Melander, Emil f 1856 överste	32
179	M F	3, 177
180	Myrén, Viktor – även Överby, Ljung (296) f 1883 förf	27, 186, 195, 222, 232, 237, 239, 251, 273, 275, 284
181	N H-n = Hydén, Nils (131) f 1870 journalist, förf	95, 97
182	Nilsson, Gudrun f 1906	172
183	Nilsson, Helfrid – även H-d N (122) f 1905 sjuksköterska	67
184	–nn–	135
185	Nord, Walter	108
187	Nordh, Bernhard f 1900 förf	253
188	Nordin, Olle f 1904 pastor	300
191	Nyrén, Janne f 1864 pastor, missionsförest	75, 191
193	Nyström, Ruben f 1896 förlagstjman, förf	298
195	Oljelund, Ivan f 1902 tidnman, förf	223

Förfnr	Författare	Berättelser
199	Olsson, Erik f 1889 pastor, distriktsförest	112
208	Petri, Laura f 1879 fil dr, förf	281
210	Pettersson, Simon f 1892 sjömansmissionär	194
211	P H = Hedström, Per (116) f 1849 präst, tandläkare	31
214	Rimmerfors, Einar f 1900 pastor, riksdagsm	124, 134, 299
215	R J-n	114
216	Roos, Mathilda f 1852 förf	55
217	Rosa = Thörne, Rosa (252) f 1875 förf	48, 68, 74, 254
220	Rud, Stig	92, 107, 269
221	Runa = Beskow, Elisabeth f 1870 förf	205, 265
223	Ruth = Åkeson, Ruth (287) f 1897	153, 178
224	Sandberg, Anton f 1880 pastor	90
226	Seger, Olof f 1880 folkhögskoll, förf	233, 287, 294
227	Sjöman, Harry f 1900 red, förf	247
228	Sjöström, Edvard f 1900 pastor	125, 158
233	Stenkvist, Paul f 1895 skomakare	88
235	Strussenfelt, Gunhild von f 1882 stiftsjungfru	89
236	Ström, Sigge	119
237	Strömmer	109
242	S W = Walder, Signe f 1875 missionär, red	164
246	Svensson, Maxa	291
247	Svensson-Granér, Carl f 1881 tidningsman, förf	206
248	Södergren, Ester	69

Förfnr	Författare	Berättelser
250	Terning, Oskar f 1882 förlagsred, förf	290, 295
252	Thörne, Rosa – även Rosa (217) f 1875 förf	81, 126, 148
255	Törnquist, John f 1876 missionär	226, 285
260	Walder, Andreas (Anders) f 1876 missionär	9, 132, 184
262	Walfridsson, Willy f 1904 journalist, förf	293
263	Vasti	131
264	Wennström, Adrian f 1905 pastor, folkhögskolerektor	197, 235, 238, 249
265	Werner, Bo	91, 133, 159
267	Westerberg, Herman kontorist, förf	263, 267
268	Westling, Martin f 1880 missionär, missionssekr	188
271	Wiedemann, Sigrid f 1858 lärare, förf	38, 42, 44, 45, 70
272	Willén, Valdemar f 1888 skriftställ	123, 141
274	Vinde = Andersson, Alvin f 1909 lantbrukare, ombudsman	170
276	W R	129
279	Wårdh, Birger f 1896 förf	243
281	X-ian = Carlsson, Axia f 1907 organist, studieorganisatör	155
282	Yngve, Ellen f 1888 förf	266, 268, 270, 276
283	Ytterby, Nils = Skredsvik, Kåre f 1897 kyrkoherde, tidnman, förf	245
285	Åberg, Karl f 1895 pastor	179, 183
287	Åkeson, Ruth även Ruth (233) f 1897	142
290	Åström, Klas f 1882 pastor, distriktsförest	175
293	Ölander, Anna f 1861 förf	211

Förfnr	Författare	Berättelser
296	Överby, Ljung = Myrén, Viktor (180) f 1883 förf	272
300	Anonyma författare utan signatur	2, 20, 22, 58, 192
301	Anonyma författare utan signatur (Norge)	49
302	Anonyma författare utan signatur (England)	1, 5, 80
303	Anonyma författare utan signatur (Danmark)	85

Bilaga 6

Tabellförteckning

Tabellerna är publicerade i Åke Kussak, *Författaren som predikant. Tabeller* (Avdelningen för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala 1982 ISBN 91-85178-11-X).

1 Innehållsinventering Missionsförbundet
2 Innehållsinventering Pietisten
3 Innehållsinventering Ungdomsvännen
4 Innehållsinventering Ansgarius
5 Innehållsinventering Vinterny
6 Innehållsinventering Hem Hem
7 Fördelning av undersökningens berättelser på publikationer och femårsperioder
8 Geografisk miljö (samtliga publikationer)
8.1 Geografisk miljö (Ungdomsvännen)
8.2 Geografisk miljö (övriga)
9 Land och stad (samtliga publikationer)
9.1 Land och stad (Ungdomsvännen)
9.2 Land och stad (övriga)
10 Social miljö (samtliga publikationer)
10.1 Social miljö (Ungdomsvännen)
10.2 Social miljö (övriga)
11 Tid (samtliga publikationer)
11.1 Tid (Ungdomsvännen)
11.2 Tid (övriga)
12 Huvudpersoner, kön
12.1 Huvudpersoner, mäns resp kvinnors funktion
12.2 Huvudpersoner, mäns resp kvinnors religiösa anknytning
13 Huvudpersoner, ålder
13.1 Huvudpersoner, åldersgruppers funktion
13.2 Huvudpersoner, åldersgruppers religiösa anknytning
14 Huvudpersoner, social ställning
14.1 Huvudpersoner, fördelning på social ställning och funktion
14.2 Huvudpersoner, fördelning på social ställning och religiös anknytning
15 Huvudpersoner, religiös anknytning
15.1 Huvudpersoner, fördelning på religiös anknytning och funktion
16 Huvudpersoner, funktion
17 Bipersoner, kön

17.1 Bipersoner, mäns resp kvinnors funktion
17.2 Bipersoner, mäns resp kvinnors religiösa anknytning
18 Bipersoner, ålder
18.1 Bipersoner, åldersgruppers funktion
18.2 Bipersoner, åldersgruppers religiösa anknytning
19 Bipersoner, social ställning
19.1 Bipersoner, fördelning på social ställning och funktion
19.2 Bipersoner, fördelning på social ställning och religiös anknytning
20 Bipersoner, religiös anknytning
20.1 Bipersoner, fördelning på religiös anknytning och funktion
21 Bipersoner, funktion
22 Huvudmotiv (samtliga publikationer)
22.1 Huvudmotiv (Ungdomsvännen)
22.2 Huvudmotiv (övriga)
23 Sidomotiv (samtliga publikationer)
23.1.1 Sidomotivet döden (samtliga publikationer)
23.1.2 Sidomotivet döden (Ungdomsvännen)
23.1.3 Sidomotivet döden (övriga)
23.1.4 Sidomotivet döden i samband med huvudmotiven
23.2.1 Sidomotivet frikyrklig verksamhet (samtliga publikationer)
23.2.2 Sidomotivet frikyrklig verksamhet (Ungdomsvännen)
23.2.3 Sidomotivet frikyrklig verksamhet (övriga)
23.2.4 Sidomotivet frikyrklig verksamhet i samband med huvudmotiv
23.3.1 Sidomotivet kärlek och äktenskap (samtliga publikationer)
23.3.2 Sidomotivet kärlek och äktenskap (Ungdomsvännen)
23.3.3 Sidomotivet kärlek och äktenskap (övriga)
23.3.4 Sidomotivet kärlek och äktenskap i samband med huvudmotiv
23.4.1 Sidomotivet bönen (samtliga publikationer)
23.4.2 Sidomotivet bönen (Ungdomsvännen)
23.4.3 Sidomotivet bönen (övriga)
23.4.4 Sidomotivet bönen i samband med huvudmotiv
23.5.1 Sidomotivet sjukdom (samtliga publikationer)
23.5.2 Sidomotivet sjukdom (Ungdomsvännen)
23.5.3 Sidomotivet sjukdom (övriga)
23.5.4 Sidomotivet sjukdom i samband med huvudmotiv
23.6.1 Sidomotivet fattigdom (samtliga publikationer)
23.6.2 Sidomotivet fattigdom (Ungdomsvännen)
23.6.3 Sidomotivet fattigdom (övriga)
23.7.1 Sidomotivet nöjen (samtliga publikationer)
23.7.2 Sidomotivet nöjen (Ungdomsvännen)
23.7.3 Sidomotivet nöjen (övriga)
23.8 Sidomotivet etik
23.9 Sidomotivet spritmissbruk

24 Citat
25 Berättarteknik: berättaren
26 Berättarteknik: autenticitet
27 Berättarteknik: kontrast
28 Berättarteknik: berättelsetyp
29 Berättarteknik: tendens
30.1 Författare: födelseår
30.2 Författare: ålder vid publiceringstillfället
31 Författare: kön
32.1 Författare: skribenter
32.2 Författare: pastorer
33 Författare: relation till religiös rörelse

Källor och bearbetningar

A Otryckt material

Riksarkivet, Stockholm

Svenska missionsförbundets samlingar:

Protokoll (SMF:s kommitté, styrelse, missionsutskott, årsmöte, konferens och bokförlagskommitté samt SMU:s kommitté)

Brev (Bruno Nyströms och Augustinus Keijers korrespondens)

Sällskapet De religiösa bokförlagen: Protokoll 1905–15, 1929–37.

Svenska publicistklubben:

Synonymregister

Svenska missionsförbundets arkiv, Stockholm

Förlagsliggare

Personregister

Statistik över församlingar och medlemmar

Div småskrifter såsom förlagskataloger, konferenshandlingar och årsberättelser

Köpings missionsförsamlings arkiv, Köping

Protokollböcker, Ungdomsföreningen Senapskornet

Biblioteksjournaler

Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala

Register över folkrörelseförfattare

Hos författaren

Brev

Inspelade intervjuer

Övrigt otryckt material

Aldener, Gösta, *Idé i rörelse. Svenska Missionsförbundets Skolförening 1926–1980.* (Svenska Missionsförbundets Undervisningsavdelning, Stockholm 1980.)

Arvidson, Lars, *En analys av den pedagogiska synen i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse. Utgångspunkter och plan för en undersökning.* (Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, 1980.)

Bergman, Pär, *Den korta prosaberättelsen i Folkrepubliken Kina. En undersökning av 586 korta prosaberättelser som publicerats i Chinese Literature 1951–1975.* Rapport 1–4. (Institutionen för Orientaliska språk, Avdelningen för kinesiska, Stockholm, 1976–77.)

Carlsson, Britt-Marie, Isaksson, Britt & Nyström, Inger, *Svensk uppbyggelselitteratur av fiktiv karaktär.* (Uppsala universitet, Institutionen för litteraturvetenskap, 1971.)

Eide, Ove Lidvar, *Den kristelege populærlitteraturen – ei motvekt mot kulturindustrien eller "opium" for lesarane? Eit oversyn oven det kristelege skjønnlitterære krinslaupet i Noreg, og ein ideologikritisk analyse av eit urval av Lars Rustbøles bøker.* (Universitetet i Bergen, Nordisk institutt, 1976.)

Hedberg, Gösta, *Svenska missionsförbundets förlagsverksamhet.* (Stencil, 1980).

Herngren, Anna & Österberg, Mikael, *Salt i förruttnelsen. Det religiösa kretsloppet – presentation av kristen förlagsverksamhet.* (Bibliotekshögskolan, Borås, 1980.)

Magnhagen, Arvid, *En bokskatt i skogstorpet.* (1981.)

Melander, Olof, *Förteckning över Svenska missionsförbundets bokutgivning till och med 1976.* (SMF 1976.)

Persson, John, *Den socialdemokratiska arbetarrörelsens inställning till litteratur under 1880-talet.* (Uppsala universitet, Avdeln för litteratursociologi, 1956.)

Rudeskog, Birgitta, *Kom tillsammans och Kompis.* (1979.)

Rørbye, Birgitte, *Mediaforskning og traditionsforskning. Et studium af ugebladsnoveller med kærlighedstema.* (Institut for folkemindevidenskap, København, 1970.)

B Tryckt material

Ahlgren, Stig, *Orfeus i folkhemmet.* Stockholm 1938.

Ahrén, Per-Olov, *Nattvardsgudstjänsten i Svenska missionsförbundet. En liturgihistorisk undersökning.* Stockholm 1966.

Ahrnholm, J G, *Tjugofem år med Sveriges missionsbokhandlare* 1935–1960. Arvika 1960.

Alinder, Karl, *Tankar och bilder för talarstolen, 1–5.* Stockholm 1911–1916.

Almqvist, Torbjörn, Johansson, Hjördis & Simonsson, Lena, *Vad folket byggde. Ett utkast till folkrörelsernas byggnadshistoria.* Stockholm 1976.

Andersson, Axel, *Om berättelser och deras muntliga återgivande.* (SMU:s småskrifter nr 23.) Stockholm 1922.

Andersson, Axel, *Svenska missionsförbundet. Dess uppkomst och femtioåriga verksamhet. Inre missionen, 1–3.* Stockholm 1928–29.

Andersson, Axel, Ungdomsvännens redigering. (*Ungdomsvännen* 1914, s 57 & 74.)

Andersson, Axel, *Verksamheten bland den halvvuxna ungdomen.* (SMU:s småskrifter nr 14.) Stockholm 1915.

Andersson, Bo, *Folkbildning i perspektiv. Studieförbunden 1870–2000. Organisering, etablering och profilering.* Stockholm 1980.

Andersson, J K, Herrens fruktan är begynnelse till att lära. (*Folkbildningsminnen. Minnesanteckningar till folkrörelsernas och folkbildningsarbetets historia. Svenskt liv och arbete nr 30.* Stockholm 1968.)

Andrae, Carl Göran, Om de svenska folkrörelserna och deras gräsrötter. Ur en installationsföreläsning. (*Humanistisk forskning* 1972, nr 1.)

Ansgarius. Stockholm 1910–1939.

Arfwedson, Gerhard, *Lärares arbete*. (Högskolan för lärarutbildning, Institutionen för pedagogik, rapport 4 1979.) Stockholm 1979.

Arneberg, Olav, De kristelige romaners virkelighetsoppfatning. (*Norsk litterær årbok* 1980. Oslo 1980.)

Axelsson, Sigbert, *Missionens ansikte*. Lund 1976.

Balle-Petersen, Margareta, Guds folk i Danmark. Nogle synspunkter på studiet af religiøse grupper. (*Folk & Kultur 1977. Årbog for dansk etnologi og Folkemindevidenskab, udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder*, København.)

Bennich-Björkman, Bo, *Författaren i ämbetet. Studier i funktion och organisation av författarämbeten vid svenska hovet och kansliet 1550–1850*. (Studia litterarum Upsaliensia 5.) Stockholm 1970.

Berelson, Bernard, *Content Analysis in Communication Research*. (Facsimile of 1952 edition.) New York 1971.

Bergman, Pär, *Exempelberättelser och mönstergestalter i folkrepubliken Kina kring kulturrevolutionen*. Falköping 1976.

Bernstein, Basil, *Class, Codes and Control, 1. Theoretical Studies towards a Sociology of Language*. London 1971.

Bernstein, Basil, On the Classification and Framing of Educational Knowledge. (Young, M F D, *Knowledge and Control*. London 1971.)

Beskow, Maja, *Författarinnan Runa*. Stockholm 1932.

Biografiskt album för Svenska missionsförbundet, 1–9. Stockholm 1928–1973.

Björk, Staffan, *Romanens formvärld. Studier i prosaberättarens teknik*. Stockholm 1953.

Bolling, Otto, *Svenskt fromhetsliv av i dag. En studie*. Stockholm 1931.

Bonnier, Karl Otto, *Bonniers, en bokhandlarefamilj 1–4*. Stockholm 1930–31. 5. Stockholm 1956.

Booth, Wayne C, *The Rhetoric of Fiction*. Chicago 1961.

Bredberg, William, *En frihetskämpe. Dr Erik Nyström*. Stockholm 1935.

Bredberg, William, *Frihet – ordning. Om gudstjänstlivet inom SMF*. Stockholm 1943.

Bredberg, William, *P P Waldenströms verksamhet till 1878. Till frågan om Svenska missionsförbundets uppkomst*. Stockholm 1949.

Bredberg, William, Övriga sällskap och organisationer. (*Svenska folkrörelser, 2*. Stockholm 1937.)

Bunyan, John, *Kristens resa*. Översättning av Carl Björkman. Tredje uppl. Stockholm 1973.

Bühler, Karl-Werner, *Presse und Protestantismus in der Weimarer Republik. Kräfte und Krisen evangelischer Publizistik*. (Evangelische Presseforschung, band 1.) Witten 1970.

Camén, Ulla-Britta, *Schismen inom studentrörelsen 1909–1912*. Stockholm 1952.
Carlsson, Sten, De stora folkrörelserna (Carlsson, Sten, & Rosén, Jerker, *Svensk historia, 2*. 3:e uppl. Stockholm 1970.)
Cawelti, John G, *Adventure, Mystery, and Romance, Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago & London 1976.
Cederblad, Carl, Vårt folkbildningsarbetes ursprung och framväxande. (*Glimtar ur svenskt bildningsliv*. Red: Arvid Julius. Uppsala 1932.)
Christlig Månadsskrift för hemmet. Jönköping 1865.

Dahllöf, Tordis, *Folkbildning och livsmiljö på 1920-talet. En presentation av ett bildningsprojekt och dess upphovsman Carl Cederblad*. Stockholm 1981.
Dahllöf, Urban, *Curriculum evaluation. Frame factors and teaching for mastery*. Uppsala 1978.
Dalziel, Margaret, *Popular Fiction 100 years ago. An unexplored tract of literary history*. London 1957.

Eeg-Olofsson, Ansgar, *Axel Andersson. Siare och vägvisare*. Stockholm 1977.
Eide, Ove L, Kristeleg populærlitteratur og litteraere krinslaup. (*Triviallitteratur, populærlitteratur, masselitteratur*. Red: Audun Tvinnereim. Bergen 1979.)
[Ekman, Erik Jakob], *Dr E J Ekman. En biografi*. Red: J W Håkansson. Stockholm 1919.
Ekman, E J, *Evangelii fullhet och de ändlösa straffen*. Stockholm 1903.
Ekman, E J, *Inre missionens historia*. Ny reviderad upplaga utarbetad av N P Ollén, 1–3. Jönköping 1921–22.
Ekman, E J, Svenska missionsförbundets uppkomst och 25-åriga utveckling. (*Minnesskrift vid Svenska missionsförbundets 25-årsjubileum*. Stockholm 1903.)
Elveson, Gunnar, *Reportaget som genre*. (Skrifter utgivna av Avd för litteratursociologi, 11.) Uppsala 1979.
Engdahl, K W, Filmen i missionens tjänst. (*Ansgarius* 1926.)
Engström, Margit, *Ditt förflutnas dokument. Erik Hj Linder 17 maj 1981. En bibliografi*. Stockholm 1981.
Engvall, C J, Ungdomens läsning förr i världen (*Ungdomsvännen* 1928, s 641.)
Eriksson, Manne, Den kristne och kulturen. (*Ansgarius* 1939.)
Eriksson, Manne, Nittonhundratalet. (*Försök. En bok om ett församlingssekel. Uppsala missionsförsamling*. Uppsala 1970.)
Escarpit, Robert, *Litteratursociologi*. (Sv övers av Sociologie de la littérature.) Stockholm 1970.
Esking, Erik, *John Bunyan i Sverige under 250 år*. Stockholm 1980.
Evangeliska fosterlandsstiftelsen genom 75 år. Jubileumsskrift 1856–1931, 1–2. Red: E Levander. Stockholm 1931.
Evangeliska sällskapet. Skrifter 1–87. 1808–1836.

Fogelklou Norlind, Emilia, *Vad man tror och tänker inom svenska folkrörelser. Carl Cederblads enquêtematerial bearbetat*. Stockholm 1934.

Fransson, F, Ett besök hos Betty. (*Ungdomsvännen* 1926, s 644.)

Fredén, Gustaf, Frikyrkotypen i litteraturen. (*Tro och gärning*. Stockholm 1944.)

Freij, Torbjörn, De frikyrkliga och alkoholen. (*Frikyrkosverige – en livsstilsstudie*. Stockholm 1979.)

Friedrichsen, Stefan & Jönrup, Hans, *Tabeller i sannolikhetslära och statistik*. Stockholm 1968.

Frikyrkliga samarbetskommittén, *De frikyrkliga samfundens utbredning i Sverige. Statistisk redogörelse*. Uppsala 1925.

Furuland, Lars, Antikvan för de lärde och fraktur för folket & Antikvan spreds. (*Dagens Nyheter* 14/8 & 28/8 1980.)

Furuland, Lars, Bygdeförfattare och amatörskrivare. Lokalt och regionalt kulturliv i litteratursociologiskt perspektiv. (*Norsk litterær årbok* 1978. Oslo 1978.)

Furuland, Lars, En bok för alla. Ur den svenska folkläsningens och billigbokens historia. (*Bokvännen* 1980, nr 2.)

Furuland, Lars, Folkrörelserna som litterära institutioner. (*SVF-utsikt 1980. Konferensrapport från Södra Vätterbygdens folkhögskola*. Jönköping 1980.)

Furuland, Lars, Litteraturen i bygden. Lokala och regionala kulturmiljöer ur litteratursociologisk synpunkt. (*Från kulturdagarna i Bonäs bygdegård*. Uppsala 1978.)

Furuland, Lars, Litteratur och samhälle. Litteratursociologiska frågeställningar. (*Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*. Red: Lars Gustafsson. Stockholm 1970.)

Furuland, Lars, Litteratursociologi inom folkrörelseforskningen. (*Humaniora: Forskning och förnyelse*. Red: Åke Lilliestam. Stockholm 1967.)

Furuland, Lars, Malung och litteraturen. (*Malung. Ur en sockens historia, 4*. Malung 1977.)

Furuland, Lars, Svenska folkrörelser som litterära institutioner. (*Det grundtvigske bondemiljø*. Red: Jørgen Holmgaard. Serie om folkekultur, 4. Aalborg 1981.)

Furuland, Lars, Lindberger, Örjan & Ørvig, Mary, *Ord och bilder för barn*. (Andra uppl.) Stockholm 1981.

Förbundet, Månadsskrift för Sveriges kristna församlingar och missionsföreningar. Stockholm 1880–85.

Förlagskatalog för Svenska missionsförbundet. Stockholm 1907–1942.

Förslag på böcker till ungdomsbibliotek, utgivet av kommittén för Svenska missionsförbundets ungdom. Stockholm 1912, 1914, 1924, 1932, 1935.

Genom Guds nåd. Svenska missionsförbundet under 75 år. Red: William Bredberg och Oscar Lövgren. Stockholm 1953.

Gunnarsson, Olov, *En bok om Runa*. Stockholm 1956.
Gustafsson, Berndt, *Kyrkoliv och samhällsklass*. Stockholm 1950.
Gustafsson, Berndt, *Religionssociologi*. Stockholm 1965.
Gustafsson, Berndt, *Svensk kyrkogeografi*. Andra omarb uppl. Lund 1971.
Gustafsson, Berndt, *Svensk kyrkohistoria*. Stockholm 1957.
Gustafsson, Johan, *I profil. En samling noveller*. Stockholm 1936.
Gustafsson, Per Erik, *Hans Henrik von Essen och den nyevangeliska kolportörsverksamheten. Till frågan om högreståndsväckelsen och friförsamlingsrörelsen*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historico-Ecclesiastica Upsaliensia 5.) Stockholm 1963.
Gustafsson, Sven, *Nyevangelismens kyrkokritik*. (Bibliotheca theologiae practicae 12.) Lund 1962.

Habermas, Jürgen, *Borgerlig offentlighet – dens framvekst og forfall. Henimot en teori om det borgerliga samfunn*. (Övers av Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. 1962.) Oslo 1971.
Halls berättelser. Månadsskrift. Jönköping 1927.
Hallingberg, Gunnar, Mission, litteratur och opinionsbildning. (*Kraft och klarhet*. Stockholm 1970.)
Hallingberg, Gunnar, Populärkultur och kommunikationsforskning. Synpunkter på väckelserörelserna som litterär miljö. (*SVF-utsikt 1980. Konferensrapport från Södra Vätterbygdens folkhögskola*. Jönköping 1980.)
Hallingberg, Gunnar, E W Wretlind och Göteborgs Weckoblad. (*Kallelse och funktion*. Stockholm 1971.)
Hartman, Olov, Kristendomsromanen. (*Bonniers litterära magasin* 1956, nr 6.)
Hazelius, Hj, *Evangeliska fosterlandsstiftelsen 25 år*. Stockholm 1881.
Hedegård, David, Böcker och ungdomsbibliotek. (*Ungdomsvännen* 1923, s 28.)
Hellström, A W, Ett blad ur Ungdomsvännens historia. (*Ungdomsvännen* 1921, s 8.)
Hem Hem. Stockholm 1910–1939.
Hermansson, Werner, *Enhetskyrka, folkväckelse, församlingsgemenskap. En utvecklingslinje till Svenska missionsförbundet*. Stockholm 1968.
Hofgren, Allan, *Med Gud och hans vänskap. Evangeliska fosterlandsstiftelsen genom 100 år*. Stockholm 1956.
Holmgren, Ola, Proletärlitteratur eller litteraturproletärer? Till frågan om en arbetarklassens litteratur. (*Ord och bild* 1976, nr 4–5.)
Holmquist, Hjalmar, *Handbok i svensk kyrkohistoria 3*. Andra uppl. Stockholm 1962.
Hultvall, John, *Mission och revolution i Centralasien. Svenska missionsförbundets mission i Östturkestan 1892–1938*. (Studia missionalia Upsaliensia XXXV.) Stockholm 1981.

Hurtig, Mansfield, Metodistkyrkan i Sverige. (*Svenska folkrörelser, 2*, Stockholm 1937.
Hällzon, Fl, Hemmets vän 75 år. (*Hemmets vän* 1972, nr 47.)

Ingelow, Jules, & Nilsson, Iwar, *Svenska folkförfattare. Bygdediktare, hembygds- och folklivsskildrare, 1–3*. Vetlanda 1929–1938.

James, Louis, *Fiction for the working man 1830–1850*. London 1963.
James, William, *Den religiösa erfarenheten i dess skilda former*. (Övers av The Varieties of Religious Experience. A Study in Human Nature.) Lund 1974.
Johannesson, Eric, *Den läsande familjen. Familjetidskriften i Sverige 1850–1880*. (Nordiska museets handlingar nr 96.) Stockholm 1980.
Johansson, Bernhard, *Tio år. Fria kristliga studentföreningen 1912–1922*. Uppsala 1922.
Johansson, Egil, Är vi på väg mot en ny analfabetism? (*Forskning om utbildning* 1977, nr 2).
Johansson, Hilding, *Folkrörelserna i Sverige*. Stockholm 1980.
Johansson, O, & Hermansson, W, *Minnesskrift med anledning av Ovanåkers missionsförsamlings 50-åriga verksamhet 1880–1930*. Bollnäs 1930.
Johnson, Nathan, Bibliotekets plats och uppgift i det kristna ungdomsarbetet. (*Ungdomsvännen* 1928, s 656.)
Johnson, Nathan, *Religion och modern svensk litteratur*. SMU:s studieplaner. Serie: Nutidsspörsmål, 2. Stockholm 1932.
Jäder, Astrid, & Pettersson, Bertil, En daglig tidning med kristet program. (*Morgon-Bladet* 1958, 31/10).

Kant, Yngve, Något om novellen som konstart. (*Tolv svenska noveller*. Stockholm 1968.)
Keijer, Augustinus, *Ungdomen för Kristus. En minnesbok med anledning av SMU:s tjugofemårsjubileum*. Stockholm 1935.
Kjäll, Thorsten, *Korsets färger bära. En berättelse om Frälsningsarmén i Sverige under 90 år, 1–2*. Stockholm 1972.
Klefbeck, Alarik, *Etiska idéer i svensk frikyrklig väckelsereligiositet*. Stockholm 1928.
Koch, Hal, Inledning. (*Et kirkeskifte. Studier over brydninger i dansk kirke- og menighedsliv i det 19. århundrede*. Red: Hal Koch. København 1960.)
Koch, Martin, *Fromma människor. Skisser och studier från den kristna föreställningsvärlden i Sverige*. Stockholm 1918.
Kranz, Gisbert, *Lexikon der christlichen Weltliteratur, 1–3*. Witten 1978.
Kristlig skolverksamhet. Utlåtande av Svenska missionsförbundets undervisningskommitté. Stockholm 1923.
Kristna bokförläggareföreningen. Matrikel. Stockholm 1951, 1959, 1961, 1963, 1964, 1966, 1972, 1974, 1976, 1977 & 1980.

Kullgren, Joel, K[ristna] P[ublicistförbundet] genom fem decennier. (*KP-nytt 1976, nr 9.*)
Kussak, Åke, En smeds bokhylla. (*Svensk Veckotidning 1980, nr 47.*)
Kussak, Åke, *Författaren som predikant. Tabeller.* (Avdelningen för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga institutionen.) Uppsala 1982.
Kussak, Åke, Insikt och försoning. En motivstudie i Ulla Isakssons författarskap. (*Bonniers litterära magasin 1959, nr 8.*)
Kussak, Åke, Krukmakarens verkstad. Frikyrkan som miljö i Ulla Isakssons författarskap. (*Kristet forum 1958, nr 6.*)
Kussak, Åke, Missionsförbundet och litteraturen. (*SVF-utsikt 1980. Konferensrapport från Södra Vätterbygdens folkhögskola.* Jönköping 1980.)
Kussak, Åke, Märta Hjälm och den fromma berättelsen. (*SVF-nytt 1979, nr 4.* Södra Vätterbygdens folkhögskola. Jönköping 1979.)
Kussak, Åke, Riva barriärerna – hävda egenarten? (*SVF-utsikt 1980. Konferensrapport från Södra Vätterbygdens folkhögskola.* Jönköping 1980.)
Kussak, Åke, Waldenströms Ansgarius och Ekmans Grenljuset. Kring två föregångare till Svenska Missionsförbundets årsbok. *(Ansgarius 1980.)*
Källström, Harald, *Litteraturfejden.* Uppsala 1935.

Lamm, Martin, *Upplysningstidens romantik. Den mystiskt sentimentala strömningen i svensk litteratur, 1.* Stockholm 1918.
Larsson, Richard, En kristen och filmen. (*Ungdomsvännen* 1938, s 579.)
Larsson, Richard, Korrespondensinstitutet 10 år. (*Ansgarius* 1934.)
Larsson, Rickard, Ungdomens studiearbete. (*Väckelse och social gärning.* Stockholm 1938.)
Larsson, Richard, Vårt studiearbete. (*Ungdomsvännen* 1932, s 708.)
Larsson, Richard & Jonsson, Petrus, Studiearbete och biblioteksvård. (SMU:s småskrifter 31.) Stockholm 1933.
Larsson, Tage, *Väckelsen och Sundsvallsstrejken 1879.* Stockholm 1972.
Leijonhufvud, Sigrid & Brithelli, Sigrid, *Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893. En bibliografi.* Stockholm 1893.
Lenhammar, Harry, *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet. Studier i svenska religionsperiodika.* (Skrifter utgivna av Avd för litteratursoc vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, nr 15.) Uppsala 1981.
Lenhammar, Harry, Kyrkan och boken. Kyrklig bokfömedling under 1800-talet. (*Kyrkohistorisk årsskrift* 1975.)
Lenhammar, Harry, *Religion och tryckfrihet i Sverige 1809–1840.* Stockholm 1974.
Lenhammar, Harry, Religionsperiodika – en forskningsöversikt och utkast till ett forskningsprogram. *(Kyrkohistorisk årsskrift 1972.)*
Leufvén, Edvard, *P Waldenström som predikant.* Uppsala 1920.

Lindahl, Göran, *Högkyrkligt, lågkyrkligt, frikyrkligt i svensk arkitektur 1800–1950*. Stockholm 1955.
Linder, Erik Hj, En tidnings minne. (*Morgon-Bladet* 31/10 1958.)
Linder, Erik Hj, *Kristendom och dikt. Tre korta kapitel tillägnade bildningssökande ungdom*. Stockholm 1938.
Linder, Erik Hj, *Mitt levande förflutna, 1. Ur småborgarnas liv*. Stockholm 1975. *2. Ur de troendes liv*. Stockholm 1979.
Linder, Erik Hj, Väckelsens kulturintressen. (*Tro och gärning*. Stockholm 1944.)
Lindquist, Harry, *Storstadens son*. Stockholm 1934.
Lindström, Harry, Brukspatron Adamsson. (*Svensk Veckotidning* 4/12 1964 ff.)
Lindström, Harry, *Frödings i hem och bönhus*. Stockholm 1960.
Lindström, Harry, *Guds barnbarn – problembarn*. Stockholm 1958.
Lindström, Harry, *Litteratur och kristen väckelse*. Stockholm 1953.
Lindström, Harry, Litteraturen som religionens spegel. (*Kallelse, studium, gärning*. Stockholm 1971.)
Linge, Karl, *Carl Andersson i Vaxholm*. Stockholm 1957.
Litteraturrecensioner från Den kristna ungdomens litteraturnämnd, årg 1–5, Stockholm 1936–1940.
Lundahl, J E, Missionsföreståndare D:r E J Ekman. (*Ansgarius 1915.*)
Lundahl, J E, *Nils Westlind*. Stockholm 1915.
Lundgren, Ulf P, *Att organisera omvärlden. En introduktion till läroplansteori*. Stockholm 1979.
Lundgren, Ulf P, *Model Analysis of Pedagogical Processes*. (Stockholm Institute of Education. Department of Educational Research. Studies in Education and Psychology, 2). Lund 1977.
Lundgren, Ulf P & Pettersson, Sten, *Code, Context and Curriculum Processes*. (Stockholm Institute of Education. Department of Educational Research. Studies in Education and Psychology, 6.) Lund 1979.
Lundkvist, Sven, Begreppet folkrörelse – historisk bakgrund och nuläge. (*Folkrörelserna i ny roll? Sammanställning av den aktuella folkrörelsedebatten*. Red: Åke Isling. Stockholm 1975.)
Lundkvist, Sven, *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensis nr 85.) Stockholm 1977.
Lundkvist, Sven, Proteströrelse blir kyrka. (*Ansgarius 1977.*)
Lundkvist, Sven, Uppsala missionsförsamlings sociala struktur 1870–1970. (*Försök. En bok om ett församlingssekel. Uppsala missionsförsamling*. Uppsala 1970.)
Lundstedt, B, *Sveriges periodiska litteratur, 1–3*. Stockholm 1895–1902.
Löfgren, Jonas, Konsten i den kristna odlingens tjänst. (*Minnesskrift utgiven med anledning av P P Waldenströms 75-årsdag*. Stockholm 1913.)
Lönnroth, Lars, I den ''litterära institutionens'' verktygslåda. (*Tidskrift för*

litteraturvetenskap 1976, nr 2–3.)
Lövgren, Oscar, *En sångbok kommer till*. Stockholm 1951.
Lövgren, Oscar, *Pennfäktare och predikare. En bok om Carl Boberg*. Stockholm 1958.
Lövgren, Oscar, *Psalm- och sånglexikon*. Stockholm 1964.
Malmström, Evald, Frälsningsarmén. (*Svenska folkrörelser, 2*. Stockholm 1937.)
Melberg, Arne, Inledning. (*Den borgerliga institutionen. Studier i den borgerliga litteraturens sociala historia*. Red: Arne Melberg. Stockholm 1975.)
Melchersson, David, Dödsrunornas maning. (*Ungdomsvännen* 1920, s 124.)
Melchersson, David, Pensions- och sjukkassor. (*Väckelse och social gärning*. Stockholm 1938.)
Mellin, Josef m fl, *Dialoger, 1–2*. Stockholm 1940–42.
Mellin, Josef, *Jag minns*. Stockholm 1970.
Minnesskrift vid Svenska missionsförbundets 25-års-jubileum. Stockholm 1903.
Mählqvist, Stefan, *Böcker för svenska barn 1870–1950. En kvantitativ analys av barn- och ungdomslitteratur i Sverige*. (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 5.) Stockholm 1977.
Missionsförbundet. Stockholm 1886–1939.

Nicklasson, Gösta, *En kristen livsrörelse*. Stockholm 1965.
Noelle-Neumann, Elisabeth & Schmidtchen, Gerhard, *Religiöses Buch und christlicher Buchhandel*. (Schriften zur Buchmarkt-Forschung 18.) Hamburg 1969.
Norberg, J P, Paul Peter Waldenström. (*Ansgarius 1917.*)
Nord, Emil, *Huru böckerna finna vägen till svenska folket*. Stockholm 1935.
Nordisk teologisk uppslagsbok. Lund 1952–57.
Nordqvist, G F, Då Ungdomsvännen startades. (*Ungdomsvännen* 1921, s 3.)
Nordström, N J, Svenska baptistsamfundet (*Svenska folkrörelser 2*. Stockholm 1937.)
[Norman, A L] *A L Normans Boktryckeriaktiebolag och Centraltryckeriet i Stockholm. Några ord med anledning av den i februari månad 1901 fullbordade sammanslagningen*. Stockholm 1901.
Norman, Hans, *Från Bergslagen till Nordamerika. Studier i migrationsmönster, social rörlighet och demografisk struktur med utgångspunkt från Örebro län 1851–1915*. (Studia historica Upsaliensia.) Uppsala 1974.
Norman, Nils, *Den unge Strindberg och väckelserörelsen*. Lund 1953.
Norrman, Ragnar, KOSM. (*Humanistisk forskning* 1976, nr 2.)
Nya bokförläggareföreningen. Medlemsförteckningar 1888–1912. Stockholm 1888–1912.
Nyrén, Janne, Våra tidningar. (*Ungdomsvännen* 1923, s 11.)
Nyström, A, Litteratur och religion. (*Ungdomsvännen* 1927, s 584.)
Nyström, Bruno, *Om läsning och bibliotek*. (SMU:s småskrifter nr 10.) Stockholm 1915.

Nyström, Bruno, Våra bibliotek. *(Ungdomsvännen* 1920, s 21.)
Nyström, D A, *A Ministry of Printing. History of the Publication House of Augustana Lutheran Church 1889–1962*. Rock Island 1962.
Nyström, J E, Sångbokens historia. *(Minnesskrift vid Svenska missionsförbundets 25-årsjubileum*. Stockholm 1903.*)*
Nyvall, D & Melander, A, *I Alaska. En missionsberättelse*. Köping 1899.

Ollén, N P, Den kristliga pressen. *(Minnesskrift till P P Waldenström*. Stockholm 1913.*)*
Ollén, N P, Den svenska frikyrkopressen. (Ekman E J, *Inre missionsens historia, 3*. Jönköping 1922.)
Ollén, N P, *Paul Peter Waldenström. En levnadsteckning*. Stockholm 1917.
Olsson, Bror, *Från Martin Luther till Sven Lidman. En historisk översikt över andaktsböckerna i svenskt fromhetsliv*. Lund 1943.

Palmqvist, Arne, De religiösa folkrörelserna och samhället ca 1750–1850: Sverige. *(Nordiska historikermötet 1967*. Helsingfors 1967.)
Persson, John & Brundin, Bengt, Biblioteksträvanden inom socialdemokratiska föreningar i Stockholm på 1880-talet. *(En bok om biblioteksforskning*. Red: Lars Furuland och Bengt Brundin. Medd utg av Avd för litteratursociologi, nr 3. Uppsala 1969.*)*
Pleijel, Hilding, *Från fädernas fromhetsliv. Gestalter och strömningar*. Stockholm 1939.
Pleijel, Hilding, *Från hustavlans tid. Kyrkohistoriska folklivsstudier*. Stockholm 1951.
Pleijel, Hilding, *Herrnhutismen och dess insats i svenskt fromhetsliv*. Stockholm 1932.
Pleijel, Hilding, Karolinsk kyrkofromhet, pietism och herrnhutism 1682–1772. *(Svenska kyrkans historia, 5*. Uppsala 1935.)
Pleijel, Hilding, Olsson Bror, & Svensson, Sigfrid, *Våra äldsta folkböcker*. Lund 1967.
Positioner och perspektiv. En debattbok med anledning av FKS 50-årsjubileum. Stockholm 1961.

Rehn, Walborg, *Den kristna ungdomen och litteraturen*. (SMU:s småskrifter nr 33.) Stockholm 1933.
Ribbner, Torvald, *De svenska traktatsällskapen 1808–1856*. Uppsala 1957.
Rikare liv. En bok om Harry Lindquist. Red: Ivar Lundgren. Vällingby 1980.
Rinman, Sven, *Svenska bokförläggareföreningen 1843–1887. En historisk översikt utarbetad med anledning av föreningens 100-årsjubileum*. Stockholm 1951.
Rodhe, Edv, De svenska bibelsällskapens uppkomst. *(Kyrkohistorisk årsskrift 1906 & 1908.)*

Rosengren, Karl Erik, Innehållsanalys *(Litteraturvetenskap. Nya mål och metoder.* Stockholm 1966.*)*

Rosengren, Karl Erik, *Sociologisk metodik.* Andra uppl. Stockholm 1976.

Rosengren, Karl Erik, Sociologiska aspekter på det litterära systemet *(Litteratursociologi.* Red: Karl Erik Rosengren och Jan Thavenius. Stockholm 1970.)

Rydhe, Carl, Svenska missionsförbundets centralbibliotek. *(Ansgarius* 1922.*)*

Rørbye, Birgitte, Fællesnordisk undersøgelse af ugeblade. (*Litteratur och teater.* Red: G. Hansson och A. Fredholm. København & Lund 1974.)

Sahlberg, C–E, *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–63.* (Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen.) Uppsala 1977.

Sandevall, Allan, *Konventikel- och sakramentsbestämmelsernas tillämpning i Sverige 1809–1900.* (Studia Historica-Ecclesiastica Upsaliensia, 2.) Stockholm 1961.

Schenda, Rudolf, *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770–1910.* (Frankfurt/M 1970.) München 1977.

Schmidt, Povl, Erfaring og udtryk. (Falk, Jørn, Guldager, Klaus, & Schmidt, Povl, *Bønder, klassekamp og den skønlitterære institution. Dansk kulturhistorie og bevidshedsdannelse 1880–1920.* Odense 1977.*)*

Schneider, Louis & Dornbusch, Sanford M, *Popular Religion, Inspirational Books in America.* Chicago 1958.

Schück, Henrik, *Den svenska förlagsbokhandelns historia, 2.* Stockholm 1923.

Schück, Henrik, *Ur gamla papper.* 6:e serien. Stockholm 1904.

Selander, Inger, *O hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången.* Stockholm 1980.

Sjöholm, Vilhelm, Tryckpressen i missionens tjänst. *(Grenljuset* 1903.*)*

Sjöman, Harry, *Att låna bröd. Roman.* Stockholm 1975.

Sparrman, Karl-Johan, *Folkhögskolor med profil. Rörelsekaraktären hos svenska folkhögskolor med anknytning till kristna samfund.* Stockholm 1978.

Stolpe, Sven, *Diktens frihet.* Stockholm 1935.

Strindberg, August, *Röda rummet.* (Skrifter av August Strindberg.) Stockholm 1951.

Strindberg, August, *Tjänstekvinnans son.* (Skrifter av August Strindberg.) Stockholm 1952.

Strombeck, Rita, *Leonard Strömberg.* The University of Chicago (1975), Revised. New York 1979.

Sundkler, Bengt, *Svenska missionssällskapet 1935–1876. Missionstankens genombrott och tidigare historia i Sverige.* Uppsala 1937.

Sundstedt, Arthur, *Pingstväckelsen, 2 & 4.* Stockholm 1971 & 1972.

Sundström, Erland, Avgörelsen. *(Ungdomsvännen 1928, s 3.)*

Sundström, Erland, Den svenska folkväckelsen. (Jansson, Mats, & Sundström, Erland, *Missionshuset från Svenshult. Om väckelsen och Skansens missionshus.* Skrifter från Skansen 7. Stockholm 1979.)

Sundström, Erland, *Omvändelsen som religiöst beteende. En religionspsykologisk studie*. Stockholm 1976.
Svanström, Ivan, *Torparna*. Stockholm 1975.
Svensk missionstidskrift. Stockholm 1913–1940.
Svensk söndagsskola genom 100 år. En krönika i ord och bild. Red: George Fridén. Stockholm 1951.
Svenska bokförläggareföreningen. Förteckning över Svenska bokförläggareföreningens ledamöter. Stockholm 1889–1980.
Svenska folkrörelser, 2. Stockholm 1937.
Svenska missionsförbundet. Årsberättelse. Stockholm 1880–1940.
Svenska Missionsförbundet. Stockholm 1883–85.
Svenska Sändebudet. Stockholm 1895.
Svenskt författarlexikon. Biobibliografisk handbok till Sveriges moderna litteratur. Red Bengt Åhlén, 1–2 1900–1940. Stockholm 1942.
Sveriges författareförening. Minnesskrift utgiven till dess femtioårsjubileum den 23 april 1943. Stockholm 1943.
Sång till psalmodikon. Antologi. Red: Nils Holmstrand och Einar Rimmerfors. Stockholm 1945.
Sällskapet de religiösa bokförlagen. Förteckning över ledamöter. Stockholm 1908, 1922, 1924, 1926, 1930, 1932, 1934, 1936, 1940, 1947 & 1949.
Söderberg, Bertil & Widman, Ragnar, *Publications en kikongo. Bibliographie relative aux contributions suédoises entre 1885 et 1970*. Uppsala & Stockholm 1978.
Sörbom, Per, *Läsning för folket. Studier i tidig svensk folkbildningshistoria*. Stockholm 1971.
Sørensen, Peer E, *Elementær litteratursociologi*. Kongerslev 1973.

Terning, Oskar, Ett halvsekeljubileum. *(Ansgarius 1945.)*
Terning, Oskar, *Man i hård vind. En bok om E J Ekman*. Stockholm 1956.
Terning, Oskar, Prat om böcker. *(Ungdomsvännen 1939, s 644.)*
Thorsell, Lennart, Den svenska parnassens ”demokratisering” och de folkliga bildningsvägarna. *(Samlaren 1957.)*
Tomson, Ragnar, *En hövding. Minnesteckning över P Waldenström*. Stockholm 1938.
Tomson, Ragnar, Några utvecklingsstadier i och framtidsvyer för Missionsförbundets förlagsverksamhet. *(Ansgarius 1919.)*
Tomson, Ragnar, Pressen i frikyrkan – frikyrkan i pressen *(Tro och gärning*, Stockholm 1944.)
Tomson, Ragnar, Vår litteratur och dess betydelse. *(Missionsförbundet 1919, s 303.)*
Tykesson, Elisabeth, Bakom stängsel. En orientering i den frikyrkliga romanen. *(Bonniers litterära magasin 1951, nr 3.)*
Tro och gärning. Tillägnad Axel Andersson. Stockholm 1944.
Tänkt och timat. Till Fria kristliga studentföreningens tjugofemårsjubileum

1912–1937. Uppsala 1937.
Uhlén, Axel, *Arbetardiktningens pionjärperiod 1885–1909*. (Första uppl 1964) Stockholm 1978.
Ungdomsvännen. Stockholm 1910–1939.
Unwin, Stanley, *The Truth about a Publisher. An autobiographical record*. London 1960.

Wadström, Bernhard, *Några blad ur Evang. Fosterlands-Stiftelsens Historia, 1–2*. Stockholm 1909–10.
Walan, Bror, *Församlingstanken i Svenska Missionsförbundet. En studie i den nyevangeliska rörelsens sprängning och Svenska Missionsförbundets utveckling till o 1890*. (Studia Historico-Ecclesiastica Upsaliensia 6.) Stockholm 1964.
Walan, Bror, *Året 1878. Waldenströmföreläsningar 1977*. Stockholm 1978.
Waldenström, Paul Peter, *Brukspatron Adamsson eller Var bor du?* (Tionde uppl) Stockholm 1962.
Waldenström, Paul Peter, *P P Waldenströms brev 1858–1882*. Samlade samt med inledning och anmärkningar försedda av W Bredberg, 1–2. Stockholm 1938.
Waldenström, Paul Peter, *Paul Peter Waldenströms minnesanteckningar 1838–1875*. Samlade och ordnade av Bernhard Nyrén. Stockholm 1928.
Waldenström, Paul Peter, Nyttig läsning *(Ungdomsvännen 1914, s 163)*.
Vallander, M, Larsson, Sam & Selén Paul, *Västmanlands läns Ansgariiförening. Minnesskrift 1885–1935*. Motala 1936.
Wallenius, Anna Britta, *Africana Suedica 1945–1965. An analytical approach to Swedish printed material on Africa*. Uppsala 1975.
Wallinder, Josef, Folkväckelsens sociala insatser. *(Väckelse och social gärning*. Stockholm 1938.)
Wange, Per, Svenska Morgonbladet. ”Den kristna rösten på trycksvärtans gata.” *(Svenska Journalen 1979, nr 7.)*
Watt, Ian, *The Rise of the Novel*. London 1957.
Wennås, Olof, *Liv och frihet. En bok om Svenska missionsförbundet*. Stockholm 1978.
Westerståhl, Jörgen, Att mäta dagspressens totala innehåll. *(Civibus et rei publicae. Festskrift till Georg Andrén*. Kungl Vetenskapssamhällets i Uppsala handlingar, 8.*)* Stockholm 1960.
Westin, Gunnar, *Den kristna friförsamlingen i Norden. Frikyrklighetens uppkomst och utveckling*. Stockholm 1956.
Westin, Gunnar, Den svenska frikyrkorörelsens förutsättningar. (Gunnar Westin m fl. *De frikyrkliga samfunden i Sverige*. Stockholm 1934.)
Westin, Gunnar, De religiösa folkrörelsernas uppkomst i vårt land. *(Svenska folkrörelser 2,* Stockholm 1937.*)*
Westin, Gunnar, En frikyrklig teologisk högskola *(Morgon-Bladet 11/3 1958.)*
Westin, Gunnar, George Scott, C O Rosenius och ”Pietismens” grundande

1842. *(Tro och liv 1942, nr 1)*

Westin, Gunnar, *George Scott och hans verksamhet i Sverige*, 1–2. Stockholm 1928–29.

Vetterlund, Fredrik, ''Anna A'' och hennes lyrik. *(Läsning för hemmet 1895 nr 4–5.)*

Väckelse och social gärning. Red: Richard Larsson. Stockholm 1938.

Widell, Evald, *En Guds nybyggare. Några drag ur G F Nordqvists liv och verksamhet*. Stockholm 1948.

Vinterny. Stockholm 1910–1939.

Zachrison, Göran, De fromma romanerna. *(Populärlitteratur. Sex kritiker om några representativa genrer*. Lund 1972.)

Åkerstedt, Jonas, *Den litterate arbetaren. Bildningssyn och studieverksamhet i ABF 1912–1930*. Avdeln för litteratursociologi. Uppsala 1967.

Öhrman, William, Lutherskt och reformert inom Svenska Missionsförbundet. *(Kallelse, studium, gärning*, Stockholm 1971.)

Personregister

Författarna till de behandlade berättelserna är förtecknade i bilaga 5 (s 215 ff), berättelserna i bilaga 4 (s 205 ff). Namn som endast förekommer i dessa förteckningar har inte upptagits i personregistret.

Ahlgren, Stig 15, 161, 176
Ahrén, Per-Olov 163
Ahrnholm, Johan Gabriel 166
Aldener, Gösta 168
Alexandersson, Erik 72, 96, 116, 146, 148
Alinder, Karl 164
Almqvist, Torbjörn 162
Andersson, Axel 30, 42, 49, 50, 53, 57, 62, 75, 87, 163, 166, 167, 169, 171, 172, 174, 182
Andersson, Bo 171
Andersson, Carl 28, 165, 171
Andersson, Dan 85, 151
Andersson, Emma 83
Andersson J K 61, 172
Andersson, Stina 174
Anna A – pseud för Wästberg, Anna
Anvill, Elis 96
Artelius, Helge 174
Arwe, Carl E 119
Arvidson, Lars 171, 177

Backman, Bror 87
Balle-Petersen, Margareta 36, 167
Becker, Howard 20
Bengtson, Judit 84
Bengtzon, Birgitta 166
Bennich-Björkman, Bo 35, 167
Berelson, Bernard 15, 161, 190, 194
Bergendorff, Harry 133
Berglund, Tomas 175
Bergman, Pär 15–16, 162
Bergström, Alma 174
Bergström, Olof 176
Bernstein, Basil 39, 72, 156, 167, 172
Beskow, Axel Bernhard 27, 44, 181
Beskow, Elisabeth (pseud Runa) 30, 143, 145, 147
Betty – pseud. för Jansson, Betty
Björck, Staffan 203
Blomberg, Erik 86, 151
Blomberg, Gustav 86
Blomqvist, Joel 79
Boberg, Carl 28, 57, 87, 118, 165, 171
Bohman, August 28, 57, 79, 87, 165, 174
Bolander, Nils 87
Bonnier, Albert 31
Bonnier, Karl Otto 166
Booth, Wayne C 188
Booth, William 83
Borgström J A 165
Bredberg, William 15, 163, 169
Bremer, Fredrika 86
Broady, Knut Oscar 165
Bunyan, John 23, 108, 155, 164
Bühler, Karl Wilhelm 15, 161
Byström, Jakob 165
Bäckström, Ida 97, 100, 124, 143, 189
Börrisson, Carl Nilsson 74

Camén, Ulla-Britt 163
Carlsson, Sten 161, 162
Cederblad, Carl 32, 114
Codner, Elizabeth 176
Craik, mrs 88

Dahllöf, Tordis 176
Dahllöf, Urban 39, 156, 167
Dalziel, Margaret 164
Danmans, Einar 166
Dante Alighieri 136
Dornbusch, Sanford M 194
Drake, Adolf 27, 165

Ede, Gunborg – pseud. för Åström, Lydia
Edquist, Ester 110, 124
Eeg-Olofsson, Ansgar 82, 166
Egman, Anna 114, 124, 143, 147
Ehrenborg-Posse, Betty 24, 29, 144
Eide, Ove Lidvar 15, 34, 161, 167
Eklund, Vira 145
Ekman, Carl Gustaf 28
Ekman, Erik Jakob 19, 25, 27, 30, 42–44, 48, 49, 50, 51, 53, 76, 143, 164, 165, 166, 168, 169, 177, 181
Elveson, Gunnar 188
Engdahl, Karl Wiktor 172
Engström, Margit 171, 178
Engvall, Carl Johan 61, 85, 86, 172
Eriksson, Hedda 78
Eriksson, Manne 64, 67, 172
Escarpit, Robert 15, 34, 167
Esking, Erik 164

Fangen, Roland 92
Fernholm, Andreas 43, 165, 168
Fjellstedt, Peter 22, 29
Flygare-Carlén, Emilie 61
Fogelklou-Norlind, Emilia 114, 115, 117, 176
Forsberg, Astrid 113, 145
Fransson, Frans 84, 177
Franzén, Frans Michael 136
Fredén, Anna 98, 190
Freij, Torbjörn 176
Fridman, Pelle 118
Friedrichsen, Stefan 186
Frostenson, Anders 87
Fryxell, Anders 61
Fröding, Gustaf 136
Fur, Robert 87

Furuland, Lars 14, 15, 34, 161, 164, 165, 167, 170
Furustam, Rickard 105, 119

Gauffin, Johan Bernhard 30, 47, 48, 166
Geijer, Erik Gustaf 136
Genander, Otto Wilhelm 79, 87, 174
Gillby, Johannes 145
Gille, Herman 100
Gillström, Enoch 84
Gladstone, William 86
Glöersen, Kari 55, 147
Goethe, Johann Wolfgang von 204
Grennfelt, Sten 171
Grip, Elias 145
Gruselius, Ruth (pseud Hjälm, Märta) 97, 105, 119, 125, 126, 143, 144, 147, 150, 177
Gustafsson, Astrid 125, 128, 171
Gustafsson, Berndt 15, 20, 162, 163
Gustafsson, Einar 126, 147
Gustafsson, Emil 136
Gustafsson, Johan 42, 49, 50, 55, 66, 75, 83, 87, 90, 130–131, 141, 143, 146, 147, 173, 174, 181, 182, 183
Gustafsson, Sven 15
Gustavsson, Anna K 172

Habermas, Jürgen 35, 167
Hagström, Emil 87
Hall, Christopher Newman 22
Hall, Herman 11, 27, 28
Hallingberg, Gunnar 15, 25, 161, 164, 165, 175, 178
Hambraeus, Axel 145, 177
Hamrin, Carl-Olof 165
Hazelius, Hj 166
Hedegård, David 58, 65, 83, 84, 85, 171, 172, 173
Hedström, Per 100, 118
Hellström, August Wiktor 47, 48, 62, 81, 89, 168, 172, 174, 182
Hellström, Erik Vilhelm 48
Hellström, Johan 181
Henderson, Ebenezer 20
Henmark, Kai 148
Hermansson, Werner 163, 171
Hjälm, Märta – pseud för Gruselius, Ruth
Hofgren, Allan 163
Holmquist, Hjalmar 162
Holmstrand, Nils 55, 57, 66, 87, 146, 170, 171
Hult, Anna 87, 142, 147, 174
Hultkranz, Oskar 57, 79, 87, 174
Hultman, J A 80
Hultvall, John 169
Hurtig, Mansfield 164, 166
Håkansson, Josef Wilhelm 168
Hägg, Fritz 165
Hällzon, Florentinus 28, 171
Hästesko-Heporanta, Elsa 147
Högberg, Elly 51

Ingelow, Jules 177
Isaksson, Ulla 66, 141, 148, 176

James, Louis 164
James, William 109
Jansson, Betty (pseud Betty) 30, 38, 86, 87, 98, 108, 134, 143, 144, 147, 167, 177
Jansson, Mats 162
Johannesson, Eric 25, 143–144, 164, 177
Johansson, Bernhard 163
Johansson, C J 189
Johansson, Egil 163
Johansson, Hjördis 162
Johansson, Nanny 145
Johansson, Olof 171
Johansson, Sam A 165
Johnson, Nathan 59, 85, 171, 177
Jonsson, Petrus 60, 171, 172
Jotson, Ernst 97, 143, 147
Jäder, Astrid 165
Jändel, Ragnar 35, 85, 151
Jönrup, Hans 186
Jörgensen, Johannes 147

Kant, Yngve 203
Karlfeldt, Erik Axel 136
Keijer, Augustinus 82, 85, 115, 171, 175, 182, 183
Kjellberg, Nils 91, 174
Kjäll, Thorsten 164
Klefbeck, Alarik 115, 176
Koch, Hal 162
Koch, Martin 35
Krusenstjerna, Agnes von 152
Kullgren, Joel 165
Kussak, Åke 164, 166, 167, 168, 172, 173, 175, 176, 177
Kvellestad, Anders 55

Lagerkvist, Pär 86, 151
Laman, Karl Edvard 51, 74
Lamm, Martin 22, 164
Larsson, Greta 87, 174
Larsson, Richard 42, 50, 59–60, 63, 64–65, 115, 151, 168, 171, 172, 182
Larsson, Tage 173
Leander, Ulrik 133, 143, 189
Lenhammar, Harry 15, 25, 26, 43, 161, 164, 168, 181, 182
Leufvén, Edvard 115, 176
Lidman, Sven 27, 85, 151, 163
Lind, Jenny 86
Lindahl, Göran 162
Lindberg, Ester 55, 126
Lindberger, Örjan 164, 165
Lindblad, Johan August 30, 166
Linder, Erik Hjalmar 14, 63, 150, 152, 165, 171, 172, 177, 178
Linderoth, Lars 86
Lindgren, Arne H 148
Lindquist, Harry 31, 166, 171
Lindström, Gunnar 125
Lindström, Harry 14, 164, 165, 175
Lindvall, Gunnar 91, 174
Linge, Karl 165, 171
Livingstone, Grace 74
Lundahl, Jakob E 49, 165, 166, 169, 181, 183

Lundgren, Ulf P 15, 38–39, 156, 167
Lundkvist, Sven 14, 64, 98, 99, 161, 162, 163, 172, 175, 176
Lundstedt, Bernhard 165
Lunell, Lars 97, 143
Luther, Martin 86, 92, 163
Löfgren, Jonas 28, 43, 62, 63, 165, 172
Lönnroth, Lars 167
Löwenhjelm, Harriet 86, 151
Lövgren, Oscar 15, 57, 76, 86, 87, 161, 165, 169, 171, 176

Magnhagen, Arvid 172
Malmsten, Evald 166
Mangs, Frank 83, 92, 108, 127, 133, 189
Matsson, J E 77
Melander, A 169
Melander, Olof 170
Melberg, Arne 35, 167
Melchersson, David 72, 119, 170, 174
Mellin, Josef 171
Mor i Vall 61
More, Hannah 23
Mosesson, Gustaf 77, 79, 150, 177
Myrén, Viktor 55, 87, 91, 97, 100, 108, 127, 131, 141, 143, 147, 148, 174
Mählqvist, Stefan 15, 162, 166
Möllersvärd, Karl 166

Nicklasson, Gösta 168
Nightingale, Florence 86
Nilsson, Gudrun 174
Nilsson, Ivan 59
Nilsson, Iwar 177
Norberg, Johan Petrus 24, 128, 164, 176, 182
Nordendahl, J E 174
Nord, Emil, 33, 166
Nordh, Bernhard 145
Nordqvist, Gustaf Fredrik 47, 152, 168
Nordström, Nils Johan 165, 166
Norin, Wiktor 100
Norman, A L 29, 165
Norman, Hans 98, 175, 192, 201–202
Norman, Nils 162, 175
Nyrén, Janne 42, 60, 77, 101, 111, 171
Nyström, Anshelm 63, 172
Nyström, Bruno 58, 62, 63, 65, 87, 88, 152, 167, 171, 172, 182, 183
Nyström, Jenny 91, 174
Nyström, Johan Erik 50, 169, 176
Nyström, Ruben 55, 100
Nyvall, Carl Johan 164
Nyvall, David 169

Oljelund, Ivan 35, 86, 145, 151
Ollén, David 28
Ollén, Johannes 28
Ollén, Jonatan Magnus 28
Ollén, Maj 55
Ollén, Natanael Per 28, 47, 164, 165, 168
Ollén, Per 27, 28
Olofsson, Rune Pär 148
Olsson, Bror 162, 163
Olsson, Erik 119
Oscar II 91
Owen, Samuel 18

Palm, Irwing 176
Palmær, Georg 183
Palmer, P A 28
Palmqvist, Arne 13, 15, 161
Palmqvist, Per 24, 29, 30, 165
Parsons, Talcott 162
Paterson, John 20, 21
Personne, John 31
Persson, John 167
Pethrus, Lewi 27, 30
Pettersson, Bertil 165
Pettersson, Carl Johan 169
Pleijel, Hilding 15, 162
Pontoppidan, Henrik 129
P W – pseud för Waldenström, P P

Ranje, Einar 175
Rehn-Granmo, Walborg 63, 65, 66, 67, 172
Ribbner, Torvald 22, 163, 164
Richardson, James 176
Rimmerfors, Einar 57, 87, 97, 170, 171
Rinman, Sven 29, 31, 165, 166
Rodhe, Edvard 163
Roos, Mathilda 143, 145
Rosén, Jerker 161, 162
Rosengren, Karl Erik 190
Rosenius, Carl Olof 19, 23, 26, 76, 155, 162, 164, 175, 182
Roth, Josef 52, 169
Rudeskog, Birgitta 168
Runa – pseud för Beskow, Elisabeth
Rustböle, Lars 15, 98
Rydhe, Carl 171
Rörbye, Birgitte 15, 161
Röst, E 78

Sahlberg, Carl-Erik 164
Sandell-Berg, Lina 24
Sandewall, Allan 163
Sankey, Ira David 22
Sanner, Hugo 151
Schmidt, Povl 36, 167
Schneider, Louis 194
Scholander, Sven 151
Schulthess, Ferdinand 171
Schück, Henrik 23, 161, 164
Scott, George 18–19, 25, 26, 61, 76, 162, 164, 172, 182
Seger, Olof 145
Selander, Inger 15, 22, 161, 164, 169, 170
Setterlind, Bo 148
Simonsson, Lena 162
Sjöholm, Wilhelm 49, 51, 168, 169, 181, 182, 183
Sjöman, Harry 66, 141, 148, 150, 177
Skog, Johan 174
Skredsvik, Kåre (pseud Ytterby, Nils) 127, 145
Sköld, Eva 51
Sofia, änkedrottning 78
Sparrman, Karl Johan 168
Stabell, W W 55
Stadling, Jonas 165
Stjerne, Oskar 57

Kgv. 83-02-17:80

Stolpe, Sven 152, 178
Stone, Philip 190
Strindberg, August 29, 31, 162, 163, 165, 175
Strombeck, Rita 15, 161, 176
Ström, Sigge 123
Strömberg, Leonard 15, 30, 141, 161, 176
Sundby, Carl 66
Sundkler, Bengt 163
Sundstedt, Arthur 166
Sundström, Erland 15, 57, 109–110, 115, 162, 171, 175, 176, 192, 204
Sven-Helmer – pseud. 174
Svensson, Sigfrid 162
Svensson–Granér, Olov 145
Söderberg, Bertil 169
Södergren, C G 11
Sørensen, Peer E 35, 167

Tegnér, Esaias 86, 136
Terning, Oskar 54, 60, 66, 141, 169, 170, 171, 183
Thorsell, Lennart 177
Thörne, Rosa 101, 125, 143
Tilly, Charles 162
Tomson, Ragnar 28, 53, 87, 165, 169, 170, 174
Troeltsch, Ernst 20
Truvé, Theodor 168, 176
Tucker, Charlotte Maria 24
Tykesson, Elisabeth 15, 100, 161, 175
Törnqvist, John 96

Unwin, Stanley 170

Wadström, Bernhard 30, 163, 166
Wahlqvist, David Robert 84
Walan, Bror 15, 163, 164
Waldenström, Paul Peter 11, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 42–44, 48, 51, 52, 55, 60, 62, 63, 65, 75, 76–77, 78, 79, 80, 83, 85, 86, 108, 115, 122, 124, 137, 152, 155, 161, 163, 164, 166, 168, 169, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 182
Walder, Anders 72, 90, 120, 174
Walfridsson, Willy 130, 145
Wallinder, Josef 172
Wange, Per 165
Watt, Ian 167
Weber, Max 20
Wennfors, Ivar 84, 115, 173
Wennström, Adrian 66, 87, 99, 113, 141, 146, 148
Wennås, Olof 163, 168, 170, 173
Westerståhl, Jörgen 15, 161
Westin, Gunnar 15, 162, 163, 164, 172
Westlind, Nils 169
Westling, Martin 96, 181, 183
Vetterlund, Fredrik 177
Wiberg, Anders 27, 165
Widell, Evald 168
Widholm, Gunnar 174
Widman, Ragnar 169
Wiedemann, Sigrid 111, 126, 143, 147
Willén, G 166
Willén, Valdemar 174
Wirsén, Carl David af 87
Wretlind, Erik Wilhelm 27, 28, 161, 165
Wårdh, Birger 55, 87, 174
Wästberg, Anna (pseud Anna A) 98, 144, 145, 177

Yinger, Milton, 20
Young, M F D 172
Ytterby, Nils – pseud för Skredsvik, Kåre

Zachrison, Göran 15, 161
Zetterberg, Hans 15

Åkerstedt, Jonas 35, 167
Åström, Gustaf 174
Åström, Lydia (pseud Ede, Gunborg) 100

Öhrman, William 163
Ölander, Anna 87, 144
Ørvig, Mary 164, 165

Författaren som predikant

Litteraturspridningen inom den framväxande väckelse- och frikyrkorörelsen var omfattande. *Författaren som predikant* riktar uppmärksamheten på Svenska missionsförbundets litterära verksamhet 1910–1939. Åke Kussak kartlägger i sin bok samfundets tidningsutgivning och förlagsverksamhet och speglar litteraturens roll i de lokala församlingarna och ungdomsföreningarna.

Karakteristiska för litteraturen inom frikyrkorörelsen var de fromma berättelserna, alternativen till de profana romaner som enligt P P Waldenström "uppjaga fantasien, anstränga nerverna och lämna ingen egentlig behållning". Ett centralt avsnitt analyserar tre hundra berättelser, av vilka många kommer från veckotidningen *Ungdomsvännen,* SMU:s dåvarande förbundsorgan, eller från jultidningarna *Vinterny* och *Hem Hem.*

Författaren som predikant belyser med exempel från de fromma berättelserna vilken funktion författaren hade inom samfundet och ger samtidigt rikligt med stoff till den ständigt aktuella frågan om den kristna litteraturens uppgift och utformning.

GUMMESSONS

ISBN 91-7070-645-X